

УНИВЕРЗИТЕТ ПРИВРЕДНА АКАДЕМИЈА
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ ЗА ПРИВРЕДУ И ПРАВОСУЂЕ У
НОВОМ САДУ

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

ПРАВНИ ПОЛОЖАЈ ДИРЕКТОРА У ПРИВРЕДНИМ
СУБЈЕКТИМА

МЕНТОР :
Проф. др Милорад Бејатовић

КАНДИДАТ:
Марија Јоксовић

НОВИ САД
2016.

UNIVERSITY BUSINESS ACADEMY
FACULTY OF LAW FOR COMMERCE AND JUDICIARY IN
NOVI SAD

DOCTORAL DISSERTATION

LEGAL STATUS OF DIRECTORS IN ECONOMIC ENTITIES

MENTHOR :
Ph. D. Milorad Bejatović

CANDIDATE:
Marija Joksović

НОВИ САД
2016.

УНИВЕРЗИТЕТ ПРИВРЕДНА АКАДЕМИЈА У НОВОМ САДУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ ЗА ПРИВРЕДУ И ПРАВОСУЂЕ У НОВОМ САДУ

КЉУЧНИ ПОДАЦИ О ЗАВРШНОМ РАДУ

Врста рада:	Докторска дисертација
Име и презиме аутора:	Марија Јоксовић
Ментор (титула, име, презиме, звање, институција)	Доктор правних наука Милорад Бејатовић Редовни професор Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду
Наслов рада:	ПРАВНИ ПОЛОЖАЈ ДИРЕКТОРА У ПРИВРЕДНИМ СУБЈЕКТИМА
Језик публикације (писмо):	Српски (ћирилица)
Физички опис рада:	Унети број: Страница 282 Поглавља 5 Референци 334 Табела Слика Графикона Прилога
Научна област:	Привредноправна
Предметна одредница, кључне речи:	управљање привредним субјектом, органи управљања у привредном друштву, управљачка функција директора, директор као пословодни орган, заступање привредног друштва, радноправни положај директора, одговорност директора привредног друштва.
Извод (апстракт или резиме) на језику завршног рада:	Правни положај директора у привредним субјектима јесте детерминисан законском формом у којој је субјект регистрован, као и изабраним моделом корпоративног управљања. Директор јесте један од законом дефинисаних органа управљања у привредним субјектима. Основни закон који уређује правни положај привредних субјеката у Р. Србији јесте Закон о привредним друштвима. Актуелни легислативни пропис дефинише индивидуалне и колективне привредне субјекте. Директор као орган управљања јесте одредбама Закона о привредним друштвима императивно одређен

као обавезан за две форме привредних друштва, друштво са ограниченом одговорношћу и акционарско друштво. Уводна оријентација истраживања имала је за циљ да на основу нормативне анализе наведеног закона детерминише за које форме привредних друштава је законодавац правно легитимисао директоре као органе управљања у привредним субјектима. Правни положај директора у наведеним привредним друштвима представља општи оквир истраживања које је подељено на пет одвојених сегмената истраживања, са изузетком уводног дела рада и закључка као посебних целина. Истраживање у оквиру првог одељка рада јесте имало за циљ да дефинише појам директора и његову етимологију, као и еволутивни развој директора као једног од органа управљања у различитим фазама развоја привредног законодавства у Србији од краја Другог светског рата, па до данас. У фокусу истраживања другог одељка јесте анализа обима управљачких права директора у привредном друштву. У уводном делу поглавља дефинисан је општи теоријски концепт управљања, и у складу са дефинисаним постулатима таквог концепта одређен је обим управљачких права директора у односу на друге органе управљања у привредним друштвима. Констатовано је да директор иако јесте један од органа управљања у привредним друштвима, у односу на спроведено истраживање има најмањи обим управљачких права у односу на скупштину друштва, и надзорни одбор друштва. Трећи одељак рада анализира најширу функцију коју директор обавља, пословодну функцију. Овај одељак рада је структурално подељен на два дела. Први део дефинише појам пословођења и пословодне функције. Дат је широк теоријски оквир у којем су изнета различита схватања ове функције, као и дистинкције у односу на друге функције директора. С обзиром да пословођење привредног друштва, уз функцију заступања коју обавља директор, јесте по обиму и проблематици најзахтевнији сегмент истраживања, исто је анализирано кроз легислативна ограничења права директора која су прописана у оквиру посебних дужности које директор има сходно свом правном положају и значају. Посебне дужности директора су легислативно одређене у Закону о привредним друштвима, и као такве су појединачно анализирани у раду. Други део овог одељка има за предмет анализу радноправног положаја директора у привредном друштву. Овај сегмент рада је садржински подељен на два интегрална дела. У првом сегменту рада

	<p>анализира се радноправни положај директора у односу на привредно друштво које га именовало на ту функцију. Питања од значаја која су предмет истраживања обухватају правне форме радног ангажовања директора, као и релевантна питања из домена именовања директора, трајања његовог мандата и правним последицама његовог разрешења, или оставке. Други сегмент анализира правне односе између директора као законског заступника привредног друштва, и запослених. Четврти одељак рада за предмет истраживања има правна обележја заступничке функције директора. Директор јесте законски заступник привредног друштва, и сходно таквом правном положају истраживање је фокусирано на релеванта питања у вези са обимом његових заступничких права и обавеза. Пети одељак рада анализира различите облике правне одговорности директора, која произилазе из обима његових права и обавеза које су претходно у раду анализирани. Правна одговорност директора је примарно разматрана са становишта његове казнене одговорности за кривична дела, привредне преступе, и прекршаје. Поред тога, анализирана је и његова дисциплинска одговорност унутар привредног друштва на основу аутономних аката привредног друштва, и других релевантих аутономних извора права.</p>
<p>Датум одбране: (Попуњава накнадно одговарајућа служба)</p>	
<p>Чланови комисије: (титула, име, презиме, звање, институција)</p>	<p>Председник: др Лазар Ожеговић, ванредни професор, Факултет за економију и инжењерски менаџмент у Новом Саду Члан: др Милорад Бејатовић, редовни професор, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду - Ментор Члан: др Предраг Мирковић, доцент, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду</p>
<p>Напомена:</p>	<p>Аутор докторске дисертације потписао је следеће Изјаве: 1. Изјава о ауторству, 2. Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада и 3. Изјава о коришћењу. Ове Изјаве се чувају на факултету у штампаном и електронском облику.</p>

UNIVERSITY BUSINESS ACADEMY IN NOVI SAD
 FACULTY OF LAW FOR COMMERCE AND JUDICIARY IN NOVI SAD

KEY WORD DOCUMENTATION

Document type:	Doctoral dissertation
Author:	Marija Joksović
Menthor (title, first name, last name, position, institution)	PhD Milorad Bejatović, full professor, scientific specialty – economic and legal, appointed as full professor on 20 April 2012, at the Faculty of Law for Commerce and Judiciary, University Business Academy in Novi Sad, employed by the University.
Title:	LEGAL STATUS OF DIRECTORS IN ECONOMIC ENTITIES
Language of text (script):	Serbian language (cyrilic script)
Physical description:	Number of: Pages 282 Chapters 5 References 334 Tables Illustrations Graphs Appendices
Scientific field:	bussines law
Subject, Key words:	management of economic entity, legal management bodies in a business enterprise, control functions of director, director as managing authority, the representation of the company, legal responsibility of the director in the company.
Abstract (or resume) in the language of the text:	The legal position of director it is determined by the legal form in which the entity registrate, and by selected models of corporate governance. The director is one of the legally defined authority management businesses. The basic law governing legal status of business entities in R. Serbia is the Company Law. The current legislative regulation defines individual and collective businesses. Director is the managing authority as did the provisions of the Companies Law imperatively designated as mandatory for two forms of companies, limited liability companies and joint stock

company. Preliminary research orientation was aimed on the basis of normative analysis of the above mentioned law determines which form of companies is legally legitimated legislator directors as managing authority. The legal position of director in the companies represent a general framework of the research, which is divided into five separate segments of research, with the exception of the introductory part of the work and the conclusion as separate units. Research within the first section of the paper is aimed to define the concept of directors and its etymology, as well as evolutionary development of director as one of the managing bodies in various stages of development of economic legislations in Serbia since the end of World War II until today. The study focuses on the second section is the analysis of the scope of management rights of directors in the company. In the introductory part of the chapter it is defined by the general theoretical concept of governance, and in accordance with defined postulates of such a concept is determined the scope of management rights of directors in relation to other organs of management in companies. Been concluded that although the director is one of the bodies of management in companies, compared to the survey conducted has the lowest volume of management rights in relation to the assembly of the company, and the supervisory board of the company. The third section analyzes the broadest manager function that performs managerial position. This section of the paper is structurally divided into two parts. The first part defines the concept of management and managerial functions. Dat is a broad theoretical framework in which they expressed different understandings of the function that as the distinction in relation to other functions of the director. Since the managing of the company, with the function performed by the director of representation, is in scope and issues demanding segment of research, the same is analyzed through the legislative restrictions on the right of directors laid down in the context of specific duties that the director has in accordance with its legal position and importance. Specific duties of directors are legislatively defined in the Company Law, and as such are separately analyzed in the paper. The second part of this section is analyze the subject of labor law position of directors in the company. This segment of work is structurally divided into two integral parts. The first segment analyzes the legal status of directors in relation to the company that it has appointed to the post. Issues of importance, are the subject of research includes legal forms of work engagement of directors, as well as relevant issues concerning the appointment of directors, the

	<p>duration of his mandate and the legal consequences of his dismissal or resignation. The second segment analyzes the legal relationships between the director as the legal representative of the company, and employees. The fourth section of work for the subject have the legal representative characteristics of the director. The director is a legal representative of the company, and consequently the legal position of such research is focused on the relevant issues concerning the scope of its parliamentary rights and obligations. The fifth section analyzes the different forms of legal liability of directors arising from the scope of its rights and obligations that were previously analyzed in the work. Legal liability of directors is primarily considered from the point of view of his criminal responsibility for crimes, economic crimes and misdemeanors. In addition, an analysis of its discipline responsibility within the company based on autonomous acts of the company, and other relevant sources of autonomous rights.</p>
<p>Defended: (The faculty service fills later.)</p>	
<p>Thesis Defend Board: (title, first name, last name, position, institution)</p>	<p>President: Ph. D. Lazar Ožegović, Business economy, Associate Professor, Faculty of Economics and Engineering Management in Novi Sad, University Business Academy in Novi Sad</p> <p>Member: Ph. D. Milorad Bejatović, Bussiness law, Full Professor, Faculty of Law for Commerce and Judiciary, University Business Academy in Novi Sad - Menthor</p> <p>Member: Ph. D. Predrag Mirković, Assistent professor, Faculty of Law for Commerce and Judiciary, University Business Academy in Novi Sad.</p>
<p>Note:</p>	<p>The author of doctoral dissertation has signed the following Statements:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Statement on the authority, 2. Statement that the printed and e-version of doctoral dissertation are identical and 3. Statement on copyright licenses. <p>The paper and e-versions of Statements are held at the faculty.</p>

САДРЖАЈ:

УВОД.....	13
Предмет истраживања.....	14
Циљеви и задаци истраживања.....	16
Структура докторске дисертације.....	18
Методе истраживања.....	20

ОДЕЉАК ПРВИ

ГЕНЕЗА НАСТАНКА И РАЗВОЈА ДИРЕКТОРА КРОЗ ЛЕГИСЛАТИВНУ

ИСТОРИЈУ Р.СРБИЈЕ.....	21
1.1. Етимолошко дефинисање појма директора.....	21
1.2. Објективно – субјективни концепти схватања директора и његова еволуција.....	24
1.3. Правни положај директора у самоуправном систему управљања привредом ФНРЈ – СФРЈ.....	28
1.3.1. Основни Закон о управљању државним привредним предузећима и вишим привредним удружењима од стране радних колектива.....	30
1.3.2. Основни Закон о предузећима.....	31
1.3.3. Закон о удруженом раду.....	32
1.4. Правни положај директора у савременој тржишној привреди.....	35
1.4.1. Закон о предузећима.....	36
1.4.2. Закон о привредним друштвима.....	38

ОДЕЉАК ДРУГИ

ФУНКЦИЈА УПРАВЉАЊА ДИРЕКТОРА У ПРИВРЕДНИМ СУБЈЕКТИМА.....	44
2.1. Функција управљања директора - концептуално дефинисање.....	45
2.2. Управљачки органи у друштву са ограниченом одговорношћу.....	48
2.2.1. Директор као орган управљања у друштву са ограниченом одговорношћу.....	59

2.3. Управљачки органи у акционарском друштву.....	68
2.3.1. Директор као орган управљања у акционарском друштву.....	78
2.3.2. Управљачка права извршног директора.....	81
2.3.3. Управљачка права неизвршног директора.....	84
2.3.4. Управљачка права генералног директора.....	86
2.3.5. Управљачка функција одбора директора као колегијалног органа управљања у акционарском друштву.....	88

ОДЕЉАК ТРЕЋИ

ПОСЛОВОДНА ФУНКЦИЈА ДИРЕКТОРА У ПРИВРЕДНИМ СУБЈЕКТИМА.....	91
3.1. Концептуално схватање пословодне функције у привредним субјектима.....	91
3.2. Посебне дужности директора привредног друштва.....	97
3.2.1. Дужност пажње директора.....	100
3.2.2. Дужност чувања пословне тајне.....	103
3.2.2.1. Последице повреде дужности чувања пословне тајне директора – казненоправне, имовинскоправне и радноправне репекусије.....	109
3.2.3. Дужност поштовања забране конкуренције.....	119
3.2.4. Дужност избегавања сукоба интереса.....	125
3.2.5. Дужност пријављивања послова и радњи у којима постоји лични интерес.....	130
РАДНОПРАВНИ ПОЛОЖАЈ ДИРЕКТОРА У ПРИВРЕДНОМ СУБЈЕКТУ.....	139
3.3.1. Правна обележја уговор о раду директора.....	146
3.3.2. Именовање директора у привредном друштву.....	152
3.3.3. Услови за именовање директора.....	157
3.3.4. Мандат директора привредног друштва.....	162
3.3.5. Разрешење директора.....	168
3.3.6. Оставка директора.....	172
3.3.7. Радноправни положај директора као органа управљања у привредном друштву.....	175

ОДЕЉАК ЧЕТВРТИ

ДИРЕКТОР КАО ЗАСТУПНИК ПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА.....	186
4.1. Друштвено схватање заступања.....	187
4.2. Легислативно и докринарно схватање функције заступања директора.....	190
4.3. Предузимање правних послова директора као заступника у име и за рачун привредног друштва.....	196
4.4. Функција директора као заступника друштва са ограниченом одговорношћу и акционарског друштва.....	200
4.5. Функција директора као законског заступника акционарског друштва.....	209
4.5.1. Заједничко заступање акционарског друштва од стране више директора.....	217
4.5.2. Функција генералног директора као законског заступника акционарског друштва.....	222
4.6. Законско заступање директора и прокура као посебан облик заступања.....	227

ОДЕЉАК ПЕТИ

ОДГОВОРНОСТ ДИРЕКТОРА У ПРИВРЕДНИМ СУБЈЕКТИМА.....	234
5.1. Концептуално схватање одговорности у савременом друштву.....	234
5.1.1. Одговорност као правни феномен.....	237
5.2. Директор као субјект одговорности – принципи и облици одговорности.....	239
5.3. Кривична одговорност директора у Кривичном законнику Р. Србије.....	244
5.3.1. Злоупотребе овлашћења у привреди (члан 238) КЗ.....	247
5.3.2. Повреде права по основу рада и права из социјалног осигурања (члан 163) КЗ.....	252
5.3.3 Злоупотреба службеног положаја (члан 359) КЗ.....	255
5.4. Одговорност директора за привредне преступе.....	258

ЗАКЉУЧАК.....	264
ЛИТЕРАТУРА.....	275

УВОД

Привредни субјекти представљају носиоце привредног развоја у савремено уређеним државама. У зависности од степена развоја привредних односа, улога и значај привредних субјеката може бити већа или мања, али они свакако представљају незаобилазне тржишне учесника путем којих се обавља већина пословних односа. Привредни субјекти јесу правна лица, која се оснивају на одређен или неодређен временски период, ради обављања једне или више делатности са циљем стицања добити. Дефинисано истраживања докторске дисертације јесте искључиво усмерено на колективне привредне субјекте тј. привредна друштва. Привредна друштва јесу правна лица која су као таква регистрована према позитивноправним прописима једног правног система, ради обављања одређених делатности и стицања добити. Да би могла да обављају послове из домена делатности за коју се региструју, привредна друштва морају бити организована на начин који је законодавац предвидео. Привредна друштва јесу организационо дефинисана у складу са одредбама релевантних закона из области привредног законодавства. Органи управљања у привредним друштвима јесу законски установљени у складу са правним тековинама привредног законодавства, и развојем економије једног друштва. У основи, може се констатовати да различите форме правних друштава јесу правно детерминисане у складу са претходно изнетом констатацијом. Савремени правни системе у оквиру корпуса привредног законодавства, препознају различите форме привредних друштава, која у оквиру међународног становишта имају значајан спектар заједничких обележја. У складу са изнетим, и системски закон из области привредног законодавства у Р. Србији, Закон о привредним друштвима, јесте савремен легислативни пропис чије одредбе јесу усклађене са актуелним правним трендовима континенталног права. Реформа привредног законодавства која је започета доношењем Закона о привредним друштвима из 2004. године, јесте

настављена, и актуелни закон представља наставак нормативног усаглашавања у овој области права. Реформишући привредно законодавство, интенција законодавца у овој области јесте примарно била фокусирана на либералнијем концепту схватања корпоративног управљања у привредним друштвима, са јасно наглашеном аутономијом привредних друштава за избором модела управљања у складу са својим партикуларним интересима. Сходно изнетом, актуелни легислативни пропис јасно дефинише правни положај директора у привредним субјектима, обим његових права и обавеза, као и различите облике његове правне одговорности.

Предмет истраживања

Научни фокус истраживања докторске дисертације јесте директор као један од органа управљања у привредним субјектима. На основу овако дефинисаног фокуса истраживања, легитимно се може поставити питање како и на који начин анализирати правни положај директора у привредним субјектима. Мора се пре свега истаћи, да се овом питању може дати одговор који није усмерен на једну научну област. Директор једног привредног субјекта у себи сублимира различите улоге, функције и значај, које превазилазе само његово нормативно устројство у позитивноправној регулативи. Ипак, да би постојале бројне надлежности и функције директора којима се могу бавити науке као што су економија, социологија, или организационе науке, мора се претходно правно адекватно одговорити ко је директор, шта он представља, која су њему поверена права и обавезе, начин на који се бира и начин на који се исти разрешава, као и обим његове правне одговорности. Другим речима, све функције и надлежности директора почивају на легислативним решењима која дају оквир његовог постојања.

Предмет истраживања дисертације јесте анализа релевантог правног оквира који регулише корпус питања од значаја у вези са правним положајем директора у привредним субјектима у оквиру правног система Р. Србије. Фокус истраживања је усмерен на обим и правно дефинисање функције директора као органа управљања у различитим привредним друштвима.

Сходно одредбама Закона о привредним друштвима, законодавац је предвидео четири форме привредних друштава (ортачко друштво, командитно друштво, друштво са ограниченом одговорношћу и акционарско друштво). Истраживање обухвата нормативноправну анализу правног статуса директора у оквиру различитих форми привредних друштава. Нормативни аспект регулисања статусних питања правног положаја директора представља изузетно важно питање које је законодавац у прошлости препознао као једно од круцијалних питања. Зато је сваки следећи закон, као и измене и допуне истих, проширивао нормативно регулисање дате области. Предмет истраживања докторске дисертације јесте стриктно усмерен на анализу актуелне регулативе, и искључиво се разматрају и анализирају она питања која су директно или индиректно од правног значаја за положај директора као органа управљања, пословођења, и заступниња, без улажења у граничне расправе које могу бити предмет научне анализе и других сродних наука.

Узимајући у обзир ширу предметну оријентацију рада, сасвим је јасно да не постоје ставови и схватања у литератури која дају одговоре на сва питања која ће бити обухваћена истраживањем. Предмет истраживања докторске дисертације мора да задовољи одређене критеријуме који требају бити испуњени. Научна валидација дефинисаног предмета докторске дисертације јесте по мишљењу аутора рада јасно наглашена. Предмет истраживања јесте јасно дефинисан, прецизно формулисан и правно логично утемељен. Дефинисани предмет истраживања испуњава поменуте критеријум. Наслов дисертације је јасно детерминисан и у основи представља ширу предметну оријентацију рада. Надаље, предмет дисертације је правно адекватно формулисан. У питању је нормативна анализа правног положаја директора у различитим привредним, која обухвата његова управљачка, пословодна, и заступничка права. На крају, предмет је и правно логичан јер је утемељен на анализи позитивноправне регулативе садржане у актуелном Закону о привредним друштвима, и другим пратећим прописима Р. Србије.

Мишљење аутора рада јесте да је предмет истраживања научно актуелан, и у једном делу недовољно истражен. Претходно је истакнуто да су промене у

протеклом периоду битно измениле нормативни оквир који уређује правни положај привредних субјеката. Ове промене су свакако условиле потребу за додатним научним истраживањима која ће анализирати новине у правној регулативи. Сходно овоме, у протеклих десет година усвојена су два Закона о привредним друштвима (2004. и 2011. године), као и неколико измена и допуна истих. У контексту предмета истраживања, ове промене су значајно утицале на правни положај директора у привредним друштвима односно субјектима, па је сасвим евидентно да постоји научна оправданост за овако дефинисаним предметом истраживања. Такође, мишљење аутора јесте да постоји одређени дефицит научно релевантих истраживања која у ширем фокусу обухватају релевантна питања из предметне оријентације истраживања. То се може уочити и на основу пописа литературе која је уврштена на крају рада, а која је ограниченог обима у односу на реалан научни значај теме истраживања. Поред наглашене потребе научног дела јавности за истраживањем овако дефинисаног опсега предмета, релеванто јесте и друштво схватање истраживања. Правни положај директора, његова улога и значај, овлашћења а нарочито начин избора и одговорност за управљање привредним субјектима, јесу питања која су често у фокусу шире друштвене јавности. Научна и друштвена оправданост предмета истраживања дисертације јесу по мишљењу аутора рада утемељени на основу претходно изнетих опсервација.

Циљеви и задаци истраживања

Циљ дефинисаног истраживања је вишеструко одређен, тако да постоји један општи циљ истраживања, и низ специфичних циљева истраживања. Општи циљ истраживања јесте: *теоријско нормативна анализа позитивно-правне регулативе која дефинише правни положај директора у привредним субјектима*. Општи циљ истраживања јесте у директној корелацији са предметом истраживања, с обзиром да општи циљ истраживања треба бити у научној симбиози са предметом истраживања. Узимајући у обзир чињеницу да општи циљ истраживања представља генерализацију самог истраживања,

постоји потреба и за дефинисање низа специфичних циљева који се обављеним истраживањем желе остварити. Специфични циљеви истраживања јесу следећи:

- *детерминисан развој функције директора кроз различите временске периоде, нарочито у последњих 20 година;*
- *идентификовани релевантни правних прописа у којима се правно дефинише статус директора;*
- *препозната, анализирана и дефинисана релевантна правна питања која уређују правни статус директора у привредним друштвима;*
- *научно елаборирана питања правних овлашћења директора, ограничења његове функције, делегирана права, питања његовог избора и разрешења, као и одговорности за обављање поверених послова.*

Да би се овако дерминисани циљеви остварили неопходно је извршити одређене задатке који су у функцији реализације претходно дефинисаних циљева. Од задатака потребно је извршити следеће:

- *извршити нормативну, историјскоправну и упоредноправну анализу актуелне и претходне правне регулативе ради остваривања специфичних циљева истраживања;*
- *извршити нормативну анализу Закона о привредним друштвима, и других пропратних закона и прописа;*
- *идентификовати и сакупити релевантне научне изворе који ће послужити квалитетнијој научној анализи предмета истраживања.*

Логички последица остварених циљева и задатака даће одређене резултате од којих се очекује следеће:

- *детерминисан корпус легислативни прописи који су од утицаја на правни положај директора у привредним субјектима;*
- *нормативни приказ статусноправног уобличавања директора кроз његове функције и надлежности у последњих 20 година;*
- *извршена нормативна и упоредноправна анализа одредби Закона о привредним друштвима у сегментима од посебног значаја за дефинисано истраживање рада;*

- *аналитичким тумачењем ширег спектра овлашћења и одговорности директора у привредним субјектима дат је критички осврт на инкорпорирана правна решења – de lege lata;*
- *продубљена научна дискусију кроз критичку анализу ставова других аутора који су садржани у анализираној литератури;*
- *изведени закључци као логичка последица завршетка истраживања са јасно конципираним општом и посебном проблематиком спроведеног истраживања, као и сугестије, критике и генералне опсервације целог рада са конкретним de lege ferendi предлозима.*

Структура докторске дисертације

Увод. У оквиру овог дела истраживања на научно методолошки прихватљив наин дат опис опште и посебне проблематику изабране теме истраживања, дефинисан предмет истраживања, детерминисани општи и посебни циљеви истраживања, и у складу са истим одређени задаци конципираног истраживања. Дефинисан је методолошки приступ изабраној теми истраживања, уз навођење конкретних метода и техника истраживања.

Прво поглавље - Генеа настанка и развоја директора кроз легислативну историју правног система Р.србије. Дефинисани циљ овог сегмента истраживања јесте историјскоправни приказ и анализа развоја интитуције директора у Р. Србији у периоду од настанка СФРЈ па сва до данас. У оквиру именованог поглавља, анализирани су релевантни правни прописи у датим историјским раздобљима који су утицали на правни положај директора, и преображај његових функција и надлежности. Поред обрађене је и анализирани етимологија појма директора, дефинисано је концептуално друштвено схватање његове функције.

Друго поглавље – Функција управља директора у привредним субјектима. У оквиру овог поглавља детерминисано је концептуално схватања појма управљање, и у складу са доктринарним схватањем истог, анализиран је обим управљачке функције директора у привредном друштву. Претходно је нормативном анализом релевантних одредби Закона о

привредним друштвима дефинисано која привредна друштва у оквиру своје корпоративне структуре управља имају законом прописану обавезу именовања директора као једног од органа управљања. Функција управљања директора јесте обрађена у складу са нормативним оквиром, тиме што су анализирана управљачка обележја за две форме привредних друштва – друштва са ограниченом одговорношћу и акционарског друштва. У оба наведена сегмента истраживања, упоредноправно су анализирана појединачна управљачка права свих органа ових друштава, и у складу са истим дефинисан је обим управљачких права директора, како у односу према другим органима привредног друштва, тако и у односу на правни положај директора у друштву са ограниченом одговорношћу и акционарском друштву.

Треће поглавље – Пословодна функција директора у привредним субјектима. Најобимнији сегмент истраживања јесте пословодна функција директора. Кроз спроведено истраживање у оквиру првог поглавља, закључено је да се правни положај директора динамично мењао у складу са друштвено економским променама, али да је пословодна функција директора била и остала фундаментална функција коју обавља овај орган друштва. У оквиру овог поглавља појмовно је дефинисана пословодна функција, као и друштвено и правно схватање ове функције. Поглавље истраживања је подељено на два интегрална дела, и то на посебне дужности директора у привредним друштвима и радноправну функцију директора. Први део овог поглавља анализира релеванте поверене дужности које проистичу из пословодне функције директора, међу којима су дужност чувања пословне тајне, избегавање сукоба интереса, дужност пажње, дужност пријављивања послова и радњи у којима постоји лични интерес, и дужност поштовања забране конкуренције. Други део овог поглавља анализира радноправну функцију директора, кроз два изабрана приступа датој проблематици истраживања. Један сегмент овог дела рада анализира моделе радног ангажовања директора у складу са одребама Закона о привредним друштвима и Закона о раду, док други сегмент рада анализира

правне односе који настају, трају и престају између директора привредног друштва и осталих запослених.

Четврто поглавље – Директор као заступник привредног друштва.

Поред пословодне функције која је најобимније обрађена у спроведеном истраживању, заступничка функција директора јесте друга по важности у односу на остале функције. У оквиру овог поглавља указано је на докринарна схватања заступања као општег правног института, и његову појмовну дистинкција у односу на представљање које се честе у оквиру друштвених кругова поистовећује. Правни положај директор као заступник привредних друштава је анализиран са становишта истог у односу на различите правне форме привредних друштава.

Пето поглавље – Одговорност директора у привредним субјектима.

Овај сегмент рада јесте обрадио веома релеванто питање обима и карактера одговорности директора као органа управљања, пословодног органа и органа заступања привредних субјеката. Дефинисани су различити концепти одговорности, и у оквиру овог дела рада обухваћена је анализа кривичноправне и преступне одговорности директора у смислу одредби Закона о привредним друштвима, Кривичног законика и Закона о привредним преступима.

Методе истраживања

Примена метода истраживања умногоме зависи од предмета истраживања, постављених општих и специфичних циљева, као и задатака истраживања. Методи истраживања који ће бити примењени у изради ове докторске дисертације су: аналитичке методе истраживања (метод анализе, апстракције, специјализације и дедукције); синтетичке методе истраживања (метод синтезе, конкретизације, генерализације и индукције). Поред тога биће примењени методи истраживања који се генерално примењују у истраживањима из области правне науке, као што су нормативни, упоредноправни, историјски.

ОДЕЉАК ПРВИ

ГЕНЕЗА НАСТАНКА И РАЗВОЈА ДИРЕКТОРА КРОЗ ЛЕГИСЛАТИВНУ ИСТОРИЈУ Р.СРБИЈЕ

Увод

Да би се прецизније детерминисао научни предмет истраживања, неопходно је да на почетку ове фазе рада да се дефинишу основни појмови који су од есенцијалног значаја за конципирано истраживање. Правни положај директора, као дефинисани општи оквир истраживања, захтева да се одређени појмови претходно дефинишу, да би се у каснијим одељцима рада не би постављало питање њиховог појмовног одређивања. У том смисли дефинисање појма директор, а имајући у виду дефинисани предмет истраживања, јесте од круцијалног значаја јер ће се овај појам провлачити кроз цео рад, па је неопходно дати појам дефинисати. Комплексност дефинисања односно појмовног одређивања датог појма јесте значајна. Наиме, реч директор, као појам кроз историју се мењао, еволуирао, све до савременог схватања истог. Поред тога, реч директор се може етимолошки анализирати, али је неопходно овај појам анализирати и са његовог легислативног, као и са друштвено-политичког значаја. Реч директор али и шире појмовно одређивање овог термина биће анализирано са етимолошког, нормативног односно легислативног аспекта, као и са друштвеног значаја. Поред тога, ради адекватнијег схватања еволуције концепта института директора, како у корпоративном управљању, тако и у погледу права, дужности, односно функција, истраживање обухвата и анализира одређене везе које постоје између директора и одређених друштвених процеса.

1.1. Етимолошко дефинисање појма директора

Директор је управитељ¹. Директор је одговорно лице². Директор је руководилац³. Директор је заступник⁴. Директор је пословођа⁵. Ово су само нека од схватања речи директор, која су и данас актуелна. Значај свих ових термилошких дефинисиња речи директор су се кроз историју мењали. Данас, сви ови термини на правилан начин се повезују са термином директор, у зависности од тога у ком контексту се дати термин употребљава. Ипак, да би суштински разумели зашто се савремено схватање овог термина везује за сва претходно изнета схватања, неопходно је етимолошки одредити дати појам.

Етимолошки реч директор се први пут може пронаћи још у римском периоду, односно у латинском језику. Стари римљани су имали више термина који су коришћени у то доба, а из којих јесте проистекао термин директор у садашњем облику. Наиме, друштвено-економски развој римске државе и утемељење владавине права, јесу значајни елементи који су били од утицаја на настанак речи директор. Латинска реч *directio* представљала је појам који се везивао за управљања. Реч *directio* на латинском значи управљање.⁶ У том периоду, друштвено-економско уређење јесте подразумевало давање на управу одређених економских богатстава друштвено-политичкој елити римске државе. Било да је било речи о одређеним територијама које су биле дате на управљање, одређених природних богатстава који су били експлатисани, или неких економских јединица, јасно је да су ове појаве биле дефинисане овим појмом. Ипак, реч *directio* се не може идентификовати са речју директор, јер савремено схватање овог појма јесте донекле удаљено од схватања истог код старих римљана. Најадекватније савремено схватање речи *directio* јесте њено појмовно идентификовање са одређеном структуром путем које се врши процес управљања. Овај термин јесте ширег значаја у односу на савремено схватање речи директор, јер се њиме у ствари

¹ Горупић, Д., Брекић Ј.: Директор у самоуправним односима, Организација и економика предузећа ; бр. 6, Загреб : Информатор, 1967

² Марјановић, С.: Радно место директор, Privreda Publik Ro, Beograd, 1990. године.

³ Стамболић, И.: Директор у самоуправљању, Beograd : Rad, 1978 (Beograd : Prosveta)

⁴ Цветановић, В.: Директор у пословном разговору, Beograd : Тору, 2001 (Beograd : Облик)

⁵ Брекић, Ј.: Директор у удруженом раду, Zagreb : Globus, 1974 (Ljubljana : Delo)

⁶ Вујаклија, М.: Лексикон страних речи и израза, Просвета, Beograd, 1974, стр. 235 – 236.

дефинише предмет управљања, а не персону односно личност која врши управљање.

Други термин који је такође био присутан у латинском језику јесте *dirigens*. Реч *dirigens* у латинском језику је служила као појам који се употребљава за личности које су имале функцију управљача, односно управника или руководиоца. Овај латински термин је знатно приближнији савременом схватању речи директор, и његовог постивећења са његовом функцијом управитеља односно руководиоца. Реч је о субјективном, *in personam* схватању речи, која се везује за личност, али и за његову функцију. Тако можемо закључити да приликом дефинисања појма директора исто мора бити усмерено на објективне критеријуме његових функција, јер се етимолошки овај термин искључиво везује за поверене послове одређеној личности на основу којих ова личност се идентификује као директор.

Коначно, у латинском језику постоји и сама реч *director*, која има значење управитељ, односно руководиоца.⁷ Иако постоје у латинском језику две речи које етимолошки се идентификују као истоветне, *dirigens* – *director*, суштински је реч о синонимима који имају исто или веома слично значење. Из тог разлога, сматрамо да је правилно закључити да савремени концепт схватања појма директор вуче корене из латинских речи *director* / *dirigens*, и односи се на њихово управљање односно руковођење. Појам директора у етимолошком схватању јесте најприближнији његовој функцији управљања односно руковођења, али се исти мора посматрати кроз субјективни концепт схватања његове улоге и значаја. Реч је персони односно личности, за коју су везана одређена права, обавезе, и дужности. Управо је концепт личности директора опстао до данашњих дана, али су његова права, његове обавезе, степен одговорности и друга овлашћења односно обавезе кроз историју се мењале.

⁷ Римљани су термин директор – *directore*, често користили на пољопривредним имањима, где су особе које су биле управитељи тих имања обављале функцију руководиоца односно управитеља. Ова лица су поред управљања, вршиле и функцију надзора над пословима обраде земљишта. Функција надзора над пословањем привредног субјекта, јесте данас једна од многобројних функција директора.

1.2. Објективно – субјективни концепти схватања директора и његова еволуција

Преображај функције директора јесте процес који је обележио еволуцију улоге и значаја директора кроз различите временске епохе. Да би адекватно синтетизовали шта јесте директор, морамо објективно сагледати и анализирати његову улогу и значај кроз историјску призму еволуције права, односно друштва. *Директор као појам који је потребно дефинисати се може посматрати са два становишта, објективног и субјективног.* Када говоримо о директору са објективног становишта, примарно појмовно одређивање се врши на основу одређених објективних критеријума, који се првенствено везују за његове функције. Дакле, објективни приступ у појмовном одређивању директора јесте приступ који искључиво узима у обзир функције које се везују за директора. Директор је орган пословођења односно управљања, и као такав има одређена права и обавезе која су у оквирима датог правног система одређена.⁸ У теорији има више присталица који се залажу за овај приступ приликом појмовног одређивања директора. Присталице овог правца директора дефинишу као пословодног органа управљања, са јасно дефинисаним правима и обавезама. Овај приступ у потпуности негира значај субјективног схватања појма директора, односно везивање појма директора за личност. Дефинисање појма директора кроз објективне елементе има своје предности и недостатке. Директор јесте пословодни орган управљања, и као такав он представља привредни субјект односно правно лице, обавља функцију руковођења, законски је заступник, и има објективну одговорност за поверене послове. Ово схватање јесте у складу са савременим концептом дефинисања директора у легислативном смислу. Недостаци овог приступа се огледају у потпуном изостанку субјективних односно персоналних обележја. Уважавајући као тачне све претходно изнете чињенице на којима присталице правца објективног дефинисања појма директора базирају своје тврдње, директор ипак јесте

⁸ Цветановић, В.: Директор у пословном разговору, Београд : Тору, 2001 (Београд : Облик)

истовремено и личност. То значи да се морају узети у обзир и субјективни елементи који дефинишу директора. Присталице појмовног одређивања директора са становишта његових субјективних обележја, узимају у фокус личност директора. Директор је изабрано лице којем су поверени одређени послови из домена управљања, заступања, руковођења, уз дефинисану одговорност.⁹ Присталице овог правца посматрају директора кроз призму његове личности, тј. његових компетенција за обављање поверених послова.¹⁰ Личност директора је неодвојива од функције директора, и као таква она је његова нужна претпоставка. Директор може бити само лице које има одређене квалитете, компетенције, стручност, знање и искуство за обављање послова из домена руковођења, односно управљања. Субјективни приступ у појмовном одређивању директора ставља у други план објективне функције директора, и примат даје личности директора и његовим компетенцијама. Присталице објективног, као и субјективног становишта појмовног одређивања директора су по мишљењу аутора адекватно аргументована становишта, која само посматрају једну појаву са два различита гледишта. Директор јесте изабрано лице, односно личност са одређеним квалитативним компетенцијама које се захтевају за обављање функције органа управљања, односно руковођења и заступања. Сматрамо да појмовно одређивање директора мора узети у обзир оба гледишта, јер су она суштински неодвојива.

Еволуција схватања појма директора једнако се развијала кроз различите историјске епохе. Циљ овог рада јесте да прикаже, анализира и дефинише најважнија правна обележја директора у привредним субјектима савременог корпоративинг система. Стога, неопходно је разумети да се улога директора, обим његових овлашћења и степен његове одговорности, паралелно развијао на више нивоа. Прво, еволуција развоја директора се може посматрати кроз призму развоја глобалног друштва, односно кроз призму развоја цивилизације. У том смислу, имамо јасну генезу настанка директора још у

⁹ Бачић, Х.: Правни положај директора предузећа, *Radni odnosi i upravljanje* : mesečni časopis ISSN: 0354-2416. - 26, 4, str. 13-25.

¹⁰ ибидем.

периоду римске државе, па кроз различите епохе средњег и новог века, односно савременог доба. Оно што је важно истаћи јесте да се терминолошки и суштински улога директора различито дефинисала, односно тумачила. Ово је сасвим логична последица свих друштвено-економских промена које су пратиле развој светског друштва. У свим тим епохама, сваки облик привређивања који је подразумевао потребу за управљањем над економским процесима јесте имао потребу за једним субјектом, тј. лицем којем ће ти послови управљања односно руковођења бити поверени. Дакле, иако реч директор почиње да се употребљава као легислативни појам развојем првих привредних субјеката, несумњиво је да су кроз историју у свим њеним моментима постојала лица која данас идентификујемо као директоре, иако су они имали миленијумски дисконтинуитет у смислу првог коришћења тог појма у римском праву, па све до његове поновне „реинкарнације“ као термина у компанијском праву Велике Британије.¹¹ Данас термин директор је глобално присутан, легислативно дефинисан, уз уважавање разлика које постоје, а које су последице различитог државног уређења, економског и правног система, као и низа других фактора.

Еволуцију развоја директора можемо посматрати као глобални феномен, али се он може посматрати и као национални феномен. Претходно је наведено да институт директора као органа управљања односно руковођења иако присутан свуда у свету, јесте од државе до државе различито правно детерминисан. У том смислу, имамо јасно историјски утемељену дефиницију појма директора која датира из римског права, али као таква она само представља основ за њену еволуцију кроз историју, нарочито ако се иста анализира са становишта једне нације, односно једног правног система. Стога је немогуће дати једну дефиницију директора, односно његово појмовно одређивање које би репрезентовало глобални приступ у дефинисању тог појма. Уместо тога, потребно је идентификовати заједничке чиниоце око којих, како у легислативи тако и међу академском јавношћу,

¹¹ Марковић, Д.: Директор, пословодни орган у удруженом раду; Београд : Стручна књига, 1986. стр. 52.

постоји довољан ниво концензуса у смислу оног шта појам директора сублимира.

Да би још адекватније разумели појам директора, односно његово ближе појмовно одређивање, морамо разумети да се он не може посматрати одвојено од друштвених, економских и осталих услова привређивања, односно других облика делатности.¹² Појам директора јесте директно повезан са положајем директора. Ако је већ оквирно дефинисан појам директора, и његово етимолошко значење, положај директора као једна од карика у појмовном одређивању директора јесте донекле захтевнија. Наиме, иако нема спорења у вези са општим појмом директора, он само у одређеној мери нам приказује један сегмент шире слике. Да би разумели шта је директор, односно шта он представља, мора се поставити питање његовог положаја. Као што је у претходноме делу рада наведено, иако се терминолошки реч директор није употребљавала, то не значи да послови који су се обављали нису били везани за одређу личност која је свој субјективитет „директора“ црпела на основу одређеног положаја у друштву, односно држави. Уколико се жели да се дубље разуме ширина појма директора, исти се мора анализирати са становишта положаја ове функције у друштву, односно у легислативи. Појам директора јесте директно повезан са његовим положајем у оквиру једног правног система, односно једне државе. Правни положај директора не представља ништа друго него легислативно уређење његовог места у корпоративном управљању које дефинише његов положај, обим овлашћења, права и дужности, начин именовања односно разрешења. Тако је појам (и положај) директора у систему централистичког (државног, административног) управљања привредом на један начин одређен, док је на други начин одређен у тржишном либерализму, тј. моделу тржишног привређивања који претпоставља постојање слободних токова промета капитала и добара (модел отворене привреде). Зато се може закључити да појам директора јесте директно повезан са његовим правним положајем, док је правни положај директора директно повезан са

¹² Д. Симоновић: Правне функције директора, Досије студијо, Београд, 2012., ИСБН 978-86-6047-064-7, стр. 11.

легислативним системом државе, односно моделом тржишног привређивања. Из тог разлога је готово немогуће шире појмовно дефинисати директора од оног што је већ дефинисано, јер је исти у међузависној вези са концептом економског уређења једне државе, њеног правног система, облика својинских односа, и низом других чинилаца. Стога, мора се задржати на ужем дефинисању појма директора кроз његове субјективне односно објективне елементе тог појма, а концептуална схватања појма директора оставити за разматрање и анализу унутар сваког правног система, односно државе и друштва. Прихватајући закључке до којих се дошло, а имајући у виду предметну оријентацију истраживања, као и дефинисане циљеве рада, потребно је анализирати концепт развоја института директора у легислативном систему Србије након Другог светског рата, све до његовог актуелног дефинисања садржаног у важећем Закону о привредним друштвима.

1.3. Правни положај директора у самоуправном систему управљања привредом ФНРЈ – СФРЈ

Након завршетка Другог светског рата, створена је нова држава која је званично направила дисконтинуитет са Краљевином Југославијом¹³. Правне последице дисконтинуитета у односу на Краљевину Југославију, нова држава под називом ФНРЈ јесте базирала на принципима и идејама комунизма, коју је представљала комунистичка партија на челу са Јосипом Брозом Титом. С обзиром на идеје комунизма у смислу концепта владавине, друштвено-економских односа, својинских права, и читав низ других питања, као захтев је постављено усвајање огромног броја нових прописа, који би били у функцији импементације идеја комунистичке владавине. У том смислу,

¹³ Основана 1918. Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, (касније под називом Краљевина Југославија) јесте била уставна монархија на челу са Краљем Петром Првим Карађорђевићем. Постојала је јасна подела власти, са наглашеном улогом монарха, којег је устав у одређеној мери ограничавао. Почетак Другог светског рата обележио је брзи губитак тадашњих територија, и монархијска породица Карађорђевић је пребегла у Енглеску. Завршетком Другог светског рата, комунистичка партија на челу са Јосипом Брозом Титом је направила дисконтинуитет власти са монархијском породицом Карађорђевић.

усвојени су значајни правни прописи, међу којима су били и они који су садржали појмовно одређивање директора, односно његову улогу, значај, овлашћења и обавезе у односу на нови систем владавине.

Важно је напоменути да улога и значај директора, тј. његово појмовно одређивање у легислативи ФНРЈ, СФРЈ, СРЈ, ЗСЦГ, и Р. Србији, је био директно повезан са особеношћу социјалистичког уређења, које се задржало све до распада СФРЈ, а једним делом и током трајања СРЈ. Појмовно одређивање директора је било под изузетним утицајем великих друштвених промена које су биле праћене доношењем Устава из 1963, 1974, као и каснијих устава из 1990, и 2006. год. Поред уставних одредби, значајан утицај имали су и амандмани на Устав из '63 год., односно Устава из '74 године. Карактеристика друштвено-економског уређења СФРЈ, све до њеног распада, јесте у економском смислу била базирана на ткз. творевини социјалистичког друштвеног уређења. Улога и значај државе у креирању и спровођењу економске политике је била изузетно значајна, али су постојала наглашена висока права радника, која су представљала сушту супротност супростављеном концепту капиталистичког економског уређења. Период од оснивања ФНРЈ/СФРЈ, па све до распада СФРЈ 1991. год., улога, значај, и функција директора, па са тим у вези и његово легислативно дефинисање у правном систему тадашњег времена, јесте обележено честим промена које су фундаментално утицале на концепт схватања директора, његову улогу у управљању, односно руковођењу предузећима, тј. организацијама удруженог рада. Концептуалне разлике схватања улоге директора, па самим тиме и његово појмовно одређивање, могле су се уочити у различитим фазама развоја државе. У одређеним временским периодима, значај директора и његова овлашћења су била веома широка, и изједначавала су се са фундаменталном функцијом овог лица као пословодног органа. У другим периодима, значај па самим тиме и улога дирекотора, јесте била наглашено маргинализована, што је посебно било уочљиво у периоду ткз. удруженог рада.¹⁴ Приказ временског период од стварања ФНРЈ, па све до распада СФРЈ,

¹⁴ Види више: Стамболић, И.: Директор у самоуправљању, Београд : Rad, 1978 (Београд : Prosveta)

и оснивања СРЈ, јесте од значаја за овај сегмент рада, јер се управо у овом временском интервалу концепт схватања директора као значајног института/органа управљања у предузећима односно привредним субјектима јесте прошао кроз различите етапе, које су последично имале утицај на данашње савремено схватање и легислативно дефинисање директора у привредним субјектима.

У наставку рада даће се приказа релевантих закона из периода самоуправљања који су као прописи припадали корпусу ткз. привредног законодавства. Циљ овог сегмента рада јесте да се укаже на легислативну амплитуду како у контексту појмовног дефинисања директора, тако и у контексту његових овлашћења односно обавеза.

1.3.1. Основни Закон о управљању државним привредним предузећима и вишим привредним удружењима од стране радних колектива

Увођењем социјалистичког/комунистичког система владавине, имао је за последицу креирања концепта друштвено економског развоја који је био изузетно централистички оријентисан, са наглашеном улогом радника у систему управљања. Интенција поличке елите након оснивања СФРЈ, јесте била да радници који су управљали средствима у друштвеној својини, имају значајну улогу у организацији процеса рада, па су они истовремено били задужени да међу собом бирају ткз. организаторе рада који би управљали појединачним процесима рада предузећа. Закон о управљању државним привредним предузећима и вишим привредним удружењима од стране радних колектива је умногоме ограничио функцију и значај директора, која је била претходно пренаглашена. Директор је имао функцију руководиоца, која је подразумевала право изабраног лица да руководи процесима производње односно пословања предузећа¹⁵. С обзиром на одсуство легислативног дефинисања руковођења, последично директори су имали

¹⁵ ибидем.

високо степен овлашћења, нарочито из домена радноправних односа, у којима су имали право доношења одлука у вези са примањем радника на рад, односно доношења решења о отказима радника. Поред тога, имали су и овлашћења у смислу избора службеника на одређеним радним местима, односно њихово прекомандовање на друга радна места. У овом периоду, улога и значај директора у смислу управљања је била значајна, и ниво концентрације овлашћења је био наглашен у њихову корист, у односу на раднике. Овај период је трајао све до доношења Устава СФРЈ из 1963. године, односно амандмана на Устав из 1968. године. Доношење овог устава, односно амандмана, улога и значај директора јесте знатно ослабљена, и у значајан део научне и стручне јавности сматра да је Устав из 1963 године, *de facto* укинуо привилеговани положај директора у односу на раднике, и тиме је започело ново поглавље у концепта схватања улоге и значаја директора у односу на његов легислативни положај.

1.3.2. Основни Закон о предузећима

Доношењем Устава из 1963. године, односно амандмана из 1968. године, правни положај директора је знатно промењен. Чак би се могло закључити да су последице уставних промена, уз доношење Закона о удруженом раду, толико маргинализовале улогу директора, да су одређени академски кругови говорили и о *de facto* гашењу директора као органа управљања у оном смислу у којем је он доктринарно дефинисан, односно појмовно одређен.¹⁶ Међутим, постојала су и одређена мишљења у академским круговима како су уставна решења допринела измени правног положаја директора у смислу у којем се он концептуално приближио схватању директора у капиталистичком систему управљања.¹⁷ Да би адекватније разумели промене које су се у том периоду десиле, потребно је анализирати претходно стечана права и функције директора, и она која су му одређена

¹⁶ Види више: Горупић, Д., Брекић Ј.: Директор у самоуправним односима, Организација и економика предузећа ; бр. 6, Загреб : Информатор, 1967

¹⁷ Ј. Брекић: Директор у удруженом раду, Глобус, Загреб, 1974. стр. 51-53.

након усвојених прописа. Прво, уставне промене су утицале на измену положаја директора у контексту његове улоге. Интенција легислатора је била усмерена на реалним компетенцијама директора за обављање функције управљања. Приметно је био дат значај на његовим овлашћењима у контексту процеса управљања, са већим степеном одговорности за постигнуте резултате.¹⁸ На тај начин, директори су добили и знатно шира овлашћења него што су им она била дефинисана у претходним прописима. Друго, за разлику од периода пре доношења Устава, односно његових амандмана, где је директор имао право да прима раднике као и да их отпушта, односно да значајно утиче на постављање и разрешење својих службеника, легислативне промене су смањиле обим ових права. Директори више нису имали право да примају односно отпуштају раднике, нити су имали право да одлучују о правима и обавезама радника који су проистицали из радног односа. Ове законодавне промене, заједно са уставним променама нису давале довољно основа за будуће промене у систему управљања средствима у друштвеној својини, односно у ткз. привредним субјектима у контексту савременог термилошког одређивања истих. Наиме, доношењем Устава из 1974. године, промене које су инкорпориране у устав, као и пратећи Закон о удруженом раду који је усвојен две године касније, јесу системски, а не само концептуално, променили улогу и значај директора, и тиме последично утицале на његово појмовно одређивање кроз примену субјективних и објективних обележја.

1.3.3. Закон о удруженом раду

Уколико сагледамо ретроспективу прописа који су значајно утицали на улогу и значај директора кроз временских периоди који је предмет анализе,

¹⁸ Да би још квалитетније разумели значај ових промена, могу се навести и подаци који указују да су директори били искључиво одговорно за постигнуте пословне резултате правних субјеката којим су руководили. У том смислу, директори су имали право и да саставе тим стручњака који ће им помагати у процесу пословног управљања субјектом, што је било изузетно слично концепту схватања улоге директора у капиталистичким државама тога доба. Види више: Марковић, Д.: Директор, пословодни орган у удруженом раду; Београд : Стручна књига, 1986. стр. 75.

свакако посебно место заузима Устав СФРЈ из 1974. године, односно Закон о удруженом раду.¹⁹ Утицај легислативних промена које су последично утицале не само на концепт схватања улоге и значаја директора, већ и на целокупни концепт управљања, јесте са ове временске истанце био веома значајан. Кренимо редом. Прво, најзначајнија промена јесте се односила на сам концепт схватања предузећа, који је до тада био легислативно утемељен. Доношењем Устава из 1974. године, потпуно су „терминолошки нестала предузећа“. Друштвено политичка елита тог периода је као једну од круцијалних друштвених промена имплементирала потпуно други концепт управљања, који је уважавао највише интересе радника. Последично, уставотворац се одлучио да потпуно терминолошки елиминише „предузећа“. Уместо тога, уведен нови термин „организација удруженог рада“.²⁰ Иако би се могло закључити да је можда реч о козметичким односно терминолошким променама, промене су биле знатно обимнијег значаја и утицаја. Поред преименовања предузећа у једно од три могућих облика организација удруженог рада, „корпоративна структура“ унутар ових организација јесте значајно промењена. По први пут термин директор није био легислативно прописан односно препознат. Уз наведену прву промену, ово је била друга значајна промена, која је учињена у складу са основним идејама политичке елите, идеје јачања права радника на процес управљања односно руковођења. С обзиром да је директор у претходном легислативном пропису био пословодни орган, а да је у новим прописима изостављан, потребно је било дефинисати пословодне органе организација удруженог рада. Тако је свака организација удруженог рада имала пословодни орган²¹, инокосног или колегијалног типа. Веома прецизно су биле прописане надлежности пословодног органа, као и састав ових органа, односно начин именованја и

¹⁹ Закон о удруженом раду („Сл. лист СФРЈ“, број, 53/76)

²⁰ Предвиђене су биле три организације удруженог рада: основна организација удруженог рада, радна организација, и сложена организација удруженог рада.

²¹ Пословодни орган иако је на неки начин требао да представља пандам некадашњем директору предузећа, његова улога и значај, односно функције које је обављао су биле значајно различите. Реч о посебним функцијама које су превазилазиле обим функција некадашњих директора. Може се констатовати да је пословодни орган има знатно већи степен функција у припадности, него што је то претходно имао директор као пословодни орган.

разрешења, као и одговорност за поверене послове управљања. Последица ових промена јесте била ојачана функција ткз. радничког самоуправљања, па је сходно томе и било логично да се термилошки изостави „директор“ из законског прописа. Улога и значај директора се ипак донекле могла и даље препознати код инокосног поословодног органа као извршног органа, али се та улога, односно значај не може поистовети са претходним правним положајем ових лица. Суштински, ова лица јесу се правно трансформисала у неку врсту стручних лица, са изразито наглашеним функцијама стручног карактера из домена њихових ужих компетенција.

Поставља се питање, шта се добило наведим променама и какав је био утицај ових промена у датом временском периоду. Ако се узме у обзир чињеница да улога, значај, па сходно томе и функција директора кроз историју јесте била обезбеђење интереса власника производних јединица, легитимно се поставља питање утицаја оваквих законских промена²². С обзиром да је закључено да за време трајања СФРЈ, власништво над средствима производних јединица било друштвено, донекле је и логично доношење нормативних промена у смислу ојачавања значаја радника као власника производних јединица, и давање права на посебно организовање у смислу удруженог рада. Крајња последица наведених промена, јесте преузимање управљачке моћи, и утицај на организациону структуру сваке од организација удруженог рада, што је последично морало да резултира укидањем предузећа као постојећих субјеката удруженог рада привређивања, односно укидање терминишког постојања директора као управитеља, односно руководиоца. Политичка позадина ових промена јесте била од значаја за доношење анализираних прописа, јер период пре доношења Устава из 1974. године, јесте био обележен турбулентним политичким превирањима, као и наглашеним економским проблемима тадашњем социјалистичког система управљања. Доношењем Устава из 1974. године, као и Закона о удруженом раду, јесте направљен дисконтинуитет

²² Термилошки најадекватнији термини који најближе сублимира различите карактере производних система, укључујући у услуге као новији систем привређивања у савременом добу.

легислативног дефинисања директора у ткз. привредном законодавству СФРЈ. Овај период је трајао све до пред распад СФРЈ, односно доношења Закона о предузећима, који је истински реформисао област друштвено економских односа.

1.4. Правни положај директора у савременој тржишној привреди

Концепт оријентисања СФРЈ ка савременој тржишној привреди, лишеној централистичког управљања, и окренут значајним управљачким правима радника који је прокламован уставним одредбама из '74 године, односно одредбама Закона о удруженом раду, морао је започети доношењем нових системских закона којим би се уредио правни положај организација рада, тј. њихова еволуција према савременом концепт схватања привредних субјеката. Временски период од 80 година јесте био обележен релативно нестабилним економским развојем, где се може закључити да исти био и једним делом последица нефункционалности организација удруженог рада, нарочито у контексту њихове конкурентности и продуктивности. Истовремено, европско подручје се снажно економски развијало, нарочито државе чланице Европске економске заједнице.²³ Имајући у виду развој глобалних економских односа, као и последице које су на политичком плану настале након смрти Јосипа Броза Тита (1981 год.), евидентна је била потреба за коренитим друштвено-економским променама. Носицал ових промене била је влада Анте Марковића, која је донела читав корпус легислативних аката, који су имали за циљ повећање конкурентности привреде СФРЈ, кроз враћање предузећа као правних субјеката привређивања. Поред тога, доношењем Закона о предузећима „легислативно је враћен“ директор као правни појам, ојачана је његова корпоративна

²³ **Европска економска заједница (ЕЕЗ)**; енгл. *European Economic Community, EEC*) била је регионална организација која је за циљ имала економску интеграцију међу својим државама чланицама.

Створена је 1957. године Римским уговором. Након формирања Европске уније 1993. године, ЕЕЗ је достала њен дио и преименована у **Европску заједницу (ЕЗ)**; енгл. *European Community, EC*). Институције Европске заједнице су 2009. године апсорбоване у шири оквир ЕУ, чиме је Заједница престала да постоји. Преузето са: <https://sr.wikipedia.org/sr/>

функција, док је улога и значај радника кроз радничке савете значајно умањена. Овим је створен оквир за конкурентије и ефикасније пословање привредних субјекта.

1.4.1. Закон о предузећима

Доношењем Закона о предузећима²⁴ из 1988. године, престао је да важи Закон о удруженом раду. Закон о предузећима је унео низ новина у корпоративно право СФРЈ, а распадом државе, држава наследница СРЈ је наставила да примењује овај закон, све до његове системске измене из 1996. године, односно до усвајања новог системског закона, Закона о привредним друштвима из 2004. године. С обзиром на циљ овог сегмента рада, искључиво ће предмет нормативне анализе бити легислативно дефинисање директора у Закону о предузећима ради адекватнијег разумевања процеса еволуције овог органа управљања кроз овај законски пропис. Законописац је приступио дефинисању појма директор кроз прописивање његових основних функција. Закон о предузећима дефинише директора као „орган који организује и руководи процесом рада и води пословање друштвеног предузећа, самостално доноси одлуке, заступа друштвено предузеће према трећим лицима и одговара за законитост рада друштвеног предузећа“.²⁵ На основу дефиниције која је дата могу се извући и одређена обележја, односно карактеристике директора у смислу његових права и обавеза. Прво, јасно је направљена дигресија у односу на Закон о удруженом раду у смислу поновног увођења директора као органа у предузећу. За разлику од претходног закона који је за организације удруженог рада било које форме, прописао да пословодни орган јесте инокосно или колегијално тело, без увођења директора, Закон о предузећима враћа директоре у легислативни пропис, и јасно га дефинише као орган предузећа. Директор је орган предузећа, и његов је статус дефинисан у Закону о предузећима. Друго, директор је надлежан за организацију рада предузећа, што подразумева

²⁴ Закон о предузећима ("Сл.лист СФРЈ, бр. 77/88)

²⁵ Чл. 57. ст. 1. Закона о предузећима ("Сл.лист СФРЈ, бр. 77/88)

руковођење процесом рада односно обављање свакодневних управљачких активности предузећа. Јасна је била интенција законодавца да директора представи као истинитог управитеља предузећа, одговорног за све процесе рада унутар предузећа. Организација рада, руковођење процесом рада, и вођење пословања предузећа, јесу најшире функције које су директори имали у привредној легислативи СФРЈ до тог времена, и тиме је направљен озбиљан заокрет у смислу улоге и значаја радника на споменуте процесе. Може се закључити да су њихова некадашња права, инкорпорирана у Закону о удруженом раду, потпуно девалвирана. Тврдњу базирамо и на чињеници да је овим законом прописано да „директор самостално доноси одлуке“. Прописана самосталност у раду директора, представљала је потпуни заокрет у смислу концепта доношења одлуке, где је по претходном закону, инокосни односно колегијални управљачки орган био лимитиран одређеним правима радника у смислу самосталности доношења одлука.²⁶ Уочљива карактеристика закона јесте ексциплитно навођење да се ова права директора односе на друштвена предузећа. Једна од многобројних новина Закона о предузећима јесте била и власничко препознавање других облика својине над средствима за производњу. Закон о предузећима препознаје поред друштвених предузећа, и друге облике предузећа. Тако је дата и дефиниција директора за друге облике предузеће, па сходно овом закону „директор је орган који организује и руководи процесом рада и пословања предузећа, заступа предузеће према трећим лицима и одговара за законитост њиховог рада“.²⁷ Као што се да видети упоредном анализом обе законске дефиниције директора, једина дистинкција која постоји између две одредбе јесте коришћење термина „друштвена предузећа“ у члану 57., односно ексциплитно прописивање „самосталности доношења одлука“ у истом члану. Ове дистинкције су биле неопходне услед суштинске разлике између друштвених предузећа и осталих облика предузећа. Закон о предузећима је на два места дефинисао појам директора односно његове

²⁶ Тодоровић, В.: Закон о предузећима (интегрални текст) : са коментаром, примером статута и регистром појмова; Београд : Привредно-правни приручник, 1989 (Београд : "Слободан Јовић"), удк: 658.11(497.1)(094.5.07). стр. 112.

²⁷ Чл. 132. ст. 1. Закон о предузећима ("Сл.лист СФРЈ, бр. 77/88)

функције, али сматра се да је ово било неопходно услед аргумента који је претходно изнет. Коначно, законско дефинисање директора је прецизирало и право истог на заступање друштвеног предузећа (и осталих облика предузећа) према трећим лицима, односно одговорност за законитост пословања. Овим је заокружен систем ингеренција, тј. функција директора, јер је било неопходно да широко дефинисана права у смислу управљања и руковођења предузећем, буду пропраћена и одредбама којима се дефинише опсег овлашћења за заступање односно одговорност за законитост рада. На тај начин, може се закључити да је директор уистину имао најшира могућа овлашћења односно функције у смислу управљања односно руковођења, али и одговорност за таква дискрециона права. У смислу одговорности за законитост пословања, директор је и објективно и субјективно био одговоран за законитост рада предузећа, па је сходно томе могао бити дисциплински, прекршајно и кривично одговоран.

Сходно претходно изнетим опсервацијама законског дефинисања функције директора (тј. његовог појмовног одређивања), може се закључити да је доношењем Закона о предузећима директор суштински добио овлашћења која произилазе из етимолошког појма који је у раду анализиран. Оно што проширује савремени концепт схватања директора јесте потреба да се поред изузетно широких дискреционих права у руковођењу односно управљању предузећа, уведе и систем одговорности који је само логична последица тако датих права. Сматрамо да, иако појмовно законодавац није експлицитно дефинисао директора, он је то учионио кроз дефинисање истог као органа предузећа који управља односно руководи предузећем. Реч је објективном приступу у дефинисању појма директора, који исти посматра кроз призму његових функција, уз одсуство било каквих субјективних елемената. Сматрамо да овај приступ, иако ограниченог домета, није погрешан али да је било неопходно појмовно дефинисати директора и кроз субјективне, и објективне елементе.

1.4.1. Закон о привредним друштвима

Распадом СФРЈ, правни континуитет њеног субјективитета је преузела заједница Републике Србије, и Републике Црне Горе, под називом Савезна Република Југославија. Период од почетка распада СФРЈ, преко стварања Заједнице Србије и Црне Горе, и коначног међусобног разлаза је утицао на промене правног система. Не желећи да улазимо у приказ блиских историјских момената који су обликовали Србију онакву какву је данас јесте, само ћемо истаћи да је период од 1990 – 2000. године, био један од најтежих периода који је задесио Србију, односно српски народ. У светлу тих догађаја, и догодиле су се и значајне промене у концепту схватања државе, нарочито у смислу њеног учествовања као привредноправног субјекта кроз постојање друштвених предузећа која су уведена у правни систем 1988. године. Након дефинитивног краја ратних сукоба, дошло је до корених друштвено економских промена, које нису заобиле ни област привредног законодавства. Правно регулисање питања друштвене својине, и њена конверзија у јавну односно приватну својину, јесте једно од главних обележја периода након 2000. године, уз процес приватизације средстава за производњу која су била у друштвној, односно касније јавној својини. У светлу тих догађаја, а уважавајући потребу за доношењем сета реформских закона који ће бити у корак са прокламованим интенцијама евроинтеграција, Р. Србија је донела Закон о привредним друштвима 2004. године, чиме је званично престао да важи Закон о предузећима из 1988/1996. године.

Већ на први поглед сасвим је јасно да је законодавац одлучио да поново измени назив системског закона којим се уређује правни положај привредних субјеката, па су промене обухватиле релевантна питања од значаја у вези са оснивањем, управљањем, и престанком привредних субјеката. Доношењем Закона о привредним друштвима 2004. године, из легислативне употребе је избачен термин „предузећа“, и исти је замењен термином „привредна друштва“. Иако би се могло закључити да терминолошка промена није била од посебног значаја, сагледавајући област правног регулисања корпоративног управљања привредних субјекта која су

реглисана новим законом, свакако је реч о потпуно новом системском закону.²⁸

Закон о привредним друштвима из 2004. године, је као и претходни Закон о предузећима легислативно дефинисао директоре. Међутим, законодавац је поново одустао од експлицитног дефинисања самог појма директора, већ је исти законски описао на основу права и обавеза, односно фунцкија које му припадају. С обзиром да је одредбама Закона о привредним друштвима из 2004. године било прописано постојање четири форме привредних друштава²⁹, за само две форме друштава је била прописана обавеза избора директора као органа друштва. Избор директора је био могућ код друштва са ограниченом одговорношћу и код акционарских друштава. У одељку девет, одсек један, члан 153. Закона о привредним друштвима, диспозитивно је дефинисано право чланова друштва са ограниченом одговорношћу да изаберу једну од две опције у смислу управљања друштвом – избор директора или управног одбора. Интересанто је да се законодавац одлучио да делокруг функција које може директор да обавља не пропише у општим одредбама закона, већ у делу који се односи на једну форму привредног друштва, што је у овом случају друштво са ограниченом одговорношћу. С обзиром да директор као орган друштва може бити именован и у акционарском друштву, остаје нејасно зашто је законодавац дефинисао фунцкије директора код једног друштво – д.о.о.³⁰, док је упућивајућим одредбама у делу који регулише питање делокруга функција директора у акционарским друштвима се само позвао на члан 153. закона. Када су друштво са ограниченом одговорношћу у питању, законодавац је алтернативно оставио право члановима друштва у погледу избора једног од два понуђена органа управљања. Чланови друштва су бирали или директора или управни одбор на седници скупштине друштва.³¹

²⁸ Новаковић, С.: Коментар Закона о привредним друштвима, са регистром појмова; Београд : Пословни биро, 2005 , ИСБН 86-7889-191-2, стр. 12.

²⁹ Форме привредних друштава: ортачко друштво, командитно друштво, друштво са ограниченом одговорношћу и акционарско друштво.

³⁰ Скраћеница од друштво са ограниченом одговорношћу.

³¹ Види више: Новаковић, С.: Привредна друштва : (облици, оснивање, правни односи, права, обавезе, одговорност, престанак), Београд : Пословни биро, 2003, ИСБН 86-7889-135-1.

Директор у друштву са ограниченом одговорношћу је било изабрано лице које је било надлежно за:

- заступање друштва и вођење послова друштва у складу са законом, оснивачким актом и уговором чланова друштва;
- утврђивања предлога пословног плана;
- сазивање седница скупштине чланова друштва и утврђивање предлога дневног реда;
- спровођење одлука скупштине чланова;
- одређивање дана са којим се утврђује листа чланова друштва са правом на обавештење, дан утврђивања дивиденде, и дан плаћања дивиденде, гласање и друга питања;
- закључивање уговора о кредиту;
- утврђивање дана стицања права на учешће у добити и дана исплате учешћа у добити, као и дана стицања права гласа и других права чланова друштва;
- давање и опозивање прокуре;
- друга питања одређена оснивачким актом или уговором чланова друштва.

Поред ових надлежности, директор је могао бити надлежан и за извршење одлуке о стицању сопствених удела и повлачење и поништење удела, утврђивања износа учешћа у добити, и издавање обвезница и других хартија од вредности.³²

Као и у Закона о предузећим, законодавац се није одлучио да појмовно дефинише директора, већ је истог дефинисао као једног од могућих (чак не и обавезних) органа друштва, са јасно дефинисаним функцијама. Мишљења смо да је законодавац само наставио традицију објективног појмовног одређивања директора кроз призму његових функција. Анализирајући члан 153. ст. 1 и 2. закона, евидентно је да су законске промене концептуално прошириле опсег функција које су предвиђене за директора. У том смислу,

³² Чл. 157. ст. 2. Закон о привредним друштвима (*"Сл. гласник РС", бр. 125/2004*)

директор је изабрано лице.³³ Ово лице бирају чланови друштва на седници скупштине друштва. Директор је заступник друштва, и он ту функцију обавља неограничено у смислу овлашћења за заступање. Директор управља друштвом, и утврђује предлог пословног плана. Новина у односу на Закон о предузећима, јесте право директора да сазива скупштину друштва, и утврђује предлог дневног реда. Новина је такође представљала и одредба којом се директор ограничавао у смислу својих овлашћења, тиме што је морао да спроводи одлуке скупштине које су претходно донете. Поред тога, законска новина правног дефинисања концепта директора је предвидала ексциплитна овлашћења за закључивање уговора о кредиту у има и за рачун друштва, као и право на давање и опозивање прокуре. Коначно, директор је могао да обавља и остале послове који су дефинисани оснивачким актом друштва, односно уговором чланова друштва.

Уколико упоредимо претходна законска решења кроз призму дефинисања функција директора, јасно је да процес еволуције овог органа друштва јесте сасвим евидентан у корист веће концентрације овлашћења директора са једне стране, и строжије контроле како законитости пословања друштва, тако и посебних дужности о којима ће у наставку рада бити посебно речи.

Циљ овог сегмента рада јесте била историјскоправна анализа легислативног дефинисања директора од стварања СФРЈ, па све до данас. Општи закључак јесте да процес еволуције директора као органа привредних субјеката у различитим фазама друштвено политичког развоја СФРЈ, односно СРЈ, па све до данас, јесте јасно видљив кроз легислативне промене функција које је ово лице обављало. Од несумњивог утицаја јесу биле уставне промене и распад СФРЈ, али и друштвено економски моменти у одређеним периодима. У односу на етимолошко одређивање појма директора које је дато на почетку овог одељка, може се закључити да су директори пролазили кроз различите легислативне фазе у смислу обима њихових функција, од веома значајних управљачких и радних овлашћења, па све до њиховог потпуног

³³ Ова формулација је мало конфузна јер се употребљава термин "изабрано лице", што може да доведе у заблуду да и физичко и правно лице може бити изабрано за директора. Сасвим је јасно да функцију изабраног лица - директора је могло да обавља искључиво физичко лице.

легислативног непрепознавања. Доношењем Закона о предузећима, а нарочито Закона о привредним друштвима из 2004. године, законодавно дефинисање директора је било саобразно актуелним трендовима корпоративног схватање улоге и значаја овог органа друштва у свету.

Актуелни Закон о привредним друштвима из 2011. године, представља општи нормативни основ за реализацију предмета и циљева истраживања рада, па сходно томе, појмовно одређивање директора у овом закону биће детаљније истражено у наставку рада. Управо ће се кроз анализу законског дефинисања појма и функције директора у актуелном закону, бити реализовани дефинисани циљеви и задаци истраживања.

ОДЕЉАК ДРУГИ

ФУНКЦИЈА УПРАВЉАЊА ДИРЕКТОРА У ПРИВРЕДНИМ СУБЈЕКТИМА

Увод

Колективни привредни субјекти³⁴ у смислу одредби Закона о привредним друштвима јесу привредна друштва која су као таква регистрована у складу са легислативним захтевима, и која имају статус правног лица.³⁵ Претходни одељак је за предмет истраживања имао етимолошко појмовно одређивање директора, и анализу еволуцију његових функција у временском периоду који је био дефинисан. Закључено је да не постоји општа дефиниција појма директора (бар не у легислативном погледу), али да се она може извести на основу функција које су директору приписане (права, овлашћења, обавеза, и одговорности). Кроз поменути сегмент истраживања, указано је на еволутивну развој директора као органа привредног субјекта, кроз нормативно дефинисање његових функција. Закључено је да услед значајних друштвено економских дешавања, легислативне промене у овом сегменту правног система јесу биле значајне. У одређеним временским периодима, директор је имао нормативна овлашћења веома широке природе, док је у другим периодима који су анализирани исти био легислативно маргинализован, па чак и уклоњен. Данас, савремени концепт схватања привредних односа, потреба за регулисањем пословања које ће бити у корак са стандардима који се очекују од земље која претендује да постане чланица Европске Уније, и чињеница да Р. Србија има модеран Закон о привредним

³⁴ Закон о привредним друштвима препознаје две категорије привредних субјеката, и то индивидуални привредни субјекти и колективни привредни субјекти. Индивидуални привредни субјект јесте предузетник, док колективни привредни субјекти јесу привредна друштва.

³⁵ Марковић, Д.: Регистрација привредних субјеката (привредна друштва, задруге, предузетници, други субјекти), Правни инструктор за школе : часопис за праксу школа ISSN: 1451-091X, стр. 15.

друштвима³⁶, који у највећем делу регулише функције директора као једног од органа привредних друштава, јесте значајна основа за даљи развој схватања улоге и значаја директора у привредним субјектима. Законодавац је задржао традицију не дефинисања директора као општег појма у закону, већ је истог одредио као једног од органа управљања у два привредна друштва, и делегирао му различите функције. Циљ овог дела рада јесте анализа једне од најзначајнијих функција директора, која је етимолошки најсличнија појму директора који је у првом одељку дефинисан - функција управљања у привредним друштвима. Ово је једна од најважнијих функција директора, али истовремено и веома комплексна, услед одсуства њеног ближег легислативног одређења. Захтев истраживања упућује на потребу правилног дефинисања ширег и ужег концепта управљања. Поред примарног захтева, намеће се и секундарни захтев од значаја за ово истраживање који јесте усмерен на проблематику честог поистовећења функције управљања са функцијама пословођења односно руковођења.

2.1. Функција управљања директора - концептуално дефинисање

У претходном делу излагања критикована је досадашња пракса, а која је настављена и у актуелном Закону о привредним друштвима, да се појам директора не инкорпорира у део законика који дефинише основне појмове. Прво законско навођење директора јесте учињено тек у трећем делу закона – Правне форме привредних друштава, Глава III – Друштво са ограниченом одговорношћу, Део VII – Органи друштва. Као и у претходном Закону о привредним друштвима из 2004. године, законодавац се одлучио да директора појмовно не дефинише засебно, већ да прецизира његове функције. Новина у смислу управљања друштвом, јесте избор једног од два модела управљања:

- У случају једнодомног управљања друштвом, органи друштва су скупштина и један или више директора;

³⁶ Закон о привредним друштвима ("Сл. гласник РС", бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015)

- У случају дводомног управљања друштвом, органи друштва су скупштина, надзорни одбор, и један или више директора.³⁷

Легислативно је одређено да директор јесте један од органа управљања друштвом. Међутим, да би адекватније разумели конкретне функције управљања друштвом које су овим законом прописане, морамо разумети шта представља управљање као правни појам, али и шире концептуално схватање његове правне природе.

Директори као органи управљања, често се идентификују као субјекти који обављају и функцију управљања, али и функцију пословођења. Неретко се у стручној и научној јавности са правом ова два појма идентификују као исти, и користе као синоними. Постоји знатна корелација између ова два појма, односно процеса. Управљање се у јавности идентификује као једна од најзначајнијих друштвених функција, у смислу хијерархијског права на одлучивање.³⁸ Управљати значи имати право на доношење најважнијих одлука у систему друштвених односа. Управљање није стриктно везано за процес доношења одлука које је правом дефинисано и делегирано. Оно је много више од тога, јер управљање представља друштвени феномен који је познат од зачетка првобитне људске заједнице. Етимолошки смо закључили да управо реч *director* значи управитељ. Од постојања првих друштвених заједница, па све до стварања концепта државе какав данас познајемо, термин – управљање је увек у друштву имао изузетан значај. Овај појам се увек идентификовао као право (прописано или друштвено прихваћено) појединца да доноси одлуке од најважнијег значаја за одређене друштвене процесе. Управљање не представља ништа друго него „право“ одлучивања о најважнијим питањима, и као такво оно је у нераскидивој вези са управитељем – лицем које има право на доношење ових одлука. Управљање као процес доношења одлуке у оквиру једног система јесте најважнија функција за коју се именује одређено лице или одређени орган. У зависности од тога чиме се управља, односно шта је предмет управљања, разликујемо и

³⁷ Чл. 198. ст. 2. Закон о привредним друштвима (*"Сл. гласник РС"*, бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015)

³⁸ Малешкић, Ђ.: Управљачка контрола и анализа у савременом концепту управљања предузећем, Економске теме, ИСРН: 0353-8648.- Год. 43, бр. 5 (2005), стр. 43-49

различите облике управљања. Управљање се може посматрати у односу на појединачне процесе при доношењу одлуке унутар система хијерархијског концепта управљања, где постоји не један већ више управитеља који су хијерархијски поређани.³⁹ Управљање може бити и генерално, и оно се онда посматра као опште право лица или органа за доношење свих релевантих одлука без хијерархијског устројства система у којем се одлуке доносе.

Управљање дакле представља процес, који подразумева право појединца односно одређеног ентитета до доноси управљачке одлуке о најважнијим питањима унутар једног система. Из тог разлога, и законодавац се одлучио да одвоји управљање од пословођења односно руковођења. Наиме, као орган управљања директор има јасно дефинисане правне функције. Једна од тих функција јесте пословођење односно вођење послова друштва. Претходно је истакнуто да у научној јавности постоји појмовно поистовећивање ових термина, што је по мишљењу аутора погрешно. Аргументацију за ову тврдњу може се управо пронаћи у начину легислативне дистинкције ових појмова. Док законодавац у члану 198. јасно дефинише управљачку функцију директора, као једног од два органа управљања друштвом, у члану 224 – Вођење послова друштва, ексципитно ближе одређује начин вођења послова друштва.⁴⁰ На овај начин, законодавац јасно прави дистинкцију између управљања друштвом, и вођења послова друштва, тј. пословођење односно пословодства. Дакле управљање је знатно шири концепт реалних овлашћења лица односно ентитета у односу на концепт пословођења. Детаљније ће се ове разлике разматрати и анализирати у делу рада који се бави функцијом пословођења директора.

Значајно питање у вези са адекватним схватањем концепта управљања јесте питање везано за власничка права која су повезана са правом на управљање.

³⁹ Thomas H. Davenport: *Managing in the New World of Process; Public Productivity & Management Review* Vol. 18, No. 2 (Winter, 1994), pp. 134. preuzeto sa: http://www.jstor.org.proxy.kobson.nb.rs:2048/stable/3380643?Search=yes&resultItemClick=true&searchText=process&searchText=management&searchUri=%2Faction%2FdoBasicSearch%3FQuery%3D%2Bprocess%2Bmanagement%26amp%3Bfilter%3D&seq=1#page_scan_tab_contents

⁴⁰ Директор води послове друштва у складу са оснивачким актом и одлукама скупштине, као и са упутствима надзорног одбора ако је управљање друштвом дводомно. Види више: Чл. 224. Закон о привредним друштвима ("Сл. гласник РС", бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015).

С обзиром на детерминисано схватање концепта управљања, јасно и логично се поставља питање, да ли је управитељ истовремено и власник односно титулар права својине (или са њим изједначеним правом) у односу на предмет, односно објект управљања. С обзиром на савремени концепт дефинисања својине односно власништва над стварима и правима, логично се поставља питање да ли је управитељ истовремено и титурал ових права, односно да ли управљање нужно значи и својинскоправни однос управитеља са предметом односно објектом над којим обавља ово право. Одговор је и да, и не. Наиме, управљање као феномен је претходно дефинисан у широком концептуалном схватању истог. Ако се држимо таквог схватања управљања, онда управитељ и не мора нужно бити и титулар споменитих права. У том случају поставља се питање да ли је власник односно својински ималац одређеног права истовремено и управитељ. Одговор је не. Наиме ако се управљање означава као процес доношења најважнијих одлука у одређеном хијерархијском систему, управљачке одлуке јесу правно повезане са власником. Међутим, када анализирамо управљање са становишта правне науке, односно у легислативном смислу онако како је законодавац прописао, управљање јесте поверени посао једном од органа управљања, које је као такво дато од стране чланова друштва, који су истовремено и власници односно оснивачи.⁴¹ Јасно је да управљање није нужно повезано као „ексклузивно право“ власника, већ се оно као такво може делегирати на друге органе управљање, што у случају друштва са ограниченом одговорношћу, јесте и директор друштва. Стога, управљачке одлуке иако по логици дефинисања управљања припадају својинским власницима, они имају право да препусте управљање другим органима у привредном друштву.

2.2. Управљачки органи у друштву са ограниченом одговорношћу

⁴¹ Чл. 200. ст. 7. – Делокруг скупштине друштва: Скупштина именује и разрешава директора. Закон о привредним друштвима ("Сл. гласник РС", бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015).

Једна од најзначајнијих функција директора јесте његово управљачко право које му је законски одређено. У претходноме делу излагања, закључено је да управљачка права, односно управљање у привредном друштву јесте питање које је легислативно одређено Законом о привредним друштвима. Констатовано је да актуелни закон о привредним друштвима препознаје индивидуалне и колективне привредне субјекте. Директор као орган управљања у привредним субјектима се јавља искључиво код колективних привредних субјеката, и то не код свих законом одређених. Закон препознаје само две форме привредних друштава који као органе управљања имају директоре. То је друштво са ограниченом одговорношћу и акционарско друштво. С обзиром на различито правно устројство ова два привредна друштва, а имајући у виду потребу да адекватно се анализирају управљачка права директора и са њим повезана права других органа управе, неопходно је нормативно анализирати начин управљања код обе форме привредних друштава, како у смислу управљачких органа, тако и у контексту њихових овлашћења и њихове међусобне суброгације. Имајући у виду предмет истраживања, као и дефинисане циљеве, није научно оправдано улазити у класичну анализу сваке од форми привредних друштава. Ипак, да би јасније разумели и анализирали одређене правне карактеристике управљања у оба привредна друштва која ће бити предмет анализе у контексту правног положаја директора, неопходно је само у кратким цртама дати преглед најважнијих обележја друштва са ограниченом одговорношћу, односно акционарских друштава.

Друштво са ограниченом одговорношћу је друштво у коме један или више чланова имају уделе у основном капиталу друштва, с тим да чланови друштва не одговарају за обавезе друштва.⁴² Реч је веома заступљеној форми привредног друштва у смислу њиховог броја у односу на остале форме привредних друштва. Последично ово је узроковано услед чињенице да поступак оснивања ове форме привредног друштва јесте маскимално упрошћен, као и да је минимални оснивачки капитал изузетно низак (сто

⁴² Чл. 139. Закон о привредним друштвима (*"Сл. гласник РС"*, бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015).

динара). Предност у односу на остале форме привредних друштава јесте и у чињеници да чланови друштва одговорају само до висине унешеног капитала у друштво, што ову форму привредног друштва чини изузетно привлачну у смислу почетног отварања бизниса. Друштво доноси оснивачки акт који садржи ближе податке у вези са атрибутима друштва.⁴³ У контексту циља истраживања овог сегмента рада, значајно питање јесте регулисано унутар оснивачког акта друштва, а то је питање одређивања органа друштва и њихове надлежности. Законодавац је оставио диспозитивно право оснивачима друштва да у одређеном обиму сами одреде не само које ће органе управљања друштва имати, већ и њихове надлежности које немају карактер императивних. Оснивачи и власници друштва јесу лица која одлучују директно о томе коме ће управљачка права бити поверена. Претходно је апострофирано да, управљање друштвом са ограниченом одговорношћу може бити једнодомно и дводомно. У зависности од избора начина управљања, као орган управљања појављује се скупштина друштва и један или више директора (једнодомно управљање), односно скупштина друштва, надзорни одбор и један или више директора (дводомно управљање). Диспозитивност у смислу одређивања начина управљања друштвом јесте валидирана и законском одредбом.⁴⁴

Друштво са ограниченом одговорношћу може бити организовано у систему једнодомног управљања и дводомног управљања. Дистинкције које се јављају између ова два модела управљања јесу ислучиво у постојању надзорног одбора код дводомног управљања.

⁴³ Оснивачки акт друштва садржи нарочито:

- 1) лично име и пребивалиште, односно пословно име и седиште чланова друштва;
- 2) пословно име и седиште друштва;
- 3) претежну делатност друштва;
- 4) укупан износ основног капитала друштва;
- 5) износ новчаног улога, односно новчану вредност и опис неновчаног улога сваког члана друштва;
- 6) време уплате, односно уношења улога у основни капитал друштва;
- 7) удео сваког члана друштва у укупном основном капиталу изражен у процентима;
- 8) одређивање органа друштва и њихових надлежности.

⁴⁴ Ако оснивачки акт не садржи одредбе о надлежностима органа друштва, органи друштва имају надлежности предвиђене овим законом. Види више: Закон о привредним друштвима (*"Сл. гласник РС", бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015*).

Скупштина друштва јесте најважнији орган управљања у друштву са ограниченом одговорношћу. Да би ову тврдњу поткрепили аргументима, таксативно ће бити наведене конкретне легислативне функције које су Законом о привредним друштвима дате овом органу. Скупштина друштва :

- 1) доноси измене оснивачког акта;
- 2) усваја финансијске извештаје, као и извештаје ревизора ако су финансијски извештаји били предмет ревизије;
- 3) надзире рад директора и усваја извештаје директора, ако је управљање друштвом једнодомно;
- 4) усваја извештаје надзорног одбора, ако је управљање друштвом дводомно;
- 5) одлучује о повећању и смањењу основног капитала друштва, као и о свакој емисији хартија од вредности;
- 6) одлучује о расподели добити и начину покрића губитака, укључујући и одређивање дана стицања права на учешће у добити и дана исплате учешћа у добити члановима друштва;
- 7) именује и разрешава директора и утврђује накнаду за његов рад односно начела за утврђивање те накнаде, ако је управљање друштвом једнодомно;
- 8) бира и разрешава чланове надзорног одбора и утврђује накнаду за њихов рад, ако је управљање друштвом дводомно;
- 9) именује ревизора и утврђује накнаду за његов рад;
- 10) одлучује о покретању поступка ликвидације, као и о подношењу предлога за покретање стечајног поступка од стране друштва;
- 11) именује ликвидационог управника и усваја ликвидационе билансе и извештаје ликвидационог управника;
- 12) одлучује о стицању сопствених удела;
- 13) одлучује о обавезама чланова друштва на додатне уплате и о враћању тих уплата;
- 14) одлучује о захтеву за иступање члана друштва;
- 15) одлучује о искључењу члана друштва из разлога неплаћања, односно неуношења уписаног улога;
- 16) одлучује о покретању спора за искључење члана друштва;
- 17) одлучује о повлачењу и поништењу удела;

- 18) даје прокуру;
- 19) одлучује о покретању поступка и давању пуномоћја за заступање друштва у спору са прокуристом, као и у спору са директором, ако је управљање друштвом једнодомно, односно са чланом надзорног одбора, ако је управљање друштвом дводомно;
- 20) одлучује о покретању поступка и давању пуномоћја за заступање друштва у спору против члана друштва;
- 21) одобрава уговор о приступању новог члана и даје сагласност на пренос удела трећем лицу у случају из члана 167. овог закона;
- 22) одлучује о статусним променама и променама правне форме;
- 23) даје одобрење на правне послове у којима постоји лични интерес, у складу са чланом 66. закона;
- 24) даје сагласност на стицање, продају, давање у закуп, залагање или друго располагање имовином велике вредности у смислу члана 470. закона;
- 25) доноси пословник о свом раду;
- 26) врши друге послове и одлучује о другим питањима, у складу са овим законом и оснивачким актом.⁴⁵

На основу овако таксативно наведених функција које скупштина друштва обавља, или је у могућности да обавља у зависности од изабраног модела управљања у друштву, сасвим је јасно да овај орган има широка овлашћења која су значајним делом везана и за питања из домена управљања друштвом. Иако би се свака од наведених функција/надлежности могла подвести под ширим концептом појмовног дефинисања управљања, став јесте да је једна од најзначајнијих функција она којом се скупштина као орган овлашћује да именује односно разрешава директора друштва, уколико је управљање друштвом једнодомно. Уз права на именовање директора друштва, као и његово разрешење, значајна надлежност скупштине јесте њено право да надзире рад директора и да добија редовне извештаје о његовоме раду. Међутим, ове две функције или надлежности јесу лимитирајућег значаја уколико је управљање друштвом дводомно. У наставку рада управо ће се

⁴⁵ Чл. 200. Закон о привредним друштвима ("Сл. гласник РС", бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015).

указати на дистинкције које постоје између једнодомног и дводомног управљања. Анализиране дистинкције су од посебног значаја у контексту овлашћења за именовање и разрешење директора, као и контролу његовог рада.⁴⁶

Начелно посматрано, уколико је управљање друштвом једнодомно, значајне надлежности које у дводомном управљању припадају надзорном одбору, а у вези су са управљањем друштвом, припадају скупштини друштва. Скупштина друштва са ограниченом одговорношћу има управљачка овлашћења различитог обима у односу на избрани модел управљања друштва. Уколико је управљање друштвом једнодомно, у том случају може се говорити о скупштини као најзначајнијим органом управљања у друштву. Уколико је управљање друштвом дводомно, значајна питања из ужег домена управљања друштвом су делегирана трећем органу друштва, надзорном одбору. У таквим правним околностима, скупштина друштва иако има најшира овлашћења у односу на остала два органа управљања, јесте у оперативном смислу управљања најмање значајан орган друштва. Став аутора рада јесте да скупштина друштва мора имати овлашћења да, и код једнодомног и дводомног управљања, има право да именује односно разрешава директора. Када је у питању надзор над његовим радом, сматра се оправданим да у случају дводомног модела управљања, ову функцију треба да обавља надзорни одбор друштва.

Улога и значај надзорног одбора у контексту управљања друштвом јесте веома упитана уколико би се иста анализирила са становишта појмовног дефинисања речи надзор.⁴⁷ Легитимно се може поставити питање да ли је законодавац са правом уврстио надзорни одбор као орган управљања. Да би

⁴⁶ Уколико је дводомно управљање, скупштина друштва делегира део својих надлежности надзорном одбору, управо у домену управљања друштвом у ужем контексту, тј. права на именовање и разрешење директора, и контролу његовог рада.

⁴⁷ Ако оснивачким актом или одлуком скупштине није другачије одређено, надзорни одбор даје претходну сагласност за закључење следећих послова: стицање, отуђење и оптерећење удела и акција које друштво поседује у другим правним лицима; стицање, отуђење и оптерећење непокретности, уколико то не спада у редовно пословање друштва; узимање кредита, односно узимање и давање зајмова, давање јемстава, гаранција и обезбеђења за обавезе трећих лица.

појаснили одређене недоумице, навешће се функције надзорног одбора које су законом одређене у корист овог органа. Надзорни одбор :

- 1) одређује пословну стратегију друштва;
- 2) бира и разрешава директора и утврђује накнаду за његов рад, односно начела за утврђивање те накнаде;
- 3) надзире рад директора и усваја извештаје директора;
- 4) врши унутрашњи надзор над пословањем друштва;
- 5) врши надзор над законитошћу пословања друштва;
- 6) установљава рачуноводствене политике друштва и политике управљања ризицима;
- 7) даје налог ревизору за испитивање годишњих финансијских извештаја друштва;
- 8) предлаже скупштини избор ревизора и награду за његов рад;
- 9) контролише предлог расподеле добити и других плаћања члановима;
- 10) одлучује о покретању поступка и давању пуномоћја за заступање друштва у спору са директором;
- 11) врши и друге послове одређене оснивачким актом и одлуком скупштине.⁴⁸

Када би се анализирила појединачно свака од функција која је дата у припадљеност надзорном одбору као једном од три обавезна органа друштва са дводомним моделом управљања, могло би се закључити да већина ових функција јесте везана за надзор, тј. контролу пословања. *Ипак, прве две функције надзорног одбора јесу истински повезане са ужим концептом схватања управљања, а то је одређивање пословне стратегије друштва, и избор односно разрешење директора као органа управљања у друштву.*

Одређивање пословне стратегије друштва јесте веома значајна функција која је дата у надлежност надзорног одбора. Пословна стратегија јесте документ који усваја надлежно тело или орган и којом се дефинишу краткорочни, средњорочни и дугорочни планови пословања, анализира тржиште и будућа

⁴⁸ Чл. 232. Делокруг надзорног одбора. Закон о привредним друштвима ("Сл. гласник РС", бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015).

кретања на истом, пословно окружење како на унутрашњем тако и на међународном тржишту, као и низ других релевантих питања од значаја за развој пословања у будућем периоду.⁴⁹ Узимајући у обзир овако појмовно одређење пословне стратегије, која *de facto* представља један од важнијих докумената пословања на којем се базира будуће пословање друштва, сасвим се легитимно може поставити питање из ког разлога је овако важна функција дата у надлежност надзорног одбора? Када је у питању једнодомно управљање, ситуација је веома јасна. Скупштина друштва је надлежна за доношење пословне стратегије друштва, и став аутора јесте да једино овај орган друштва има стварни легитимитет за доношење оваквог документа, имајући у виду квалитативни садржај истог. Свакако то не може бити директор друштва, јер било какав стратешки документ планирања пословања не би смео да се доноси тј. креира од само једног лица, невезано за његове стручне или друге компетенције. Из тог разлога, законодавац и није право на доношење пословне стратегије дао у припадност директору друштва. Поставља се питање из ког разлога је ово право дато надзорном одбору друштва. Ово питање се намеће као валидно из два разлога. Први јесте везан за детерминисано етимолошко значење појма надзор, који суштински представља контролу спровођења одређених процеса унутар неког система. У том случају, надзорни одбор би могао и требао да буде орган који ће контролисати спровођење претходно усвојене стратегије пословања друштва. Ова функција би била уско повезана са осталим функцијама које су дате у припадност надзорном одбору. У том случају, право на усвајање пословне стратегије би било еквивалентно једнодомном моделу управљања друштвом, који предвиђа право скупштине друштва да овом питању одлучује. Друго, уколико се сагледају остале функције надзорног одбора, укључујући и право избора директора и његовог разрешења, јасно се уочава да готово све ове функције јесу на посредан или непосредан начин везане за неку врсту контроле пословања друштва, односно контроле рада органа друштва. Из овог разлога став аутора јесте да

⁴⁹ Коурди, Ј.: Пословна стратегија : приручник за учинковито доношење одлука; Загреб : Пословни дневник : Масмедиа, 2007. год. стр. 23.

би целисходније било да, право на усвајање пословне стратегије друштва се остави у надлежности скупштине друштва, јер она истински представља најзначајни орган управљања у друштву. Ово решење би могло бити и *de lege ferendi* у будућим изменама и допунама Закона о привредним друштвима.

Природна функција надзорног одбора јесте „надзор над радом директора и усвајање извештаја о раду директора“. Претходно ће се указати на право надзорног одбора да именује и разрешава директора друштва, као и право да му утврђује износ накнаде за његов рад, односно начела која ће се користити као основ за утврђивање износа накнаде за његов рад. Код једнодомног управљања, сасвим је логично али и једино могуће решење да скупштина друштва јесте орган који је надлежан за именовање односно разрешење директора, као и за утврђивање износа накнаде за његов рад. Претходни Закон о привредним друштвима (2004) није познавао два модела управљања друштвом, једнодомно и дводомно. Ово легислативно решење је први пут у правни систем Р.Србије инкорпорирано у Закону о привредним друштвима из 2011. године. У претходном закону, органи управе друштва су били скупштина, и директор или управни одбор друштва. Невезано за одабир модела управљања, тј. да ли ће друштво имати директора или управни одбор, скупштина друштва је била орган који је једино имао право на избор модела управљања (директор или управни одбор), као и на њихово именовање. Надзорни одбор као орган управе који по актуелном закону постоји као обавезан код дводомног управљања друштвом није ни постојао. Послове из домена надзора у друштву су обављали интерни ревизор или одбор ревизора.⁵⁰ Њих је бирала скупштина друштва, али једине њихове надлежности јесу биле искључиво повезане са надзором над пословањем друштва.⁵¹ Дакле, надзорни одбор *de jure* није ни постојао, а функције које

⁵⁰ Друштво с ограниченом одговорношћу има интерног ревизора или одбор ревизора, ако је тако одређено оснивачким актом или уговором чланова друштва.

⁵¹ Интерни ревизор и одбор ревизора друштва с ограниченом одговорношћу извештавају скупштину чланова друштва о следећем: рачуноводству, извештајима и финансијском пословању друштва и његових повезаних друштава; усклађености пословања друштва са законским и другим регулаторним захтевима; квалитетности, независности и способности ревизора друштва, ако га друштво има. У извршењу својих дужности интерни ревизор и одбор ревизора контролишу: избор и накнаду ревизора; веродостојност и комплетност финансијских извештаја друштва и основе предлога за поделу добити и друга

обавља надзорни одбор према актуелном закону, јесу све претходно наведене функције које је обављао интерни ревизор или одбор ревизора. Уколико је интенција законодавца била да оснивањем надзорног одбора код дводомног управљања ојача функцију надзора, кроз креирање посебног органа друштва, онда таква интенција може разумети и поздравити. Оно што је упитно јесте делегирање одређених права из надлежности скупштине друштва на надзорни одбор. Актуелни закон јесте укинуо управне одборе у друштву⁵², и претпоставља се да је интенција законодавца била да одређене надлежности управног одбора из претходно закона „припише“ надзорном одбору. Ово решење је погрешно из више разлога. Прво, директор друштва јесте заступник друштва, и као такав одговара за рад друштва. Друго, директор друштва врши пословођење у друштву и исто представља у контакту са трећим лицима. Треће, директор друштва јесте одговоран за процесе рада друштва. Ово су само неке од функција директора, али се и из ових функција јасно уочава висок степен овлашћења директора у погледу управљања, пословођења, и представљања друштва, као и одговорности за рад истог. Из тог разлога, легитимно се поставља питање, на основу којих критеријума је законодавац предвидео да надзорни одбор има право на избор и разрешење директора, имајући у виду све његове функције. С обзиром на улогу и значај директора, не само кроз нормативна његова овлашћења, већ и друштвено интегрисано схватање института директора о којем је већ било речи, став аутора јесте да је једино скупштина друштва легитимни орган који има право да именује и разрешава директора друштва, независно од избора модела управљања друштвом. У научним и стручним круговима, ово легислативно решење јесте правдано на два начина. Прво, надзорни одбор чине чланови који по компетенцијама у погледу стручности могу доносити одлуке у вези са управљањем друштва знатно квалитетније, с обзиром да свако лице (ово питање је делом регулисано оснивачким актом

плаћања члановима друштва; веродостојност и комплетност извештавања чланова друштва о финансијским и другим информацијама; усклађеност пословања друштва са одредбама закона о финансијским питањима и пословима сукоба интереса.

⁵² Постојали су у претходном закону, али као искључиво као факултативни избор оснивача да ли ће управљање обављати преко директора или управног одбора друштва.

друштва) може бити члан друштва, независно од његових стручних или других компетенција.⁵³ Дакле, образложење дела јавности јесте да чланови надзорног одбора су знатно компетентнији за доношење ове одлуке, од чланова скупштине друштва. Ово је веома дискутабилно гледиште. У основи, чланови надзорног одбора би требало бити лица која имају стручне компетенције које их легитимишу да буду чланови одбора, али чланови скупштине друштва једнако могу бити стручно компетентни као и чланови надзорног одбора. Из тог разлога ова аргументација није довољно утемељена да би се на њој заснивало овакво легислативно решење. Друго образложење за овакво законско решење дела научне јавности, јесте базирано на тумачење интенције законодавца да створи баланс између ограна управљања код дводомног модела управљања друштвом, тј. између скупштине друштва, директора, и надзорног одбора.⁵⁴ Донекле се може разумети ово становиште, јера синергија између органа друштва али и њихова међузависност, јесте у већини случајева позитиван елемент који може квалитативно да утиче на корпоративно управљање друштвом. Овај баланс је пожељан, али у овом случају неоправдан. Став аутора јесте да орган који по свом називу али и по већини својих функција – надзорни одбор, не може бити и орган који ће именовати други орган управљања у ужем смислу – директора, уколико сагледамо есенцију свих његових функција. Једино оправдана функција надзорног одбора која је последично повезана са директором друштва, јесте право овог органа да контролише рад лица које је именовано на функцију директора. Из тог разлога мишљење аутора рада јесте да би законодавац могао да размисли о целисходности оваквог решења, и да врати у надлежност скупштине друштва право избора и разрешење директора друштва код дводомног модела управљања.

⁵³ Види више: Типурић, Д.: Надзорни одбор и корпоративно управљање; Загреб : Синергија-накладништво, 2007.

⁵⁴ Види више: Љутић, Б.: Место и улога надзорног одбора у привредном друштву; Правни информатор : стручно-информативни часопис ИСЦН: 1450-7137.- Год. 18, бр. 5 (2015), стр. 40-43

2.2.1. Директор као орган управљања у друштву са ограниченом одговорношћу

Либерално схватање уређења друштвено-економских односа у Р. Србији у протеклој деценији, јесте приметно и у легислативи наше државе. Између осталог, значајан део одредаба ЗПД оставља на вољу заинтересованим странама да сами уреде одређене односе, а у случају изостанка њихове иницијативе да уреде те односе, законодавац примењује прописане одредбе које имају карактер диспозитивних.⁵⁵ Одабир начина управљање друштвом са ограниченом одговорношћу у једном делу је диспозитивног карактера, док у другом сегменту одредбе су веома јасно императивног карактера. Законодавац је одредио два модела за управљање друштвом: управљање друштвом може бити организовано као једнодомно или дводомно. У овој одредби закона јасно се може идентификовати и интенција законодавца да друштво само одлучи о моделу управљања (диспозитивност), док истовремено предвиђајући само два модела управљања, он императивно одређује који су облици управљања су законом дозвољени. Несумњиво је да друштво има опцију одабира модела управљања, али та опција је лимитиријалућег карактера јер је домет исте одређен моделима управљања који су законом прописани.

Управљање друштвом јесте процес који подразумева право на одлучивање о најзначајнијим питањима из домена рада друштва, односно његовог пословања, а који су у вези са дефинисаним циљевима и задацима који су власници друштва одредили. Управљање друштвом јесте есенцијално питање, и из тог разлога у сваком легислативном прописи у протеклих седамдесет година, одредбе које регулишу управљање друштвима (или организацијама које су имале карактер данашњих привредних друштава али

⁵⁵ Пример за ову праксу законодавца може се пронаћи у многобројним члановима закона. Тако је рецимо законом одређено да чланови друштва са ограниченом одговорношћу своје међусобне односе у друштву, као и односе са друштвом уређују слободно, уколико самим законом није другачије уређене. Дакле, онда када законодавац сматра да одређени односи се могу слободно уређивати, у тим ситуацијама слобода или либераларни приступ уређењу односа је наглашен и легислативно одређене. У свим другим ситуацијама, законодавац прописује императивне одредбе.

су имале различите називе – предузећа, организације удружененог рада и слично) јесу биле предмет легислативних промена у значајном обиму. Потврду ове тврдње може се пронаћи у компаративној анализи актуелног Закона о привредним друштвима и Закона о привредним друштвима из 2004. године. Анализирајући само одредбе које се односе на управљање друштвом са ограниченом одговорношћу, разлике у погледу органа друштва односно начина управљања друштвом су значајне. Према одредбама актуелног закона, управљање друштвом може бити двојако организовано, као једнодомно управљање и као дводомно управљање. У оба случаја органи управљања јесу скупштина друштва и директор односно одбор директора, док код дводомног управљања појављује се још и надзорни одбор, као трећи орган управљања. Према одредбама ЗПД из 2004. године, управљање друштвом са ограниченом одговорношћу је знатно простије. Не постоји избор у погледу модела управљања⁵⁶, постоји само један обавезни орган управљања – скупштина друштва, и остављено је друштву да одабере да ли ће као орган управљања бити директор или управни одбор. Поред одсуства права на одабир модела управљања, увиђа се да не постоји ни надзорни одбор као орган управљања, а да се као органи друштва алтернативно могу изабрати или директор друштва или управни одбор. Са друге стране, актуелни закон не познаје управни одбор као орган управљања у друштву. У овој краткој упоредноправној анализи два релевантна прописа, актуелног и претходног, јасно се може уочити развој концепта либералног схватања статусног уређивања управљања привредним друштвом, где се јасно уочава интенцију законодавца не само да прошири број органа управљања у друштву, већ и да остави члановима друштва да сами изаберу неку од понуђених легислативних опција у вези са организацијом друштва у домену њеног управљања.

Улога и значај директора у друштву са ограниченом одговорношћу јесте један од предмета истраживања рада. У претходноме делу излагања, наведене су најзначајније функције директора, и констатовано је да директор

⁵⁶ Не постоји могућност одабира више модела управљања као што је то случај у актуелном Закону о привредним друштвима.

јесте или може бити одговоран за управљање друштвом, одговоран за споровођење усвојене политике пословања, генерално пословођење друштвом, да заступа друштво према трећим лицима, и да сходно овим функција јесте и одговорно лице пред законом, односно одговора за пословање друштва у домену субјективног и објективног вида одговорности. Овај сегмент рада нормативно анализира искључиво директора као органа управљања друштвом, па сходно томе, предмет анализе нису остале функције директора које ће у даљем делу рада бити анализирани.

Директор јесте орган друштва са ограниченом одговорношћу, односно орган управљања друштва. Као такав, овај орган друштва је легислативно дефинисан не као појам, већ на основу функција који исти обавља. О овом начину дефинисања, односно одсуству дефиниције директора претходно је већ било речи. Стога, уколико би се покушала анализа директора као једног од органа управљања друштва, морају се да сагледати и анализирати које су његове функције, односно правну природу делегираних надлежности, као и права и обавеза. За разлику од претходних законских решења, законодавац је у потпуности пропустио да ближе одреди појам директора и његове функције, већ се по први пут одлучио да истог само дефинише као орган управљања, и да таксативно наведе у засебним деловима односно члановима закона његове функције. Сходно томе директор је орган управљања друштвом, који обавља функцију заступања друштва (чл. 221), вођења послова друштва (чл. 224), има дефинисан обим одговорности (чл. 225), и обавезу достављања извештаја о свом раду (чл. 226). Ово су чланови дела ЗПД који се односе на директора у друштву са ограниченом одговорношћу. Важно је апострофирати да исте одредбе се примењују и на директора у акционарском друштву, уз додатне одредбе закона који детаљније уређују његов правни положај, с обзиром на повећане захтеве корпоративног управљања који постоје код ове форме друштва. Сублимирајући наведене функције, директор је орган управљања који обавља функцију заступања, пословођења, односно орган који је има дефинисани обим одговорности у односу на обим његових надлежности. У управљачком смислу, све ове функције јесу део концепта управљања када исти се посматра са ширег

становишта. Уколико би ипак се вратили на дефиницију управљања, односно концептуално схватање управљања као процеса који подржева најшира права у погледу одлучивања о најважнијим питањима из рада друштва, онда директор као орган управљања друштва има истински мали обим таквих права. Управљање подразумева право на доношења одлука које су од есенцијалног значаја за пословање друштва, и које као такве имају највећу важност. У корпоративном схватању управљања, право на доношење одређених одлука директно зависи од природе самог права које се делегира у надлежност одређеног органа. Уколико би све легислативне функције скупштине, директора и надзорног одбора груписали у једну групу, онда би из исте могли извући оне које су по својој природи најближе детерминисаном схватању управљања, па би онда за исте могли рећи да имају карактер управљачких одлука.⁵⁷ Анализирајући све функције које су

⁵⁷ Скупштина друштва:

1) доноси измене оснивачког акта;2) усваја финансијске извештаје, као и извештаје ревизора ако су финансијски извештаји били предмет ревизије;3) надзире рад директора и усваја извештаје директора, ако је управљање друштвом једнодомно;4) усваја извештаје надзорног одбора, ако је управљање друштвом дводомно;5) одлучује о повећању и смањењу основног капитала друштва, као и о свакој емисији хартија од вредности;6) одлучује о расподели добити и начину покрића губитака, укључујући и одређивање дана стицања права на учешће у добити и дана исплате учешћа у добити члановима друштва;7) именује и разрешава директора и утврђује накнаду за његов рад односно начела за утврђивање те накнаде, ако је управљање друштвом једнодомно;8) бира и разрешава чланове надзорног одбора и утврђује накнаду за њихов рад, ако је управљање друштвом дводомно;9) именује ревизора и утврђује накнаду за његов рад;10) одлучује о покретању поступка ликвидације, као и о подношењу предлога за покретање стечајног поступка од стране друштва;11) именује ликвидационог управника и усваја ликвидационе билансе и извештаје ликвидационог управника;12) одлучује о стицању сопствених удела;13) одлучује о обавезама чланова друштва на додатне уплате и о враћању тих уплата; 14) одлучује о захтеву за иступање члана друштва;15) одлучује о искључењу члана друштва из разлога неплаћања, односно неуношења уписаног улога;16) одлучује о покретању спора за искључење члана друштва;17) одлучује о повлачењу и поништењу удела;18) даје прокуру;19) одлучује о покретању поступка и давању пуномоћја за заступање друштва у спору са прокурисом, као и у спору са директором, ако је управљање друштвом једнодомно, односно са чланом надзорног одбора, ако је управљање друштвом дводомно;20) одлучује о покретању поступка и давању пуномоћја за заступање друштва у спору против члана друштва;21) одобрава уговор о приступању новог члана и даје сагласност на пренос удела трећем лицу у случају из члана 167. овог закона;22) одлучује о статусним променама и променама правне форме;23) даје одобрење на правне послове у којима постоји лични интерес, у складу са чланом 66. овог закона;24) даје сагласност на стицање, продају, давање у закуп, залагање или друго располагање имовином велике вредности у смислу члана 470. овог закона;25) доноси пословник о свом раду;26) врши друге послове и одлучује о другим питањима, у складу са овим законом и оснивачким актом.

Надзорни одбор :1) одређује пословну стратегију друштва;2) бира и разрешава директора и утврђује накнаду за његов рад, односно начела за утврђивање те накнаде;3) надзире рад

законом прописане, а у надлежности су свих органа управљања друштвом (скупштине, директора, и надзорног одбора), јасно је да немају све функције исти значај, нити се све могу подвести под шири концепт схватања управљања на начин на који је он у раду дефинисан. Из тог разлога, неопходно је идентификовати које су то функције ових органа које су истински управљачке, односно у складу са дефинисаним концептом схватања управљања. Идентификујући управљачке функције, установиће се која од ових функција јесте дата у припадност ком органу, и сходно томе анализирати какав правни утицај у смислу управљања има директор у односу на издвојене управљачке функције. Циљ јесте да издвојене функције које по својим обележљима јесу управљачке функције се идентификују у оквиру легислативних функција које су дате у корист директора друштва. Тиме ће се јасно раздвојити управљачке функције директора у односу на остале функције, што ће допринети егзактнијој анализи правног положаја директора као органа управљања у друштву.

Изабране управљачке функције друштва са ограниченом одговорношћу које су прописане у актуелном закону су:

- именоване и разрешене директора;
- надзор над радом директора и усвајање извештаја о његовоме раду;
- избор и разрешене чланова надзорног одбора;
- право на доношење одлуке о покретању ликвидације, односно право на доношење одлуке о покретању стечајног поступка од стране друштва;
- право на давање прокуре;

директора и усваја извештаје директора;4) врши унутрашњи надзор над пословањем друштва;5) врши надзор над законитошћу пословања друштва;6) установљава рачуноводствене политике друштва и политике управљања ризицима;7) даје налог ревизору за испитивање годишњих финансијских извештаја друштва;8) предлаже скупштини избор ревизора и награду за његов рад;9) контролише предлог расподеле добити и других плаћања члановима;10) одлучује о покретању поступка и давању пуномоћја за заступање друштва у спору са директором;11) врши и друге послове одређене оснивачким актом и одлуком скупштине

Директор:1) заступање друштва;2) вођење послова друштва;3) Одговорност за пословне књиге, финансијске извештаје и вођење евиденције о одлукама скупштине;4) Обавеза извештавања.

- право на одлучивање о статусним променама и променама правне форме;
- давање сагласности на стицање, продају, давање у закуп, залагање или друго располагање имовином велике вредности;
- одређивање пословне стратегије друштва; и
- заступање друштва.

У литератури⁵⁸ ове функције привредног друштва јесу означене као најважније функције, узимајући у обзир њихову правну природу, као у домет њиховог утицаја на опште пословање привредног друштва. Ове функције су издвојене од осталих функција на основу важности које оне представљају у хијерархијском односу према другим функцијама. Као што се да уочити, наведене функције и надлежности јесу по актуелном закону дате у припадност различитим органима. Ипак да би се адекватно дошло до закључка какав је правни положај директора као органа управљања, идентификоваће се које од ових функција јесу дате директору у припадност, а које су дате другим органима.

Од наведених управљачких функција које су издвојене из ЗПД у сегменту који регулише правни положај друштва са ограниченом одговорношћу, директор има само једну управљачку функцију – заступање друштва. Било да је реч о једнодомном или дводомном управљању, директор је орган који заступа друштво у правним пословима како интерног карактера, тако и према трећим лицима. Иако по значају наведена управљачка функција јесте једна од значајнијих уколико је поредимо са осталим управљачким функцијама, иста свакако није најзначајнија функција. Правни домет ове функције јесте лимитирајуће природе јер не обухвата права из којих произилазе одлуке о најважнија питања из домена рада привредног друштва, односно његовог пословања. Аногно овоме, директор као један од органа управљања у друштву нема право на: одређивање пословне стратегије друштва; на давање сагласности на стицање, продају, давање у

⁵⁸ Михајловић, Д., Јовановић, В.: Организација и управљање у привредним друштвима; Факултет за менаџмент "Џон Незбит" универзитета у Београду, 2016. ИСБН 978-86-7747-547-5

закуп, залагање или друго располагање имовином велике вредности; право на давање прокуре; право на доношење одлуке о покретању ликвидације, односно право на доношење одлуке о покретању стечајног поступка од стране друштва; и право на избор и разрешење чланова надзорног одбора. Од девет управљачких функција које су наведене, директор има по основу закона само право на једну, право на заступање друштва.⁵⁹

Наизглед би се могло констатовасти да директор, као један од органа управљања у друштву има најмања управљачка права, и ово јесте донекле тачно али уз одређене опсервације које појашњавају дату констатацију. Прво, именовање и разрешење директора јесте управљачка функција која је у надлежности или скупштине друштва (једнодомно управљање), или надзорног одбора друштва (дводомно управљање). Иако важна функција, она по својој правној природи али и логици, и не може бити функција коју директор може да обавља. Свакако је незамисливо, нити за то постоје доступни подаци који би указали на другачија легислативна решења, постојање права директора да сам себе именује односно разрешава. Дакле ова функција, иако управљачка никада није била функција коју је директор обављао, нити видимо легислативне трендове у будућем периоду који би изменили дато стање. Друго, функција надзора над радом директора као и усвајање извештаја о његовоме раду такође по природи не могу бити дате у надлежност директора друштва. Не постоје легислативна решења позната аутору рада у којем директор има функцију надзора пословања које он сам обавља, нити функцију самоизвештавања о свом раду. Сходно овоме, логично је да орган управљања који је именовао директора друштва јесте орган који мора обављати функцију надзора његовог рада, као и право да се истом достављаја извештај директора о обављеном раду.⁶⁰ Дакле, и ова управљачка функција по својој природи не може бити дата у припадност директора. Можда најзначајније управљачке функције из горе наведених јесу

⁵⁹ Функција директора као органа друштва који обавља заступања биће предмет посебне анализе у одвојеном сегменту рада.

⁶⁰ Функцију надзора над радом директора, односно право на достављање извештаја о његовоме раду јесте функција која је у надлежности скупштине друштва (једнодомно управљање), односно надзорног одбора друштва (дводомно управљање).

оне које инкорпорирају право на доношење одлуке о покретању ликвидације, односно право на доношење одлуке о покретању стечајног поступка од стране друштва, као и право на статусне промене, односно промене правне форме друштва. И једна и друга функција јесу дате у надлежност скупштине друштва, па овим се само потврђује претходно изнет закључак, да скупштина друштва има најшира управљачка права односно овлашћења, па је сходно томе и најважнији орган управљања друштовом. Обе наведене функције су директно везане за правну судбину привредног друштва. У првом случају, скупштина има право да донесе одлуку о покретању ликвидације⁶¹, односно одлуку о покретању стечајног поступка на предлог друштва⁶². Обе одлуке имају значајне правне последице, јер у оба случаја долази до гашења привредног друштва, односно до престанка постојања и брисање из регистра привредних друштава⁶³. Враћајући се на установљено схватање концепта управљања - доношење одлуке о најважнијим питањима, свакако да право органа на доношење одлуке која за последицу има престанак привредног друштва, односно његово гашење, јесте право које је суштински повезано са претходно дефинисаним схватањем концепта управљања. Чињеница да директор нема право на доношење овакве одлуке (изузев у ситуацији ако је реч о једночланом друштву, где је директор друштва истовремено и једини члан скупштине друштва), говори у прилог тврдњи да, директор има веома сужена управљачка права над друштвом са ограниченом одговорношћу. Коначно, свако привредно друштво, укључујући и друштво са ограниченом одговорношћу, би требало да има усвојену стратегију пословања друштва.

⁶¹ Ликвидација друштва представља облик престанка привредног друштва која се спроводи када привредно друштво има довољно финансијских средстава за покриће свих својих обавеза. Види више: Дабић, Љ.: Принудна ликвидација привредног друштва; Право и привреда : часопис за привредноправну теорију и праксу ИССН: 0354-3501.- Год. 49, бр. 4/6 (2012), стр. 118-131

⁶² Стечај привредног друштва се спроводи када имовина привредног друштва није довољна за намирење свих потраживања поверилаца. Види више: Комшић, Љ.: Стечај; Стечајни инструктор ИССН: 2335-0717.- Бр. 1/2 (јун 2015), стр. 17-20

⁶³ Изузев у ситуацији када скупштина друштва донесе одлуку о покретању стечајног поступка, а њени повериоци усвоје унапред припремљени план реорганизације пре формалног отварања стечајног поступка, односно усвоје план реорганизације након формалног отварања стечајног поступка.

Овај акт представља стратешки документ који уколико је усвојен садржи конкретне радње, активности и субјекте који ће би ангажовани за спровођење плана. Стратегија пословања друштва, не само да има карактер управљчког акта, већ се може о њој говорити и као о акту којим је прецизиран начин вођења пословања друштва, што јесте једна од примарних функција директора. Овлашћени орган за доношење овог документа, прецира низ пословних активности друштва које суштински одређују начин пословања у наредном периоду. Последично, не само да директор нема право да као орган управљања доноси овај документ, већ сама садржана стратегије умногоме дефинише начин вођења пословања друштва, односно пословођење друштвом, што јесте главна функција директора. Тиме се знатно могу умањити његова овлашћења из домена пословођења друштва, што на још један начин потврђује да правни положај директора у актуелном закону, није саобразан са концептуалним схватањем директора као етимолошког појма, или са дефинисањем истог кроз легислативну историју његових функција.

Закључак овог сегмента рада јесте да директор у друштву са ограниченом одговорношћу, иако орган управљања друштвом, има најмања овлашћење односно функције које се могу идентификовати као управљачке функције. Сматрамо да изузев функције заступања друштва⁶⁴, актуелна легислатива је у потпуности сузила обим управљачких права директора. У основи, директор друштва у пуном обиму обавља функцију пословођења, која подразумева оперативно управљање друштвом на свакодневном нивоу, са јасно прецизираним обимом овлашћења која су у највећој мери везана за обављање процеса рада у друштву, контролу и надзор над процесима рада, односно одговорност за предузете радње. Мишљење аутора рада јесте да је доказано на основу анализе актуелног закона, као и схватања наведених из научне и стручне јавности, да директор нема управљачку функцију, и да је она као таква дата у припадност првенствено скупштини друштва

⁶⁴ Која иако важна и класификована као управљачка, нема правну тежину таквог обима као неке друге функције.

(једнодомно управљање), односно скупштини и надзорном одбору друштва (дводомно управљање).

2.3. Управљачки органи у акционарском друштву

Аткуелни ЗПД, као и претходни закон, препознаје и правно дефинише четири форме привредних друштава. У претходноме делу рада, предмет анализе јесте било друштво са ограниченом одговорношћу, и легислативна права органа управљања друштва. Разлог за овакав методолошки приступ јесте оправдан чињеницом да је према одредбама закона, директор јесте један од обавезних органа управљања друштвом. Аналогно томе, неопходно је било у кратким цртама анализирати основна обележја овог друштва, да би на адекватан начин разумели, образложили, и утврдили улогу директора као управчког органа у друштву, у односу на друге органе управљања у друштву. Циљ овог поглавља јесте детерминисање управљачке функције директора, а у одсуству његове легислативне појмовне дефиниције у актуелном закону, и неопходно је детерминисати у којим се формама привредних друштава директор као орган управљања појављује, и анализирати дomet његове управљачке функције на начин на који је то било урађено у претходноме делу рада. Поред друштва са ограниченом одговорношћу, актуелним законом предвиђено је да се директор као орган управљања појављује још код акционарских друштава. У наставку рада, даће се кратак приказа основних карактеристика акционарских друштава, да би се онда детерминисали органи управљања у акционарском друштву која су законом одређени, и дефинисали обим права сваког управљачког органа, укључујући и директора акционарског друштва.

Акционарско друштво јесте друштво капитала⁶⁵. Капитал акционарског друштва јесте подељен на акције и из тог разлога ово друштво се и назива акционарско друштво. Власник или власници акција⁶⁶ имају удела у капиталу

⁶⁵ Фримерман, А.: Акционарско друштво; Београд : Финекс, 1998. год. УДК:347.725

⁶⁶ Основни капитал који је подељен на акције може имати једног или више акционара као власника акцијског капитала. Анђелковић, Ж.: Акционарско друштво у нашем привредном

друштва по основу права које им припада као власницима акција. Акционари не одговарају за обавезе друштва, осим до висине удела у акцијском капиталу друштва.⁶⁷ Оно што представљају удели у друштву са ограниченом одговорношћу, на посредан начин акције представљају исто у акционарском друштвом. Са разлогом користимо формулацију „на посредан начин“, јер иако постоје одређене сличности између удела чланова у друштву са ограниченом одговорношћу, и акција као удела у акцијском капиталу друштва, постоје и веома јасне дистинкције. Акције представљају пре свега хартије од вредности, што са уделима у друштву са ограниченом одговорношћу није случај.⁶⁸ С обзиром да су хартије од вредности, за разлику од удела који то нису, оне се знатно лакше могу преносит, што је једно од обележја хартија од вредности.⁶⁹ Акција је власничка хартија од вредности, што имплицира да чином куповине или прибављања исте на други законити начин, стиче се власништво над делом капитала акционарског друштва⁷⁰. За разлику од већине хартија од вредности, акције су дематеријализоване⁷¹, и као такве подаци у вези са акцијама односно њиховим власницима су депоновани у Централном регистру, депоу и клирингу хартија од вредности.⁷² Акције које издаје друштво издају се у дематеријализованој форми и гласе на име, а на регистрацију у Централном регистру, депоу и

праву; Судска пракса : југословенски стручно-информативни часопис ИССН: 0351-5036.- Год. 26, бр. 10 (2006), стр. 51.

⁶⁷ Акционарско друштво одговора целокупном својом имовином.

⁶⁸ Лепетић, Ј.: Златне акције у компанијском праву Србије; Право и привреда : часопис за привредноправну теорију и праксу ISSN: 0354-3501.- Год. 49, бр. 4/6 (2012), стр. 166.

⁶⁹ Види више: Глогинић, А.: Пренос хартија од вредности; Правни живот : часопис за правну теорију и праксу ИССН: 0350-0500.- Вол. 49, бр. 10 (2000), стр. 591-608

⁷⁰ Свака акција састоји се из два дела: плашта, који садржи основне податке о самој акцији (врста, назив и седиште емитента, износ на који гласи, број акција и укупан обим емисије, права из акције) и купона, који садржи основне податке о исплати дивиденде.

⁷¹ Дематеријализација акција као хартија од вредности представља процес који подразумева да сва права и подаци који су претходно били саставни део акције као хартије од вредности у материјалној форми, су овим поступком претворени у електронски запис који је ускладиштен у одређени регистар – регистар хартија од вредности.

⁷² Централни регистар је основан, односно почео са радом крајем 2001. године. Он је представљао организациони део Народне банке Србије. Ова институција треба да унапреди развој финансијског тржишта у Србији. Централни регистар је 2003. године, доношењем Закона о тржишту хартија од вредности дефинисана као независна институција, основана у форми акционарског друштва, у власништву од најмање 51% државе Р. Србије. Основна делатност централног регистра јесу послови у вези са хартијама од вредности, односно регистрација истих у које спадају и : акције, обвезнице, благајнички записи, комерцијални записи и сличне хартије од вредности.

клирингу хартија од вредности њиховог издавања, законитих ималаца, преноса акција, преноса права из акција, ограничења права из акција и упис права трећих лица на акцијама, примењују се одредбе закона којим се уређује тржиште капитала. У вези са акцијама важно је истаћи још један релевантан податак, и то да постоје више врсти и класа акција, што имплицативно утиче на обим управљачких права власника различитих категорија акција. Акционарско друштво може да издаје следеће врсте акција, и то: обичне и преференцијалне. Власник обичних акција има право на учешће и гласање на скупштини тако што једна акција увек представља један глас. Поред тога, власник обичне акције има право и на исплату дивиденде, право пречег стицања обичних акција, право учествовања у расподели ликвидационог остатка или стечајне масе, као и остала права која су дефинисана Законом о привредним друштвима.⁷³ Преференцијална акција је акција која имаоцу даје једно или више повлашћених права утврђених статутом и одлуком о издавању.⁷⁴ Преференцијалне акције постоје да би одређено лице (власник) уживало одређена права која као таква нису законом прописана у корист власника обичних акција. Легислативно су одређена конкретна преференцијална права власника ових акција⁷⁵, али у сврху предмета истраживања рада, значајна је само једна одредба, а тиче се права на управљање које се у овом сегменту рада анализира. Иако власници ових акција устину имају одређени преференцијални (повлашћени положај) у односу на власнике обичних акција, када су у питању управљачка права никако се не може говорити о њиховом повлашћеном положају већ управо супротно од тога. Власници преференцијалних акција немају право гласа на скупштини акционара.⁷⁶ Власници ових акција имају право учествовања у

⁷³ Види више: Глава IV, одељак 2. Акције и друге хартије од вредности. Закон о привредним друштвима ("Сл. гласник РС", бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015).

⁷⁴ Чл. 253. ст. 1. Закон о привредним друштвима ("Сл. гласник РС", бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015).

⁷⁵ Хлђик Тубић, Д.: Стицање акција под повлашћеним условима; *Vox iuris* : часопис за примену и културу права : = journal of law enforcement and legal culture ISSN: 1821-1194.- God. 1, br. 2 (2009), str. 110-121

⁷⁶ Види више: Арсић, З.: Појам скупштине акционарског друштва, кворум за рад и већине за доношење одлука; *Зборник радова = Recueil des Travaux* ISSN: 0550-2179.- Vol. 42, br. 1/2 (2008), str. 133-144

раду скупштине акционара, као најважнијег органа управљања акционарским друштвом, али за разлику од власника обичних акција, који поред права да учествује у раду скупштине има и право гласа (једна акција један глас), власницима преференцијалних акција законом није предвиђено ово право. У смислу управљања акционарским друштвом, односно утицаја на управљање друштвом кроз гласање на скупштини акционара, власници преференцијалних акција имају знатно мањи обим права него власници обичних акција, тј. немају никаква права у смислу гласања на скупштини која доноси управљачке одлуке. Из тог разлога сматра се да у контексту управљачких права власника обичних и преференцијалних власника акција, законодавац је јасно направи дистинкцију међу њима, тако да је мишљење аутора да власници обичних акција имају повлашћени положај у односу на власнике преференцијалних акција, бар у сегменту обима права на управљање друштвом. У контексту других права, свакако да власници преференцијалних акција имају правни положај који им омогућава квалитетнији обим експлатације права у односу на власнике обичних акција.⁷⁷ Свака даља анализа у погледу правних обележја акција као хартија од вредности била са становишта дефинисаних циљева нецелисходна, и у супротности са дефинисаним предметом истраживања.

Акционарско друштво јесте привредно друштво које обавља послове из одређене делатност ради стицања добити, и у том смислу оно се не разликује од осталих законом прописаних форми привредних друштава. Као и свако друго привредно друштво, и акционарско друштво јесте легислативно уређено ЗПД као системским законом који се за ову форму привредних

⁷⁷ Чл. 253. ст. 1. Закон о привредним друштвима (*"Сл. гласник РС", бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015*). Власник преференцијалних акција има следећа права: 1) право на дивиденду у унапред утврђеном новчаном износу или у проценту од њене номиналне вредности, која се исплаћује приоритетно у односу на имаоце обичних акција; 2) право да му се неисплаћена дивиденда из става 1. тачка 1) овог члана кумулира и исплати пре исплате дивиденди имаоцима обичних акција (кумулятивна преференцијална акција); 3) право да партиципира у дивиденди која припада имаоцима обичних акција, у свим случајевима исплате дивиденде имаоцима обичних акција или по испуњењу одређених услова (партиципативна преференцијална акција); 4) право првенства наплате из ликвидационог остатка или стечајне масе у односу на имаоце обичних акција; 5) право претварања тих акција у обичне акције или у другу класу преференцијалних акција (заменљиве преференцијалне акције); 6) право продаје тих акција акционарском друштву по унапред утврђеној цени или под другим условима.

друштва примењује. Акционарска друштва јесу привредна друштва која по броју запослених, корпоративној структури, пословима које обавља, јесу најзахтевнија у контексту правног регулисања, па је сасвим разумљиво да је законодавац овај део закона нормативно најобимније уредио. Корпоративно управљање акционарским друштвом јесте веома актуелно питање, како у домаћој тако и у иностраној научној јавности.⁷⁸ Највеће светске компаније јесу организована у форми акционарских друштава у складу са својим националним прописима који се на њих примењују. Аналогно овоме, највећи део привредних друштава чије пословање је регистровано у Р. Србији, а запошљава значајан број лица, и генерисају највеће приходе јесу управо компаније које су регистроване као акционарска друштва.⁷⁹ Из тог разлога, потпуно је разумљиво да начин управљања овим друштвом јесте веома значајно легислативно питање, посебно са аспекта циља овог сегмента рада - управљачка функција директора у привредним друштвима, јесте део који у ширем контексту управљачке структуре акционарских друштава треба анализирати. Методолошки приступ детерминисању управљачке функције директора у акционарском друштву јесте идентичан оном који је коришћен приликом анализе управљачке функције директора у друштву са ограниченом одговорношћу. Детерминисаће се органи управљања акционарског друштва, обим њихових овлашћења односно функција, идентификовање функција које представљају управљачке функције у односу на претходно дефинисано схватање ове функције, и обим, улога и значај директора као органа управљања у акционарском друштву.

Управљање акционарским друштвом је нормативно уређено у одељку седам Закона о привредним друштвима.⁸⁰ Чињеница да преко 100 чланова овог закона на посредан или непосредан начин регулише питања из области управљања акционарским друштвом, само говори у прилог изнетој

⁷⁸ Васиљевић, М.: Управљање акционарским друштвом – упоредна анализа; Европско законодавство ИССН: 1451-3188.- Год. 3, бр. 8 (2004), стр. 78-82.

⁷⁹ Компаније у Србији које запошљавају највећи број радника, и генеришу највећи профит, а регистроване су као акционарска друштва јесу: НИС, ЕПС, ФЦА Крагујевац, Меркатор Нови Сад, Телеком Србија, Делес.

⁸⁰ Овај одељак дефинише начин управљања акционарским друштвом, органе друштва, делокруг њивих надлежности, конкретне функције који сваки од органа управљања друштвом обавља. Ово је регулисано од члана 326 све до члана 463.

констатацији да ова форма привредних друштава јесте са становишта корпоративног управљања најзахтевнија, па сходно томе је и легислативно најобимније обрађена.

Корпоративно управљање акционарским друштвом јесте системски уређено на сличан начин као што је то учињено у делу закона који се односи на управљање код друштва са ограниченом одговорношћу. Значајне разлике постоје у знатно обимнијем и прецизнијем дефинисању конкретних функција сваког од органа управљања, као и постојање других органа који нису као такви одређени код друштава са ограниченом одговорношћу.

Управљање у акционарском друштву може бити организовано као једнодомно односно дводомно управљање. Ово нормативно решење јесте идентично ономе које је претходно обрађено и код друштва са ограниченом одговорношћу. Оснивачи такође имају диспозитивно право да изаберу један од два облика управљања, али су истовремено императивно ограничени на обавезу избора само једног од два понуђена.

У једнодомном управљању акционарским друштвом, органи друштва су:

- скупштина;
- један или више директора, односно одбор директора.

У дводомном управљању акционарским друштвом, органи друштва су:

- скупштина;
- надзорни одбор;
- један или више извршних директора, односно извршни одбор.⁸¹

Законодавац је одлучио да управљање акционарским друштвом буде диверсификовано на више органа, у зависности од избора начина управљања. Циљ овог сегмента рада јесте детерминисање обима управљачких права директора, па је неопходно поред управљачких права директора дереминисати права и других органа која управљају друштвом. На основу презентованих законских решења, јасно је уочљиво постојање још

⁸¹ Приликом оснивања акционарског друштва, друштво усваја и статут друштва, којим се прецизира начин управљања друштвом. Скупштина друштва, као овлашћени орган може вршити промене статута, па сходно томе и мењање начина управљања друштвом.

једне категорије директора – извршни и неизвршни директор.⁸² О овим органима биће речи у наставку рада, али је прво неопходно утврдити да ли скупштина акционарског друштва има једнако важну управљачку улогу, као што има скупштина друштва са ограниченом одговорношћу, што је у претходноме сегменту рада и потврђено.

Скупштина акционарског друштва има различите законом одређене функције, у зависности од начина организовања управљања друштвом. Скупштина акционарског друштва одлучује о:

- 1) изменама статута;
- 2) повећању или смањењу основног капитала, као и свакој емисији хартија од вредности;
- 3) броју одобрених акција;
- 4) променама права или повластица било које класе акција;
- 5) статусним променама и променама правне форме;
- 6) стицању и располагању имовином велике вредности;
- 7) расподели добити и покрићу губитака;
- 8) усвајању финансијских извештаја, као и извештаја ревизора ако су финансијски извештаји били предмет ревизије;
- 9) усвајању извештаја одбора директора, односно надзорног одбора ако је управљање друштвом дводомно;
- 10) накнадама директорима, односно члановима надзорног одбора ако је управљање друштвом дводомно, односно правилима за њихово одређивање, укључујући и накнаду која се исплаћује у акцијама и другим хартијама од вредности друштва;
- 11) именовану и разрешењу директора;
- 12) именовану и разрешењу чланова надзорног одбора, ако је управљање друштвом дводомно;

⁸² Закон о привредним друштвима прописује постојање следећих категорија директора: директор (лице које обавља функцију директора у једнодомном управљању друштвом); извршни директор и неизвршни директор (обавезност именовања извршних директора јесте законом одређена за јавна акционарска друштва); генерални директор. Правна обележја сваке од категорије директора биће предмет анализе у сегменту рада – управљачка права директора у акционарским друштвима.

- 13) покретању поступка ликвидације, односно подношењу предлога за стечај друштва;
- 14) избору ревизора и накнади за његов рад;
- 15) другим питањима која су у складу са овим законом стављена на дневни ред седнице скупштине;
- 16) другим питањима у складу са овим законом и статутом.⁸³

Функције односно припадности скупштине акционарског друштва јесу веома сличне онима које овај орган има у друштву са ограниченом одговорношћу. Уколико применимо исти критеријум за одабир оних функција које по својем значењу припадају онима које смо идентификовали у претходноме делу рада⁸⁴, онда управљачке функције које има скупштина једнодомног акционарског друштва јесу: *статусне промене и промене правне форме; стицање и располагање имовине велике вредности; именоване и разрешење директора; доношење одлуке о покретању ликвидације, односно право на доношење одлуке о покретању стечајног поступка од стране друштва; усвајању извештаја одбора директора, односно надзорног одбора ако је управљање друштвом дводомно; именовању и разрешењу чланова надзорног одбора, ако је управљање друштвом дводомно*. Несумњиво је реч о готово идентичним функцијама које су дате у надлежност скупштини друштва са ограниченом одговорношћу, уз одређене нормативне и језичке корекције услед различите правне форме ова два привредна друштва. Сматрамо да није целисходно посебно елаборирати ове функције, јер су оне већ у претходноме делу рада адекватно истражене. Важно је напоменути да одређене функције скупштине друштва су делегиране у корист надзорног одбора друштва, уколико је модел организовања акционарског друштва

⁸³ Чл. 329. Закон о привредним друштвима ("Сл. гласник РС", бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015)

⁸⁴ Именовање и разрешење директора; надзор над радом директора и усвајање извештаја о његовоме раду; избор и разрешење чланова надзорног одбора; право на доношење одлуке о покретању ликвидације, односно право на доношење одлуке о покретању стечајног поступка од стране друштва; право на давање прокуре; право на одлучивање о статусним променама и променама правне форме; давање сагласности на стицање, продају, давање у закуп, залагање или друго располагање имовином велике вредности; одређивање пословне стратегије друштва; и заступање друштва.

дводоман. Уколико је управљање акционарским друштвом организовано као дводомно, функције надзорног одбора јесу да:

- 1) утврђује пословну стратегију и пословне циљеве друштва и надзире њихово остваривање;
- 2) надзире рад извршних директора;
- 3) врши унутрашњи надзор над пословањем друштва;
- 4) установљава рачуноводствене политике друштва и политике управљања ризицима;
- 5) утврђује финансијске извештаје друштва и подноси их скупштини на усвајање;
- 6) даје и опозива прокуру;
- 7) сазива седнице скупштине и утврђује предлог дневног реда;
- 8) издаје одобрене акције, ако је на то овлашћен статутом или одлуком скупштине;
- 9) утврђује емисиону цену акција и других хартија од вредности, у складу са чланом 260. став 4. и чланом 262. став 3. овог закона;
- 10) утврђује тржишну вредност акција, у складу са чланом 259. овог закона;
- 11) доноси одлуку о стицању сопствених акција, у складу са чланом 282. став 3. овог закона;
- 12) доноси одлуку о расподели међудивиденди акционарима, у случају из члана 273. став 2. овог закона;
- 13) предлаже скупштини политику накнада извршних директора, ако није утврђена статутом, и предлаже уговоре о раду, односно ангажовању извршних директора;
- 14) даје сагласност извршним директорима за предузимање послова или радњи у складу са овим законом, статутом, одлуком скупштине и одлуком надзорног одбора;
- 15) врши друге послове и доноси одлуке у складу са овим законом, статутом и одлукама скупштине.⁸⁵

⁸⁵ Чл. 441. Закон о привредним друштвима ("Сл. гласник РС", бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015).

У смислу управљачких одлука које су у надлежности надзорног одбора, релативно је слична ситуација као и са надзорним одбором код друштва са ограниченом одговорношћу. С обзиром на карактер дводомног управљања друштва, надзорни одбор преузима од скупштине друштва одређене припадности, и таква законодавна пракса јесте и у случају надзорног одбора акционарског друштва, који уместо скупштине друштва обавља неке од управљачких функција, али у значајно мањем обиму. Наиме, за разлику од права надзорног одбора друштва са ограниченом одговорношћу да именује и разрешава директора друштва, што јесте једна од важнијих управљачких функција, надзорни одбор акционарског друштва нема таква овлашћења. Лимитираност надзорног одбора акционарског друштва се јасно може уочити уколико исти упоредимо са функцијама које обавља надзорни одбор друштва са ограниченом одговорношћу. Ако је упућена критика законодавцу зато што је по мишљењу аутора делегирао одређене функције надзорном одбору које по правној природи надлежности би иначе требало да обавља скупштина друштва, овде таква критика се не може да упутити. Наиме, функције које обавља надзорни одбор акционарског друштва јесу уистину надзорног карактера, чија је сврха контрола рада акционарског друштва у ширем контексту тог значења, без уплива у надлежности које по својој природи нису надзорног карактера. Ову тврдњу базирамо на чињеници да надзорни одбор нема функцију која претпоставља право овог органа да именује и разрешава директоре (независно од њихове категорије). Једина функција која је гранично везана за избор директора, јесте право надзорног одбора да предлаже “уговоре о раду, односно ангажовање извршних директора”. Ипак, ова функција је крајње упутна у смислу њеног карактера, и њене евентуалне класификације као управљачке, јер је реч само о необавезујућем предлогу, о којем свакако одлучује скупштина акционарског друштва. У односу на остале управљачке функције које су претходно дефинисане, једина функција таквог карактера јесте право надзорног одбора да “утврђује пословну стратегију и пословне циљеве друштва, па сходно томе и да надзире њихово остваривање”. Општи закључак јесте да надзорни одбор акционарског друштва има значајно мање управљачких функција у односу на

надзорни одбор друштва са ограниченом одговорношћу. Ово легислативно решење сматра позитивним са становишта аутора рада, јер мишљење јесте да надзорни одбори не би требали по природи својих општих функција да имају већи степен ингеренција у погледу управљачких права у привредном друштву, у односу на она која су као таква одређена за надзорне одборе у акционарском друштву.

2.3.1. Директор као орган управљања у акционарском друштву

Управљачка функција директора у акционарском друштву јесте у одређеној мери различита у односу на ону коју ова лица обављају у друштву са ограниченом одговорношћу. Интенција законодавца јесте била да појмовно не дефинеше директоре као органе управљања у друштвима, и у одређеној мери јесте критиковано овакво решење. Анализирајући одредбе актуелног ЗПД, у сегменту корпоративног управљања акционарским друштвима, приметан је другачији приступ у схватању правних функција директора, јер сам законодавац врши категоризацију директора у односу на одобрани модел управљања акционарским друштвом. Из тог разлога, анализа управљачких функција директора јесте у контексту истраживања захтевнија, јер су надлежности односно функције међу различитим категоријама директора различито и одређене.

Једнодномно управљање акционарским друштвом предвиђа два обавезна органа управљања друштвом, скупштину друштва и једног или више директора, односно одбор директора. Прво ће предмет анализе бити управљачка права директора у оквиру акционарског друштва које је организовано као једнодномно друштво. Претходно наведена чињеница, да законодавац није дефинисао општи појам директора, јесте потврђена и у овом сегменту закона. Не постоји дефиниција директора, већ се искључиво набрајају његове функције. Одређене дистинкције ипак се могу пронаћи упоредном анализом легислативног регулисања директора у акционарском друштву, у односу на исто лице које обавља ову функцију у друштву са ограниченом одговорношћу. Приметно јесте присутна једна од претходно

изнетих опсервација, а то је јасна интенција законодавца да на веома обиман начин нормативно регулише што шири спектар питања од значаја у вези са правним положајем акционарских друштава. Ова интенција јесте јасно уочљива и код директора као органа управљања акционарског друштва у једнодомном систему.

За разлику од друштва са ограниченом одговорношћу где је број одредби које правно регулишу релевантна питања у вези са директором као органом управљања у друштву релативно скроман, код акционарских друштава број законских одредби које уређује њихов правни положај јесте вишеструко већи. *Законодавац је у овом сегменту закона легислативно уредио следећа питања од значаја у вези са директором као органом управљања друштвом: услови и ограничења за обављање дужности директора; број директора; именовање директора; мандат директора; кооптација директора; извршни и неизвршни директори; надлежност извршних директора; генерални директор; неизвршни директор; ограничења за обављање дужности директора; независни директори; накнаде за рад директора; престанак мандата; разрешење директора; оставка директора; постављање привременог заступника; надлежности и одговорност одбора директора; обавезе извештавања скупштине; председник одбора директора; начин рада одбора директора; седнице и сазивање седнице одбора директора; одлучивање на седницама одбора директора; комисија одбора директора; комисија одбора директора у јавном акционарском друштву; састав комисије одбора директора; комисија за ревизију; комисија за именовање; начин рада одбора директора; одговорност директора; извештаји извршних директора; број и именовање извршних директора; надлежност извршних директора; генерални директор; надлежност и одговорност извршног одбора; начин рада извршног одбора; одговорност и извештавање извршних директора.*⁸⁶

Релативно дугачак списак одредби закона које легислативно уређују релевантна питања у вези са правним статусом директора као органом управљања, сасвим јасно нам указује да је исте немогуће анализирати у

⁸⁶ Види више: Закон о привредним друштвима ("Сл. гласник РС", бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015).

оквиру овог сегмента рада, јер би то био потпуно погрешан приступ. Самим погледом на горе наведене одредбе јасно се уочавају правне дистинкције у погледу онога што исте регулишу, јер постоје одредбе које се тиче правног положаја различитих категорија директора у систему корпоративног управљања акционарским друштвом. Затим постоје одредбе које су радноправног карактера, и тичу се услова, начина, и престанка радног односа различитих категорија директора. Такође, постоји значајан број одредби које имају за циљ да ближе дефинишу обим одговорности свих категорија директора. И коначно, одређени број одредби које имају за циљ да детерминишу обавезе директора у контексту њиховог извештавања о своме раду. Предмет истраживања рада управо јесу правне функције, односно правни положај директора у привредним субјектима, па сходно томе све ове одредбе биће анализирани у сегментима рада који имају за циљ да ближе истраже пословођење директора, радноправни положај директора, право на заступање друштва, и одговорност директора за послове које обавља из домена својих надлежности. Овај сегмент рада се искључиво бави истраживањем које има за циљ да детерминише да ли директори (независно од категорије истих) имају управљачка права на начин на која су иста претходно дефинисана, и ако имају у ком обиму су та права, и какав је њихов правни положај у односу на остале органе управљања у акционарском друштву. Овај методолошки приступ је и замишљен као једино адекватан који пружа одговоре на дефинисане циљеве истраживања, а делимично је већ реализован у претходном сегменту рада.

Директор акционарског друштва у контексту управљачких права има различитим обим датих таквих права, у зависности од чињенице којој категорији директора припада, односно организације управљачке структуре акционарског друштва. За разлику од сегмента закона који уређује правни положај директора у друштву са ограниченом одговорношћу, законодавац код акционарског друштва знатно детаљније регулише ову материју, што је претходно и апострофирано, па аналогно томе права односно функције и надлежности су дефинисане у више одредби закона, и то за сваку од категорија директора. Важно је истаћи да, директори као органи управљања

у акционарском друштву и не постоје, бар појмовно на већ дефинисани начин. Иако је ова тврдња супротна ономе што је до сада апострофирано, директор не постоји на начин на који је исти правно идентификован као код друштва са ограниченом одговорношћу. Наиме, легислативно је прецизирано да број директора буде одређен статутом друштва који усваја скупштина. Оно што је јасно уочљиво у нормативној анализи овог дела прописа, јесте одсуство одредби у закону које би регулисале надлежности односно функције које обавља директора, тј. његов правни положај. Разлог за изостанак одредби јесте последица чињенице да директор у акционарском друштву мора припадати једној од законом предвиђених категорија директора, тако да *директор акционарског друштва може бити извршни директор*. Из тог разлога претходно је изнет закључак да директор као орган управљања друштвом не постоји у појмовном смислу те речи у делу који законодавно уређује управљачку структуру акционарског друштва, већ он појмовно одређује или као извршни, или као неизвршни директор. Аналогно овомо, сада се мора анализирати правни положај извршног односно неизвршног директора, па предмет анализе управљачке функције директора није усмерен на једну категорију директора, већ на две категорије које су законом одређене.

Строго формално, директори нису појмовно одређени на начин како је то законодавац учинио код друштва са ограниченом одговорношћу, па из тог разлога се не може говорити о директорима као органима управљања у акционарском друштву, јер услед постојања две категорије ових лица постоји и правна ситуација која различито третира обе категорије директора, у којој једна категорија директора има јасна управљачка права, док се за другу категорију то не може тврдити. У наставку рада биће апострофиране разлике између извршних и неизвршних директора, са посебним освртом на њихова појединчна управљачка права.

2.3.2. Управљачка права извршног директора

Извршни директор јесте један од органа управљања у акционарском друштвом, па сходно томе његов правни положај, именовање и разрешење, као и функције које обавља, и одговорност која проистиче јесте дефинисана законом.⁸⁷ Да би адекватно се могао реализовати дефинисани задатака овог сегмента истраживања, неопходно је да методолошки приступ који је претходно био коришћен, буде примењен и у овом случају, тј. да из закона се прикажу све надлежности односно функције које извршни директор има да сходно закону. Извршни директор је надлежан:

- да води послове друштва;⁸⁸
- да буде законски заступник друштва;⁸⁹.

Легислативно су одређене само две функције које извршни директор може да обавља. Уколико се упореде функције које обавља директор у друштву са ограниченом одговорношћу и функције односно надлежности које су законом дефинисане у корист извршног директора, сасвим је јасно да обим права односно овлашћења извршног директора су знатно сужена у односу на директора у друштву са ограниченом одговорношћу.⁹⁰ Извршни директори сходно одредбама закона имају искључиво две функције, функцију пословођења и функцију заступања друштва. Приликом анализе управљачких права директора у друштву са ограниченом одговорношћу, дефинисана су она права односно функције које имају карактер управљачких. С обзиром да овај методолошки приступ сматрамо утемељеним, исти се може применити и код извршног директора у акционарском друштву. Од две законом предвиђене функције, извршни директор има само једну има управљачку функцију, функцију заступања

⁸⁷ Надлежности извршног директора су одређене у члану 388. Закона о привредним друштвима (*"Сл. гласник РС"*, бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015).

⁸⁸ Уколико друштво има два или више извршних директора, они воде послове и заступају друштво заједнички, осим ако статутом или одлуком скупштине није другачије одређено. Чл. 388. ст. 2. Закон о привредним друштвима (*"Сл. гласник РС"*, бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015).

⁸⁹ Статутом може бити одређено да само поједини извршни директори заступају друштво. Види више: Милић, М.: Заступање и заступници привредног друштва; Судска пракса: југословенски стручно-информативни часопис ИССН: 0351-5036.- Год. 30, бр. 3/4 (2010), стр. 61-70

⁹⁰ Овлашћења директора у д.о.о. друштву су знатно шира, што је у претходном делу дисертације и анализирано.

друштва. Функција пословођења односно вођења послова друштва није управљачка функција, већ функција пословодства, и као таква се не може сматрати управљачком. Друга функција извршног директора, функција заступања друштва, јесте у ширем контексту једна од управљачких, што је адекватно елаборирано у претходном сегменту рада. Општи закључак који се може на основу презентованих и анализираних одредби извести јесте да, извршни директори имају знатно мањи обим управљачких права у односу на директора у друштву са ограниченом одговорношћу, као и да обим њихових управљачких права унутар корпоративне структуре управљања акционарског друштва јесте мањег обима у односу на обим права директора у друштву са ограниченом одговорношћу.

Акционарско друштво може имати и извршни одбор као орган управљања друштвом. Извршни одбор јесте колегијално тело које има следеће законом предвиђене надлежности:

- 1) води послове друштва и одређује унутрашњу организацију друштва;
- 2) одговара за тачност пословних књига друштва;
- 3) одговара за тачност финансијских извештаја друштва;
- 4) припрема седнице скупштине друштва и предлаже дневни ред надзорном одбору;
- 5) израчунава износе дивиденди који у складу са овим законом, статутом и одлуком скупштине припадају појединим класама акционара, одређује дан и поступак њихове исплате, а одређује и начин њихове исплате у оквиру овлашћења која су му дата статутом или одлуком скупштине;
- 6) извршава одлуке скупштине;
- 7) врши друге послове и доноси одлуке у складу са овим законом, статутом, одлукама скупштине и одлукама надзорног одбора.⁹¹

Делокруг надлежности извршног одбора се не могу посматрати са становишта управљачких права овог органа. Наиме, сам поглед на легислативне надлежности односно функције овог органа, јасно указују да је

⁹¹ Чл. 427. Закон о привредним друштвима (*"Сл. гласник РС"*, бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015).

реч о органу друштва који извршава одлуке скупштине, што неупитно имплицира да нема управљачка права над друштвом. Друго, вођење послова друштва и старање о унутрашњој организацији друштва јесте функција коју овај орган друштва највише спроводи. Међутим, ова функција по својој природи није управљачка функција, већ функција пословођења друштвом, а њена правна природа јесте претходно јасно одвојена од функције управљања, па стога и не може бити предмет анализе са становишта начина управљања друштвом. Извршни одбор у знатној мери обавља функцију надзора и контроле над пословањем друштва, односно за тачност пословних књига и финансијских извештаја, па сходно томе и ова функција није по својој природи управљачка функција већ надзорна.

2.3.3. Управљачка права неизвршног директора

Поред извршних директора, акционарско друштво има и неизвршне директоре. Неизвршни директори јесу формални органи управљања у акционарском друштву, али са веома ограниченим обимом овлашћења, тј. функција. Устаљена пракса законодавца је настављена, јер и у случају неизвршних директора законодавац није имао интенцију да их појмовно дефинише, већ је прописао надлежности односно функције које обављају. *Неизвршни директор има две функције које су законом прописане, и то: функцију надзора над радом извршних директора; и функцију односно право да предлажу пословну стратегију друштва, и да надзиру њено извршење.* Обе функције неизвршних директора су крајње упитне у контексту концептуалног схватања управљачких права директора која су у раду дефинисана. Прва функција неизвршног директора, јесте "надзирање рада извршних директора". Ова функција по својој природи није и не може бити функција коју би требало да обављају директори, у складу са схватањем онога што исти представљају. Функција надзора, невезано за објект, субјект или посао који је предмет надзора, јесте функција коју може и треба да обавља или надзорни одбор друштва, или скупштина друштва. И у једном, и у другом случају, реч је о колегијалним телима, па из тог разлога став аутора

јесте да је потпутно нецеслиходно предвидети да ову функцију обавља инокосни орган, односно неизвршни директор. Такође, неизвршни директор *de facto* има већи значај у контексту корпоративне структуре управљања акционарским друштвом, него извршни директор. Ову констатацију базирамо на чињеници да рад извршног директора надзире други директор, што по нашем мишљењу ставља неизвршне директоре у "надређени положај" у односу на извршне директора, иако ово није нормативно стриктно одређено, већ искључиво произилази на основу тумачења саме одредбе закона. Друга функција неизвршних директора јесте право да "предлажу пословну стратегију друштва и надзиру њено извршење".⁹² За ову функцију јесте закључено да има карактер управљачке функције, те да се иста може сматрати као таква. Међутим, за разлику од директора у друштву са ограниченом одговорношћу који има право да доноси пословну стратегију друштва, неизвршни директори немају то право, већ је оно знатно ограничено и своди се на *право предлагања пословне стратегије, а не и право усвајања исте*. Неизвршни директори, иако имају функцију надзора над спровођењем стратегије, немају право да усвајају овај документ, већ искључиво да предлажу исти, што свакако умањује њихов значај. Такође, легислативно је погрешно што је функција надзора над спровођењем и извршавањем пословне стратегије стављена у надлежност неизвршном директоре, а не надзорном одбору. За овакву интенцију законодавца имали би разумевање да надзорни одбор као обавезни орган управљања у акционарском друштву није прописан овим законом. Тада би се могло разумети зашто је неизвршном директору дата ова функција. Међутим, с обзиром да надзорни одбор јесте обавезни орган управљања у акционарском друштву, мишљења аутора јесте да је интенција законодавца била да неизвршни директори као органи управљања у акционарским друштвима морају бити предвиђени према закону, па су сходно томе одредили им и одређене функције и надлежности, које по природи послова, и самог

⁹² Чл. 390. ст. 1. Закон о привредним друштвима ("Сл. гласник РС", бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015).

појмовног одређења директора, не могу бити дате истима. Из свега наведеног закључак јесте да неизвршни директори немају никакве управљачке функције у смислу критеријума који су у раду дефинисани.

2.3.4. Управљачка права генералног директора

Организација корпоративног управљања у акционарском друштву дозвољава и избор треће категорије директора – генералног директора. За генералног директора се бира искључиво лице које истовремено обавља функцију извршног директора акционарског друштва.⁹³ Избор генералног директора јесте право које је као такво дато у надлежност извршним директорима, и подразумева право на одабир једног од њих за функцију генералног директора. Именовање генералног директора није у надлежности скупштине друштва или надзорног одбора, што свакако представља легислативно решење којим се принцип суброгације доводи у питање. Наиме, ако генерални директор се бира од стране извршних директора, а закључено је да је и сам један од извршних директора, реч је дакле о *de jure* преношењу дела управљачких права који имају сви извршни директори на једну особу – *генералног директора*. Из тог разлога, када се анализира управљачка улога генералног директора, сасвим је јасно да она по обиму предвиђених права не може бити већа од оне која је иначе дата извршним директорима. Генерални директор не добија већи обим права од оних који је имао као извршни директора, већ добија "ексклузивитет у обављању одређених функција". Овај закључак се изводи и на основу тумачења законских одредби. Генерални директор "координира рад извршних директора и организује пословање друштва".⁹⁴ Поред ове функције, генерални директор јесте и заступник акционарског друштва, што значи да извршни директори своје право на заступање преносе на једно

⁹³ Види више: Сарјевић, В.: Контрола законитости пословања привредног друштва и лична одговорност директора (управе) друштва; Право и привреда : часопис за привредноправну теорију и праксу ISSN: 0354-3501.- God. 47, br. 4/6 (2010), str. 171-188.

⁹⁴ Чл. 389. Закон о привредним друштвима ("*Сл. гласник РС*", бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015).

лице. Управљачка функција генералног директора се своди на заступање друштва, док остале функције јесу везане за пословођење акционарским друштвом. Може се закључити да генерални директор има иста или ограничена управљачка права која су већ идентификована код извршних директора, уз право друштва да својим статутом или одлуком скупштине ближе уреди његова овлашћења односно надлежности, али та права никада не могу бити већег обима од оних који су законом дефинисана, односно императивним одредбама одређене у надлежност неког другог управљачког органа акционарског друштва.⁹⁵

С обзиром на овако дефинисане надлежности извршних и неизвршних директора, као и генералног директора, стиче се утисак да многа значајна питања у погледу управљања акционарским друштвом нису регулисана, односно да су дата у надлежност других органа управљања. С обзиром да су претходно анализирани управљачке функције и надлежности скупштине, и надзорног одбора акционарског друштва, оправдано се може поставити питање који је орган надлежан за неке од врло важних управљачких и организационих надлежности односно функција. Један од најзначајнијих органа управљања у акционарском друштву јесте *одбор директора*. Наиме, *уколико друштво има једног или два директора, сходно се примењују одредбе закона о одбору директора*. Међутим, овде се поставља питање да ли је исправно анализирати управљачке и друге функције овог органа управљања, с обзиром на његову правну природу. Одбор директора јесте управо оно што и сама реч каже, колегијално тело које окупља све директоре друштва, и сходно законом одређеним надлежностима извршава поверене функције, тј. послове. Предмет истраживања овог рада јесте директор и његов правни положај у привредним субјектима, па се поставља питање да ли се одбор

⁹⁵ Иако законодавац оставља могућност акционарском друштву да путем статута или одлуке скупштине ближе дефинише надлежности генералног директора, оне никада не могу бити на штету неког другог органа управљања у друштву. Другим речима, законом прописане надлежности које су експлицитно дате скупштини друштва или надзорном одбору не могу се пренети у надлежност генералног директора, те свака таква одлука би била правно неутемељена, и незаконита (пример: скупштина друштва би могла да донесе одлуку којом се генерални директор друштва овлашћује да усвоји статут друштва, али би таква одлука била директно супротна императивним одредбама Закона о привредним друштвима, чл. 329., па сходно томе би била противзаконита и не би производила правно дејство).

директора анализира са становишта индивидуалних права његових чланова – директора, или са становишта колективног органа управљања друштвом. Мишљење јесте да иако колегијално тело, одбор директора се мора анализирати са становишта индивидуалних управљачких права директора, јер сам Закон о привредним друштвима у члану 383. ст. 3, експлицитно упућује на овај закључак.⁹⁶

2.3.5. Управљачка функција одбора директора као колегијалног органа управљања у акционарском друштву

Одбор директора јесте законом одређени орган управљања у акционарском друштву, и чине га сви директори акционарског друштва.⁹⁷ Услед одсуства легислативних одредби које би детаљније дефинисале функције директора, улога и значај овог органа се мора сагледати кроз његове нормативно дефинисане надлежности, које иако део колегијалног управљања, суштински се могу индивидуализовати и сматрати као функције директора акционарског друштва. Одбор директора обавља следеће функције:

- 1) утврђује пословну стратегију и пословне циљеве друштва;
- 2) води послове друштва и одређује унутрашњу организацију друштва;
- 3) врши унутрашњи надзор над пословањем друштва;
- 4) установљава рачуноводствене политике друштва и политике управљања ризицима;
- 5) одговара за тачност пословних књига друштва;
- 6) одговара за тачност финансијских извештаја друштва;
- 7) даје и опозива прокуру;
- 8) сазива седнице скупштине и утврђује предлог дневног реда са предлозима одлука;

⁹⁶ Види више: чл. 383. ст. 3. Закон о привредним друштвима (*"Сл. гласник РС"*, бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015).

⁹⁷ Радовић, В.: Накнада члановима управе акционарског друштва - препоруке добре праксе корпоративног управљања; Београд : Правни факултет Универзитета, Центар за издаваштво и информисање, 2011, ISBN 978-86-7630-289-5 . стр. 55-56.

- 9) издаје одобрене акције, ако је на то овлашћен статутом или одлуком скупштине;
- 10) утврђује емисиону цену акција и других хартија од вредности, у складу са чланом 260. став 4. и чланом 263. став 3. овог закона;
- 11) утврђује тржишну вредност акција у складу са чланом 259. овог закона;
- 12) доноси одлуку о стицању сопствених акција у складу са чланом 282. став 3. овог закона;
- 13) израчунава износе дивиденди који у складу са овим законом, статутом и одлуком скупштине припадају појединим класама акционара, одређује дан и поступак њихове исплате, а одређује и начин њихове исплате у оквиру овлашћења која су му дата статутом или одлуком скупштине;
- 14) доноси одлуку о расподели међудивиденди акционарима, у случају из члана 273. став 2. овог закона;
- 15) предлаже скупштини политику накнада директора, ако није утврђена статутом, и предлаже уговоре о раду, односно уговоре о ангажовању директора по другом основу;
- 16) извршава одлуке скупштине;
- 17) врши друге послове и доноси одлуке у складу са овим законом, статутом и одлукама скупштине.⁹⁸

Одбор директора као колегијални орган управљања у акционарском друштву, иако има законом предвиђених седамнаест функција односно надлежности, значајан број истих се не могу окарактерисати као управљачке функције.⁹⁹ Утврђивање пословне стратегије и пословних циљева друштва, иако веома значајна управљачка функција, правни значај исте се не може окарактерисати као управљачки, из разлога што одбор директора "утврђује

⁹⁸ Чл. 398. ст. 1. Закон о привредним друштвима ("Сл. гласник РС", бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015).

⁹⁹ Легислативна ограничења у смислу управљања друштвом од стране одбора директора односе се на забрану преношење надлежности са одбора директора на извршне директоре друштва, док се одређена овлашћења са одбора дирекоктора могу пренети у надлежност скупштине акцинарског друштва, али искључиво одлуком одбора директора. На овај начин се такође потврђује дефинисан закључак у погледу легислативних управљачких овлашћења директора (у овом случају одбора директора), којим већи управљачки значај има скупштина друштва у односу на било које друге органе управљања у друштву, па тиме и у односу на директора друштва.

пословну стратегију и пословне циљеве друштва" али о правној судбини исте, тј. о њеном усвајању или одбијању одлучује скупштина акционара друштва. Вођење послова друштва односно одређивање унутрашње организације друштва јесте функција пословођења, а не функција управљања друштвом. Послови надзора над пословањем друштва једним сегментом се у ширем контексту могу сматрати управљачком функцијом, али суштински је реч о корективној функцији која има свој значај у корпоративном управљању акционарског друштва, али не представља суштински управљачку функцију на начин на који је она у раду дефинисана. Функција одбора директора јесте везана и за шири спектар послова из домена различитих политика пословања друштва (рачуноводствена политика, и политика управљања ризицима), али по својој природи ови документи су смернице и правци пословања не обавезујуће природе, осим у случајевима када им се од стране скупштине акционарског друштва прида већи правни значај. Остале функције спадају домен ткз. ширег спектра надлежности, овлашћења и обавеза у вези са свакодневним пословањем друштва, и немају управљачки карактер.

Општи закључак овог сегмента истраживања јесте да су актуелна легислативна решења садржана у Закону о привредним друштвима, у знатној мери сузила некада широка управљачка права директора. Директор као орган управљања, како у друштву са ограниченом одговорношћу, тако и у акционарском друштву суштински нема значајних управљачких функције. Ове функције су у највећем делу у надлежности скупштине друштва. Изузетак од овог закључка јесте ситуација у којем постоји само један члан друштва (једночлано друштво), па сходно томе су њему као једином члану сублимиране функције и директора друштва, и скупштине друштва. Ипак, уколико друштво има више од једног члана, недвосмислено је истраживањем закључено и аргументовано да, директор као орган управљања друштвом јесте други орган по важности после скупштине друштва.

ОДЕЉАК ТРЕЋИ

ПОСЛОВОДНА ФУНКЦИЈА ДИРЕКТОРА У ПРИВРЕДНИМ СУБЈЕКТИМА

3.1. Концептуално схватање пословодне функције у привредним субјектима

Свако привредно друштво, независно од његове правне форме, има јасно дефинисане функције које су дате у надлежност неком од органа корпоративног управљања привредним субјектом. Управљање представља релативно широк појам, који је у претходноме одељку адекватно дефинисан на основу релевантних критеријума који су научно детерминисани. Шире схватање концепта управљања сублимира и послове из домена пословођења односно пословодства у зависности од легислативне терминологије.¹⁰⁰ Управљање представља шири концепт овлашћења, права и обавеза, у односу на појам пословодства. Може се рећи да из функције управљања јесте настала функција пословодства. Функција управљања јесте уско повезана са власничком структуром привредног друштва, односно са питањем власништва субјекта над привредним друштвом. Најшира права власника привредних друштава, независно од форме, јесу његова управљачка права. Последица својинскоправних односа над привредним субјектом, јесте створила потребу за креирањем хијерархијског управљања друштвом, које претпоставља хоризонталну поделу надлежности између корпоративних органа привредног субјекта. На врху хоризонталне лествице налазе се органи управљања друштвом, али у ужем концептуалном схватању ове функције, на начин како је у раду претходно дефинисано. Испод органа управљања друштва, вертикално су поређани и други органи друштва, који обављају одређене функције, међу којима је и функција пословодства.

¹⁰⁰ Функцију пословодства обавља одређени орган привредног субјекта, док функцију пословођења обавља свако изабрано лице сходно датим овлашћењима. Ковачевић, Ј.: Еволуција појма пословођења; Економика : стручни часопис за организацију рада и економику пословања терцијарне привреде - ИССН: 0350-3801.- 26, 2, стр. 35-38.

Полазећи од претходно детерминисане функције управљања, јасно је да функција пословођења не представља ништа друго него делегирање одређених надлежности, односно права и послова на други орган управљања друштвом који ће оперативно обављати послове у име и за рачун власника друштва, односно хијерархијски надређених органа управљања друштва. Делегирање одређених функција у корист других органа управљања у привредном друштву огледа се у потреби за квалитетнијим системом управљања који ће бити у функцији интереса власника друштва. Власници ипак на крају остављају себи, односно органима управљања, право одлучивања о есенцијалним питањима везаним за функционисање друштва. Сврха делегирања управљачких права на друге органе друштва, укључујући и функцију пословодства јесте потреба да унутрашње корпоративно уређење буде такво да се неометано обављају све неопходне функције, као и да се ефикасно обављају сви послови унутар друштва на квалитетан начин, тј. на начин на који би сами власници друштва те послове обављали. Схватајући потребу управљачких органа, тј. власника за оваквом корпоративном структуром управљања, пословодство представља најважнију оперативну функцију коју обавља одређени орган управљања који је у сталној и динамичној вези са хијерархијским органом друштва изнад њега, тј. са власницима друштва. Ако је управљање функција од примарног значаја за привредно друштво, онда је функција пословодства свакако секундарна по значају.¹⁰¹

Пословођење као функција унутар корпоративног управљања привредним друштвом јесте релативно нов институт организације рада друштва. Појмовно дефинисање пословодства и пословођења јесте у литератури различито. Пословодство представља једну од легислативно одређених функција унутар одређене организације рада, која подразумева систематско организовање свих процеса рада унутар организације на свакодневном нивоу, као и управљање тим процесима. Шире концептуално схватање управљања узима у обзир друштвени карактер тог процеса, па исти

¹⁰¹ Ковачевић, Ј.: Еволуција појма пословођења; Економика : стручни часопис за организацију рада и економику пословања терцијарне привреде ИССН: 0350-3801.- 26, 2, стр. 35-38.

идентификује као "однос у коме човек свесно и систематски утиче на понашање других људи, конкретно у радној организацији"¹⁰². Пословодство се посматра као континуирани процес у коме орган овлашћен за обављање датих послова јесте одговоран за спровођење, и контролу свих процеса из домена његових надлежности. Пословодство јесте једним делом делегирано право из надлежности органа управљања друштвом, а које је дато у надлежност другог органа ради ефикаснијег и квалитетнијег обављања процеса рада, односно организације пословања и постизање бољих резултата. Функција пословодства јесте најзначајнија корпоративна функција управљања на микро нивоу у привредном субјекту, имајући у виду њен значај на континуиран процес рада, односно пословања субјекта. Циљ постојања функције јесте да концептуалне пословне идеје, правци развоја и управљања друштвом, које су у надлежности управљачког органа друштва, буду хијерархијски спуштени на нижи – оперативнији ниво, ради ефикаснијег спровођења свих неопходних процеса у циљу остваривања дефинисаних циљева. Да би пословање било које организације рада, односно привредног субјекта, тј. друштва било ефикасно, морају се створити услови за неометано и континуирано одвијање свих процеса рада унутар организације.¹⁰³ У складу са тим, неопходно је да пословодство као функција обезбеди услове за извршавање свих предвиђених радних задатака у складу са дефинисаним циљевима организационих сегмената, односно подсегмената друштва. Улога пословодства не подразумева само организацију рада на свакодневном, оперативном нивоу, већ синергија планова и активности за спровођење дефинисаних радних задатака.

Пословодна функција се може поверити у надлежност инокосном или колегијалном органу друштва. У зависности од легислативних корпоративних решења из домена начина управљања друштва, зависи и надлежност одређеног органа за спровођење функције пословања. Тако за

¹⁰² Види више: Пусић, Е.: Самоуправљање и водство, „Радничка штампа“, Београд, 1972, стр. 42.

¹⁰³ Новаковић, С.: Директор као орган пословања; Београд : Савремена администрација, 2003, УДК 347.72.036, стр. 28.

одређене надлежности из домена функције пословодства може бити одговоран директор друштва као инокосни орган управљања, или одбор директора као колегијални орган управљања.¹⁰⁴ Правно питање коме поверити функцију пословодства јесте увек актуелно питање, које углавном прати друштвено економске трендове који утичу на корпоративно законодавство, па сходно томе су током периода се мењале надлежности за пословођење од директора, до одбора директора, па све до других органа управљања. Актуелни ЗПД функцију пословодства у потпуности даје у надлежност директору друштва, односно одбору директора друштва, уколико је такав орган друштва конституисан. Не сме се заборавити да је законодавац предвидео да се статутарно одређене функције могу преносити са једног органа управљања друштвом на други, што и чини актуелни закон најлибералнијим легислативним прописом из области корпоративног законодавства до сада.

Да би одређено лице могло да обавља функцију пословођења, оно мора бити компетентно.¹⁰⁵ Компетенције изабраног лица морају бити у складу са потребама и задацима који су дефинисани од стране органа управљања друштвом, било кроз конкретне акте скупштине друштва, или кроз формализоване интенције власника привредног субјекта. Ако и када су одређене функције пословођења пренете у надлежност другог органа, интерес органа управљања друштвом јесте да се обезбеди кадровски капацитет у контексту лица која ће моћи да обављају ту функцију. Што је корпоративна структура друштва сложенија (хоризнтална градација од друштва са ограниченом одговорношћу до јавног акционарског друштва), захтеви у погледу стручности, формалног и неформалног стеченог знања, искуства, и општих и посебних менаџерских способности, јесу већи. Потреба за вишим степеном компетенција пословодних органа јесте последица колико потребе самог друштва, толико и наметнутих легислативних решења. Постоје значајне разлике у погледу услова за избор директора у

¹⁰⁴ Ова констатација се искључиво односи на друштва са ограниченом одговорношћу и акционарска друштва. Ортакчко и комантитно друштво имају различити модел управљања који легислативно није саобразан са наведеним привредним друштвима.

¹⁰⁵ ибидем.

акционарском друштву, у односу на избор директора у друштву са ограниченом одговорношћу. Сам законодавац препознаје ову чињеницу, и што је корпоративна структура друштва комплекснија, то су легислативни захтеви у погледу компетенција пословног органа у друштву виши.

Пословођење као функција јесте релативно дуго била предмет упоредбе са функцијом руковођења. Последица ових разматрања у научно али и стручној јавности, јесу биле легислативне промене током развоја корпоративног законодавства у СФРЈ, односно СРЈ. Да би се адекватније разумеле одређене недоумице које су постојале, може се навести да се руковођење "сматрало као функција унутар организације рада која у основи има за циљ обављање знатног броја активности ради постизања одређеног пословног циља".¹⁰⁶ Руководиоци су се појмовно изједначавали са пословођом, односно лицем којем су поверени функције пословођења. Ипак, усред друштвено економских околности комунистичког облика владавине, која је у основи поред централизованог система управљања привредом, у жаришту индивидуалних организација рада представљао радник као индивидуа, умрежен кроз радничке савете, руководилац је често био персонификација индивидуалног достигнућа личности радника унутар колектива, често заснованог на постигнутим резултатима у оквиру засебних организационих јединица. Другим речима, руководиоци јесу представљали пандам директорима као елитистичком облику управљања, недоступном обичном раднику. Кроз повећање значаја радничких савета, као и општих и посебних права радника, потреба за руководиоцима јесте била наглашена потреба управо ове друштвене групе за одређеним "управљачким правима" обичног радника.¹⁰⁷ Данас, савремено корпоративно законодавство не прави дистинкције између руковођења и пословођења. Оне се сматрају идентичним функцијама, а одређене дистинкције међу њима јесу последица аутономних организационих одлука сваког привредног друштва појединачно. Сматрамо

¹⁰⁶ Види више: Радосављевић, Ж.: Страна искуства у изградњи ефикаснијег пословођења; Директор : месечни часопис за теорију, праксу и информисање о организовању и руковођењу у удруженом раду ИССН: 0419-3903.- 21, 7-8, стр. 61-65

¹⁰⁷ Тако и данас имамо руководиоце производних погодан, делова фабрика, одређених организационих јединица.

важним да нагласим да у смислу легислативне употребе ових термина нема никаквих недоумица, јер и актуелни и претходни Закон о привредним друштвима појмовно препознаје само термин пословодство, односно вођење послова. Из тог разлога сматра се да ове функције, иако терминолошки различите, у есенцији односно природи истих јесу у значајно мери идентичне.

Функција пословођења представља еволутивни развој функције управљања. Ако у обзир се узме чињеница да су прва пословна удружења односно организације рада биле у власништву приватних лица, сасвим је логично да су они временом схватили неопходност преношења дела управљачких ингеренција на органе пословођења. Корпоративно законодавство кроз историју јасно препознаје ове еволутивне процесе у оквиру легислативног система једне државе. Како су се друштвено економски односи развијали, тако се и развијала функција пословођења, и њено удаљавање од функције управљања. Данас, функција управљања и функција пословођења јесу две одвојене функције унутар сваког субјекта пословања. Дистинкције које постоје међу њима, јесу искључиво последица комплексности корпоративног устројства сваког од тих субјеката. Што је субјект пословања мањи, то су корпоративни захтеви нижи, па долази до спајања функције управљања и функције пословођења. Како је друштво комплексније организовано, са више чланова, са већим бројем запослених, тако је потреба за јасном поделом надлежности између органа који обављају функцију управљања у ужем смислу, и органа пословодства израженија.

Пословодна функција директора јесте законом установљена, и истовремено веома једноставно детерминисана. Директор привредног друштва јесте одговоран за вођење послова друштва.¹⁰⁸ Ова законска одредба јесте једнако дефинисана како за директора друштва са ограниченом одговорношћу, тако и за директоре акционарских друштава, и није условљена изабраним моделом управљања у друштву. Законодавац није сматрао за неопходним да

¹⁰⁸ Чл. 224. Закон о привредним друштвима ("Сл. гласник РС", бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015).

пословодну функцију директора друштва нормативно регулише у оквиру закона. Интенција законодавца јесте да сама привредна друштва својим интерним актима детаљније разраде начин односно моделе вођења пословања друштва од стране директора. Ипак, законодавац јесте дефинисао посебне дужности које имају одређана лица у привредном друштву, независно од форме истих, а које у есенцији представљају "ограничавање" пословодног права директора друштва. Поред тога, у оквиру вођења послова друштва, произилази и врло значајна функција директора друштва која јесте од есенцијалног значаја за функционисање сваког друштва. Реч је о радноправној функцији директора друштва.

Посебне дужности директора друштва, као и радноправна функција коју овај орган управљања друштва обавља јесу интегрални делови пословодне функције директора друштва, и оне ће у наставку рада бити анализирани у два одвојена подсегмента овог дела истраживања.

3.2. Посебне дужности директора привредног друштва

Улога и значај директора јесте умногоме детерминисана нормативним оквиром који уређује његова права, овлашћења и одговорности, што се посебно рефлектује на обим и значај његове пословодне функције. Правни аспект положаја директора као једног од органа управљања у привредним субјектима, јесте умногоме детерминисан претходно изнетом констатацијом. Обим права и овлашћења директора јесте последично повезан са његовим обимом одговорности. Одговорност директора јесте једно од веома значајних питања у контексту разматрања његовог правног положаја, нарочито са становишта његове пословодне функције, али је оно истовремено и веома комплексно, јер је саобразно детерминисано са овлашћењима, обавезама, и његовим правима. Одговорност директора као правно релеванто обележје његовог правног положаја биће засебно разматрано у последњем одељку рада. Разлог због којег у овом сегменту рада се уопште спомиње одговорност директора, проистиче из чињенице што посебне дужности директора које су предмет анализе овог сегмента рада,

јесу последично повезане са концептом правне одговорности директора. Сматрамо да је неопходно у уводу овог дела истраживања апострофирати ову чињеницу, и концептуално раздвојити питање дужности директора која ће бити предмет анализе са правни концептом одговорности директора, која се у значајном сегменту ослања на посебне дужности директора у привредном друштву. Из тог разлога, овај сегмент истраживања се искључиво бави анализом правних обележја дужности директора које су легислативно детерминисане у ЗПД, као посебне дужности овој субјекта, а представљају део ширег концепта схватања вођења послова друштва.

У оквиру општих одредби ЗПД у одељку осам, легислативно су дефинисане посебне дужности према друштву које имају различити субјекти, односно лица. Овај сегмент закона не детерминише дужности директора на засебан начин, већ је интенција законодавца била да у оквиру једног дела овог прописа групише све релевантне одредбе у вези са овим питањима, а које обухватају шири спектар субјекта на које се односе, као и дужности које су им као такве наметнуте. Посебне дужности директора јесу последично повезане са чињеницом да је он легислативно детерминисан као лице које има посебне обавезе односно дужности према привредном друштву, што је јасно прецизирано одредбом 61. ЗПД.¹⁰⁹ Став аутора јесте да интенција законодавца није била да посебно детерминиште дужности директора као засебне у односу на остала лица. Директор у смислу закона јесте само једно од лица за које законодавац сматра да имају посебне дужности према привредним друштвима. Његов положај јесте условљен чињеницом да он јесте један од органа управљања у друштву, као и да му је поверено вођење послова друштва и право на заступање. Оно што се може одмах детерминисати, пре него што се и анализирају посебне дужности директора, јесте да се међу овим лицима налазе, и ортаци и комлементари друштва.

¹⁰⁹ Посебне дужности према друштву имају:1) ортаци и комлементари;2) чланови друштва са ограниченом одговорношћу који поседују значајно учешће у основном капиталу друштва или члан друштва са ограниченом одговорношћу који је контролни члан друштва у смислу члана 62. овог закона;3) акционари који поседују значајно учешће у основном капиталу друштва или акционар који је контролни акционар друштва у смислу члана 62. овог закона;4) директори, чланови надзорног одбора, заступници и прокуристи;5) ликвидациони управник.

Разлог зашто се ово апострофира као релевантно правно питање, јесте повезано са правом на управљање у ортачком и командитном друштву. Наиме, правни положај ортака у ортачком друштву, односно комплементара у командитном друштву, у смислу управљачких права, јесте правно еквивалентан правима директора у друштву са ограниченом одговорношћу, односно у акционарском друштву. Закључак јесте да посебне дужности директора јесу директно повезане са његовим управљачким и другим правима које он има као један од органа привредних друштва, јер правна корелација која постоји између директора привредног друштва са једне стране, и комплементара односно ортака у споменутиим друштвима јесте директно саобразна са њиховим управљачким правима. Другим речима, директор као лице које има посебне дужности према друштву јесте легислативно легитимисан као такав искључиво на основу његових права, овлашења и обавазе која су истоме дата.

Посебне дужности директора према привредном друштву јесу дефинисане у наведеном закону, али оне истовремено представљају минимални оквир у смислу посебних дужности директора.¹¹⁰ С обзиром да су посебне дужности која лица имају према друштву обједињене као целина која се односи на различита лица, међу којима јесте и директор, анализираће се оне посебне дужности које су као такве или засебно детерминисане за директора, или из тумачења бића одредби закона се може закључити да се исте односе на њега.

Посебне дужности директора су:

- дужност пажње;
- дужност пријављивања послова и радњи у којима постоји лични интерес;
- дужност избегавања сукоба интереса;
- дужност чувања пословне тајне; и
- дужност поштовања забране конкуренције.

¹¹⁰ Аутономија привредних друштава у смислу регулисања партикуларних питања од значаја за функционисање привредног друштва, дозвољава привредним друштвима да опсег посебних дужности директора према привредном друштву знатно шире и конкретније детрминише.

3.2.1. Дужност пажње директора

Дужност пажње, једна од основних дужности директора, дуго је била централна одредба корпоративног руковођења привредним субјектима.¹¹¹ Не само да је дужност пажње у обављању послова изузетно значајан институт правног уређења корпоративног управљања, већ је и један од оних института који су дефинисани још од постанка привредних друштава у 19 веку.¹¹² Дужност директора, у контексту дужности пажње у обављању поверених послова, подразумева обавезу ових лица да доносе управљачке одлуке које су базиране на довољно релевантом нивоу информација.¹¹³ Одлуке доношене на основу таквих информација, након пажљиве процене реалних алтернатива и вероватних исхода, морају бити донешене у најбољем интересу правног лица.¹¹⁴ Да би директори могли да доносе овакве одлуке, мора се осигурати да ова лица поседују неопходне вештине, и знања да би обављали своју функцију ефикасно. Питање које је од есенцијалне важности јесте питање ефективности нормативног уређења дужности директора да своје поверене послове обавља са пажњом која је прописана. У свим државама чланицама ЕУ, управо питање ефективности у погледу ограничавања директорових овлашћења у контексту поверених послова и заштите интереса власника привредних субјеката, јесте питање које је адресирано у литератури као веома значајно, нарочито у сегменту дужности директора као изабраног повереника. Сматра се да дужности директора, иако нормативно прописане, се у пракси не спроводе у обиму и начину каква је била интенција оних који су ова правила креирали. Чак и у државама са релативно активним акционарима, односно судовима који су правнички

¹¹¹ Види више: Селак, Г.: Дужност пажње директора као органа руковођења у корпоративном управљању, Усаглашавање правне регулативе са правним тековинама Европске уније – Међународни научни скуп: Правнички дани проф. др Славко Царић, ИСБН: 978-86-6019-058-3, стр 385-393.

¹¹² С. Gerner-Beuerle, P. Paech and E.P. Schuster, *Study on Directors' Duties and Liability* (London 2013), http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/board/2013-study-analysis_en.pdf, at pp. 4-5

¹¹³ Вујисић, Д.: Дужности директора – у законодавству, пословној и судској пракси, *Право и привреда: часопис за привредноправну теорију и праксу*, Год. 46, бр. 1/4 (2009), стр. 185-199.

¹¹⁴ ибидем.

софистицирани да брину о спровођењу прописа у праксу, веома ретко се спроводе поступци у којима су предмети разматрања случајеви у којима се директори туже од стране правних лица због повреде неке од дужности.¹¹⁵ Ово се нарочито односи на дужност пажње директора. У већини држава, спровођење ових дужности је веома занемарено, независно од тога да ли је нормативно ово питање адекватно регулисано.

У многим правним системима, дужност пажње директора је установљена у односу на неки стандард понашања, за који се очекује да може бити спроведен кроз његово прописивање. Овај стандард представља минимум који се очекује од директора у обављању својих послова.¹¹⁶ Независно од начина имплементације овог стандарда, да ли кроз корпоративно законодавство, или статутарно уређење овог питање, стандард мора имати јасну основу у контексту оног што се од директора очекује. Као добар пример, можемо навести законодавство Уједињеног Краљевства Велике Британије, које прописује да директори "морају да обављају своје послове са адекватним степеном пажње, вештине и марљивости"¹¹⁷. У овом случају, ова одредба је стандард, која се касније у овом закону разрађује кроз детаљнији елаборацију самог стандарда. У смислу законодавца, "пажња, вештина и марљивост се морају спроводити на начин који би одговорна особа са општим степеном знања, вештина и искуства исто поступила у истим или сличним ситуацијама"¹¹⁸ Слични стандард је прописан и у италијанском законодавству.¹¹⁹ Насупрот законодавству У.К., други правни системи на другачији начин дефинишу стандард пажње као основ за дефинисање дужности директора. Правни системи Немачке, Аустрије, Шпаније и Португала, захтевају од директора да "примењу дужност пажње који се очекује од марљивог и савесног директора", односно да "обављају своје

¹¹⁵Види више: Селак, Г.: Дужност пажње директора као органа руковођења у корпоративном управљању, Усаглашавање правне регулативе са правним тековинама Европске уније – Међународни научни скуп: Правнички дани проф. др Славко Царић, ИСБН: 978-86-6019-058-3, стр 385-393.

¹¹⁶ ибидем.

¹¹⁷ Companies Act 2006, s. 174. The text of the Act is available at: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/contents>.

¹¹⁸ ибидем

¹¹⁹ Italian Civil Code, Art. 2392(1)

дужности савесно као и сваки други директор”.¹²⁰ Сличну формулацију можемо наћи и у Закону о привредним друштвима Р. Србије, где су директори “дужни да послове извршавају савесно и са пажњом доброг привредника”.¹²¹

Са друге стране, постоје и правни системи држава које не прецизирају стандарде пажње, већ намећу одговорност на директора за противправне акте односно немар, грешке директора, или радње које су обављене од стране директора “без пажње доброг директора, односно доброг привредника”.¹²² Коначно, одређене државе немају прописане дужности директора, већ се ослањају на општим, и записаним или незаписаним принципима права, који представљају основ по којем се директори могу се сматрати одговорним у смислу немарног управљања. Ово је случај у правним системима држава *common law* традиције, као што су Ирска и Кипар. Такође, ово важи и за неке од држава *civil law* система као што су Холандија и Шведска, које прописију да ће директори би одговорни “за адекватно спровођење поверених дужности”¹²³. Јасно је да можемо идентификовати разлике у регулаторном приступу по овом питању, почев од веома детаљних описа потребног понашања директора, до употребе веома општих клаузула понашања или без употребе адекватних прописа. Сматрамо да ове уочене разлике немају утицај на различите форме привредних друштава, нити имају значајан утицај на спровођење дужности директора у овим правним системима. Као што је претходно споменуто, поступци који се воде услед не спровођења дужности директора – дужности пажње, су релативно ретки. Општа оцена јесте да иако постоје различити начини правног регулисања дужности пажње директора, као једног од стандарда који прописују, немају утицај на његово спровођење. Другим речима, ниједан од три начина

¹²⁰ German Stock Corporation Act, s. 93(1), sentence 1; Austrian Stock Corporation Act, s. 84(1), sentence 1. Translation by Gerhard Wirth, Michael Arnold and Mark Greene, *Corporate Law in Germany* (C.H. Beck 2004), at p. 313.

¹²¹ Чл. 63. Закон о привредним друштвима (“Сл. гласник РС”, бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015)

¹²² Ово се односи на земље као што су Шпанија и Португалија. Види више: Spanish Corporate Enterprises Act, Art. 225(1); Portuguese Code of Commercial Companies, Art. 64(1)(a)

¹²³ Види више: Rolf S. and Catarina F.: *The Swedish Companies Act*, Norstedts Juridik 2007, p. 64.

правног регулисања дужности директора није довео до значајније примене овог стандарда у пракси.

Већина држава чланица ЕУ дефинише стандард пажње објективно у смислу понашања које се очекује од доброг бизнисмена, односно привредника. Закон о привредним друштвима Р.С. такође дефинише стандард пажње, као једну од посебних дужности директора да своје послове "обавља са пажњом доброг привредника".

Одређене државе чланице користе овако дефинисан стандард као доњу границу која се мора испоштовати од стране свих директора, независно од њихових индивидуалних вештина, знања односно искустава. Независно од овога, стандарди из овог домена понашања директора, јесу прописани на начин који претпоставља да директори морају своје поверене послове обављати у складу са својим могућностима које су стручно, и искуствено засноване на личности директора.¹²⁴

3.2.2. Дужност чувања пословне тајне

Савремени модел корпоративног пословања фундаментално је повезан са протоком информација од значаја које утичу на вођење пословне политике привредних друштава. Директор као орган пословођења, и као законски заступник друштва, са детерминисаним овлашћењима и задацима, јесте лице које је свакодневно у позицији да апсорбује значајан обим информација. Одређени део информација се може категорисати као информације од посебног значај за друштво, чије откривање конкуренцији или било којој трећој страни, може бити у супротности са интересима друштва и истом нанети одређену штету. Питање које се разматра са становишта проблематике истраживање јесте адекватно регулисање тзв. објекта заштите, тј. потреба да се јасно прецизира шта представља пословна тајна у смислу њеног правног дефинисања. Детерминисање пословне тајне јесте легислативно одређено у члану 72. ст. 3. Закона о привредним друштвима,

¹²⁴ ибидем.

али ова законска дефиница јесте ограничена само на овај пропис. Пословна тајна тј. њена законска дефиниција у оквиру поменутог прописа нема општи правни домет, већ се искључиво односи на појам пословне тајне који је правно релевантан само за привредне субјекте у смислу ЗПД. Концепт пословне тајне је знатно шири од потребе да исти буде дефинисан искључиво у оквиру овог прописа. Из тог разлога у правни систем Р. Србије је усвојен Закон о заштити пословне тајне, који има за циљ да детерминише релеванта питања у вези са заштитом пословне тајне који ће бити једнако примењив за све релеванте правне односе и ситуације које подпадају под исти. Неупитно је да постоји законско дефинисање пословне тајне које је садржано у Закону о заштити пословне тајне и у оквиру Закона о привредним друштвима. С обзиром да су оба прописа на истој легилсативној равни, и да не постоји субординација између одредби два прописа, за потребе овог истраживања валидно јесте законске решење садржано у Закону о привредним друштвима. Ипак, мишљење јесте да није нецелисходно дати упоредноправно приказ законске дефиниције пословне тајне оба закона.

Закон о заштити пословне тајне исту дефинише у члану 1. ст. 2. на следећи начин "информацијама које се штити као пословна тајна сматрају се нарочито: финансијски, економски, пословни, научни, технички, производни подаци, студије, тестови, резултати истраживања, укључујући и формулу, цртеж, план, пројекат, прототип, код, модел, компилација, програм, метод, технику, поступак, обавештење или упуство интерног и слично, без обзира на који начин су сачувани или компилирани".¹²⁵ Основна интенција законодавца јесте опште законско дефинисање пословне тајне које би се универзално могло примењивати на све релеванте правне ситуације, а које нису посебно дефинисане у оквиру појединачних закона. На бази ове законске дефиниције јесте дефинисан појам пословне тајне у оквиру Закона о привредним друштвима. Напомињемо да релевантан пропис, па сходно томе и одредбе у контексту заштите пословне тајне у пословању привредних

¹²⁵ Чл. 1. ст. 2. Закон о заштити пословне тајне ("Сл. гласник РС", бр. 72/2011)

субјеката, јесу одредбе Закона о привредним друштвима. Тако је дужност директора да штити оно што јесте пословна тајна у смислу овог закона, јер не постоји ткз. упућивање законодавца на алтернативну примену других прописа, тј. на Закон о заштити пословне тајне, јер тај закон не представља *lex specialis*.

Закон о привредном друштвима дефинише појам пословне тајне као "податак чије би саопштавање трећем лицу могло нанети штету друштву, као и податак који има или може имати економску вредност зато што није опште познат, нити је лако доступан трећим лицима која би његовим коришћењем или саопштавањем могла остварити економску корист и који је од стране друштва заштићен одговарајућим мерама у циљу чувања његове тајности".¹²⁶ Нормативна анализа законске дефиниције пословне тајне јесте релеванта за овај сегмент истраживања, јер она представља ткз. објект заштите у најширем правном смислу. Уколико се одређени податак не може подвести под законске критеријуме који детерминише овај закон, онда нема ни повреде посебне дужности директора, јер сам податак не представља пословну тајну. Дакле, да би се уопште могло говорити о повреди дужности директора чувања пословне тајне, такав податак би претходно требало бити подведен под законски оквир који исти дефинише. Проблем који се јавља у пракси јесте чињеница да често на операционом и свакодневном нивоу је тешко јасно и прецизно детерминисати који подаци имају категорију пословне тајне. Уколико постоји проблем овог типа, дужност директора да чува пословну тајну се може показати као изазов услед нејасног или тешког детерминисања да ли одређена информација представља или не представља пословну тајну. Из тог разлога мишљење аутора јесте да је неопходно нормативно анализирати законску дефиницију пословне тајне, јер правилним тумачењем ове одредбе закона се олакшава категорисање одређеног податка као пословне тајне, из чега произилази обавеза или одсуство исте према директору да их чува.

¹²⁶ Чл. 72. ст. 3. Закон о привредним друштвима ("Сл. гласник РС", бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015).

Детерминисање одређеног податка као пословне тајне јесте законски уређено питање, и сама одредба члана 72. ст. 3., јасно одређује који се податак може сматрати као пословна тајна. Номотехника која је коришћена приликом законског дефинисања појма пословне тајне јесте алтернативно одређена, у смислу да више категорија података односно правно релевантих чињеница имају утицај на то да ли одређени податак се може подвести под законски опис пословне тајне.

Основна обележја законског описа пословне тајне се могу поделити на више значајних сегмената. Прво, пословна тајна јесте искључиво податак.¹²⁷ Ово је битно обележје, јер у контексту пословне тајне не може се говорити о објекту заштите истог ако оно нема карактер податка.¹²⁸ Пословна тајна мора бити податак, али није сваки податак пословна тајна. Наиме, директор може сублимирати различите податке од већег или мањег значаја у вези са пословањем или функционисањем привредног друштва, али немају сви подаци обележје пословне тајне. Пословна тајна јесте само онај податак који је доступан суженом броју лица, а чије саопштавање трећем лицу може нанети штету друштву. Податак који је саопштен трећем лицу а који не може нанети штету друштву се не може сматрати као пословна тајна. Податак који се саопштава трећем лицу мора имати одређену економску вредност односно корист за треће лице. Одсуство овог елемента јесте од утицаја на класификацију податка у категорију оних који се сматрају пословном тајном. Важан критеријум приликом детерминисања одређеног податка у категорију пословне тајне јесте чињеница да ли податак, поред утврђене економске вредности, јесте био познат или непознат широј јавности. Уколико је податак имао одређену економску вредност, али је такође био и опште познат, онда његово саопштавање трећем лицу се не може сматрати као незаконита радња директора. Сасвим је јасно да се морају испунити одређени кумулативни услови да би се одређени податак могао класификовати по

¹²⁷ Пословна тајна јесте податак који се може категорисати као информација, дакле ниј реч о стварима односно другим добрима. Податак може бити производни, технички, технолошки, финансијски или комерцијални, студија, резултат истраживања, као и документ, формула, цртеж, објекат, метод, поступак, обавештење или упутство интерног карактера и слично.

¹²⁸ Тешић, Н.: Пословна тајна на српски начин (de lege lata); Усклађивање пословног права Србије са правом Европске уније: 2011, стр. 515-540.

основу законске дефиниције као податак који има категорију пословне тајне. Нормативном анализом законског описа појма пословне тајне према одредби Закона о привредним друштвима, кумулативно морају бити испуњени следећи услови, и то:

- да је реч о податку;
- да постоји активна радња саопштавања таквог подакта од стране одређеног лица (у контексту овог истраживања, меродавно је да је такав податак саопштио директор друштва);
- да се саопштава трећем лицу;
- да се саопштавањем трећем лицу оваквог податка чини штета друштву; и
- да податак који се саопштава има одређену економску вредност или потенцијалну економску корист.

Законодавац на веома опширан начин детерминише законски опис онога што се може подвести под појмом пословне тајне, али истовремено схватамо нужност да се ово питање законски детерминише на релативно широк начин, јер би било какво детаљније детерминисање датог појма било контрапродуктивно. Из тог разлога, законодавац оставља могућност привредним друштвима да сами детерминишу да ли одређени податак јесте пословна тајна привредног друштва, тиме што оставља аутономију одлучивања органима друштва да својим интерним актима ово питање ближе одреде.¹²⁹

Дужност чувања пословне тајне, као дужност која је посебно законски одређена према директору као органу управљања друштвом, представља сегмент једног ширег спектра дужности које су детерминисане као такве да штите интересе привредног друштва, па чак и од лица који непосредно управљају друштвом, као што је случај са директором. Динамично пословање

¹²⁹ Пословна тајна је и податак који је законом, другим прописом или актом друштва одређен као пословна тајна. Чл. 72. ст. 4. Закон о привредним друштвима (*"Сл. гласник РС", бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015*). Законодавац је ипак ограничио аутономију привредних друштава тиме што је додатно прописао да се као пословна тајна може одредити само податак који испуњава услове који су у законском опису дати и односе се на пословну тајну, као и ограничење да се не могу сви подаци друштва класификовати као пословна тајна, а односе се на пословање друштва.

које је последично повезано са развојем информационих технологија, у први план ставља у фокус потребу да се корпорације тј. привредни субјекти, заштите од активних радњи конкуренције односно трећих лица који могу да економски или на други начин угрозе њихово пословање. Из тог разлога имамо изузетну легислативну активност на овом пољу, која је управо условљена претходно наведеним чињеницама. Такву активност можемо препознати и у правном систему Р. Србије, где је усвојен и посебан Закон о заштити пословне тајне, што свакако говори у прилог претходно изнетом запажању да информације, односно подаци данас представљају изузетно важан сегмент у пословању једног привредног субјекта на тржишту. Директори као лица која имају посебне дужности према привредном друштву, јесу са разлогом посебно издвојени као лица која имају такве дужности, јер ово директно произилазе из чињенице да на оперативном односно на свакодневном нивоу директори располажу са подацима осетљиве природе, који неретко имају и карактер пословне тајне. Хијерархијски гледано, с обзиром да директор привредног друштва јесте орган пословођења и заступања, из чега произилази и његова радноправна функција, јасно је да ово лице синергише различите информације које су од значаја за функционисање друштва. Наравно да "обичан радник" у привредном субјекту не може да располаже са информацијама које могу имати карактер пословне тајне. Директор се логички намеће као лице које не само да има највећи степен информисаности, што последично значи и највећи обим података који имају карактер пословне тајне, већ се намеће и као лице које може да злоупотреби исте у корист трећих лица, односно на штету привредног субјекта. Из тог разлога, законодавац је прописао ову посебну дужност према директору. Логична правно-последична веза овог правног односа јесте и казнена одговорност директора за откривање пословних тајни, што ће бити елаборирано у наставку рада.

Посебне дужности које су легислативно наметнуте као обавеза одређеним лицима у смислу члана 61., међу којима се законски одређује и директор као такво лице, имају колико превентивну функцију толико и ретрбутивну функцију. Уопште посматрајује све посебне дужности које директор има

према привредном друштву, остваривање функције њиховог нормативног прописивања – повећен степен бриге о интересима привредног друштва и заштита истих, може бити постигнута само уколико постоји и ретрубитивни елемент истих, тј. одређене санкције које се изричу уколико дође до кршења ових дужности. У том смислу, законодавац је и за непоштовање ове дужности од стране директора, прописао које су последице предвиђене у случају непоштовања дужности чувања пословне тајне од стране директора. Да би заштитила интересе привредних друштава, законодавац је прописао правне последице које настају непоштовањем ове дужности. Ипак, осим одредбе члана 74. овог закона - правне последице повреде дужности чувања пословне тајне од стране директора, које имају карактер имовинске накнаде штете, као и одређене радноправне последице, други законски пропис – Кривични законик Р.Србије прописују казнена дела чији објект заштите јесте пословна тајна, и прописују различите облике казненене одговорности за извршиоце тих дела. У наставку рада управо ће предмет анализе бити правне последице повреде дужности чувања пословне тајне од стране директора.

3.2.2.1. Последице повреде дужности чувања пословне тајне директора – казненоправне, имовинскоправне и радноправне репекусије

Основни циљ прописивања посебних дужности која одређена лица имају према друштву, не огледа се у интенцији законодавца да овим лицима “легислативно наметне” посебне дужности, већ у јасно дефинисаној потреби да одређена лица услед значаја функције које обављају у привредном друштву, морају имати “виши” степен одговорности за своје радње, а све због заштите интереса привредног друштва у којем обављају одређене функције. Да би заштита интереса друштва била адекватна и примењива, легислативно морају бити одређене јасне последице услед кршења посебних дужности од стране конкретних лица. Дужност директора да чува пословну тајну јесте с разлогом наметнута као посебна дужност коју према друштву има ово лице, али да би се се друштво додатно осигурало од последица

повреде дужности чувања пословне тајне, исте морају бити легислативно инкорпориране у закон. Привредно друштво има правне механизме на располагању у случају да повреде дужности чувања пословне тајне од стране директора. За одавање пословне тајне од стране директора¹³⁰, законодавац је предвидео најтежу казнену одговорност за учioniоца ове радње, тиме што је у оквиру Кривичног законика прописао посебно кривично дело – одавање пословне тајне. Одавање пословне тајне, што у основни представља повреду дужности чувања пословне тајне, прописана је најтежа казнена одговорности за учioniоца овог дела. Законски опис дела је садржан у члану 240. Кривичног законика, и састоји се од основног и квалификованог дела. Основни облик дела прописан у ставу један наведеног члана и гласи:

Ко неовлашћено другом саопшти, преда или на други начин учини доступним податке који представљају пословну тајну или ко прибавља такве податке у намери да их преда непозваном лицу, казниће се затвором од шест месеци до пет година.¹³¹

Ако је ово дело учињено из користољубља у погледу нарочито поверљивих података, учиницал ће се казнити затвором од две до десет година, и новчаном казном, а ако је учинио из нехата, казниће се затвором до три године.¹³²

Кривично дело одавање пословне тајне јесте дело које је као такво прописано ради заштите интереса субјеката привредног пословања. Релевантно питање које се поставља јесте законско дефинисање појма пословне тајне. Претходно је на основу нормативне анализе одредби Закона о привредним друштвима, закључено да исти у члану 72. јасно дефинише појам пословне тајне. Поставља се питање да ли кривично дело одавања пословне тајне има бланкетни карактер или не. Да би кривично дело имало бланкетни карактер, неопходно је да објект заштите, односно биће

¹³⁰ Ово кривично дело не легитимише директора као јединог могућег извршиоца, већ се као извршилац може појавити свако лице које поседује податке који представљају пословну тајну. Види више: Стојановић, З.: Коментар Кривичног законика, Београд : Службени гласник, 2012 – ИСБН 978-86-519-1483-9, стр. 663.

¹³¹ Чл. 240. ст. 1. Кривични законик ("Сл. гласник РС", бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 и 108/2014)

¹³² Чл. 240. ст. 2. Кривични законик ("Сл. гласник РС", бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 и 108/2014)

кривичног дела, јесте појмовно дефинисан у другом материјалном пропису. Иако је пословна тајна као појам дефинисан у Закону о привредним друштвима, ово дело није бланкетно, јер сам Кривични законик дефинише појам пословне тајне. Под пословном тајном се сматрају подаци и документи који су законом, другим прописима или одлуком надлежног органа донесеном на основу закона проглашени пословном тајном чије би одавање проузроковало или би могло да проузрокује штетне последице за предузеће или други субјект привредног пословања.¹³³ Јасно је да законски опис пословне тајне није на исти начин дефинисан у два наведена закона, па упоредноправна анализа оба законска описа јасно указује да објект заштите – пословна тајна, јесте знатно шире дефинисан у Закону о привредним друштвима. У контексту евентуалне кривичне одговорности директора релевантан јесте законски опис који је дат у Кривичном законнику, иако су саме законске одредбе релативно слично дефинисале пословну тајну. Кривично дело одавања пословне тајне јесте као такво инкриминисано у глави двадесет два – Кривична дела против привреде. Као што сугерише сам назив, у оквиру поменуте главе Кривичног законика, инкриминисана су дела којима се штите интереси привредних субјеката и привредног пословања, тј. кривична дела чије прописивање у првом реду за циљ има заштиту привредног система и његово функционисање.¹³⁴ Значајан број кривичних дела против привреде имају специфично обележје у смислу могућих извршилаца, јер се као исти често јављају само лица која имају одређени правни статус, положај односно која имају статус одговорних лица. Релеватно питање које се постављају у контексту претходно изнетог става, јесте да ли је у том смислу кривично дело одавања пословне тајне као каонстуивни елемент дела прописију да само одређено лице може бити извршилац дела. Анализа законског опис јасно указује да се као извршилац дела може појавити било које лице. Директор као одговорно лице у

¹³³ Чл. 240. ст. 4. Кривични законик (*"Сл. гласник РС"*, бр. 85/2005, 88/2005 - *испр.*, 107/2005 - *испр.*, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 и 108/2014)

¹³⁴ У стручном и научним круговима постоји тешкоћа у одређивању појма привредног кривичног дела, па из тог разлога се често само набрају кривична дела која се могу сматрати кривичним делима против привреде. Стојановић, З.: Коментар Кривичног законика, Службени гласник, 2012 – ИСБН 978-86-519-1483-9, стр. 663.

привредном друштву није једино лице које може бити извршилац овог дела. Ипак, у корпоративној реалности је сасвим јасно да податке односно документе који се могу сматрати пословном тајном има сужен круг лица, међу којима директор заузима високо место. Посебна дужност директора да чува пословну тајну, која је као таква дефинисана у Закону о привредним друштвима, само додатно детерминише значај корпоративне безбедности података и докумената који имају карактер пословне тајне. Услед чињенице да као директор привредног друштво ово лице има додатни степен обавезе чување пословне тајне, која није само инкриминисана чланом 240. КЗ, већ је као таква и последично одређена и у члану 74. Закона о привредним друштвима. Јасно је да се као извршилац овог дела може појавити било које лице, уколико анализирамо радњу извршења и објект радње као елементе кривичног дела. Ипак само лица која имају приступ подацима и документима која јесу пословна тајна се могу појавити као извршиоци, а директор јесте лице које услед правне природе своје функције, и обима овлашћења има највише контакта са таквим подацима. Директор није једино лице које може бити извршилац дела, али јесте лице које се услед објективних околности правне природе свог положаја се сматра као лице које се прво може сумњичити као евентуални извршилац дела.

Радња извршења дела јесте различито конструисана код основног и тежег облика дела. За разлику од већине кривичних дела против привреде, где је тежи облик дела у смислу радње извршења идентично одређен, а квалификаторна чињеница од значаја за разликовање основног и тежег облика дела јесте тежина последице које наступају, тежи облик дела није повезан са овом квалификаторном чињеницом. Код основног облика дела из става један, радња извршења дела се састоји у неовлашћеном саопштавању података која представљају пословну тајну, предаји таквих података или на други начин чињењем доступним другом лицу такве податке. Радња извршења основног облика дела се врши саопштавањем, предавањем или омогућавање доступности података који представљу пословну тајну. Није прецизиран начин саопштавања који чини извршиоца дела, па циљним тумачењем одредбе може се закључити да сваки облик саопштавања

(усмено, писано, или електронским путем) представљају радњу извршења дела. Поред саопштавања као једне од радњи извршења дела, предвиђена је и радња извршења која се састоји у предаји података који представљају пословну тајну, и она може бити непосредна или посредна преко другог лица. Трећи начин извршења дела основног облика се састоји у омогућавању да се друго лице упозна са подацима који представљају пословну тајну тиме што му се омогућава доступност таквим подацима од стране извршиоца дела.¹³⁵ Последња радња извршења овог дела се састоји у прибављању података који представљају пословну тајну и намери да се исти предају непозваном лицу.¹³⁶

Објект радње јесте прецизно одређен, и под истим се сматрају сви подаци који представљају пословну тајну, која је као таква дефинисана у ставу четири. Објект радње је већ на посредан начин анализиран приликом компаративне упоредбе дефиниције појма пословне тајне у Кривичином законнику и Закону о привредним друштвима. Подаци и документи који представљају пословну тајну јесу они који су као такви на основу закона, других прописа или одлука надлежног органа проглашени пословном тајном. Материјални елемент објекта радње представља одавање података или докумената који представљају пословну тајну, чиме се проузрокује или би се могла проузроковати штетна последица за привредни субјект.

Поред основног облика дела, у ставу два је прописан тежи облик дела који је квалифакторно одређен у односу на околности приликом извршавања дела. Када је дело извршено из користиљубља исто се квалификује као тежи облик

¹³⁵ Извршилац дела омогућава доступним податке које представљају пословну тајну другом лицу тиме што их чини доступним, па сходно томе не постоји саопштавање или предаја таквих података, већ само приступ истим. Код ове радње извршења сматра се да је дело довршено, односно да није неопходно да је друго лице дошло у посед података који представљају пословну тајну. Пример радње извршења чињења доступним подацима који представљају пословну тајну јесте омогућен приступ рачунарској бази података која садржи пословне тајне.

¹³⁶ Ова радња извршења јесте прописана из разлога корпоративне безбедности података који представљају пословну тајну а који нису доступни другим лицима. Као таква она могу бити предмет интересовања трећих лица у циљу да се исти предају другим лицима. Код ове радње извршења, извршилац дела није лице које већ располаже са подацима која представљају пословну тајну, већ исте прибављају у намери да их преда другом лицу. Ова радња извршења јесте најшешће повезана са тз. корпоративном шпијунажом.

дела, па сходно томе је и већа запрећена казна.¹³⁷ Поред тога, као тежи облик дела квалификује се оно када је исто од стране извршиоца дела учињено на начин да су подаци или документи који представљају пословну тајну такви да имају “нарочито поверљив карактер”. Ако не постоје недоумице у погледу радње дела из користољубља, свакакако да постоји одређени степен нејасноће у погледу квалификације конкретног дела као тежег облика истог када је оно учињено од стране извршиоца у погледу нарочито поверљивих података. Наиме, не постоји законска дефиниција појма “нарочито поверљив податак” што може довести у проблем тумачење самог законског описа дела, и његова примена на конкретан случај. Овај проблем се не појављује приликом тумачање радње основног облика дела, јер исто садржи заштитни објект – пословну тајну, која је као таква законски дефинисана у ставу четири истог члана. Насупрот овоме, законодавац излази из оквира законског дефинисања пословне тајне, па као тежи облик дела прописује радњу извршење дела која је усмерена према објекту радње – поверљив податак. Проблем који се јасно уочава јесте изостанак законске дефиниције овог појма, јер се нормативном анализом законског описа пословне тајне из става четири, јесте јасно да иста се не може тако екстензивно тумачити у смислу њеног појмовног идентификовања са наведеним појмом. На основу тога долази се до ситуације да у смислу законског дефинисања појма нарочито поверљив података, за исти се не може дати јасно тумачење шта оно представља. У таквим ситуацијама објект радње јесте бланкетног карактера, па се као такав у смислу законског описа мора пронаћи у другим законским прописима. Проблем настаје што за дати појам – нарочито поверљив податак, не постоји законска дефиниција у релевантим прописима, бар колико је аутору овог рада то познато. Из тог разлога у пракси се јавља проблем приликом тумачења овог појма, али истовремено остаје и упитно како се у конкретном случају одређује да ли је дело за које се учинилац терети по члану 240. КЗ-а, се квалификује као основни или тежи облик дела. Да ли одређени податак има посебно осетљив садржај што га у смислу закона

¹³⁷ Запрећена казна за тежи облик дела дела из става два јесте казна затвора од две до десет година и новчана казна.

чини нарочито осетљивим податком, или је пак реч о податку који представљају пословну тајну у смислу става четири овог члана јесте питање које се цени у сваком конкретном случају. Међутим да би у сваком конкретном случају радњу извршења разматрали у односу на објект радње, исти се мора некако дефинисати. С обзиром на одсуство законског дефинисања овог појма, сматра се да ће учинилац одговорати за тежи облик дела само ако је конкретни привредни субјект извршио категоризацију своји података који се сматрају за пословну тајну, па исте дефинисао у две категорије, и то податак или документ који представљаја пословну тајну у смислу става четири, и податак који по процени овлашћених органа у привредном друштву садржи посебно поверљив податак да се као такав актом друштва детерминише као "нарочито осетљив податак". Једино у овом случају се може говорити о некаквом дефинисању објекта радње, али је оно као такво остављено на аутономију привредним субјектима да унутар свог система корпоративне безбедности података изврше овакву поделу података у контексту степена важности информација које такви подаци садрже. Став аутора јесте да је интенција законодаваца била да на одређени начин пропише тежи облик овог дела, а да је приликом дефинисања законског описа дела одустао од опште праксе која је примењена код других кривичних дела против привреде, где квалификаторна чињеница од значаја која се узима у обзир приликом процене да ли је одређено дело тежи облик или не представља искључиво степен материјалне и нематеријалне користи, односно штете која је настала. Сматрамо да је законодавац морао да прецизније да пропише тежи облик овог дела, јер овим излази из оквира самог назива дела, тиме што уводи у законски опис термин "нарочито осетљиви податак" који није саобразан са законском дефиницијом појма пословне тајне.

У случају повреде дужности чувања пословне тајне од стране директора¹³⁸, привредно друштво има право на подношење тужбених захтева различитог

¹³⁸ Једно од релевантих питања које се поставља, а које није законски регулисано у одредбама Закона о привредним друштвима, а тиче се пословне тајне, јесте временско трајање обавезе чувања пословне тајне од стране директора. Обавеза чувања пословне тајне

карактера које су усмерене на заштиту интереса друштва, а који подразумевају имовинскоправне и радноправне последице по директора. Привредно друштво има право на подношење тужбеног захтева, којим се може тражити:

- накнада штете која настала повредом дужности чувања пословне тајне;
- раскид радног односа са директором, уколико је исти засновао радни однос; и
- искључење директора чланства у друштву, ако је исти члан друштва.¹³⁹

Поред казненоправне одговорности директора у случају одавања пословне тајне, Закон о привредним друштвима прописује и друге облике одговорности који се односе на повреду дужности чувања пословне тајне. Наравно, реч је последицама које су настале по привредно друштву услед повреде дужности чувања пословне тајне, али обухватају друге облике одговорности у односу на кривичноправну одговорност овог лица која је прописана у Кривичном законнику. Имовинскоправне последице које су настале за привредно друштво услед повреде дужности чувања пословне тајне од стране директора, дају право члановима друштва да подигну деривативну тужбу за накнаду штете проузроковане повредом дужности чувања пословне тајне од стране директора друштва. Деривативну тужбу против директора друштва могу поднети: чланови привредног друштва који имају удео у основном капиталу друштва од најмање 5% (члан друштва са

важи за време док директор обавља функцију на коју је именован, као и период од укупно две године након престанка обављања функције. Аутономија привредних друштава јесте да саме одреде трајање временског периода у којем се директор обавезује да чува пословне тајне привредног друштва, и оваква одлука се усваја или од стране самог друштва (скупштина друштва), или се регулише у оквиру уговора које привредно друштво закључује са директором.

Временско ограничавања обавезе чувања пословне тајне не одговара природи ове обавезе. Податак може да буде значајан и после две године, те није уобичајно да се временски ограничава обавеза чувања пословне тајне. Заговорници оваквог тумачења као критеријум узимају чињеницу да сва друштва која имају неку пословну тајну се *de facto* стављају у неугодну ситуацију да не откривају своје тајне, јер ће се оне временом открити трећим лицима по престанку статуса која обавезује директора да исту чува.

¹³⁹ Чл. 74. Закон о привредним друштвима (*"Сл. гласник РС"*, бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015).

ограниченом одговорношћу или акционар у акционарском друштву); више чланово друштва уколико заједно имају више од 5% удела у основном капиталу друштва (чланови друштва са ограниченом одговорношћу или акционари у акционарском друштву).¹⁴⁰ Тужбени захтев је правно основан уколико је тужилац поднео тужбу у своје име, а за рачун друштва чији је члан.¹⁴¹ Да би тужбени захтев био валидан неопходно је да тужено лице које је наведено у члану 61. Закона о привредним друштвима, од којих једно јесте директор друштва.¹⁴² У основи тужбени захтев се подноси ради накнаде штете по члану 79. Закона о привредним друштвима. Тужбени захтев тужиоца садржи предлог истог након закључења главне расправе, који се усваја у форми пресуде, која има за циљ да тужени накнади штету коју је проузроковао, односно која је настала као последица повреде дужности чувања пословне тајне. Захтев се односи накнаде штете путем исплате адекватног новчаног износа који је узрочно последично повезан са проузрокованом штетом од стране директора друштва. Проузрокована штета се може приписати директору као туженом, под условом да је штету проузроковао намерно или непажњом, иако је био дужан да поступа са дужном пажњом која се захтева при обављању поверених послова. Поред деривативне тужбе, члан друштва може поднети и индивидуалну тужбу за накнаду штете коју му је проузроковао директор повредом посебних дужности. Индивидуална тужба јесте право које има сваки члан друштва, и као такво оно штити интересе и право сваког члана друштва које је повређено од стране лица која имају посебне дужности према друштву, међу којима је и директор. За разлику од деривативне тужбе, индивидуална тужба

¹⁴⁰ Д. Слејчевић: Индивидуалне и деривативне тужбе по Закону о привредним друштвима; Правни информатор : стручно-информативни часопис ИССН: 1450-7137.- Год. 8, бр. 3 (2005), стр. 3-7.

¹⁴¹ Правна дистинкција између индивидуалне и деривативне тужбе јесте у домету њиховог правног учинка. Док се индивидуалном тужбом штити интерес искључиво самог подносиоца тужбе, деривативно тужбом интерес заштите није усмерена ка правима подносиоца тужбе, већ се њоме штити интерес привредног друштва. Деривативну тужбу може поднети лице које има правни интерес, што је индивидуално одређено за свако привредно друштво.

¹⁴² Тужбени захтев се подноси против туженог који је легитимисан у члану 61. Закона о привредним друштвима, и то као: ортак; комлементар; члан друштва са ограниченом одговорношћу који има значајно учешће у капиталу или контролни члан; акционар који има значајно учешће у капиталу или је контролни акционар акционарског друштва; директор; члан надзорног одбора; заступник; прокуриса и ликвидациони управник.

члана друштва се подноси у име и за рачун члана друштва. Да би члан друштва могао да подигне индивидуалну тужбу против директора друштва у смислу повреде дужности чувања пословне тајне, он мора доказати да је њему лично проузркована штета, насупрот захтеву који се тражи код дериватне тужбе, да је штета настала по интересе привредног друштва.

Поред казненоправних и имовинскоправних репекусија у вези са повредом дужности чувања пословне тајне, директор привредног друштва може претрпети и радноправне последице. Ово јасно произилази из тачке 3. члана 74. Закона о привредним друштвима, која прецизира да "привредно друштво може захтевати раскид радног односа за лице које повредило дужност чувања пословне тајне" што се односи и на директора друштва. У смислу радноправних последица раскида радног односа са директором друштва услед повреде дужности пословне тајне, важно је истаћи да примена ове мере директно зависи од чињенице по ком правном основу директор обавља функцију. Наиме, директор привредног друштва може бити ангажован на два начине и то: закључивањем уговора о раду између директор и привредног друштва; и закључивање посебног уговора (који не представља уговор о раду) којим се уређују међусобна права и обавезе уговорних страна. Новина радног законодавства јесте да у Закону о раду¹⁴³ прописана могућност да се са директором не заснује радни однос, већ да се међусобна права, обавезе и одговорност директора уреде посебним уговором. Дакле, директор може претрпети радно правне последице у смислу повреде дужности чувања пословне тајне ако има засновани радни однос у привредном друштву. Уколико је директор у радном односу у привредном друштву, повредом дужности чувања пословне тајне услед које је проузрокована штета за привредно друштво, ово лице може претрпети радноправне последице најтежег облика, тј. раскид радног односа. Међутим, питање које се поставља да ли директор који није у радном односу, а ангажован на основу посебног уговора са привредним друштвом на функцију директора може претрпети последице које имају радноправни статус. Мишљење јесте да директор који

¹⁴³ Чл. 48. ст. 4. Закон о раду ("Сл. гласник РС", бр. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013 и 75/2014)

није у радном односу са привредним друштвом не може бити радноправно санкциониран, јер основ његовог ангажовања није уговор о раду из којег простиче и његов радноправни положај, већ посебан уговор којим се дефинишу међуособна права, обавезе и одговорности уговорних страна. Уколико је таквим уговором прецизирана одговорност директора услед повреде неке од поверених дужности, онда ће и последице таквих радњи садржински бити дефинисане у самом уговору.

3.2.3. Дужност поштовања забране конкуренције

У претходноме делу истраживања закључено је да директор, поред чињенице да је један од органа управљања у привредним друштвима, јесте и лице које има посебне дужности према друштву, које су последично директно повезане са обимом његових права и овлашћења која имају пословодни карактер. Посебне дужности које ово лице има према друштву могу се тумачити у контексту његове веће одговорности која управо јесте нормативно установљена на основу тако дефинисаног правног положаја. Из тог разлога посебне дужности директора морамо посматрати искључиво у контексту његових права и овлашћења. Иако директор има посебне дужности према привредном друштву, немају све посебне дужности једнак значај без обзира на њихово законско дефинисање. Одређене дужности директора према друштву имају већи или мањи степен правних импликација, јер су директно повезане са правима односно овлашћењима која имају пословодни карактер. Као пример може се навести претходно анализирана дужност директора чувања пословне тајне, која иако важна управо услед чињенице да директор није једино лице унутар друштва који има знање о одређеним подацима и документима који представљају пословну тајну у одређеној мери, он није лице које искључиво такве податке може злоупотребити. Насупрот овој дужности, постоје друге дужности директора чија повреда има већи степен правних реперкусија по директора, јер је круг лица који могу бити одговорни за повреду датих дужности јесте

знатно ужи. Једна од таквих дужности јесте дужност поштовања забране конкуренције.

Дужност поштовања забране конкуренције је као посебна дужност нормативно утемељена у члановима 75. и 76. ЗПД. Законске одредбе дефинишу појам дужности поштовање забране конкуренције, као и право на подизања тужбе због повреде правила о забрани конкуренције. *Сам појам дужности поштовања забране конкуренције није легислативно дефинисан као појам, већ се исти изводи на основу тзк. негативне селекције услова, које прецизирају у којим случајевима постоји могућност нарушавања дужности поштовања забране конкуренције, и за те случајеве прецизира законску обавезу прибављања одређеног одобрења надлежног органа управљања друштва.* Другим речима, законодавац је прописао у којим случајевима директор претходно мора тражити одобрење надлежног органа управљања привредног друштва за одређене правне радње, а у изостанку датог одобрења такве радње односно акта директора сматраће се као нарушавање његове дужности поштовања забране конкуренције. На примеру ове дужности јасно се може уочити корелацију ове дужности са функцијом директора као пословодног органа друштва, јер иста ограничава односно уређује начин вођења послова од стране директора.

Законодавац је прецизирао да директор мора да прибави одобрење за следеће правно релеванте ситуације које су одређене законом, и то:

- директор не може имати својство лица из члана 61. (директор не може бити лице које има посебне дужности у другом конкурентном привредном друштву);
- не може бити запослен у конкурентском друштву;
- бити на други начин ангажован у конкурентском друштву;
- бити члан или оснивач у другом правном лицу које има исти или сличан предмет пословања.¹⁴⁴

¹⁴⁴ Поред законом прецизираних ситуација, оснивачим актом или статутом привредно друштвом може да из тачке један одреди временско важење исте и после престанка својства лица које има посебне дужности на период који није дужи од годину дана. Чл. 75. ст. 2. тачка 2. Закон о привредним друштвима (*"Сл. гласник РС", бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015*).

На основу сумираних одредби овог члана јасно је да је интенција законодавца углавном фокусирана на различитим модалитетима радног или другог ангажовања директора друштва у односу на субјекте који представљају конкурентска друштва. Конкурентност у овом случају не треба схватати кроз детерминанту њеног економског карактера, већ искључиво у контексту њеног ширег оквира који подразумева посебан правни режим или скуп односа на микро и марко нивоу привредног друштва према другим конкурентним друштвима. Другим речима, конкурентност представља шири појам од конкуренције, што се често у друштвеним круговима појмовно поистовећује.¹⁴⁵ Интенција законодавца јесте да лица која имају посебне дужности према привредном друштву, међу којима је и директор друштва, не буду запослени или на други начин радно ангажовани у конкурентском друштву. Сматра се да ова лица не могу бити ни на који начин ангажовани у другом конкурентском привредном друштву, управо услед обима својих овлашћења и дужности, чиме би угрозили интересе матичног привредног друштва. Оно што свакако представља специфично обележје ове дужности, јесте чињеница да је углавном реч о дужностима које су уско повезане са радним ангажовањем директора за време трајања његовог мандата, и након завршетка истог. На посредан начин, ова одредба ЗПД има више радноправни карактер, него статусноправна обележја која ограничавају пословодну функцију директора, јер радноправна сфера која сублимира слободу рада и слободу уговорања услова за рад јесте регулисана радним законодавством, тј. Законом о раду.¹⁴⁶ Анализирајући посебне дужности директора у контексту поштовања забране конкуренције, јасно је да иста има изузетно наглашен радноправни карактер, односно да се њоме ограничавају права која се односе на неке од форми радног ангажовања. У есенцији ових одредбе, радноправни карактер истих је јасно наглашен, па из тог разлога поштовање дужности забране конкуренције мора се разматрати првенствено

¹⁴⁵ Станковић, Љ., Раденковић Јоцић, Д., Ђукић, С.: Унапређење пословне конкурентности, Економски факултет у Нишу, 2007.год., стр. 21. ИСБН 978-86-85099-38-0.

¹⁴⁶ Права, обавезе и одговорности из радног односа, и односа по основу рада, уређују се овим законом, као и другим посебним законима. Чл. 1. ст. 1. Закон о раду (*"Sl. glasnik RS", br. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013 i 75/2014*)

са становишта њених радноправних обележја, што у основи јесте део ширег концепта схватања пословодне функције директора. На посредан начин, законодавац јесте једно радноправно питање делимично регулисао овом одредбом, што иако не представља позитивноправну праксу, није и неубичајно. Ова одредба закона јасно ограничава право појединца на слободу рада, односно избора запослења, али се тиме не крше основна начела која су прописана у Закону о раду.

Субјекти радног односа, запослени и послодавац, имају посебне интересе. Послодавац тежи остварењу већег профита, а запослени бољим условима рада и личним примањима, док просперитет и успешно пословање јесу од заједничног интереса из којих произилази природа њиховог правног и економског односа.¹⁴⁷ Јасно је да послодавац и запослени имају заједничке, али истовремено и партикуларне интересе. У том смислу, привредно друштво има интерес да се заштити од конкурентних привредних друштава, и таква заштита јесте прописана не само одредбама Закона о привредним друштвима, већ и посебним законом који на посредан или непосредан начин штите ове интересе.¹⁴⁸ Директор као орган заступања друштва, као радноправни старешина и орган пословођења, јесте лице за које морају важити посебне дужности, управо оне које су као такве детерминисе у ЗПД. Да би привредно друштво остварило континуитет у свом пословању, оно мора уживати лојалност запослених, неvezано за њихов радноправну форму ангажовања. Дужност поштовања забране конкуренције коју има директор привредног друштва управо уважава примарно интересе привредног друштва, и исто штити од радњи и аката директора који нису у интересу или су супротни интересима привредног друштва. Лојалност запослених јесте хијерархијски устројена, тако да се највиши степен лојалности управо очекује од најважнијих органа управљања привредним друштвом, што последично јесу управо лица која имају посебне дужности према друштву. Оно јесте директно у корелацији са улогом и значајем ових лица у пословању

¹⁴⁷ А. Поповић: Дејство забране конкуренције у радном праву, Зборник Правног факултета у Новом Саду, 1/2014. стр. 406.

¹⁴⁸ Закон о заштити конкуренције (*"Sl. glasnik RS"*, br. 51/2009 i 95/2013)

привредног друштва, јер свакако да се у исту раван не може ставити директор привредног друштва и запослени који обавља послове мањег значаја за друштво.

Да би адекватније разумели значај проблематике истраживања, може се истаћи да поред радног и привредног права, забрана конкуренције јесте регулисана и у оквиру облигационог права. Закон о облигационим односима у члану 790. ст. 3, јасно прецизира да "заступник не може без пристанка налогодавца преузети обавезу да на истом подручју исту врсту послова ради за другог налогодавца".¹⁴⁹ Из тог разлога одредба ЗПД која се односи на дужност поштовања забране конкуренције, не може се одвојено посматрати и анализирати ако се не уваже и анализирају одредбе радног и облигационог права. Иако се поменута одредба Закона о облигационим односима односи на уговор о налогу, она има довољно сличности са правним односом који се успоставља између привредног друштва које је послодавац, и свих запослених односно радно ангажованих лица, међу којима јесте и директор привредног друштва.¹⁵⁰

ЗПД прописивањем посебних дужности које имају одређена лица, међу којима је и директор друштва, јасно ставља у први план заштиту интереса привредног друштва, и то управо од лица која по важности функција коју обављају у друштву, могу својим радњама и поступцима да нашкоде интересима самог друштва које репрезентују, и чијем интересу обављају поверене послове. Управо у том контексту се морају посматрати и анализирати појединачне дужности ових лица, јер су оне управо последично повезане са интересима привредног друштва, и заштитом таквих интереса. Дужност поштовања забране конкуренције јесте једна од дужности директора, која у фокус ставља интересе привредног друштва да лица која су од есенцијалне важности за функционисање и управљање привредним

¹⁴⁹ Чл. 790. ст. 3. Закон о облигационим односима ("*Sl. list SFRJ*", br. 29/78, 39/85, 45/89 - *odluka USJ* i 57/89, "*Sl. list SRJ*", br. 31/93 i "*Sl. list SCG*", br. 1/2003 - *Ustavna povelja*)

¹⁵⁰ Честе појава јесте приликом регулисања радноправних односа између привредног друштва и директора јесте уговарање различитих клаузула забране конкуренције, односно антиконкурентске клаузуле које имају различите појавне облике, као што су: гарден леаве; иневитабле дисцлоусуре; нон социатион агреемент. Види више: А. Поповић: Дејство забране конкуренције у радном праву, Зборник Правног факултета у Новом Саду, 1/2014. стр. 418.

друштвом морају имати посебне дужности према друштву, и које имају за циљ да заштите интересе друштва тиме што ограничавају одређене права ових лица која имају карактер субјективног права појединца на рад и запошљавање. Из тог разлога, законодавац је и предвидео тужбу као посебно доступно правно средство, која има за циљ да заштити интерес привредног друштва услед повреде правила о забрани конкуренције од стране свих лица која имају посебне дужности, међу којима је и директор привредног друштва. Иако ово правно средство јесте доступно и код повреда других дужности од стране директора, законодавац је сваку од посебних дужности чија су права повређена од стране лица којима су дужности стављене као облигаторне, предвидео посебне правне начине заштите интереса друштва, и чланова истих. Иако је реч првенствено о тужбама различитог карактера, разлике се могу пронаћи у контексту постојања активне легитимације одређеног лица (правног или физичког) да поднесе тужбени захтев поводом повреде неке од законом установљених посебних дужности према директору.

Када је реч о повреди правила забране конкуренције од стране директора, легитимационо право на подношење тужбеног захтева има искључиво привредно друштво, у којем је тужена страна јесте директор привредног друштва. У случају када су повређена правила забране конкуренције од стране лица која по основу члана 61. Закона о привредним друштвима, привредно друштво и само оно, има право да поднесе тужбу против тог лица. *Тужбеним захтевом се може следеће захтевати, и то: накнада штете; искључење тог лица као члана друштва, ако је то лице члан друштва; меру забране обављања делатности за то лице, односно конкурентско друштво; раскид радног односа за то лице, уколико је то лице запослено у друштву; и пренос на друштво користи коју је то лице или конкурентско друштво остварило као последицу те повреде.*¹⁵¹ Временски рок у којем је могуће поднети тужбени захтев јесте одређен на основу чињеничног стања и сазнања привредног друштва да је дошло до повреде дужности. Привредно

¹⁵¹ Чл. 76. Закон о привредним друштвима ("Сл. гласник РС", бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015).

друштво тужбу може поднети у року од шест месеци од дана сазнања да је учињена повреда, односно најкасније у року од пет година од дана учињене повреде. Иако важно процесно питање временског рока у којем је могуће поднети тужбени захтев, битнији елемент тужбеног захтев јесте онај који је последично повезан са повредом правила о забрани конкуренције, а који се тиче конкретних захтева према туженом који се могу истицати. Да би привредно друштво могло да поднесе тужбени захтев против директора због повреде правила о забрани конкуренције, ово лице мора бити посредно или непосредно повезано са бићем законске одредбе која је прекршена, као и одредбама општег акта привредног друштва којима су одређена радње као такве дефинисане. Другим речима, тужбени захтев ће бити прихваћен само ако су повређена нека од правила поштовања забране конкуренције. Основ тужбеног захтева јесте повезан са претходно изнетим чињеницама, и као такав јесте усмерен према лицу које је такве радње извршило, а исти се цени према штети коју је привредно друштво на непосредан или посредан начин претрпело. Ово јасно прозилази из члана 76. ЗПД, који на прецизан начин детерминише садржај тужбеног захтева привредног друштва, односно шта се тужбом може захтевати. Циљним тумачењем овог члана закона, заступамо становиште да је интенција законодавца била да се привредно друштво адекватно заштити од штетних радњи лица која имају посебне дужности, односно лица која су повредила правила о забрани конкуренције. Обим заштите који се пружа привредном друштву јесте адекватан, јер обухвата могућност исплате накнаде за штету коју је друштву од стране туженог претрпело, као и радноправне последица које укључују раскид радног односа. Остали облици заштите јесу усмерени према конкурентном привредном друштву које је на основу понашања туженог стекло односно остварило неку корист. Циљно тумачење овае законска одредба се мора посматрати и са становишта превенције, јер се тужбени захтев може поднети и против конкурентног привредног друштва.

3.2.4. Дужност избегавања сукоба интереса

У уводноме делу овог поглавља апострофирано је да интерес истраживања овог сегмента рада јесте првенствено усмерен на анализу релевантих дужности које су актуелним законом детерминисане према директору. Поједине дужности које су као такве законом дефинисане јесу у већој мери повезане са функцијама које директор друштва обавља, и последично су повезане са његовом улогом и значајем у корпоративном управљању привредним друштвом. Директор привредног друштва јесте законски заступник и пословодни орган друштва, и као такав јесте овлашћен за склапање правни послова у име и за рачун друштва. Ово дискреционо право неретко може бити злоупотребљено, тако да штету из таквих радњи може да претрпи само привредно друштво чији је директор члан, али и орган управљања. Да би се интереси друштва у мери у којој је то легилсативно целисходно заштитили, прописана је и дужност избегавања сукоба интереса која се цени на основу ближе дефинисаних правно релевантих чињеничних стања описаних у члану 61. Закона о привредним друштвима. Дужност избегавања сукоба интереса, као и остале дужности које су посебно одређене за узак круг лица од посебног интереса за друштво, законски се појмовно не дефинише. Уместе тога, законодавац прописију у којим ситуацијама директор друштва не може да у свом интересе или у интересу са њим повезаним лицима обавља одређене радње. Законодавац је јасно дефинисао које су ситуације у којима постоји могућност сукоба интереса, и такве таксативно навео. Директор привредног друштва не може у свом интересу или интересу са њим повезаним лицима да:

- *користи имовину друштва;*
- *користи информације до којих су дошли у том својству, а које иначе нису јавно доступне; злоупотреби свој положај у друштву;*
- *користи могућности за закључење послова које се укажу друштву.*¹⁵²

Злоупотреба дужности избегавања сукоба интереса може бити учињена на два начина. У првом случају, директор је лице које свом интересу јесте учинио неку од радњи које представљају повреду одредби члана 69. која

¹⁵² Чл. 69. Закон о привредним друштвима ("Сл. гласник РС", бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015).

представљају повреду избегавања сукоба интереса. Директор је лице које је у свом интересу и/или интересу друшта, али искључиво за свој рачун закључио послове, искористио имовину или информацију, чиме је последично причинио штету привредном друштву, и/или је друго друштво или лице имало користи од таквих радњи. У другом случају, дошло је до повреде избегавања сукоба интереса ако су закључени послови, искоришћена имовина или информација у интересу са њим повезаних лица. У овој ситуацији корист од повреде дужности избегавања сукоба интереса није директно повезана са директором, већ са лицима која су повезана са њим.

Дужност избегавања сукоба интереса, као и остале посебне дужности, јесу установљене као такве да примарно штите интересе друштва. Могућност да директор друштва користи имовину друштва, информације са којима располаже, и да закључује послове јесу радње на које директор друштва има законско право.¹⁵³ Проблем настаје у моменту када директор не обавља претходно поменуте радње у интересу привредног друштва, већ у свом интересу или у интересу са њим повезаних лица. Стога интенција законодавца није да ограничи обим права и овлашћења директора као заступника друштва и пословодног органа, већ да јасно легислативно детерминише радње које нису у интересу друштва. Дужност избегавања сукоба интереса јесте установљена управо да би се интереси друштва заштили од могућих радњи директора које могу бити корисне првенствено само за то лице, или са њим повезаним лицима, док је интерес друштва непостојећи или је од секундарног значаја. На овај закључак упућује и став 2. члана 69. који на ексциплитан начин одређује да дужност избегавања сукоба интереса постоји независно од тога да ли је друштво било у могућности искористи имовину, информацију или закључи посао. Сходно интенцији законодавца која је манифестована у наведеној одредби, до повреде дужности избегавања сукоба интереса долази независно од чињенице да ли

¹⁵³ Види више: Лепетић, Ј.: Компанијскоправни режим сукоба интереса : дужност лојалности, Београд : Правни факултет Универзитета, Центар за издаваштво и информисање, 2015, ISBN 978-86-7630-585-8

је привредно друштво на основу тих радњи имало корист или не. Примарно од интереса јесте питање да ли је директор или са њим повезана лица искористио имовину, информације или закључио послове који као такви представљају повреду дужности избегавања сукоба интереса.¹⁵⁴ Либерални приступ законодавца који је у претходним деловима рада апострофиран као приметан, и који оставља значајан део аутономије привредним друштвима да сходно својим интересима одређене односе другачије регулишу, може се идентификовати и код дужности избегавања сукоба интереса. Привредно друштво може претходно да одобри закључење послова, коришћење имовине и података друштва од стране директора иако у таквим радњама несумњиво постоји сукоб интереса. Овај закључак произилази из члана 70. Закона о привредним друштвима, који прописује изузетак од повреде дужности сукоба интереса.¹⁵⁵

За сваку повреду дужности избегавања сукоба интереса, привредно друштво има право подношењем тужбе ради заштите својих интересе, као и интереса својих чланова односно акционара у зависности од правне форме привредног друштва. У зависности од чињенице да ли повредом неких од дужности је дошло до повреде интереса друштва или неког њеног члана, може се поднети индивидуална или деривативна тужба. Право на

¹⁵⁴ Постоје многобројни примери повреде дужности сукоба интереса, и они су као такви најбројни у односу на друге повреде дужности које су законом одређене. Као најчешће повреде дужности избегавања сукоба интереса јесу оне које се односе на коришћење имовине друштва, и злоупотребу свог положаја у друштву. Директори привредних друштава неретко имовину друштва сматрају као своју личну, те се на тај начин и према њој опходе. Угловном је реч о коришћењу имовине друштва онда када њено коришћење се не може сматрати оправданим са становишта интереса друштва. Један од многобројних примера злоупотребе имовине друштва у личном интересу јесте право коришћења службеног возила. Наиме, директор друштва има на располагању могућност коришћења службеног возила, али се оно мора користити у ситуацијама када је такво коришћење у служби функције коју директор обављаја. Пракса често показује да директори злоупотребљавају ово право, тиме што службена возила користе на начин који је супротан интересима друштва, односно према истима се опходе као према имовини која је у њиховом власништу. Стога је неретка ситуација да се службена возила, која представљају имовину друштва, користе као приватна возила директора друштва, што доводи до експлатације имовине друштва која није у функцији и интересу привредног друштва, већ у интересу директора или са њим повезаних лица (ближи чланови породице).

¹⁵⁵ Изузетно од члана 69. овог закона, лице из члана 61. овог закона може поступати супротно одредбама члана 69. став 1. тач. 1), 2) и 4) ако је прибавило претходно или накнадно одобрење у складу са чланом 66. овог закона. Закон о привредним друштвима ("Сл. гласник РС", бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015).

подношење тужбе јесте директно повезано са штетним последицама радњи лица које је повредило неку од дужности, али се на основу повезивања последица и њиховог утицаја на члана друштва или на друштво у целини, одређује и право ових лица у погледу аквитвне легитимације за подношење тужбеног захтева. Код повреде дужности избегавања сукоба интереса, само привредно друштво има легитимно право да поднесе тужбу. Приликом подношења тужбе у вези са повредом које су дефинисане у члану 69., привредно друштво тужбу може поднети против више лице. Тужба се може поднети против лица из члана 61. ЗПД, међу којима је и директор друштва, али и против са њим повезаним лицима из члана 69. ст. 1. ЗПД.¹⁵⁶ Имајућу у виду правну есенцију дужности избегавања сукоба интереса, легислативно је оправдано и неопходно да друштво има право да поднесе тужбу не само против члана свог друштва који је повредило ову дужност, већ и против лица која су са њим повезана, а која се могу довести у везу са неком од законом дефинисаних радњи које представљају повреду дужности избегавања сукоба интереса. Тужбеним захтевом се може се захтевати накнада штете која је по друштво настала услед повреде дужности избегавања сукоба интереса, и преношење на друштво користи коју је директор или са њим повезана лица остварило као последицу повреде дужности у питању. Евидентна је интенција законодавца да првенствено заштити интересе привредног друштва, тако да је за сваку од повреде дужности која је до сада била предмет анализе, било одређено да друштво првенствено има право да подношењем тужбе захтева накнаду штете која је по друштво настала. Разлика која се уочава јесте изостанак радноправних последица за директора, односно за лица која имају посебне дужности према друштву, као лица која су повредила дужност избегавања сукоба интереса. Овакво легислативно решење јесте упитно са становишта упоредноправне анализе

¹⁵⁶ Повезаним лицем у смислу ЗПД у односу на одређено физичко лице сматра се: његов крвни сродник у правој линији, крвни сродник у побочној линији закључно са трећим степеном сродства, супружник и ванбрачни партнер ових лица; његов супружник и ванбрачни партнер и њихови крвни сродници закључно са првим степеном сродства; његов усвојилац или усвојеник, као и потомци усвојеника; друга лица која са тим лицем живе у заједничком домаћинству. Чл. 62. Закон о привредним друштвима ("Сл. гласник РС", бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015).

правног регулисања дужности избегавања сукоба интереса са другим дужностима. У осталим случајевима, поред могућности друштва да поднесе тужбу против одговорног лица за накнаду штете која је проистекла као последица повреде неке од дужности, предвиђена је радноправна санкција прекида радног односа уколико је исти заснован, као и статусноправна санкција искључења тог лица из чланства друштва, ако је исто као такво члан. Насупрот оваквог легислативној пракси, из одређеног разлога законодавац је као "санкцију" предвидео искључиво одговорност за штету које друштво претрпело као последицу повреде дужности избегавања сукоба интереса. Директор или друга лица која имају посебне дужности према друштву, неће претрпети било какве радноправне или статусноправне последице услед повреде ове дужности, јер сам законодавац није предвидео у конкретном случају такву могућност. Став јесте да је законодавац сматрао да последице повреде ове дужности изузев штете која је настала по само друштво, нису таквог обима да би оправдале прописивање радноправних и статусноправних последица по лице које је исте повредило.

3.2.5. Дужност пријављивања послова и радњи у којима постоји лични интерес

Посебне дужности лица која имају најважније управљачке функције унутар привредног друштва јесу легислативно утемељене на идеји "ограничавања" обима њихових права. Интенција законодавца јесте да одређена лица од значаја у привредном друштву морају имати додатне дужности или обавезе према друштву, али смо мишљења да начин на које су ове обавезе легислативно дефинисане по својој природи не представљају ништа друго, него ограничење обима права и надлежности оних лица чија улога и значај у корпоративном управљању друштва јесте значајна. Из тог разлога, досадашња анализа посебних дужности директора, као једног од лица која имају посебне дужности према друштву, јесте показала да у есенцији ових законских норми јесте управо низ правила нормативне природе која ограђују њихова права. Дужност пријављивања послова и радњи у којима

постоји лични интерес лица која имају посебне дужности, јесте још једно ограничавајуће правило, које има за циљ да раздвоји личне интересе ових лица од интереса друштва које представљају. Дужност пријављивања послова и радњи у којима постоји лични интерес јесте једна од дужности која се једнако може применити на сва лица која имају посебне дужности према друштву, укључујући и директора друштва. Важност директора друштва, као пословодног органа друштва, и лица које има заступничку функцију, јесте таква да се одредбе правила дужности пријављивања послова и радњи у којима постоји лични интерес, морају поштовати са вишим степеном пажње него што би то било неопходно за друга лица која спадају у ову категорију лица са посебним дужностима.

Дужност пријављивања послова и радњи у којима постоји лични интерес јесте једна од дужности директора привредног друштва. Као лице које има највећи степен права пословодног и заступничког карактера, ово лице има додатну обавезу избегавања повреде ове дужности. Законодавац није дао општи законски опис ове дужности у форми дефиниције појма, већ је то учинио сумирајући ситуације које се могу сматрати за оне у којима је могуће да дође до преплитања личних интереса директора и интереса друштва. Лични интерес постоји у случају:

- закључивања правног између друштва и директора или са њим повезаног лица;
- правне радње (предузимање радњи у судским и другим поступцима, одрицање од права и слично) коју друштво предузима према директору (или према са њим повезаним лицем);
- закључивања правног посла између друштва и трећег лица, односно предузимања правне радње друштва према трећем лицу, ако је то треће лице са директором (или са њим повезаним лицем) у финансијском односу и ако се може очекивати да постојање тог односа утиче на његово поступање;
- закључивања правног посла, односно предузимања правне радње друштва из које треће лице има економски интерес, ако је то треће лице са њим (или са њим повезаним лицем) у финансијском односу и

ако се може очекивати да постојање тог односа утиче на његово поступање.¹⁵⁷

Анализирајући одредбе закона које уређују релеванта питања у вези са дужношћу пријављивања послова и радњи у којима постоји лични интерес, могу се јасно направити квалитативне дистинкције у односу на друге дужности. Претходно наведена дужност јесте у погледу обима одредби закона свакако најобимнија. Несумњиво је да легислативно регулисање партикуларних питања се може посматрати кроз призму обима законских одредби у односу на друге које, које су предметно у кохезији. Више значајна питања јесу у већем фокусу законодавца у односу на мање значајна питања која су такође легислативно обрађена. Из тог разлога, а имајући у виду остале посебне дужности директора, може се да закључити да ова дужност јесте од већег легислативно значаја управо услед обима легислативних одредби.

Дужност пријављивања послова и радњи у којима постоји лични интерес јесте дужност директора која неретко може у пракси бити предмет разматрања. Сврха ове дужности није да се само ограниче у одређеном обиму права директора, већ да иста буду строжије контролисана и неспојива са његовим личним интересима. Другим речима, интерес друштва јесте да директор као орган пословођења и заступања друштва, нема личне интересе у пословима које друштво обавља. Постојање личног интереса директора у пословима и радњама које друштво обавља, може довести до нарушавања интереса друштва. Интерес друштва јесу послови и радње у којима партикуларни значај јесте на страни друштва, и као такви ови послови су оправдани. Када у таквим пословима, постоји и партикуларни лични интереси директора друштва или са њим повезаним лицима, онда такви послови се морају пријавити, тј. органи управљања у друштву морају бити информисани о свим елементима истих. Основни разлог обавезе пријављивања ових послова, не огледа се интенцији стриктног ограничавања права директора, већ могућих штетних елемената оваквих послова и радњи

¹⁵⁷ Чл. 65. ст.3. Закон о привредним друштвима ("Сл. гласник РС", бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015).

по интересе друштва. Оправдано је да у таквим ситуацијама друштво буде информисано о постојању таквих послова и радњи, да би исте могла анализирати искључиво са становишта интереса самог друштва. Овакви послови нису априоре супротни интересима друштва, јер само постојање личних интереса директора или лица повезана са њим, не искључује могућност да и такви послови могу бити у функцији интереса привредног друштва. Дакле, правни послови и радње у којима постоји лични интерес директора друштва или са њим повезаним лицима нису незаконити послови, нити су послови који су штетни по друштво.¹⁵⁸ Наравно није искључено да се такви послови покажу као штетни по друштво, али интенције законодавца није да такве послове забрани или ограничи, већ јесте да су о њима претходно упознати органи управљања друштва, и добијена сагласност надлежних органа за послове таквог карактера.

У зависности од модела корпоративног управљања привредним друштвом, директор је дужан да обавести стварно надлежни орган управљања у друштву о оваквим пословима, и за исте добије сагласност. Код једнодомног управљања друштвом, директор је у обавези да обавести скупштину друштва, односно надзорни одбор друштва уколико је управљање друштвом дводомно. Уколико друштвом управља одбор директора, директор друштва је у обавези да обавести овај орган управљања о правном послу који закључује, односно правној радњи коју друштво предузима. Обавештење директора мора да садржи опис правног посла или радње која се предузима, а у којем он има лични интерес или интерес лица са њим повезана. Опис правног посла или радње мора бити конкретан, са јасно назначеним личним интересам које постоје, да би надлежни орган управљања у друштву могао да одлучи о предмету.

Интерес привредног друштва јесте обављање послова и радњи који су у складу са детерминисаном пословном политиком друштва, па сходно таквој политици а уважавајући специфичност датих послова и радњи, највиши

¹⁵⁸ Види више: Лепетић, Ј.: Компанијскоправни режим сукоба интереса : дужност лојалности, Београд : Правни факултет Универзитета, Центар за издаваштво и информисање, 2015, ISBN 978-86-7630-585-8

органи управљања у друштву могу одобрити или одбити послове у којима постоји лични интерес директора и са њим повезаним лицима. Имајући у виду општу проблематику послова и радњи у којима поред интереса привредног друштва постоји и интерес једног од органа управљања друштвом, легислативно је оправдано да за такву врсту послова не само да је потребно да се обавести највиши органи управљања у друштву, већ процедура одобравања таквих послова јесте директно повезана како са самом формом привредног друштва, тако и са изабраним моделом управљања у друштву. Када постоји лични интерес директора друштва са ограниченом одговорношћу у вези са одређеним послом или радњом, чланови тог друштва јесу лица која својим гласовима одлучују о одобравању оваквог посла. За одобравање послова у којима постоји лични интерес директора друштва, чланови друштва са ограниченом одговорношћу доносе одлуку на основу просте већине, и таква одлука се доноси од стране чланова скупштине друштва. Када је управљање у друштву са ограниченом одговорношћу дводомно, стварно надлежни орган јесте надзорни одбор друштва који доноси одлуку о одобравању или одбијању оваквог посла на основу просте већине гласова чланова надзорног одбора.¹⁵⁹ Сличан модел одобравања послова у којима постоји лични интерес директора јесте усвојен и код акционарских друштава, уз уважавање фуднаменталних разлика које постоје у односу на друга привредна друштва. У зависности од модела управљања у акционарском друштву, одобрење за посао у којем постоји лични интерес директора друштва јесте дат у надлежност одбора директора друштва, односно надзорног одбора акционарског друштва. Код акционарских друштава која имају више од једног директора, одлука се доноси гласањем директора који немају лични интерес у предметном послу, и такав посао се одобрава или одбија простом већином гласова осталих

¹⁵⁹ Ако услед броја чланова одбора директора који немају лични интерес у предметном послу не постоји кворум за гласање, или ако се због једнаке поделе гласова чланова одбора директора, односно надзорног одбора одлука не може донети, предметни посао одобрава скупштина обичном већином гласова присутних акционара који немају лични интерес у том послу. Чл. 66. ст. 2. Закон о привредним друштвима (*"Сл. гласник РС"*, бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015).

директора. Када је управљање акционарским друштвом дводномно, одлука се доноси од стране чланова надзорног одбора, и овај начин доношења одлуке јесте заснован на принципу прости већине од укупних гласова чланова одбора који немају лични интерес у предметном послу. Позитивна одлука надлежног органа управљања у друштву, има правне реперкусије које се огледају у валидацији права на закључивање правног послова или одобравања одређене радње са којим је друштво упознато, а у којем постоји лични интерес директора друштва или лица са њим повезана. У супротном, уколико одлука друштва није позитивна и изостане потребна сагласност на правни посао или радњу, директор друштва је дужан да поштује такву одлуку, и да не заључи правни посао у којем постоји лични интерес односно не предузме активности ради обављања радње која није одобрена.¹⁶⁰ Имајући у виду чињеницу да привредна друштва обављају значајан број активности у оквиру своје делатности, како на интерном плану тако и са другим субјектима, законодавац је предвидео изузетке за конкретне ситуације у којима иако постоји очигледан лични интерес директора друштва или са њим повезаним лицима, није неопходно да надлежни орган друштва претходно да сагласност којом се одобравају такви послови или радње. У случајевима када привредно друштво има само једног члана, односно када постоји лични интерес свих чланова друштва, одобрење за послове и радње у којима постоји лични интерес нису неопходне.¹⁶¹

¹⁶⁰ Питање које се поставља јесте да ли у оваквим ситуацијама директор може да се оглуши о изнетом ставу органа управљања и друштва, и супротно истом закључи прави посао у којем постоји његов лични интерес односно предузме радње које нису одобрене. Мишљења смо да директор може закључити такве правне послове односно предузети радње, али ће услед тога прекршити низ интерних аката друштва, што ће последично бити санкционисано од стране друштва, како путем интерних овлашћења друштва, тако и судским путем. Релевантно питање које се поставља јесте да ли овакав правни посао или радња производи правно дејство, и да ли је могући исти рушити. Мишљења смо да правни посао производи правно дејство, али и да исти јесте могуће рушити подношењем тужбеног захтева, али само уколико је јасно доказиво постојање личног интереса директора односно са њим повезаним лицима.

¹⁶¹ Осим у претходно наведеним случајевима, постоји законом прописан изузетак у смислу потребног одобрења у случајевима уписа, односно куповине удела, односно акција по основу права пречег уписа, односно права прече куповине чланова друштва, као и прибављања сопствених удела, односно акција од стране друштва, ако се то прибављање врши у складу са одредбама овог закона које се односе на сопствене уделе, односно акције или закона којим се уређује тржиште капитала. Види више: Чл. 66. Закон о привредним друштвима (*"Сл. гласник РС"*, бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015).

Претходно анализиране одредбе закона јасно детерминишу два важна питања у вези са постојањем личног интереса директора друштва тиме што се дефинише правни оквир који представљаја супститут дефиницији појма лични интерес, на начин који одређује које конкретне ситуације се могу квалификовати као оне у којима постоји лични интерес, и у складу са тим и дефинише процедуру обавештавања органа управљања друштва о таквим пословима, и процедуралне аспекте доношења одлуке о одобравању или одбијању таквих послова. Претходно изнети став јесте повезан са претпоставком да ће директор друштва обавестити стварно надлежне органе управљања у друштву о постојању правног посла или радње у којем постоји његов лични интерес или интерес са њим повезаних лица. Ова претпоставка управо и јесте то, и као таква она може бити оповргнута чињеницом да директор може да не обавести органе друштва о постојању конкретног посла или радње који има елементе личног интереса. Привредно друштво се мора заштитити од таквих ситуација, па сходно овоме постоји могућност подизања тужбеног захтева који је усмерен на поништај таквог посла односно радње, као и евентуалну накнаду штете уколико је иста наступила у односу према друштву. Основни сегмент тужбеног захтева јесте усмерен на чињеницу да директор није прибавио одобрење за конкретан правни посао или радњу у којем постоји лични интерес, односно није приликом доношења одлуке о одобравању правног посла или радње са елементима личног интереса обавестио надлжени орган који одобрава такав посао односно радње, нити су ови органи били упознати са свим релевантим чињеницама које су од значаја за доношење конкретне одлуке.

Законодавац је прецизирао два случаја у којим друштво може поднети тужбени захтев. У првом случају терет доказивања јесте на друштву тиме што се захтева да исто пружи доказе којима се потврђује изостанак одобрења за конкретана правни посао или радњу у којем постоји лични интерес. Други случај јесте по друштво теже доказив, јер се тражи да у конкретном случају друштво односно органи одлучивања за давање одобрења нису били упознати са свим релевантим чињеницама које су од значаја за доношење одлуке. У овом случају, директор правно формално јесте поднео захтев за

одобрење посла или радње у којем постоји лични интерес, те сходно овоме он није прекршио обавезу обавештавања друштва о постојању личног интереса у конкретном случају, али је у процесноправном смислу надлежан орган лишио одређених релевантих информација односно чињеница од значаја за доношење одлуке. Терет доказивања јесте на привредном друштву, тиме што мора да докаже да у конкретном случају или није постојала одобрење за конкретан правни посао односно радњу са елементима личног интереса, што само по себи није тешко доказати¹⁶², или је доношена одлука којом се одобрава такав посао или радња али уз изостанак релевантих информација од значаја за доношење такве одлуке, што јесте теже доказиво за привредно друштво. *Тужбеним захтевом се може захтевати: поништај правног посла односно радње; и накнаду штете које је друштво претрпело од директора који је имао лични интерес у том послу, односно правној радњи.* Поништај правног посла или радње се изузетно може захтевати ако се докаже да је трећа страна знала или морала знати за постојање личног интереса у време закључења правног посла односно предузимања правне радње.¹⁶³ Уколико трећа страна није знала или није морала знати за постојање личног интереса, привредно друштво не може захтевати поништај таквог правног посла, без обзира на чињеницу што је исти закључен уз постојање личног интереса директора друштва. Независно од чињенице да ли се правни посао може поништити или не, привредно друштво може захтевати накнаду штете која је друштву проузрокована од стране директора или са њим повезаним лицима који су имали лични интерес у том послу односно правној радњи. Тужбеним захтевом се детерминише конкретна штета која је наступила по друштво као последица закљученог правног посла односно предузете правне радње. Иако сам закон не прецизира конкретне радноправне последице по директора у случају повреде правила о одобрењу правног посла у којем постоји лични интерес,

¹⁶² Довољно је да друштво приложи документацију из које се види да не постоји одлука којом се одобрава такав посао или радња.

¹⁶³ Чл. 67. ст. 3. Закон о привредним друштвима (*"Сл. гласник РС"*, бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015).

несумњиво је да се таква повреда може сматрати једно од тежих радноправних повреда, која не искључује могућност и раскида радног односа, уколико је исти заснован. Изузетно, неће се сматрати да је дошло до повреде правила о одобрењу послова у којима постоји постоји лични интерес уколико се у поступку по тужбу докаже да је правни посао односно правна радња била у интересу друштва, односно да није постојао лични интерес директора друштва.¹⁶⁴

¹⁶⁴ Чл. 68. Закон о привредним друштвима (*"Сл. гласник РС"*, бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015).

РАДНОПРАВНИ ПОЛОЖАЈ ДИРЕКТОРА У ПРИВРЕДНОМ СУБЈЕКТУ

Увод

Радноправни положај директора јесте легислативно одређен у два системска закона, Закон о привредним друштвима и Закон о раду. Закон о привредним друштвима нормативно дефинише директора као органа управљања у друштву. Овај пропис јесте системског карактера, што је у досадашњем раду на више места закључено, јер уређује правни положај директора у привредним субјектима, тј. друштвима. У раду су детерминисане основне функције директора: управљачка, функција пословођење, и функција заступање. У вези са свим наведеним функцијама, повезана је и одговорност директора за обављање свих њему поверених послова. Радноправни положај директора у привредним субјектима јесте питање које се може посматрати са два аспеката. Прво, радноправни положај се може анализирати са становишта права друштва да ангажује одређено лице за функцију директора, али се такође у контексту радноправних овлашћења директора као заступника друштва, може разматрати и право овог лица да закључује уговоре о раду са запосленима. Из тог разлога, радноправни положај директора биће анализиран са ова два правна полазишта.

Директор као орган управљања у привредном друштву се може анализирати са становишта његовог радно правног положаја у ужем смислу (његово ангажовање на функцију директора), и са становишта радноправне функције које он обавља, а које је легислативно одређена у Закону о раду. Када се разматра функција директора са аспекта радноправних овлашћења, Закон о привредним друштвима апсолутно не регулише ова материју, већ упућује на примену сродних легислативних прописа, што у случају Р. Србије, јесте актуелни Закон о раду. Да би се адекватније схватила улога и значај директора сходно његовим радноправним овлашћењима, неопходно је дати приказ развоја ове његове функције у савременом законодавству Р. Србије.

Ново економско окружење било је разлог за значајније промене у регулацији (односно дерегулацији) институција тржишта рада и нормирања радних односа, као рефлексија: глобализације, промене у структури економских делатности (повећање заступљености услужних делатности), технолошких промена, промена у организацији производње и флексибилности и дерегулацији тржишта. Сви наведени фактори имали су и још увек имају јак утицај на процес редефинисања неприкосновене унитарности уговора о раду, као јединственог правног основа за заснивање радног односа.¹⁶⁵

Реформа корпоративног управљања јесте започета доношењем Закона о предузећима, о чему је већ било пречи у првом одељку рада. На бази овог прописа, неопходно је било ускладити радноправне односе са актуелном легислативом, односно са Законом о предузећима. Реформа радног законодавства је започела доношењем Закона о основним правима из радног односа из 1989. године.¹⁶⁶ Одредбе овог закона у смислу улоге и значаја директора у предузећима тичала су се искључиво у вези са утврђивањем и изрицањем дисциплинске одговорности запосленима, где је директор „овлашћен да одлучује о дисциплинској одговорности, као и право да изриче прописане дисциплинске мере“. Радноправни положај директора јесте учвршћен тек након доношења Закона о радним односима¹⁶⁷ из 1991. године, услед потребе његовог усклађивања за Законом о предузећима, односно измена и допунама истог. Интенција законодавца јесте била утврђивање „директора као радноправног старешине“¹⁶⁸. Легислативна техника писања закона је за последицу имала груписање свих овлашћења директора у смислу овог прописа у истом члану. Законом о радним односима, 24 овлашћења директора су интегрисана у једном члану, у оквиру засебног одељка закона под називом „Пословодни орган предузећа“. Сагледавајући одредбе овог закона у актуелном периоду, овакво законско решење – груписање свих

¹⁶⁵ Каламатиев, Т., Ристовски, А.: Субординација у радном праву и савремени изазови разграничења уговора о раду и уговора о делу; Зборник радова Правни факултет у Нишу, бр. 70, 2015. годи., стр. 171.

¹⁶⁶ Закон о основним правима из радног односа (“Сл. лист СФРЈ”, број 60/89).

¹⁶⁷ Закон о радним односима (“Сл. гласник РС”, број 45/91)

¹⁶⁸ Формулација коју је користио законодавац.

овлашћења директора радноправног карактера, јесте представљало не само новину у техничком приступу изради закона, већ мишљење аутора рада јесте да дато решење јесте било крајње позитивно. Савремено законодавство покушава у свим легислативним прописима да примени исти овај концепт, који је прегледан и једноставан, без упућујућих одредби. Пет година касније, усвојена су два системска закона из области радноправних односа, којим су између осталог дефинисане функције директора односно органа пословођења које имају радноправни карактер. Закон о основама радних односа¹⁶⁹ и Закон о радним односима¹⁷⁰ јесу два системска закона из области радног законодавства Р. Србије од 1996. године, до доношења Закона о раду из 2001. године. Законодавац јесте наставио дотадашњу праксу да област радних односа регулише са два закона, уместо са једним. Ова пракса је прекинута након доношења Закона о раду из 2001. године. Важно је напоменути да Закон о основама радних односа јесте био савезни закон, док је Закон о радним односима био републички закон. Ипак, закони нису регулисали исту материју радноправног карактера, тако да је Закон о основама радних односа легислативно у смислу правног положаја директора, уреди ову област која њега и даље афирмише као дисциплинског старешину, односно као дисциплинског органа. Републички закон Србије, Закон о радним односима, јесте са друге стране дефинисао обим овлашћења и надлежности директора у области радних односа који уређују питања остваривања права, обавеза и одговорности радника. Интенција политичке елите на оба нивоа власти јесте била да се легислативно дефинише директор као дисциплински старешина у Закону о основама радних односа¹⁷¹, а да остала питања радноправног карактера која се тичу директора у систему радноправних овлашћења, односно права и обавеза буду регулисана Законом

¹⁶⁹ Закон о основама радних односа ("Сл. лист СРЈ", број 29/96).

¹⁷⁰ Закон о радним односима ("Сл. лист СРЈ", број 55/96).

¹⁷¹ Сходно одредбама овог закона, директор јесте дисциплински старешина. Директор је дисциплински орган првог степена, који има право да покрене, води дисциплински поступак и да изриче дисциплинску меру. Као најтежу дисциплинску меру према запосленом, директор је могао да донесе одлуку о престанку радног односа, али је у том случају он орган првог степена, док другостепеност је била поверена управним одборима, који су према тадашњем актуелном Закону о предузећима били ограни управљања у предузећу. Види више: Чл. 137. Закон о основама радних односа ("Сл. лист СРЈ", број 29/96).

о радним односима. Закон о радним односима из 1996. године, у односу на претходни из 1991. године, када је у питању радноправни положај директора у смислу закона, јесте на идентичан методолошки начин приступио дефинисању одредби у вези са овлашћењима и надлежностима директора. Сва овлашћења, надлежности директора из области остваривања права, обавеза и одговорности радника јесу груписана у једном одељку, с тим што је за разлику од претходног закона који је дати одељак појмовно дефинисао као „пословодни орган предузећа“, по први пут је коришћен термин „директор“.¹⁷²

Реформа радног законодавства јесте настављане доношењем Закона о раду из 2001. године. Интенција није да се анализирају новине у овом закону, као што то није био случај ни са претходним прописима, већ само кратак приказ основних системских промене у легислативним прописима које се посредно или непосредно односе на директора и његову радноправну функција. Прва промена које је одмах уочљива, иако није директно повезана са функцијом директора, јесте измена назива закона. Претходна два закона су регулисали радне односе, па сходно томе је и законодавац користио термин за њих Закон о радним односима. По приву пут, законодавац изоставља одредницу „радни односи“ и користи само термин „рад“, па се као назив закона исти одређује као Закон о раду. Ову праксу је законодавац задржао све до данас, односно до актуелног Закона о раду из 2005. године. Анализирајући овај пропис могу се уочити одређене карактеристике које су од значаја за примењену методологију која се користи за потребе овог истраживања. Законодавац у веома ретким ситуацијама користи термин *диреткор*. Уместо тога, законодавац се одлучио да користи термин *послодавац*. Наизглед би се могло закључити да је законодавац у потпуности делегитимисао директора, а афирмисао послодавца. И овај закључак би донекле био и исправан уколико би овај пропис анализирали искључиво са аспекта коришћења овог термина.

¹⁷² Легислативне промене у односу на претходни закон нису биле значајнијег обима. Директор је и даље задржао пуна овлашћења из области радноправних односа, који га учвршћују као радноправног старешину. Укупан број овлашћења је смањен са 24 на 21, али је реч о техничком детаљу начина прописивања одређених надлежности, од којих су неке које су биле појединачне груписане у једну, па је услед тога дошло до „смањења броја овлашћења“.

Међутим, мора се имати на уму следећа значајна чињеница. Послодавац јесте субјект који одлучује о правима и обавезама лица која код њега имају статус запослених. Али послодавац јесте правно лице, односно правни ентитет, па сходно томе је потребно да постоји физичко лице које ће бити овлашћено лице у правном лицу, односно код послодавца. Директор јесте физичко лице које је послодавац овластио да га представља, да у његово име и за његов рачун обавља одређене послове односно функције, међу којима је и она која га легитимише као лице највишег реда су смислу радноправних овлашћења унутар правног лица. У свим случајевима када законодавац користи термин „послодавац“ исти се може тумачити као „директор“¹⁷³. Ова пракса јесте настављена и у актуелном Закону о раду, па сходно томе знатан број радноправних функција које су прописане у надлежност послодавца, се могу тумачити као надлежности односно функције директора. Претходно изнета констатација која термиолошки изједначава послодавца и директора, јесте важна у смислу да радноправна овлашћења код послодавца обавља директор, што последично значи да инокосни орган управљања друштвом има најшира радноправна овлашћења. Примера ради, отказ уговора о раду не доноси колегијално тело привредног друштва, без обзира на концепт управљања друштвом (једнодомно или дводомно), већ једини инокосни орган управљања у друштву, директор друштва. У одређеним формама привредних друштава, постоји и други инокосни орган одлучивања, а то је генерални директор друштва, уколико је друштво тако управљачки организовано. Закон о раду препознаје директора као ограна управљања предузећем¹⁷⁴ коме су Законом о предузећима одређене управљачке и друге функције, међу којима се налази и функција директора у области радних односа предузећа које заступа и запослених у истом. Директор јесте орган

¹⁷³ Ова констатација јесте искључиво примењива када правно лица, тј. привредно друштво има именовано лице које обавља функцију директора. У свим другим ситуацијама, постоје физичка лица чија права јесу изједначена са оним које има директор друштва.

¹⁷⁴ Све до доношења Закона о привредним друштвима из 2004. године, актуелан је био Закон о предузећима из 1996. године, који термиолошки данашње детерминисање привредних друштава, подводио под термин предузећа.

пословођења¹⁷⁵, али једна од значајних новина у Закону о раду из 2001. године, јесте право овог инокосног органа управљања да одређена права и функције пренесе на друга овлашћена лица. Директор је добио законску могућност да део радноправних овлашћења односно функција пренесе на изабрана лица за које је претходно дао писмену сагласност за пренос одређених овлашћења.¹⁷⁶ Важно је напоменути да обим ових радноправних овлашења директора која се преносе, јесу ограничавајуће природе. Директор јесте једино овлашћено лица са којим запослени склапа уговор о раду, и са којим се раскида радни однос.¹⁷⁷ Ову врсту радноправних овлашћења директор не може да привремено пренесе на друго лице, осим у случајевима када је исти у немогућности да дужи временски период обавља функцију директора. У том случају, сходно одредба Закона о раду из 2001. год., управни одбор је имао право да именује привременог директора који би обављао ову функцију у пуном обиму, све до поновног враћања директора на своју дужност.¹⁷⁸ Закон о раду из 2001. године, прописује још једну одредбу у којој се директор као орган пословођена односно заступања спомиње. Тако члан 145. Закон о раду прописује да „појединачни колективни уговор закључују репрезентативни синдикат код послодавца и директор“.¹⁷⁹

Осим наведених новина у Закону о раду у односу на претходно важећи пропис, радноправна функција директора није значајније измењена. До значајних промена у области радног законодавства долази доношењем актуелног Закона о раду из 2005. године, који системски уређује ову област. Јасно је да је актуелни Закон о раду превасходно морао бити усвојен услед

¹⁷⁵ Новаковић, С.: Директор као орган пословођења; Београд : Савремена администрација, 2003; стр. 23.

¹⁷⁶ Директор може писмено овластити неког од запослених унутар предузећа да одређену функцију или надлежност у одређеном временском периоду може да обавља. Тако, у случају одласка на годишњи одмор или услед коришења боловања, директор може овласти заменика директора (уколико исти постоји у оквиру систематизације рада) да уместо њега одређује време за коришћење годишњег одмора запосленог.

¹⁷⁷ Ивошевић, М.: Новине у закључивању, садржини и измени уговора о раду; Новине у Закону о раду : [зборник радова].- Стр. 37-49

¹⁷⁸ Управни одбори као органи управљања у привредним друштвима јесу постојали све до доношења новог Закона о привредним друштвима из 2011. год.

¹⁷⁹ Чл. 146. ст. 1. Закон о раду ("Сл. гласник РС", бр. 70/2001 и 73/2001 - испр.) Појединачни колективни уговор за јавна предузећа и јавне службе закључује оснивач или орган који он овласти, репрезентативни синдикат код послодавца и директор.

престанка важења Закона о предузећима, и доношења новог закона из ове области, Закона о привредним друштвима (2004. године). Даља анализа радноправних овлашћења и функција директора јесте базирана на легислативним решењима у актуелном Закону о раду из 2005. године, а који се током једне деценије мењао и допуњава три пута (2009., 2013., 2014.), а последње промене су поново биле повезане са доношењем новог Закона о привредним друштвима из 2011. године.

У делу досадашњег истраживању закључено је да директор јесте инокосни орган управљања друштвом, и да су му као таквом дате одређене функције у надлежност. Историјски развој правног детерминисања директора у легислативно систему од СФРЈ па све до данас, јесте се концептуално мењао и развијао, да би данас он био јасно дефинисан и легислативно утемељен. Правни реликт колегијалног одлучивања из сфере појединачних права везаних за радне односе јесте део историје нашег правног система, па данас када се говори о овлашћењима из области радних односа унутар привредних организација, систем инокосног одлучивања јесте јасно успостављен. Развој улоге и значаја директора као органа корпоративног управљања јесте кроз историју био веома динамичан, што је у раду и закључено. Широка лепеза управљачких права временом јесу делегирана у корист других органа управљања, али су одређене функције директора и данас остале као интегрални део његових овлашћења. Поред несумњивог концепталног развоја института директора последњих више деценија, може се констатовати да функција пословођења привредним друштвом, као и функција заступања привредног друштва јесу опстале све до данас. Аналогно овоме, функција директора као овлашћеног радноправног лица унутар организације рада јесте остала у највећој мери непромењена. Директор као инокосни пословодни орган јесте овлашћено лице у смислу актуелног Закона о раду, који има јасно дефинисана радноправна овлашћења која проистичу из његове функције заступника друштва, које препознаје и признаје Закон о раду.

Када говоримо о актуелном Закону о раду, може се констатовати да легислативне промене у протеклом периоду јесу биле значајне на овом пољу,

што јесте директна последица економских, политичких и друштвених прилика и односа који су утицали на привређивање односно пословање, што је последично наметнуло потребу легислативних промена из домена радноправних односа. Не желећи да дубље се улази у историјску анализу различитих материјалних прописа из области радних односа, важно је апострофирати да су промене увек били легислативно наметнуте у складу са интересима друштвено-политичке елите, односно потребама развоја привреде која се у значајној мери ослања на адекватан нормативни оквир дефинисаних радноправних односа. Актуелни Закон о раду (законодавац није мење назив закона, што је пракса која је примењена и код Закона о привредним друштвима из 2004, односно 2011. године), донет је 2004. године.¹⁸⁰ Закон о раду јесте системски закон који регулише радне односе, али поред њега постоји још читав низ других које регулишу начин решавања радних спорова¹⁸¹, спречавање злостављања на раду¹⁸², волонтирању¹⁸³, рад у државним органима¹⁸⁴, као област безбедности на раду.¹⁸⁵ Иако значајни, већина ових закона односно њихових одредби нису од посебног значаја за концепт овог истраживања. Са становишта целисходности истраживања, као и у односу на дефинисане циљеве истраживања, фокус овог сегмента рада јесте анализа радноправног положаја директора.

3.3.1. Правна обележја уговор о раду директора

Тенденције развоја радног законодавства у свету ишле су у корак са развојем концепта корпоративног управљања привредних друштава. Другим речима, радно законодавство јесте давало легислативна решења за потребе корпоративног модела управљања у привредним друштвима, и у складу са

¹⁸⁰ Закон о раду ("Сл. гласник РС", бр. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013 и 75/2014)

¹⁸¹ Закон о мирном решавању радних спорова ("Сл. гласник РС", бр. 125/2004 и 104/2009)

¹⁸² Закон о спречавању злостављања на раду ("Сл. гласник РС", бр. 36/2010)

¹⁸³ Закон о волонтирању ("Сл. гласник РС", бр. 36/2010)

¹⁸⁴ Закон о државним службеницима ("Сл. гласник РС", бр. 79/2005, 81/2005 - испр., 83/2005 - испр., 64/2007, 67/2007 - испр., 116/2008, 104/2009 и 99/2014); Закон о платама у државним органима и јавним службама ("Сл. гласник РС", бр. 62/2006, 63/2006 - испр., 115/2006 - испр., 101/2007, 99/2010, 108/2013 и 99/2014)

¹⁸⁵ Закон о безбедности и здрављу на раду ("Сл. гласник РС", бр. 101/2005 и 91/2015)

том тенденцијом процес еволуције радног законодавства у области радног ангажовања директора јесте пратио овај процес. Директор, као један од органа управљања у привредном друштву, мора бити радно ангажован на начин на који је то прописано у Закону о раду. Додатни услови или прецизније одредбе које уређују ову материју јесу регулисане Законом о привредним друштвима, али системски закон који се примењу јесте Закон о раду. Актеулни закон препознаје два модела радног ангажовања директора: закључивање уговора о раду између директора и привредног друштва; и закључивање посебног уговора (који није уговор о раду) којим се регулишу међусобна права и обавеза из области радног ангажовања директора.¹⁸⁶

Уговором о раду се дефинишу права, обавезе и одговорности из радног односа између уговорних страна.¹⁸⁷ Закон о раду препознаје значај директора тиме што је у посебном делу закона (део III) дефинисао права и обавезе директора у смислу Закона о раду. Директор у смислу закона може да заснује радни однос по основу уговора о раду.¹⁸⁸ Законодавац заузима либералан приступ када је у питању трајање уговора о раду, па оставља уговорним странама право да сами одреде да ли ће директор бити ангажован на неодређено време или на одређено време.¹⁸⁹ Закон о привредним друштвима у одређеној мери регулише мандат директора за одређене форме привредних друштава, тј. време на које је директор изабран да обавља ту функцију. Када је радни однос заснован на одређено време, онда се алтернативно примењују два принципа престанка радног односа. Први подразумева истек уговора о раду којим је радни однос заснован на одређено

¹⁸⁶ Лице које обавља послове директора без занзивања радног односа, закључује овај уговор, али исти не представља уговор о раду, јер се не заснива радни однос, већ уговор којим се уређују међусобна права и обавезе између лица које постављено за директора и послодавца. Види више: Албанезе, Ж.: Уговор о раду или уговор о правима и обавезама директора, Правна пракса : месечни часопис ИССН: 1820-1075.- Бр. 2 (2007), стр. 6.

¹⁸⁷ Живковић, Б.: Уговор о раду и измена уговора о раду; Правна пракса : месечни часопис ISSN: 1820-1075.- Вр. 10 (2006), стр. 9-16

¹⁸⁸ Чл. 48. ст. 2. Закон о раду ("Сл. гласник РС", бр. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013 и 75/2014)

¹⁸⁹ Чолић, Б.: Отказ уговора о раду и могући облици заштите права запослених; Радно и социјално право : часопис за теорију и праксу радног и социјалног права ISSN: 1450-5800.- God. 10, br. 1/6 (2006), стр. 292.

време, а трајање радног односа је дефинисано временским роком.¹⁹⁰ Други узима у обзир чињеницу да је уговором о раду засниван радни однос на неодређено време, што последично захтева примену законских основа који омогућавају отказ уговора о раду.¹⁹¹

Закон о раду у одељку три, прописује постојање правног основа који подразумева да се са директором не заснује радним однос, па сходно томе да се ни не закључи уговор о раду. Наиме, у члану 48. ст. 4, законодавац прописује да „међусобна права, обавезе и одговорности директора који није засновао радни однос и послодавца уређују се уговором“. Из наведеног несумњиво је остављено аутономно право уговорним странама, послодавцу и директору, да одлуче да ли ће доћи до закључивању радног односа или не, односно до закључивању уговора о раду или другог уговора којим се дефинишу њихова међусобна права и обавезе.¹⁹² Директор може бити ангажован код послодавца без заснивања радног односа.¹⁹³ Послове које директор обавља, а који су дефинисани посебним уговором између њега и послодавца, директор обавља ван радног односа, што је законом и прописано. Уговор о ангажовању директора без успостављања радног односа

¹⁹⁰ Дефинисање временског рока може бити учињено на два начина. Прво, уговор на одређено се потписује на одређени дан, и лице које је изабрано за директора јесте у радном односу на тој функцији до тачно одређеног дана, месеца и године. Друго, уговор на одређено се потписује на одређени дан, и лице које је изабрано за директора јесте у радном односу на тој функцији за дефинисани наредни период (нпр. мандат директора траје три године од дана закључивања уговора).

¹⁹¹ Закључивање уговора о раду на неодређено са директором јесте дефинисано као аутономно право друштва да својим управљачким актима то одреди. У осталим ситуацијама, друштва су обавези да радно ангажују директора у складу са императивним одредбама Закона о привредним друштвима за посебне категорије директора, у различитим привредним друштвима.

¹⁹² Мора се констатовати да легислативна новина у нашем радном законодавству јесте могућност ангажовања директора ван радног времена, односно да се истим не закључи уговор о раду односно заснује радни однос. С обзиром да је зарада интегрално право запосленог које проистиче из уговора о раду којим се заснива радни однос, поставља се питање карактера новчане накнаде које друштво мора да исплати директору са којим је склопило посебан уговор. У том смислу, недвосмислено је легислативно прописано да и директор има право на накнаду за рад који по уговору обавља, па сходно томе, правна природа ове накнаде има карактер зараде у смислу појмовног одређивање исте у Закону о раду.

¹⁹³ Чолић, Б.: Заснивање и престанак радног односа, заштита права пред судовима и другим органима ; Радно и социјално право : часопис за теорију и праксу радног и социјалног права ИССН: 1450-5800.- Год. 17, бр. 2 (2013), стр. 186.

има за циљ да регулише и право на накнаду за рад директора,¹⁹⁴ али и друга права, обавезе и одговорности директора у складу са уговором.¹⁹⁵ Право на ангажовање директора, тј. право да у име привредног друштва закључи уговор о раду или уговор којим се дефинише радно ангажовање директора без заснивања радног односа, јесте одређено право конкретног субјекта које је дефинисано или законом или општим актом послодавца. Питање које се намеће као релевантно, јесте институт закључивања уговора са самим собом. Уговор о раду, и уговор о правима и обавезама директора са будућим директором, закључује овлашћени орган у друштву. Право на закључивање уговора јесте код друштва са ограниченом одговорношћу у моделу једнодомног управљања дато у надлежност скупштине друштва. Право на закључивање уговора у моделу дводомног управљања у овом друштву јесте као такво дато у надлежност надзорном одбору. Питање које се намеће у одређеној ситуацији јесте питање закључивања уговора када друштво са ограниченом одговорношћу има само једног члана. У вези са овим питању постоји аутентично мишљење државног органа у којем се наводи да „ако је оснивач једино лице које обавља рад у привредном друштву и истовремено директор и једини орган привредног друштва, на оснивача не могу да се примене одредбе Закона о раду о заснивању радног односа и остваривању права и обавеза по основу рада, и он не може закључити уговор о раду сам са собом“.¹⁹⁶

У највећем броју случајаве, нарочито када је привредно друштво основано у форми друштва са ограниченом одговорношћу, директор заснива радни однос, што имплицира и закључивање уговора о раду. Најчешће је реч о уговору на неодређено, али постоје одређени субјекти пословања којима је правно наметнуто да се директор именује на одређено.¹⁹⁷ Када послодавац закључује уговор о раду са директором, независно од тога да ли се заснива

¹⁹⁴ Накнада за рад у смислу овог закона има карактер зараде.

¹⁹⁵ Чл. 48. ст. 5. Закон о раду ("Сл. гласник РС", бр. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013 и 75/2014)

¹⁹⁶ Мишљење Министарства рада и социјалне политике бр. 011-00-00868/2011-02 од 18.11. 2011. године.

¹⁹⁷ Директори јавних предузеће чији је оснивач држава, најчешће се бирају на одређено време. У зависности од чињенице ко је оснивач јавног предућа или јавне установе (република, покрајина, град односно општина), зависи и начин избора директора.

радни однос на одређено или неодређено, уговор мора садржати све конститутивне елементе који су законски одређени.¹⁹⁸ Страни држављанин може да заснује радни однос на пословима директора са непуним радним временом, али само ако је општим актом привредног друштва предвиђена могућност да директор обавља своју функцију са непуним радним временом.¹⁹⁹ Страни држављанин може обављати функцију директора, односно може засновати радни однос ако има одобрење за стално настањење, односно за привремени боравак у Србији, и ако добије одобрење за заснивање радног односа.²⁰⁰

Елементи уговора који нису законски одређени као обавезни, могу се посебно прецизирати уговором, уколико је то интенција уговорних страна, тј. послодавца и директора. Сви елементи уговора о раду јесу такве природе да уговорне стране не могу да одредбе које имају обавезан карактер из уговора о раду елиминишу. Сматрамо да није неопходно посебно анализирати уговор о раду као основ за заснивање радног односа директора, јер се он суштински не разликује од других уговора о раду који послодавац закључује са запосленима. Важност уговора о раду између послодавца и директора не лежи у његовој правној природи, већ у реалном карактеру уговора који га чини најзначајнијим уговором о раду унутар једног привредног друштва, имајући у виду чињеницу да се закључује са лицем које ће обављати функцију пословођења односно заступања друштва. Сваке друге дистинкције између овог уговора о раду, и других уговора које склапа

¹⁹⁸ Уговор о раду садржи: назив и седиште послодавца; лично име запосленог, место пребивалишта, односно боравишта запосленог; врсту и степен стручне спреме, односно образовања запосленог, који су услов за обављање послова за које се закључује уговор о раду; назив и опис послова које запослени треба да обавља; место рада; врсту радног односа (на неодређено или одређено време); трајање уговора о раду на одређено време и основ за заснивање радног односа на одређено време; дан почетка рада; радно време (пуно, непuno или скраћено); новчани износ основне зараде на дан закључења уговора о раду; елементе за утврђивање основне зараде, радног учинка, накнаде зараде, увећане зараде и друга примања запосленог; рокове за исплату зараде и других примања на која запослени има право; трајање дневног и недељног радног времена. Види више: Ивошевић, З.: Заснивање и престанак радног односа; Београд : Савремена администрација, 1999. Судска и управна пракса : сталне тематске публикације ISSN: 0354-382X.

¹⁹⁹ Албанезе, Ж.: Уговор о раду или уговор о правима и обавезама директора, Правна пракса : месечни часопис ИССН: 1820-1075.- Бр. 2 (2007), стр. 5-10.

²⁰⁰ Вуковић, А.: Начини заснивања радног односа у општем и посебном режиму радних односа; Правна ријеч : часопис за правну теорију и праксу ISSN: 1840-0272.- Год. 11, бр. 39 (2014), стр. 501.

привредно друштва са запосленима нема правно а ни фактичко утемељење да би се посебно анализирале.

Једно од важнијих питања које се уговором о раду дефинише, јесте питање висине зараде директора. Заснивањем радног односа, односно закључивањем уговора о раду, директор као и остали запослени, оставарују право на зараду и друга права из радног односа.²⁰¹ Ово питање није толико значајно са становишта правне науке, већ његова важност произилази из природе функције које обавља директор, функције пословођења друштвом и функције заступања друштва. Директор јесте одговорно лице, један од органа управљања друштвом, субјект којем је поверена функција заступања друштва, па се питање политике одређивања висине зараде како у односу на остале запослене у друштву, тако и на сличне конкурентне компаније, појављује као веома значајно питање. Зато је неопходно да питање зараде директора буде дефинисано, тј. одређено у складу са природом његове функције. Из тог разлога, у друштву са ограниченом одговорношћу скупштина односно надзорни одбор друштва (у зависности од начина управљања друштвом) одређује висину зараде директора. Такође, ови органи у акционарском друштву одређују висину зараде директора, а надлежни орган за доношење такве одлуке јесте онај који је законом или статутом друштва одређен. Уколико је у питању акционарско друштво са једнодомним управљањем, зараду директора одређује скупштина акционара, док надзорни одбор одређује зараду директора у дводомном управљању друштвом. С обзиром да код акционарских друштава постоји више категорија директора (извршни и незвршни директори, генерални директор), одлуком надлежног органа се одређује висина зараде овог лица. У свим ситуацијама, а имајући у виду функције, односно обавезе директора, али и степен његове одговорности за рад, разумњиво је да његова зарада мора бити највећа или једна од највећих у привредном друштву, у зависности од форме привредног друштва, односно комплексности корпоративног руковођења друштвом. У вези са одређивањем висине зараде

²⁰¹ Библија, В.: Радноправни положај директора и основне функције директора у области рада према Закону о раду; Правне теме, Година И, број 2., стр. 96.

директора, иста се може посебним уговором између директора и надлежног органа друштва уговорити, тиме што се уговором прецизирају цена рада, као и износ осталих новчаних накнада.²⁰²

3.3.2. Именовање директора у привредном друштву

Именовање директора увек је представљало више од саме формалности датог процеса. Имајући у виду улогу и значај директора у корпоративном управљању, именовање директора јесте увек било питање у фокусу не само законодавца већ и друштвено-политичке елите, али и радника. Уколико би анализирали разлоге значаја овог формалног процеса, исте би лако могли идентификовати кроз анализу генезу развоја функције директора која је била предмет истраживања у првом поглављу рада. Закључено је да улога и значај директора у привредним субјектима јесте била повезана са друштвено-економским променама у држави, као и системом државног управљања. Директорова овлашћења и функције су кроз различите временске епохе које су у раду анализирани периодично расле и опадале. Све до укидања друштвених предузећа као доминантног облика управљања који је био актуелан све до 2004. године, и доношења Закона о привредним друштвима, именовање директора је било једноко правно-процесно питање, колико и друштвено-политичко. Важност коју директор данас има у друштву, није базиран на његовим реалних нормативним овлашћењима која има²⁰³, већ управо на једном реликту прошлости схватања ове функције. Из овако устаљеног схватања улоге и значаја директора, која није ни приближно значајна у контексту његових нормативних овлашћења која су директори у организацијама рада у претходном периоду уживали, питање именовања директора иако веома оскудно регулисано одредбама Закона о привредним друштвима и Законом о раду, јесте друштвено актуелно

²⁰² Одлука Уставног суда Републике Србије ИУ-број 3/03, од 08.07.2004. године, објављена у "Службеном гласнику РС" бр. 90/2004.

²⁰³ Изузев директора у јавним предузећима, јавним односно државним установама и организацијама. Види више: Милић, М.: Избор лица за заснивање радног односа са послодавцем; Судска пракса : југословенски стручно-информативни часопис ИССН: 0351-5036.- Год. 26, бр. 11/12 (2006), стр. 59-62.

питање, али не и правно значајно у тој мери да је исто од стране законодавца исцрпно регулисано. Данас, улога и функција директора у привредним друштвима, није ни приближно значајна у односу на неке претходне периоде. Једини основ за већи степен друштвене али и законодавне заинтересованости, се може сматрати као основана уколико говоримо о јавним предузећима, установама и организацијама. Последишно, значај именовања директора у привредним друштвима са приватном власничком структуром јесте од далеко мањег значаја.

Прво питање које се поставља као најрелевантније јесте право органа управљања у друштву да постави одређено лице на функцију директора. Правни модалитети ангажовања директора – уговор о раду односно уговор о правима и обавезама директора, јесу управо то, правни модалитет регулисања права и обавеза привредног друштва и директора. Питање које се поставља као претходно, јесте питање ко је у привредном друштву овлашћен да буде потписник уговора испред привредног друштва. Директор не може сам себе да именује, нити са собом да потпише уговор, што је претходно и детерминисано. Да би се уговорни однос верификова, мора постојати овлашћени орган који ће поставити директора на ту функцију. Директора може именовати орган управљања друштва који је законом одређен.²⁰⁴ Досадашње истраживање јесте детерминисало директора као једног од органа управљања у друштву са ограниченом одговорношћу и акционарском друштву. Имајући у виду и чињеницу да је законодавац одредио два модела управљања овим привредним друштвима – једномно и дводомно, питање органа надлежног за именовање директора јесте различито законодавно одређено, управо услед различитог концепта управљања у привредним друштвима. Мора се апострофирати, да у свим случајевима законодавац јасно одређује који је орган управљања овлашћен за именовање директора, тако да друштво нема дискреционо право да ова

²⁰⁴ Дубајић, Д.: Нормативни оквир именовања и правног положаја директора акционарског друштва; Зборник радова студената докторских студија права.- Стр. 107-130.

овлашћења преноси на друге органе друштва која по основу закона немају ову надлежност.²⁰⁵

У друштву са ограниченом одговорношћу, именовање директора јесте законски дефинисано, независно од начина управљања друштва. Право на именовање односно постављење директора код једнодомног управљања друштва има скупштина друштва.²⁰⁶ Интересанто је да питање именовања директора јесте дефинисано у два одвојена члана овог закона. У члану 200. тачка 7. одређује се надлежност скупштине друштва да именује и разрешава директора, уколико је управљање друштвом једнодомно. У члану 219. који носи назив „Именовање директора“, поново законодавац одређује начин именовања директора, тј. орган надлежан за именовање односно постављење. Иако долази до одређеног понављања, мишљења смо да ово законско решење није лоше, јер се само ближе прописују услове за именовање директора. Када је управљање друштвом дводомно, право именовања директора јесте делегирано из надлежности скупштине друштва на надзорни одбор друштва. Ово је дефинисано како у члану 219. ст. 1., тако и у члану 232. тачка 2. Закона о привредним друштвима. Изузетно, директор се може именовати оснивачким актом друштва, али само приликом оснивања, не и приликом изменом овог акта.²⁰⁷ Законодавац на веома јасан и прецизан начин одређује који орган, у ком моделу управљања друштвом са ограниченом одговорношћу поставља директора. Питање које се ипак мора анализирати јесте ко у име ових органа управљања, скупштине друштва и надзорног одбора, има право да потпише уговор са директором о његовом именовању на ову функцију. Скупштина друштва и надзорни одбор нису инокосни органи управљања друштва, већ колегијални, што имплицира потребу именовања одређег лица које ће у име скупштине односно надзорног одбора имати право представљања друштва, односно право потписа на одлуке које доносе ови органи друштва. Скупштину друштва са

²⁰⁵ ибидем.

²⁰⁶ Делокругу овлашћења скупштине друштва са ограниченом одговорношћу је регулисан у члану 200. Закона о привредним друштвима. Међу 26 законом одређених надлежности, јесте и право скупштине друштва да именује и разрешава директоре.

²⁰⁷ Чл.219. ст. 2. Закон о привредним друштвима (*“Сл. гласник РС”, бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015*)

ограниченом одговорношћу преставља и њеним радом руководи председник скупштине друштва, док надзорним одбором друштва председава, и њихове одлуке потписује председник надзорног одбора. Одлука о именовану директора друштва са ограниченом одговорношћу се доносе на основу гласова већине чланова скупштине друштва, односно чланова надзорног одбора. Стављањем на дневни ред питања о именовану директора, председник скупштине, односно надзорног одбора, отвара расправу о овом питању, и након исте приступа се гласању. Уколико је остварена већина потребна за именовање директора, председник скупштине односно надзорног одбора друштва констатује одлуку, и иста се уврштава у записник са одржане седнице. На основу записника, председник скупштине друштва односно, председник надзорног одбора друштва се овлашћује да у име ових органа потпише уговор о раду са директором, односно уговор о правима и обавезама директора, у зависности од модела радног ангажовања овог лица.²⁰⁸

Именовање директора у акционарским друштвима јесте на сличан начин дефинисано као што је то учињено код именовање директора у друштву са ограниченом одговорношћу.²⁰⁹ У зависности од модела управљања акционарском друштву, разликује се орган управљања који је надлежан код модела једнодомног управљања, у односу на орган управљања који је надлежан код модела дводомног управљања акционарским друштвом. Управљање друштвом може бити једнодомно или дводомно, али у оба случаја као обавезан орган управљања друштва појављује се и директор друштва, односно одбор директора. Законски је прописано да постоје више категорија директора, па сходно томе разумљиве су и разлике у погледу њихових именовања. Уколико је управљање друштвом организовано као једнодомно, скупштина акционарског друштва јесте надлежна за именовање

²⁰⁸ Изузетно, надлежни орган за именовање директора, након донешене одлуке о именовану директора, може овластити и друго лице, члана скупштине друштва односно члана надзорног одбора да у име органа именовања директора потпише уговор о раду са директором, односно уговор о правима и обавезама директора.

²⁰⁹ Анђелковић, А.: Скупштина акционарског друштва (надлежност, сазивање и одржавање седнице, побијање одлука, кодекс корпоративног управљања) - водич са моделима релевантних аката; Београд : Арт Пресс, 2013 - ИСБН 978-86-85597-05-3

и разрешење директора друштва.²¹⁰ Када друштво има само једног директора, онда се предлог за његово именовање одређује на самој седници скупштине друштва, уколико није конституисана Комисија за именовање директора.²¹¹ Када постоји одбор директора, као орган управљања код једнодомног управљања друштвом, онда овај орган има право да предложи кандидата за именовање на функцију директора. Одбор директора само усваја предлог који се касније разматра и, усваја или одбија од стране скупштине друштва. Имајући у обзир да акционари имају управљачка права, ова лица имају законом одређено право да предложе кандидата за директора на седници скупштине акционарског друштва. Акционарско друштво може имати и генералног директора, и поступаак његовог именовање јесте дат у надлежност одбору директора, да изабере једног од именованих директора за генералног директора.²¹² С обзиром да надлежности и функција генералног директора јесу у највећој мери остављане на аутономију самог друштва сходно праву истог да одлучује о обиму права и функција, сматрамо да именовање ове категорије директора се не може посматрати на начин како је то дефинисано за извршне директоре.

Када је управљање у акционарском друштву организовано као дводомно, орган који поставља директора друштва јесте законски другачије одређен. Код дводомног управљања акционарским друштвом, поред скупштине друштва, као обавезни орган управљања појављује се још један или више извршних директора, односно извршни одбор и надзорни одбор. Право именовања директора извршних директора није делегирано из надлежности

²¹⁰ Чл. 329. тачка 11. Закон о привредним друштвима (*"Сл. гласник РС"*, бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015)

²¹¹ Конституисање Комисије за именовање директора није обавезна код једнодомног управљања акционарским друштвом. Комисија за именовања: даје предлог кандидата за директора, са својим мишљењем и препоруком за именовање; предлаже услове које треба да испуњава кандидат за директора и поступак именовања директора; најмање једанпут годишње саставља извештај о примерености састава одбора директора и броја директора и даје препоруке с тим у вези; разматра кадровску политику друштва у избору лица на руководећа места у друштву и обавља друге послове у вези са кадровском политиком друштва које јој повери одбор директора. Види више: Дубајић, Д.: Нормативни оквир именовања и правног положаја директора акционарског друштва; Зборник радова студената докторских студија права.- Стр. 107-130.

²¹² Чл. 389. став 1. Закон о привредним друштвима (*"Сл. гласник РС"*, бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015)

скупштине акционарског друштва у надлежност надзорног одбора друштва, као што је то случај код друштва са ограниченом одговорношћу. Надлежност надзорног одбора акционарског друштва јесте регулисана чланом 441. Закона о привредним друштвима, а у тачки 13. јесте дефинисано право овог органа да скупштини друштва може да упути предлог о ангажовању извршних директора.

Може се закључити да актуелни Закон о привредним друштвима јесте знатно релаксирао поступак именовања директора у привредним друштвима. Рецидиви ранијих легислативних решења се не могу пронаћи у актуелном закону, што се јасно може приметити у одсуство одредби претходних закона који су захтевали објављивање конкурса за избор и именовање директора.²¹³

3.3.3. Услови за именовање директора

Да би директор могао бити постављен на функцију тј. именован, независно од начина његовог радног ангажовања, морају бити предвиђени посебни услови које он мора да испуни²¹⁴. Услови за именовање директора одређују се општим актом привредног друштва. Услови који су прописани актима друштва најчешће су садржани као интегрални делови статута друштва, или у оквиру Правилника о систематизацији радних места. Услови за закључивање уговора о раду или друге врсте уговора о радном ангажовању лица на функцију директора, јесу конститутивне природе, што имплицира њихово поштовање на начин на који су дефинисани.²¹⁵ Најчешће је реч о

²¹³ Конкурс за избор директора јесте легислативно остављен као део механизма избора директора за установе или предузећа чији је оснивач држава, тј. република, покрајина, град односно општина. Види више: Анђелковић, Ж., Анђелковић Слејпчевић, М.: Конкурс за именовање директора по новом Закону о јавним предузећима; Правни информатор : стручно-информативни часопис ИССН: 1450-7137.- Год. 16, бр. 1 (2013), стр. 39-43.

²¹⁴ У даљем делу истраживања, питање радноправног положаја директора, као и сва питања која су предмет анализе овог сегмента рада се искључиво односе на директоре у друштву са ограниченом одговорношћу односно акционарским друштвима.

²¹⁵ Јанковић, Ј.: Правна природа уговора о раду; Гласник права [Електронски извор] ISSN: 1821-4630.- Год. 3, бр. 3 (2012), стр. 28-44. Уговор о раду је једна од интегралних категорија у радном праву. Он је најчешћи правни основ заснивања радног односа у свим државама са тржишним начином привређивања.

општим и посебним условима који се односе на стручну спрему,²¹⁶ радно искуство,²¹⁷ знање,²¹⁸ као и друго способности и вештине које су у складу са потребама за ово радно место. Сви ови услови се посебно квантификују у односу на услове за запошљавање других лица на друге функције, односно радна места. Поред дискреционог права друштва да ближе одреди услове за избор директора, за одређене категорије директора у акционарским друштвима законодавац је прописао сет посебних услова који су обавезујућег, односно императивног карактера. У литератури се може пронаћи подела услова у односу на њихов карактер, односно значај. Тако постоје општи и посебни услови за именовање директора.²¹⁹ Општи услови јесу они услови који су прописани радним законодавством, и једнако се односе на све запослене, независно од функције односно положаја унутар привредног друштва.²²⁰ Посебни услови јесу услови који су засебно дефинисани за поједина радна места, међу којима јесу и посебни услови за именовање директора у привредном друштву. Ови услови могу бити дефинисани у легислативном пропису – Закон о привредним друштвима, али могу бити прописани и од стране послодавца, односно привредног друштва. С обзиром да аутономне услове привредних друштава није могуће анализирати услед могућности истих да сами дефинишу посебне услове за именовање дирекотра, фокус ће бити на посебним условима који су прописани у Закону о привредним друштвима.

Услови за именовање директора у привредним друштвима легислативно морају бити део Закона о привредним друштвима. У више наврата јесте

²¹⁶ Стручна спрема представља одговарајући ниво школске спреме из одређене струке. Директори могу бити различитог степена образовања, и то је исључиво аутономно право друштва које га именује, осим у случајевима када је законом прописано постојање посебних услова.

²¹⁷ Радно искуство се не може тумачити само са становишта година радног стажа, што јесте један сегмент радног искуства. Радно искуство се као услов мора посматрати у смислу временаведеног у обављању слични или истих послова у радној каријери.

²¹⁸ Знање представља посебан облик спознаје одређених процеса и односа из дате области радног ангажовања, а које је засновано на формално стеченом образовању.

²¹⁹ Д. Симоновић: Правне функције директора, Досије студијо, Београд, 2012., ИСБН 978-86-6047-064-7, стр. 98.

²²⁰ Општи услови јесу године старости лица које се запошљава, односно минимална и максимална граница старости, као и услови у погледу опште здравствене способности запосленог.

апострофиран либералнији концепт односа законодавца на овом пољу, што се може приметити и приликом анализе самог закону у смислу идентификовања и анализе одредби које прописују услове за именовање директора. Када је реч о посебним условима за именовање директора у друштву са ограниченом одговорношћу, законодавац је напусти праксу ранијих законских решења, и одустао од дефинисања било каквих посебних услова за именовање директора за ову форму привредног друштва. Одредбе актуелног закона садржане у члану 219 – именовање директора, ни у једном свом сегменту не прописују посебне услове за именовање директора друштва са ограниченом одговорношћу. Аналогно томе, примењују се општи услови за заснивање радног односа који су Законом о раду дефинисани, док се посебни услови за именовање директора могу евентуално прописати интерним актима друштва, статутом или оснивачки акт друштва, што у највећем броју случајева и јесте пракса. Овај закључак базирамо и на ставу 5. поменутог члана, који каже да „оснивачким актом или одлуком скупштине могу се одредити услови које неко лице треба да испуњава да би било именовано за директора“. Сасвим је јасно да, аутономија друштва у погледу посебних услова за именовање директора постоји, и ово законско решење јесте базирано на препорукама и позитивним искуствима корпоративног законодавства земаља чланица Европске уније, што јесте била и интенција законодавца.²²¹

Активност законодавца по овом питању јесте идентификована код услова који су потребни за именовање директора акционарског друштва. Закон о привредним друштвима у члану 382., регулише услове и ограничења за обављање дужности директора. Иако законодавац користи термин „обављање дужности“, сасвим је јасно да циљним тумачењем овог члана се исти може тумачити у контексту прописивања посебних услова за именовање директора друштва, сходно томе што обављање дужности јесте функција директора, а да би исту обављао мора бити изабран. У том смислу,

²²¹ Ивошевић, З.: Појам, режими, врсте, заснивање и новелирање радног односа; Најзначајније новине у прописима о раду и по основу рада : зборник радова. Београд : Глосаријум, 2016 - стр. 5-25.

директор може бити свако пословно способно лице. Интересантно је да законодавац користи ову формулацију, односно дефинише услов који јесте садржан у Закону о раду. Свако лице мора бити пословно способно да би било запослено, па сходно томе сматрамо ову одредбу као сувишну. Посебно је интересантно да не постоји доследност законодавца по овом питању (па макар иста била и погрешна), јер ова одредба не постоји као услов код именовања директора друштва са ограниченом одговорношћу, што би последично могло довести до погрешног закључка да директор друштва са ограниченом одговорношћу може бити и лице које нема пословну способност. Законодавац се у погледу посебних услова за именовање директора акционарског друштва одлучио за приступ ткз. негативне селекције услова, тј. законски је одредио ко не може да обавља функцију директора, односно бити именован за директора. *Директор не може бити лице: 1) које је директор или члан надзорног одбора у више од пет друштава; 2) које је осуђено за кривично дело против привреде, током периода од пет година рачунајући од дана правноснажности пресуде, с тим да се у тај период не урачунава време проведено на издржавању казне затвора; 3) коме је изречена мера безбедности забрана обављања делатности која представља претежну делатност друштва, за време док траје та забрана.*²²²

Први услов односно ограничење за именовање на функцију директора јесте повезан са реалним могућностима одређеног лица да адекватно обавља функцију директора. Да би одређено лице обављало једну од најважнијих функција у акционарском друштву, ово лице мора бити радно ангажовано у одређеном обиму, тј. броју радних сати. Циљ овог услова није само ограничење у погледу реалног могућег времена да одређено лице обавља одређене функције у току радног дана или недеље, већ исти се може тумачити и са становишта забране конкуренције, и лојалности који би директор требао да репрезентује. Остала два услова јесу везана за претходно понашање директора која се директно тичу њега као личности. Тешко се може оправдати постављање одређеног лица за директора једног

²²² Чл. 382. ст. 3. Закон о привредним друштвима ("Сл. гласник РС", бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015)

акционарског друштва, уколико је то лице осуђено за наведено кривично дело и за исто одслужио одређену казну затвора. Иста аргументација се може прихватити као оправдана за лице коме је изречена мера безбедности забране обављања делатности која представља претежну делатност друштва. И овде примећујемо либералнији приступ законодавца у смислу негативне селекције посебних услова, јер су решења у претходним законима била и знатно строжија по овом питању.²²³

Поред ових посебних услова за именовање директора у акционарском друштву, законодавац је предвидео и могућност оснивања Комисије за именовање, која има одређене надлежности у погледу дефинисања посебних услова за именовање директора акционарског друштва. *Комисија за именовања: 1) даје предлог кандидата за директора, са својим мишљењем и препоруком за именовање; 2) предлаже услове које треба да испуњава кандидат за директора и поступак именовања директора; 3) најмање једанпут годишње саставља извештај о примерености састава одбора директора и броја директора и даје препоруке с тим у вези; 4) разматра кадровску политику друштва у избору лица на руководећа места у друштву и обавља друге послове у вези са кадровском политиком друштва које јој повери одбор директора.*²²⁴ Комисија за именовање није обавезно тело које се мора конституисати, било да је реч о једнодомно или дводомном управљању акционарским друштвом. Искључиво је обавезно њено конституисање код јавних акционарских друштава. Улога Комисије јесте да, у складу са делатношћу друштва, као и потребним општим и посебним компетеницијама директора, дефинише услове које исти мора испуни, као и процедурално именовање овог лица на функцију. Став Комисије у погледу услова и поступка именовања јесте обавезан приликом разматрања избора директора друштва. Поред посебних услова које прописује, Комисија може и да предложи кандидата за директора, уз образложено мишљење и

²²³ Види више: Новаковић, С.: Именовање, одговорност и разрешење директора предузећа; Правни живот : часопис за правну теорију и праксу ИССН: 0350-0500.- Год. 44, књ. 420, бр. 11 (1995), стр. 149-165

²²⁴ Чл. 412. Закон о привредним друштвима (*"Сл. гласник РС", бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015*)

препоруке, али предлог Комисије нема обавезујући значај за орган који именује директора.

3.3.4. Мандат директора привредног друштва

Релевантно питање од значаја са становишта радноправног положаја директора, јесте питање његовог мандата. Мандат представља проток временског периода за који се везује наступање или престанак одређених правно релевантних чињеница у вези са радноправним положајем одређеног лица.²²⁵ Мандат јесте временски период у којем изабрано лице обавља функцију на коју је именован, тј. постављен. Када се говори о мандату директора, подразумева се временски период на који је директор изабран ради обављања функције једног од органа управљања у привредном друштву. За разлику од периода који јесте био обежен доминантним положајем друштвених предузећа у привредном систему у односу на друга, питање мандата директора данас није од посебног значаја за законодавца, јер и по овом питању је законодавац у највећем могућем обиму дао аутономију привредним друштвима да сами регулишу релеванта питања у вези са мандатом директора.

Мандат директора може се такође анализирати са становишта регулисања овог питања у односу на форму привредног друштва. Такође, разликујемо и законско уређење овог питања сходно одредбама Закона о привредним друштвима, и аутономно регулисање истог од стране привредног друштва. Законско уређење овог питања код друштва са ограниченом одговорношћу јесте регулисано чланом 219., који се односи на именовање директора. Две одредбе овог члана јесу релеванте у контексту мандата директора. Прво, законодавац прецизира почетак трајања мандата директора. Одредба овог члана јесте алтернативно одређена, па сходно истој одредбе закона у смислу начина одређивања тренутка када мандат директора почиње се примењују уколико аутономним актом друштва није другачије одређено. Одредба

²²⁵ Шкекић, В., Лаловић, С.: Коментар Закона о раду; Београд : Етностил, 2014, ИСБН 978-86-6347-035-4; стр. 203.

прецизира да „ако у одлуци о именовану није одређено другачије, мандат директора почиње даном доношења одлуке о именовану“. Несумњиво је да законодавац оставља могућност привредном друштву да само одлучи о условима, начину и року почетка мандата директора. Изузетно у случају када друштво није прецизирало опште и посебне одредбе које се тичу мандата директора, примениће се законска одредба овог члана, која представља алтернативу у случају не поступања друштва у погледу правног регулисања овог питања. У случају примене законске одредбе сматра се да мандат директора почиње даном доношења одлуке о именовану. Претходно је детерминисано да одлуку о именовану доноси надлежни орган у друштву, што је скупштина друштва (једнодомно управљање), или надзорни одбор друштва (двodomно управљање). У оба случаја, рачуњање почетка мандата директора се поистовећује са датумом одлуке која је доношене од стране надлежног органа за именовање. Овде се може поставити питање важности правилног детерминисања тренутка у времену када мандат директора започиње. Ово питање јете правно релевантно када се стави у контекст трајања мандата директора. Наиме, мандат претпоставља одређени временски период за које је одређено лице именовано за директора друштва. Да би се могло правилно израчунати време трајања мандата директора, уколико је исто одређено, неопходно је правно релевантно утврдити када је његов мандат започео. Тако, ако је одређено да је мандат директора пет година, исти се рачуна од момента када је започео његов мандат. Из тог разлога ово питање јесте значајно, па сходно томе иако је законодавац алтернативно одредио да ће почетак мандата се рачунати од дана доношења одлуке о његовом именовану, није смео да ово питање у потпуности остави на вољу привредним друштвима да одлучују, јер у одсуству њиховог регулисања овог питања би настала правна празнина, која би могла да преставља озбиљан проблем у пракси.

Када привредно друштво само одлучују о почетку мандата директора, пракса јесте да осим могућности да прецизно одреди будући тренутак у времену када ће по основу одлуке о именовану директор ступити на функцију, оно може и да одреди односно дефинише одређене услове, или питања од

претходног значаја која морају бити испуњена да би он отпочео свој мандат. Друштво има аутономију да одреди не само тренутак у времену када ће именовани директор започети свој мандат, односно преузети функцију директора, већ може одредити и додатне услове који се морају испунити да би он отпочео свој мандат. Услед знатно сложеније корпоративне структуре управљања ово јесте нарочито карактеристично за акционарска друштва. Услови за отпочињање мандата се аутономно одређују од стране привредног друштва, уз нормативно ограничење да услови не могу бити у супротности са релевантим одредбама Закона о привредним друштвима, Закона о раду, односно одредбама устава која гарантују права појединаца.²²⁶

У претходно наведеном члану, поред алтернативно одређеног одредбе члана која се односи на почетак мандата директора, дефинисано је и питање трајања његовог мандата. Законодавац у ставу три исто члана, заузима веома либералан приступ у регулисања овог питања, па прецира да „ако оснивачким актом или одлуком скупштине друштва није одређено другачије, сматра се да мандат директора није ограничен“.²²⁷ Мандат директора није законски ограничен, што не значи да само друштво не може да исти ограничи. Привредно друштво има аутономију да својим актима, оснивачким актом или одлуком скупштине друштва, временски одреди трајање мандата директора. Последица одсуства детаљнијег законског регулисања датих односа, оставља нека питања од значаја као таква да иста могу да узрокују одређене проблеме у пракси. Наиме, легитимно се може поставити питање да уколико не постоји горња граница у смислу трајања мандата (једна година, десет година, неограничено), да ли постоји доња граница. Иако је јасно на основу претходно наведене одредбе да ни доња граница трајања

²²⁶ У земљама развијеног капиталистичког управљања, није ретко да услов за почетак мандата директора буду дефинисан тако да улази у сферу права на приватности лица. У пракси се могу пронаћи случајеви да је одређено да „мандат“ директора ће започети по претходно потписаном споразуму да у периоду трајања мандата директор (у овом случају је било особа женског пола) неће засновати породицу, тј. неће родити дете. Види више: Hancock, P., Tyler, M.: *Work, postmodernism and organization - a critical introduction*; London [etc.] : Sage, 2001 - ISBN 0-7619-5944-0.

²²⁷ Да би адекватно схватили либералнији приступ у одређивању мандата директора, легислативно можемо упоредити актуелно законско решење са оним које је било актуелно у Закону о предузећима. Сходно том закону, законом је одређена његова горња граница, и онз износи пет година. Чл. 69. Закон о предузећима ("Сл. лист СФРЈ", бр. 77/88).

мандата није дефинисана, сматрамо да ово може бити проблематично, из разлога што дозвољава друштву могућност друштву да у релативно кратким временским интервалима мења директора (на месечном или чак недељном нивоу). Ова проблематика није толико везана за унутрашњу организацију рада друштва и управљање процесима који су у надлежности директора, већ јесте проблематична са становишта правне сигурности пословања других привредних субјеката, с обзиром да директор није само орган пословања друштва, већ и његов заступник.

Питање мандата директора јесте било у фокусу законодавца и када су у питању акционарска друштва. За разлику од релативно штуре активности законодавца у погледу мандата директора у друшту са ограниченом одговорношћу, релевантна питања у вези мандатом директора јесу детаљније уређена за акционарска друштва. То је учињено са два засебна члана, уз приметно мањи ниво аутономије друштва у погледу регулисања овог питања. Мандат директора, као и престанак мандата су регулисани у члану 385. односно 394. Закона о привредним друштвима. Мандат директора јесте одређен у члану 385., и за разлику од члана 219. који исто ово питање регулише када су питању друштва са ограниченом одговорношћу, законодавац дозвољава и даље одређени степен аутономије друштву, али истовремено императивном одредбом дефинише горњу границу трајања мандата директора. Директор се именује на период одређен статутом, који не може бити дужи од четири године - мандат директора.²²⁸ Јасна дистинкција која се уочава у односу на регулисање истог питања код друштва са ограниченом одговорношћу, јесте дефинисање горње границе трајања мандата директора које не може бити дужи од четири године. Друга дистинкција јесте у погледу начина на који се питање мандата уређује интерним актима акционарског друштва. Насупрот могућности да се ово питање регулише оснивачким актом или одлуком скупштине код друштва са ограниченом одговорношћу, законодавац је прецизирао да се питање

²²⁸ Види више: Петровић, С.: Управљање акционарским друштвом; Судска пракса: југословенски стручно-информативни часопис ИССН: 0351-5036.- Год. 27, бр. 1 (2007), стр. 3-11.

трајања мандата, онда када је аутономно одређено од стране друштва, мора уредити искључиво одредбама статута друштва. С обзиром да доношење статута, као и измене истог јесу у надлежности скупштине акционарског друштва, јасна је интенција законодавца да ово легислативно овлашћење препусти у надлежност најважнијег органа управљања у акционарском друштву. Трећа дистинкција јесте постојање одредбе којом се прецизира могућност реизбора директора. По истеку мандата, директор може бити поново изабран, што јесте у складу са легислативном праксом већина држава нашег региона.

Питање мандата директора јесте било у фокусу законодавца и када је у питању престанак мандата директора. Ово питање јесте засебно регулисано у односу на акционарска друштва. Код друштва са ограниченом одговорношћу ово питање није било предмет легислативног интереса законодавца, већ остављено на аутономију одлучивања самом друштву. Законодавац јесте веома детаљно регулисао питање престанка мандата директора. Када је директор именован на одређени временски период, истеком тог периода наступа правно стање које представља престанак његовог мандата. Лице које је обављало функцију директора након истека мандата престаје да обавља ту функцију. Улога и значај директора у корпоративном управљању акционарског друштва добија на важности и тиме што је законодавац највећи део Закона о привредним друштвима посветио овој форми привредног друштва. Не само да је одредио престанак мандата у општим ситуацијама, као што је истек периода на који је именован, већ је предвидео и посебне околности које утичу на његову способност да обавља функцију директора, па сходно томе представљају основ за престанак мандата пре времена. Ако директор у току трајања мандата престане да испуњава услове да буде директор друштва, сматра се да му је престао мандат даном престанка испуњености тих услова.²²⁹ Акционарско друштво, тј. органи који имају надлежност надзора над радом директора у зависности од начина управљања друштва, редовно или ванредно обавештавају

²²⁹ Чл. 394. ст. 2. Закон о привредним друштвима (*"Сл. гласник РС"*, бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015)

скупштину друштва о свим релевантим чињеницама од значаја у вези са начином управљања друштва од стране директора, тј. поштовању услова који директори морају да испуњавају, а који су статутарно одређени или законски дефинисани. Недоумице у вези са овим чланом могу изазвати услови који су статутарно одређени, или од стране Комисије за избор, или општим актом друштва. Када су у питању законски услови за обављање функције директора, који су у претходноме сегменту рада дефинисани и анализирани, нема посебних недоумица у вези са овим питањем. С обзиром да се законодавац одлучио за дефинисање услова у смислу ко не може бити директор акционарског друштва, наступање чињеничног стања описаног у било којем од три услова би аутоматски значило и кршење члана 382. ст. 3. закона. У том случају, мандат директора престаје даном када је чињенично стање наступило.²³⁰ Проблематика ове одредбе се односи на услове који су претходно одређени као посебни од стране акционарског друштва, било путем услова које је дефинисала Комисија за именовање, или оних који су дефинисани општим актом друштва. С обзиром на диспозитивно право акционарског друштва да пропише посебне услове за именовање директора, проблем престанка мандата услед престанка испуњења услова под којим је одређено лице именовано за директора може створити проблем у примени ове одредбе у пракси. Мишљења смо да законодавац није ни могао другачије да *de lege lata* дефинише ову одредбу, али с обзиром на готово неограничене могућности друштва да дефинише посебне услове за именовање, кршење истих као основ за престанак мандата директора се морају појединачно анализирати у сваком конкретном случају. Зато је неопходно да приликом дефинисања посебних услова за именовање директора акционарског друштва, ове посебне услове за именовање се дефинишу на веома прецизан начин како не би настао проблем у тумачењу истих приликом одлучивања да ли је директор прекршио неке од прописаних услова, што може

²³⁰ Сматра се да су услови за именовање директора престали: ако је исти постао директор или члан надзорног одбора у више од пет друштава; ако је осуђен за кривично дело против привреде на казну затвора не краћу од пет година; ако му је изречена мера безбедности забране обављања делатности која представља претежну делатност друштва.

представљати правни основа за престанак његовог мандата на функцију директора друштва.

Мандат директора акционарског друштва може престати и ако скупштина не усвоји годишњи финансијски извештај друштва у року који је предвиђен за одржавање редовне седнице скупштине.²³¹ Ово законско решење јесте веома интересантно. Јасно је уочљиво да у овом случају директор није прекршио никакве услове који су претходно постављени, нити је дошло до престанка мандата услед протока времена на који је изабран. Престанак мандата директора услед не узвајања финансијског извештаја друштва у року који је предвиђен за одражавање редовне седнице друштва нема *de lege* карактер по нашем мишљењу (иако формално то јесте), већ представља једно *de facto* стање неповерења односно некомпетенсти директора да обавља ову функцију. Постоје многе околности које могу да утичу на усвајање односно не усвајање финансијског извештаја, али у пракси овакво стање представља одраз неповерења органа управљања друштва у рад дирекотора или других органа управљања друштва. Поред тога, не усвајање финансијског извештаја може да представља и дубљи проблем у контексту корпоративног управљања акционарским друштвом, што се само једним делом може рефлектовати не усвајањем овог извештаја. Коначно, престанак мандата директора не значи нужно да директор мора аутоматски да престане да обавља ту функцију. Уколико статутом није другачије одређено, директор коме је престао мандат наставља да обавља ту функцију све до именовања новог дирекотора, који представља и почетак мандата новог директора. Ово јесте честа пракса у привредним друштвима, која је последица потребе за континуираним руковођењем акционарским друштвом.

3.3.5. Разрешење директора

Мандат директора може престати на начине који су законски дефинисани, или одређени интерним актима друштва. Поред престанка мандата

²³¹ Чл. 394. ст. 2. Закон о привредним друштвима ("Сл. гласник РС", бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015)

директора, престанак обављања његове функције може бити последично повезан са доношењем решења о разрешењу, односно решења о отказу у зависности од правног модела његовог ангажовања. Престанак мандата директора до којег долази пре истека мандата, представља превремени престанак мандата.²³² Разрешење директора јесте у смислу корпоративног управљања важно питање, у оној мери у којој јесте и његово именовање. Питања која јесу релеванта у вези са разрешењем директора, јесу:

- надлежност органа за разрешење директора;
- разлози за разрешење;
- поступак разрешења; и
- побијање разрешења од стране заинтересованог лица.

Сва ова питања јесу правно релеванта у смислу дефинисаних циљева истраживања овог сегмента рада. Методолошки посматрано, разрешење директора јесте процес супратан његовом именовању. Сходно овоме, именовање и разрешење директора јесу правно регулисани засебно за друштво са ограниченом одговорношћу, и акционарско друштво.

Разрешење директора у друштву са ограниченом одговорношћу је регулисано на релативно сличан начин у односу на његово именовање. Орган који је надлежан за именовање директора, скупштина друштва код једнодомног управљања, односно надзорни одбор друштва код дводомног управљања, јесу надлежни и за његово разрешење. Члан 220. закона између осталог регулише и питање разрешења директора²³³. Ово законско решење јесте и једино логично правно решење, с обзиром да је на дефинисану праксу да орган именовања директора има право разрешења истог са функције. У погледу услова које је потребно испунити да би директор био разрешен, законодавац је наставио са либералним концептом схватања корпоративног управљања, и сходно тој пракси није прецизирао разлоге односно услове за разрешење директора. Ово јесте супротно некадашњим легислативним

²³² Ивошевић, З.: Радноправни положај директора предузећа, Органи у предузећима и другим правним лицима, 2001. год. стр. 89.

²³³ Престанак мандата директора може бити последица и оставке директора, што представља посебан начин престанка мандата директора.

решењима овог питања које било одређено у ранијим прописима.²³⁴ Ипак, уколико би тражили услове за разрешење директора у друштву са ограниченом одговорношћу, онда би иста морали потражити у оквиру оснивачког акта друштва односно одлуке скупштине друштва. Одредбе ових аката, с обзиром на диспозитивност које присутна у значајним деловима закона, могу да садрже услове односно разлоге који би представљали правни основ за разрешење директора. Ово није законско решење, тј. није одређено као обавезно у смислу Закона о привредним друштвима, већ је диспозитивно право друштва да ово питање прецизније регулише или не.²³⁵ Поступак разрешења директора јесте идентичан у односу на начин његовог именовања. Поступак за разрешење разматра орган који је именовао директора друштва (скупштина или надзорни одбор), и предлог за разрешење мора бити образложен од стране предлагача. Не постоји законска обавеза у смислу обавезне садржине предлога за разрешење, што је претходно и констатовано, нити постоји обавеза навођење разлога за разрешење. Орган именовања има дискреционо право да разреши директора. Поред тога, одлука о разрешењу не мора ни да садржи разлоге због којих је директор разрешен. Уколико пак постоје дефинисани услови за разрешење директора који су интерним актима друштва прописани, поставља се питање да ли друштво може онда да разреши директора уколико није прекршио ниједан услов који је дефинисан као основ за његово разрешење. У овом случају, сматрамо да без обзира на дефинисане услове за разрешење директора који су интерно одређени, орган који разрешава директора има право да такво решење донесе, и да приликом разматрања предлога за разрешење директора уопште не узме у обзир ове правне претпоставке. Дакле, и онда када постоје посебно дефинисани односно прецизирани услови за

²³⁴ Види више: Ивошевић, З.: Радноправни положај директора предузећа, Органи у предузећима и другим правним лицима, 2001. год. стр. 90.

²³⁵ Разлози односно услови који могу бити прописани актима друштва са ограниченом одговорношћу у смислу разрешења директора могу се односити на: незивршавање обавезе у вези са пословођењем привредним друштвом; лоши резултати пословања односно неиспуње задатих економских циљева које друштво требало да оствари; неадекватно заступање привредног друштва; пропусти у раду који су резултовали повреди угледа привредног друштва у пословном свету; неадекватно старање односно пропусти у сегменту законитости рада друштва, и слично.

разрешење, директор друштва са ограниченом одговорношћу може бити разрешен од стране органа именованга без навођења разлога. Насупрот овој ситуацији, уколико је оснивачким актом или одлуком друштва изричито предвиђено, одлука о разрешењу мора да садржи и разлоге за разрешење. Поступак разрешења није дефинисан законом, већ исти може бити дефинисан оснивачким актом односно одлуком скупштине друштва. Неопходно је прецизирати процедуралне радње разрешења директора, али често привредна друштва, нарочито друштва са ограниченом одговорношћу, и не прецизирају посебно овај поступак. Уколико пак поступак разрешења директора изричито предвиђен оснивачким актом друштва, односно одлуком скупштине, онда се поступак мора спровести у складу са одредбама ових аката који регулишу то питање.²³⁶ Поступак разрешења директора може бити тако дефинисан да прописује и право директора да се изјасни о разлозима за његово разрешење који су наведени у предлогу, и он то чини пред органом који одлучује о његовом разрешењу. Уколико орган надлежан за разрешење директора доноси одлуку којом се исти разрешава са своје функције јављају се два правно релеванта питања. Прво, да ли разрешени директор има право на жалбу, док друго питање јесте везано за његов радноправни статус, уколико је на функцију директора дошао као претходно запослено лице у друштву. Директор који је разрешен функције од стране надлежног органа друштва има лимитиране правне лекове који би побијали ову одлуку. Наиме, не опостоје посебни прописи о побијању разрешења па се сходно овоме примењују општи прописи заштити права по основу рада која су дефинисана у Закону о раду. Када је директор претходно био запослено лице на одређеном радном месту у привредном друштву у којем је именован за директора, његово разрешење није последично повезано са његовим радноправним статусом запосленог. Разрешени директор остаје као запослено лице у привредном друштву ако је претходно има статус запосленог у друштву.

²³⁶ Стефановић, З.: Разрешење директора друштва с ограниченом одговорношћу који је и мањински власник; Параграф Лех, Правна база - ИССН: 2334-6086.- Бр. 310 (2009)

Разрешење директора акционарског друштва је такође регулисано одредбама Закона о привредним друштвима. Досадашња пракса законодавца јесте била таква да већина питања исте правне природе, која су предмет регулисања и код друштва са ограниченом одговорношћу и акционарских друштава, јесу сложеније и обимније регулисана код акционарских друштава у односу на друштва са ограниченом одговорношћу. Ово није случај са разрешењем директора акционарског друштва које је у закону регулисано. Једина одредба која дефинише питање разрешења директора акционарског друштва јесте члан 395. Закона о привредним друштвима. Скупштина може разрешити директора и пре истека мандата на који је именован, без навођења разлога.²³⁷ Интересатно је да за сложенију форму привредног друштва, као што је акционарско друштво у односу на друштво са ограниченом одговорношћу, законодавац је са мање пажње односно, са мањом дозом легислативне заинтересованости обрадио ово питање. У досадашњем истраживању, свака упоредна анализа одредби овог закона која је дефинисала иста или слична питања код наведених форми друштава, јесте увек била легислативно обимнија када су у питању акционарска друштва. Стога и чуди чињеница да је ово питање регулисано само једним чланом, који има само један став. Мишљења смо да интенција законодавца јесте либералнији приступ како у погледу именовање директра, тако и у контексту његовог разрешење. Сву правну важност овог питања законодавац делегира у надлежност скупштине акционарског друштва као највишег органа управљања у друштву, који између осталог и именује али и разрешава директора. Овакво законско решење, које јесте базирано на принципу повећане аутономије привредних друштава да одлучују о питањима од значај за интересе друштва, јесте инкорпорирано на основу легислативне праксе како држава у региону, тако и држава чланица Европске уније.

3.3.6. Оставка директора

²³⁷ Чл. 395. Закон о привредним друштвима ("Сл. гласник РС", бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015)

Превремени истек мандата директора може бити последица и његове оставке на функцију директора. Оставка јесте једнострана изјава воље запосленог за раскид уговора о раду, односно једнострана изјава воље лица за раскид уговора којим су регулисана права и обавезе између њега и послодавца.²³⁸ У случају да је директор пре ступања на функцију био запослен у привредном друштву на другим пословима, оставка се односи на престанак његове функције као директора, али не и престанак радног односа, тј. ово лице остаје као запослено лице у привредном друштву. Други могући сценарио јесте оставка директора који је пре именовања био запослен у привредном друштву. Воља овог лице не односи се само на престанак његовог мандата као директора, већ и намеру да не буде више запослен у привредном друштву, што имплицира прекид и радног односа. Оставка директора јесте законски уређена одредбама Закона о привредним друштвима. Оставка директора је регулисана одредбама чланом 220. који се односи на оставку директора у друштву са ограниченом одговорношћу, и чланом 396. који се односи на оставку директора у акционарском друштву. На први поглед, могло би се закључити да је законодавац прецизирао релеванта питања дате проблематике за оба привредна друштва у ова два наведена члана, али овакво тумачење би било погрешно. Законодавац у члану 220. став. 2. само врши ткз. упућивање на примену другог члана закона, тј. на примену одредбе члана 396. закона. На оставку директора друштва с ограниченом одговорношћу сходно се примењују одредбе члана 396. овог закона о оставци директора акционарског друштва.²³⁹ Сходно датом законском решењу, сва питања од значаја у вези са оставком директора у друштву са ограниченом одговорношћу јесу регулисано у делу закона који се односи на оставку директора у акционарском друштву. Директор може у свако доба преосталим директорима дати оставку писаним

²³⁸ Фриерман, А.: Правни режим оставке; Правни живот : часопис за правну теорију и праксу ИССН: 0350-0500.- 39, 8-10, стр. 1367-1372.

²³⁹ Чл. 220. ст. 2. Закон о привредним друштвима (*"Сл. гласник РС"*, бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015)

путем.²⁴⁰ Ово је први став наведеног члана, који прецизира ситуацију у којој корпоративно управљање друштвом јесте предвидело конституисање одбора директора као органа управљања или извршни одбор. У оба случаја реч је о колегијалним управљачким органима, на супрот директору као појединцу који представља инокосни орган управљања. Сходно изнетом, ова одредба наведеног члана јесте примењива само у претходно описаном моделу управљања друштва са ограниченом одговорношћу односно акционарског друштва. Када директор обављаја своју функцију као инокосни орган управљања, у датом случају питање оставке не може бити регулисано претходном одредбом. Сходно улози и значају скупштине друштва, уколико је друштво на функцију директора именовало само једно лице, у том случају оставку коју он даје јесте упућена органу именовања, односно скупштини друштва као највишем органу управљања, како у друштву са ограниченом одговорношћу, тако и у акционарском друштву. У случају када је друштво у форми акционарског, поред скупштине као легитимног органа коме може поднети оставку, исту је могуће поднети и акционару друштва који поседује највећи број акција са правом гласа.²⁴¹ Правне последице услед давање оставке од стране директора производе правно дејство даном када је оставка поднешена. С обзиром да иста мора бити формално дата, тј. у писаном облику, потребно је навести датум који се наводи у оставци као формалном актом. Ако није другачије наведено, оставка производи правно дејство датумом њеног подношења, али није искључено да се оставка постдатира, тј. да иста производи правно дејство касније од њеног формалног подношења. У тој ситуацији, реч је о суспензивном актом који ће прозвести правно дејство након датума који наведен у оставци. Исто тако, суспензивно дејство оставке може садржати и неке услове или наступање неких чињеница, или пак наступање одређених радњи, за које ће бити повезано правно дејство

²⁴⁰ Чл. 396. ст. 1. Закон о привредним друштвима ("Сл. гласник РС", бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015)

²⁴¹ Чл. 396. ст. 1. Закон о привредним друштвима ("Сл. гласник РС", бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015)

оставке.²⁴² С обзиром да је директор законски заступник привредног друштва, неопходно је поднети захтев Агенцији за регистар привредних друштава о оставци директора, и именовану или привременог заступника²⁴³ или новог директора.

3.3.7. Радноправни положај директора као органа управљања у привредном друштву

Након именовања одређеног лица за директора привредног друштва, генерално посматрано постоје његова конкретна радноправна овлашћења у односу на запослене, а која проистичу из права које он црпи као пословодни орган привредног друштва. Закон о раду говори о овлашћењима директора које он има у области радноправних односа, али ова овлашћења иако Законом о раду дефинисана, јесу у основи уткана у одредбе Закона о привредним друштвима, који првенствено легитимише директора као органа пословођења привредним друштвом.

Радноправна овлашћења директора могу бити општа и појединачна, уколико иста анализирамо са становишта запосленог као објекта права.²⁴⁴ Радноправна овлашћења директора која имају карактер општих се односе на све запослене у привредном друштву, док радноправна овлашћења директора у појединачним случајевима односе на конкретно запослено лице. Поред ово класификације, у литератури се могу пронаћи и други примери класификовања радноправних овлашћења директора. У односу на предмет

²⁴² Директор може дати оставку, али истовремено и затражити испуњење одређених услова да би се иста сматрала као валидан, тј. да би произвела правно дејство. Услови који могу бити постављени од стране директора који даје оставку могу бити личне природе, или пак везани за неке будуће догађаје који су повезани са пословање друштва. У првом случају, директор може оставку условити исплатом свих примања која је уговором имао, а која му нису исплаћена. У другом случају, уколико би дошло до спајања два или више привредних друштава, директор који даје оставку би могао исту суспензивним чланом да одложи све до формалног окончања процеса припајања привредних друштава.

²⁴³ Ако је друштво остало без директора, а нови директор не буде регистрован у регистру привредних субјеката у року од 30 дана, акционар или друго заинтересовано лице може тражити да суд у ванпарничном поступку постави привременог заступника друштва. Чл. 397. Закон о привредним друштвима (*"Сл. гласник РС"*, бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015).

²⁴⁴ Брковић, Р.: Радноправна овлашћења директора; Србија и европско право. Књ. 3 (1998).- стр. 118-124.

регулисања конкретних радноправних питања, радноправна правна овлашћења директора могу бити она која се тичу радног времена запосленог²⁴⁵, регулисања права на одсуство радника са рада,²⁴⁶ и можда најважнија функција директора, регулисање заснивања и престанка радног односа.²⁴⁷ Радноправна овлашћења директора јесу изузетно широка, и спадају у домен његове функције пословођења друштвом, али делимично и у домен његове заступничке функције.²⁴⁸

Проблем анализе радноправних овлашћења директора као органа управљања у привредном друштву јесте повезаност ових права односно овлашћења са функцијом пословођења коју директора обавља. Радноправна овлашћења директора произилазе из његове функције вођења послова у друштву која му законски припада.²⁴⁹ Проблем у диверсификовању функције пословођења и његових радноправних овлашћења свакако постоји. Навешћемо пример. Директор је орган пословођења у привредном друштву (обим његових овлашћења у зависности од форме привредног друштва није релевантан у вези са овим питањем) и јесте овлашћен да доноси Правилник о организацији и систематизацији послова.²⁵⁰ Ово право јесте њему делегирано, али не у оквиру одредби Закона о привредним друштвима, већ на основу одредбе члана 24. Закона о раду. Дакле, закон о раду даје легитимитет директору да доноси овај правилник, али његова садржина, као и правна природа самог правилника јесу уско повезани са пословодном функцијом коју обавља директор, а која је са друге стране њему дата у надлежност по основу релеванних одредби Закона о привредним друштвима. Из тог разлога, ово радноправно овлашћење директора јесте било предмет

²⁴⁵ Решење о прековременом раду, одлука о расподели радног времена, одлука о прерасподели радног времена.

²⁴⁶ Решење о коришћењу годишњег одмора, о плаћеном и неплаћеном одсуству, одсуству са рада ради неге детета, одсуству са рада усле смрти блиског члана породице, одсуство са рада усле склапања брака, и слично.

²⁴⁷ Закључивање уговора о раду, доношењу решења о престанку радног односа, мировању радног односа, и друга питања у вези са заснивањем и престанком радног односа која су Законом о раду прописана.

²⁴⁸ ибидем.

²⁴⁹ Види више: Шогоров, С.: Појам и врсте пословођења у ортачком друштву; Право и политика ИССН: 1820-7529.- Год. 5, бр. 1 (2012), стр. 9-23

²⁵⁰ Правилником се утврђују организациони делови код послодавца, врст послова, врста и степен стручне спреме и други посебни услови за рад на тим пословима.

анализе у претходноме сегменту рада, који је обрађивао тематику директора као органа пословођења у привредном друштву, јер ова функција иако легислативно одређена у радном законодавству, јесте уско повезана са пословодном функцијом директора.

Радноправна овлашћења директора, и обим датих овлашћења, јесу последично повезана са низом фактора. Да би адекватно образложили изнету тврдњу, узећемо за пример једно од најзначајнијих радноправних овлашћења директора, право на доношење Правилника о раду. Правилник о раду јесте акт који се односи на све запослене код послодавца, невезано за њихове функције. Права, обавезе и одговорности из радног односа се могу уредити на два начина: колективним уговором односно уговором о раду и правилником о раду.²⁵¹ Овлашћење директора (или органа које овласти привредно друштво) јесте акцесорне природе, јер правилник о раду ће бити донешен само уколико не постоји потписан колективни уговор. Наиме, колективним уговором се управо дефинишу права, обавезе и одговорности из радног односа, као и међусобни односи учесника колективног уговора.²⁵² Дакле, директор нема право на доношење Правилника о раду, уколико постоји потписани колективни уговора. Да би он своје радноправно овлашћење применио, морају се остварити законом дефинисани услови. С обзиром да послодавац јесте лице која запошљава, односно радно ангажује једно или више лица као запослене у складу са потребама друштва, потребно је правно регулисати релеванта питања из области радноправних односа унутар привредног друштва. Директор, као послодавац нема право доношења Правилника о раду, уколико постоји потписани колективни уговора. Међутим, законодавац је прописао у којим случајевима постоји изузетак од овог законског решења. Правилник о раду директор може донети уколико: *код послодавца није основан синдикат или ниједан синдикат не испуњава услове репрезентативности или није закључен споразум о удруживању у складу са овим законом; ако ниједан учесник колективног*

²⁵¹ Јешић, М.: Флексибилни облици запошљавања и радног ангажовања; специјалистички рад, Правни факултет Универзитета Београд, стр. 35.

²⁵² Чл. 3. ст. 1. Закон о раду ("Сл. гласник РС", бр. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013 и 75/2014)

уговора не покрене иницијативу за почетак преговора ради закључивања колективног уговора; ако учесници колективног уговора не постигну сагласност за закључивање колективног уговора у року од 60 дана од дана започињања преговора; ако синдикат, у року од 15 дана од дана достављања позива за почетак преговора за закључивање колективног уговора, не прихвати иницијативу послодавца.²⁵³ Сасвим је јасно да интенција законодавца јесте да у први план стави значај колективног уговора, као и да утиче на привредна друштва да радноправне односе уреде колективним уговором. Наравно, колективни уговор по својој природи јесте посебна врста уговора којом се дефинишу права уговорних страна радноправног карактера, али он има смисла само уколико привредно друштво има значајан број запослених. Највећи број привредних друштва су основана у форми друштва са ограниченом одговорношћу, и немају колективни уговор као акт којим се уређују ови односи, док насупрот њима акционарска друштва у највећем броју случајева имају колективни уговор. Може констатовати да радноправна овлашћења директора у погледу доношења Правилника о раду, не само да *de jure* зависе од постојања колективног уговора, већ *de facto* зависе како од броја запослених у друштву, тако и од форме привредног друштва. Сасвим је логично да средње и велике компаније имају регулисане радноправне односе са запосленима путем колективног уговора, јер он пружа знатно квалитетнији и конкретнији вид уређења радноправних односа између послодавца и запослених. Насупрот овим привредним субјектима, привредна друштва са малим бројем запослених немају потребу за колективним уговором, већ је са становишта интереса ових друштва целисходније да се ови односи регулишу Правилником о раду. Суштина колективног уговора, као и Правилника о раду јесте у балансу моћи између послодавца и запослених. Што је компанија већа, и број запослених значајан, њихов утицај на послодавца јесте јасно наглашен кроз њихово синдикално репрезентовање. Са друге стране, када привредно друштво има мали број запослених, што често претпоставља и не постојање репрезентативног

²⁵³ Чл. 3. ст. 2. Закон о раду ("Сл. гласник РС", бр. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013 и 75/2014)

синдиката, баланс моћи је на страни послодавца. Сходо томе, Правилник о раду послодавац сам доноси, што искључује утицај запослених на његову садржину. Насупрот томе, колективни уговор претпоставља усаглашавање интереса послодавца и запослених, а чија садржина јесте предмет преговора између уговорних страна.

Радноправна овлашћења директора се могу идентификовати и код права дирекотра на доношење одлуке о распореду радног времена, као и доношење одлуке о радном времену. Распоред радног времена утврђује послодавац.²⁵⁴ Иако директор има овлашћења да прави распоред радног времена, он би требало да има право на дефинисање трајања радне недеље. Наиме, законска одредба која дефинише трајање радне недеље јесте упитна са становишта њеног тумачења. Законодавац је прописао да „радна недеља траје, по правилу, пет радних дана“, па се тумачење ове одредбе може показати као проблематично. Коришћење термина „по правилу“, имплицира одређене резерве у погледу трајања радне недеље, јер да је интенција законодавца била да експлицитно дефинише трајање радне недеље, овај члан би *de lege lata* гласио „радна недеља траје пет радних дана“. Овако законски дефинисана радна недеља не би остављала простор за било какво другачије њено тумачење. Убацивање одреднице «по правилу», наводи на постојање изузетка од овог правила, што имплицитивно може значити и право директора да радна недеља траје дуже или краће од законом прописане. Претпостављамо да је интенција законодавца била повезана са ставом четири истог члана „послодавац код кога се рад обавља у сменама, ноћу или кад природа посла и организација рада то захтева - радну недељу и распоред радног времена може да организује на други начин“. Динамичност пословних односа, као и потреба за усаглашавањем интереса послодавца, и других субјекта, као и делатност којом се баве одређене организације, условиле су законодавну потребу да такве ситуације у којима се захтева другачији начин обављања радних задатака, буде законски прописана као могућност послодавца да радну недељу организује на други начин. Оно што

²⁵⁴ Чл. 55. ст.2. Закон о раду ("Сл. гласник РС", бр. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013 и 75/2014)

јесте упитно, да ли формулација "организује радну недељу на други начин" имплицира и право послодавца да радну недељу продужи односно скрати у односу на законски одређену. Наше мишљење јесте да послодавац има правно утемељење да продужи или скрати радну недељу услед потреба које изискује природа посла односно организација рада, али је законодавац морао на другачији начин да приступу законском дефинисању ове радноправне ситуације. Директор има право да утврђује распоред радног времена, и то како за све запослене, тако и за конкретног појединца. Ово право јесте законом прописано, али и оно јесте по нашем мишљењу гранично са пословодством, па се може правно третирати двојачко. Директор јесте овлашћен да у оправданим случајевима за конкретног запосленог или одређени број запослених унутар једне радне целине (групе) пропише посебно радно време у односу на остала запослена лица. Ово јесте дискреционо право директора, које поред законског утемељења датог права у одредбама Закона о раду, јесте и овлашћење које проистиче из његове функције вођења послова друштва која је законски дефинисана у Закону о привредним друштвима.

Директор у области радноправних овлашћења такође има право да врши прерасподелу радног времена. Директор користи ово право онда када то "захтева природа делатности, организација рада, боље коришћење средстава рада, рационалније коришћење радног времена, и извршење одређеног посла у утврђеним роковима".²⁵⁵ Законодавац експлицитно прописује да "прерасподела радног времена се не сматра прековременим радом". Одлука директора о прерасподели радног времена доноси се за све запослене, или за конкретног запосленог односно једне или више радне целине односно групе. Уколико покушамо да идентификујемо разлоге које је законодавац навео као основ за доношење одлуке директора о прерасподели радног времена, јасно се може уочити да овако дефинисани разлози су несумњиво повезани са основном функцијом директора, функцијом пословођења. Сви законски прописани разлози за доношење ове одлуке спадају у домен ткз.

²⁵⁵ Чл. 57. ст. 1. Закон о раду ("Сл. гласник РС", бр. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013 и 75/2014)

менаџерских одлука, одлука које се доносе у циљу побољшавања ефикасности пословања кроз све њене интегралне процесе. Зато је и законодавац ово право дао у надлежност директора, односно оног коме је пословођење поверено, услед чињенице да управо то лице јесте од свих органа у друштву, независно од њихове форме односно начина управљања, компетентно да о томе донесе стручну одлуку.

У претходном делу рада детерминисано је да, директор као орган управљања у привредним друштвима постоји код друштва са ограниченом одговорношћу и у акционарским друштвима. Ова привредна друштва препознају директора као једног од органа управљања, коме јесте законски делегирана функција пословођања друштва. Изузетак постоји само онда када друштво својим интерним актима, односно изменом статута делегира одређена права из надлежности директора у надлежност других органа.²⁵⁶ Директор заступа интересе друштва као послодавац, што му легислативно даје одређена овлашћења. У смислу истих, а сходно одредбама Закона о раду, директор јесте правно легитимисан као овлашћено лице, тј. орган који одлучује о правима, обавезама, и одговорности из радног односа.²⁵⁷ Сваки запослени коме је послодавац директора, мора бити решењем обавештен о својим правима, остваривању истих, као и радним обавезама, и обима његове одговорности. Решење се доставља у писаном облику запосленом, у два примерка, од којих се један даје запосленом а други се чува у документима друштва.²⁵⁸ Јасно је да директор има законски основ за обављање ових

²⁵⁶ Право друштва да одређена права, обавезе, односно надлежности делегира из корпоративних права директора која су легислативног дефинисана у Закону о привредним друштвима, јесу изузетак а не правило. Наиме, само у оним ситуацијама у којима законодавац даје диспозитивно право друштву да другачије уреди одређене односе се ова права могу делегирати. У супротном, оне одредбе које имају карактер императивних не могу бити делегиране, јер би то било у супротности са законом.

²⁵⁷ Изузетно, ово право се може дати лицу које он овласти, али у том случају ово овлашћење мора бити искључиво састављено у писаном облику. Чл. 192. ст.3. Закон о раду ("Сл. гласник РС", бр. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013 и 75/2014).

²⁵⁸ Запослени има право на поуку о правном леку која јесте интегрални део писаног решења. Изузетно, запослен неће добити поуку о правном леку уколико је решење у вези премештања запосленог. Уколико су потребе послодавца такве, да одређени посао се мора извршити без одлагања, директор може запосленог привремено да премести на друге одговарајуће послове, али и том случају запослени мора добити писано решење али без поуке о правном леку. Види више: Јашаревић, С.: Флексибилизација рада - решење или

радноправних функција, што га чини „радноправним старешином“, уколико би се користила терминологију која је била коришћена у Закону о удруженом раду.

Директор има изворно законско овлашћења из области радног права, које га легитимише као овлашћеног за потписивање уговора о раду, односно посебних уговора о обављању радних активности привременог карактера.²⁵⁹ Радни однос се заснива искључиво на основу уговора, који представља сагласност воље директора као заступника друштва и другог лица који исти потписује у својству запосленог.²⁶⁰ Да би уговор о раду произвео правно дејство, неопходно је да обе уговорне стране исти потпишу. Право директора да закључи уговор о заснивању радног односа јесте само једна од његових радноправних функција. С обзиром да има право да закључи ову врсту уговора, правно јесте једино логично да директор такође има право на доношење решења о престанку радног односа одређеног запосленог, чиме је заокружена његова функција као овлашћеног лица који може да заснује радни однос са одређим запосленим у име послодавца, али и да са истим радни однос раскине. Директор је активни учесник овог процеса без обзира на основ преданка радног односа са запосленим. Директор доноси решење о престанку радног односа, и директор потписује споразум о престанку радног односа. Решење о престанку радног односа у појединим случајевима има конститутивни карактер, а другим случајевима декларативни карактер.²⁶¹ Уколико запослени откаже уговор о раду, основ за престанак

заблуда; Зборник радова = *Récueil des Travaux* ISSN: 0550-2179.- God. 46, br. 4 (2012), стр. 173-192.

²⁵⁹ Ивошевић, М.: Новине у закључивању, садржини и измени уговора о раду; Новине у Закону о раду - зборник радова.- стр. 37-49

²⁶⁰ Легислативни концепт дереминисања директора не одступа од једне од најзначајније функције коју је директор као орган управљанај имао кроз различите периоде. Директор не само да има право закључивања уговора о раду са запосленима, већ својство директора као заступника и представника привредног друштва, легитимише ово лице за потписивање и других уговора. Функција директора као заступника биће у посебном поглављу анализирана.

²⁶¹ Библија, В.: Радноправни положај директора и основне функције директора у области рада према Закону о раду; Правне теме, Година И, број 2., стр. 99.

Радни однос престаје истеком рока на који је заснован; када запослени наврши 65 година живота и најмање 15 година стажа, споразумом између послодавца и запосленог; отказом уговора о рада од стране послодавца односно запосленог; смрћу запосленог и другим

радног односа представља изјава воље запосленог за отказом уговора, па сходно овоме, решење које директор доноси о престанку радног односа мора бити засновано на овој изјави запосленог. Престанака радног односа у овом случају не зависи од чињенице да ли је решење о престанку радног односа донето од стране послодавца, већ искључиво на основу изјаве запосленог којом обавештава послодавца – директора о отказу уговора о раду.

Осим ових радноправних овлашћења, директор друштва има и друге радноправне функције које произилазе из његовог правног положаја у друштву. Директор има овлашћења када је у питању право коришћења годишњег одмора од стране запосленог. Директор нема право да запосленом ускрати годишњи одмор у контексту законског минимума трајања које му припада.²⁶² Законом о раду лимитира директора у смислу обима његових овлашћења када је у питању годишњи одмор запосленог. Иако доноси решење о годишњем одмору за сваког запосленог, директор нема дискреционо право да одлучи да ли ће одређени запослени имати право на годишњи одмор. Он је ограничен императивним одредбама Закона о раду који легислативно уређују ово питање, а директор је дужан да примењу дате одредбе. Сходно томе, ниједном решење директора којим би се одређено лице лишило права на годишњи одмор, а исто му по одредбама закона припада, не би било у складу са законом, и исто би могло бити поништено пред надлежном судском инстанцом. Закон о раду на веома прецизан начин дефинише минимум права који запослени имају код послодавца у вези са

начинима који су дефинисани чланом 175. Закона о раду. ("Сл. гласник РС", бр. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013 и 75/2014).

Декларативни карактер решења директора о престанку радног односа постоји у ситуацијама када радни однос престаје независно до воље послодавца односно запосленог (губитак радне способности; одлука суда односно другог органа којим се забрања обављање одређених послова; услед издржавања казне затвора услед које је запослени одсутан дуже од шест месеци; услед изрицања мере безбедности или заштитне мере у трајању дужем од шест месеци; смрт запосленог).

Уколико је отказ уговора о раду, односно решење засновано на одлуци директора за отказ, разлог односно разлози морају бити у складу са одредбама члана 179. Закона о раду, који прописује разлоге за отказ. У том случају, решење о престанку радног односа представља отказ уговора о раду од стране послодавца, и у том случају решенеј директора има конститутивни карактер.

²⁶² Новаковић, С.: Правни режим одмора и одсуства са рада запослених; Правна пракса : месечни часопис ISSN: 1820-1075.- Бр. 7/8 (2009), str. 47-57

годишњим одмором.²⁶³ Анализирајући одредбе Закона о раду у делу који се односи на право запосленог на годишњи одмор, може се уочити да послодавац односно директор мора да поштује минимум права која су законом прописана, као и начин остваривања истих. Ипак, у одређеним сегментима овог законског прописа, могу се идентификовати и одређена дискрециона овлашћења директора која имају радноправни карактер. *Директор одлучује о времену коришћења годишњег одмора.*²⁶⁴ Ово право је њему прописано у члану 75. ст. 1. Закона о раду, у којем се наводи да своју одлуку о времену коришћења годишњег одмора, послодавац доноси на основу потребе посла у привредном друштву. Дакле, поново имамо спој пословодне функције директора која се преклапа са његовим радноправним овлашћењима. Директор јесте једино овлашћено лице за доношење одлуке о времену коришћења годишњег одмора за сваког запосленог, с тим што је исти у обавези да се «претходно консултује са запосленим».²⁶⁵ Мора се апострофирати да директор није у обавези да добије сагласност запосленог, тј. сагласност запосленог се не може сматрати као конститутивни елемент одлуке о времену коришћења годишњег одмора. Сагласност запосленог у погледу времена коришћења годишњег одмора није неопходна да постоји да би директор донео ову одлуку. У пракси, директор у име послодавца је дужан да обезбеди континурани процес рада током целе календарске године, али и да поштује законом прописан минимум радних дана у години која су за сваког запосленог дефинисани као дани за годишњи одмор. Да би адекватно управљао са кадровским ресурсима унутар привредног друштва, директор пажљиво анализира динамику пословања компаније у прошлости и предвиђа обим послова у будућем периоду. На основу таквих процена,

²⁶³ Закон о раду регулише питање годишњег одмора запосленог у више чланова закона: права на стицање годишњег одмора, дужину годишњег одмора, питање годишњег одмора у случају престанка радног односа, сразмерни део годишњег одмора, начин коришћења годишњег одмора у деловима, распоред годишњег одмора, и накнаду штете коју запослени има услед кривице послодавца због не коришћења годишњег одмора.

²⁶⁴ Хаџи Танчић, Д.: Покушај критичког сагледавања законских решења о годишњем одмору и њихове примене; Радно и социјално право : часопис за теорију и праксу радног и социјалног права ISSN: 1450-5800.- Год. 10, бр. 1/6 (2006), стр. 322-337.

²⁶⁵ Обавеза директора јесте да решење о коришћењу годишњег одмора се доставља најкасније 15 дана пре датума одређеног за почетак коришћења годишњег одмора.

доноси одлуку о времену коришћења годишњег одмора за сваког запосленог, првенствено у складу са интересима послодавца, односно привредног друштва, али је у обавези и да се са запосленима консултује, без законске или друге обавезе да прихвати сугестије односно жеље запосленог за конкретно време када ће користити годишњи одмор.²⁶⁶

Анализирајући радноправна овлашћења директора, несумњиво је да иста у легислативном смислу представљају најшира овлашћења радноправног карактера. Закон о раду детерминише права, обавезе и одговорност из радног односа, а да би радни однос уопште постојао, било по основу уговора о раду или друге форме уговорног односа радноправног карактера, мора постојати воља послодавца да запосли одређено лице. Друштво може имати различите потребе за ангаовањем запослених, како у смислу броја истих, тако и у смислу њихових формалних и неформалних компетенција. Али директор јесте орган друштва који има дискреционо право да о овоме одлучује. Да би одређено лице засновало радни однос, једини орган управљања у друштву који има право да запосли одређено лице јесте директор друштва. Ако је констатовано да директор као орган управљања има најмањи степен управљачких овлашћења у односу на скупштину друштва, или пак друге органе друштва у зависности од форме привредног друштва, онда апсолутно се да закључити да у контексту радноправних овлашћења које директор има, исти представља орган управљања са најширим овлашћењима радноправног карактера.

²⁶⁶ Уколико је организација и делатност друштва таква, да је послодавцу у интересу да у истом временском периоду сви запослени буду на годишњем одмору, онда он доноси одлуку о времену и начину коришћења колективног годишњег одмора.

ОДЕЉАК ЧЕТВРТИ

ДИРЕКТОР КАО ЗАСТУПНИК ПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА

Увод

Традиционална функција директора јесте његово право и обавеза да заступа привредно друштво, у свим ситуацијама у којем је потребно његово заступање. С разлогом се апострофира синтагма „традиционална функција“, јер када се сагледа генеза настанка функције директора у националном правном систему, као њен еволуциони развој кроз различите временске периоде све до данас, не можемо а да не закључи да је у сваком о тих периоди, директор био и остао заступник привредног друштва²⁶⁷. Све легислативне промене које су утицале на обим његових овлашћења односно функција, никад за предмет измене нису узете одредбе које детерминишу функцију заступања коју директор обавља. Циљ овог сегмента рада јесте да се правно идентификују релеванте одредбе Закона о привредним друштвима, и других сродних прописа, који детерминишу појам заступања односно обим заступничких права и овлашћења директора. Претходно је потребно јасно детерминисати шта представља „заступање“, његово правно и друштвено идентификовање са одређеним појмовима сличног карактера, као и његове дистинкције у односу на сличне институте заступања које правни систем Р. Србије познаје. Из тог разлога, неопходно је јасно етимолошки дефинисати појам заступања, и одвојити га од других сличних појмова. Након тога, указаће се на постојање различитих форми односно облика заступања, и иста ће са становишта правне науке анализирати. У овом сегменту истраживања предмет анализе биће и релевантне одредбе Закона о привредним друштвима које се тичу законског (статутарног) заступања које одређује директора као законског заступника привредног друштва. Узимајући у обзир чињеницу да постоје две форме привредних друштава које су предмет анализе овог рада, неопходно их је раздвојити и

²⁶⁷ Терминолошки актуелно прихватљив термин.

засебно анализирати са становишта уже предметне оријентације овог дела дисертације. Посебан акценат истраживања биће усмерен на облике ограничења заступања које погађају директора као законског заступника, као и питање одговорности за штету који проузрокује директор приликом заступања које превазилази обим његових овлашћења. У овом сегменту истраживања указаће се на улогу и значај директора као заступника друштва у судским поступцима, односно његов процесноправни положај.

4.1. Друштвено схватање заступања

Да би се адекватно анализирала и разумела функцију директора као заступника, неопходно је дати приказ шта све представља појам заступање, односно шта заступање јесте а шта није. Да би овај задатак истраживања био адекватно реализован неопходно је анализирати какво је друштвено схватање појма заступања, како се оно разликује или поистовећује са неким другим сличним појмовима, и у ком обиму је друштвено схватање појма заступања у симбиози са легислативним дефинисањем истог.

Друштвено схватање појма заступања јесте веома широко, односно разноврсно, што није неуобичајна појава приликом покушаја друштвеног детерминисања одређеног појма, стања или појаве. Заступање представља право али и обавезу одређеног лица да у име другог лица преузима одређене послове, које то лице или није у могућности да предузме, нема вољу да их предузме или је недовољно компетентно да исте обавља.²⁶⁸ Друштво посматра заступање као концепт који подразумева „одрицање“ од одређеног права или дужности једног субјекта и преношење истих у корист другог субјекта.²⁶⁹ Одрицање од одређеног права или дужности не мора нужно да буде последица субјективног вољног елемента лица који врши уступање, већ може бити последица његове немогућности да обавља одређене радње, односно да експлатише одређено право односно дужности. Такође,

²⁶⁸ Марковић, В.: Заступање и заступници привредних субјеката, Монографија, Београд : Пословни биро, 2012. стр. 112.

²⁶⁹ Субјекти заступања могу поред физичких бити и правна лица. Ово јесте само правна фикција, јер правна лица увек заступа физичко лице.

заступање се посматра као трансферна појава у друштву, у којем се одређена права, дужности, и обавезе трансферишу са једног субјекта на другог.²⁷⁰ Заступати нешто или неког јесте вољни моменат одређеног лица да се брине о интересима који нису његови већ туђи. У ширем друштвеном контексту, заступати значи и имати став о одређено друштвеној појави, и бити присталица и поборник једног схватања дела друштва о тој појави, тј. заступати одређено становиште.²⁷¹ Пример последњег схватања можемо лако идентификовати и у оквиру правне науке, где се присталице одређених теорија схватања или ставова појмовно идентификују као „заступници одређене теорије, схватања односно ставова“. Концептуално друштвено схватања појма заступања, би се могло сублимирати у односу на неке заједничке елементе изнетих друштвених схватања. Друштво идентификује заступање као појаву у којој једно лице или субјект иступа и заступа интересе другог лица. Заступање се схвата као друштвена појава која је нужна у оним ситуацијама када одређено лице нема могућност да сам се брине о својим интересима, било да је реч о стварној или правно немогућности тог лица. Заступник мора превасходно да брине о интересу онога којег заступа, и друштвено је прихваћено становиште да је то лице и одговорно уколико његово заступања није било адекватно односно у корист онога којег заступа.²⁷²

Заступање се често у друштву поистовећује са представљањем. Неретко се у друштвеној комуникацији ова два термина схватају као синоними, па иако друштвено они могу бити поистовећени, правне дистинкције између ових термина свакако постоје у довољној мери да за исте се може рећи да су различити. Представљање није правно утемељено као појам, па из тог разлога о истом се не може компаративно дискутовати у односу на појам заступања. Ипак, у формалним и неформалним комуникацијама чешће се чује

²⁷⁰ Бркић, М.: Заступање у социјалном раду, Факултет политичких наука : Чигоја штампа, Београд, 2010. год., стр. 37.

²⁷¹ Тривун, В.: Заступање и представљање привредних друштава, Годишњак Правног факултета у Сарајеву = *Annuaire de la Faculté de Droit de Sarajevo* ИССН: 0581-7471.- Год. 51 (2008), стр. 659-686

²⁷² Види више: Камбовски, И.: Субјекти права и њихово заступање, *Правни живот : часопис за правну теорију и праксу* ИССН: 0350-0500.- Год. 57, књ. 521, бр. 11 (2008), стр. 581-589

термин представљање, него термин заступање. Ово јесте последица чињенице да друштво користи термин представљање у једном ширем контексту. Друштво схвата представљање у знатно ширем контексту, и није ретко да оно појмовно идентификује исто са заступањем. Иако би се овакво друштвено схватање могло прихватити као делимично валидно, свакако са становишта права оно није прихватљиво. У односу на заступање, представљање јесте „протоколарна категорија“, и као такво се не може идентификовати као правно релевантан појам од значаја. Представљање јесте иступање у име неког, али није активна радња таквог обима која последично утиче на успостављање или престанак неког правног односа.²⁷³ Валидно друштвено схватање представљања јесте оно које исто посматра кроз призму иступања одређеног лица у конкретним протоколарним ситуацијама. Представљање јесте персонификација одређеног субјекта, без значаја за успостављање било каквих правних односа. Представљање има протоколарни карактер, и не може се појмовно поистоветити са заступањем, нити са становишта његовог друштвеног схватања, а посебно не са становишта правне науке. Дакле, иако је делимично оправдано схватање друштва које у одређеним ситуацијама поистовећује ове појмове, сасвим је јасно да постоје јасне дистинкције између наведених појмова које би и друштво требало да препозна. Са становишта правне науке, јасно је да је реч о два различита појма, од којих један чак и нема правну валидност, бар у смислу његовог појмовног идентификовања у оквиру Закона о привредним друштвима, односно Закона о облигационим односима. Дигресија у односу не претходно изнето јесу ситуације у којима лице које обавља функцију представника у истом временском и просторном моменту обавља и функцију заступника, тиме што предузима одређене правне радње у корист субјекта односно лица чији је заступник. У таквим ситуацијама, долази до

²⁷³ Директор јесте заступник друштва, и као такав он има законска и друга правно утемељена овлашћења односно права и обавезе, али истовремено он може бити и представник друштва. У тим ситуацијама, он не представља ништа друго него до персонификацију привредног друштва у конкретној ситуацији, али његово присуство нема правну валидност, нити производи било какво правно дејство. Директор представља друштво, и то јесте његова протоколарна улога која није обавезујућа, и из које не могу настати правно релеванте чињенице од значаја за успостављање, или престанка неког правног односа.

спајања функције ова два друштвена феномена, тиме што представљање превазилази границе које га идентификују, и субјект представљања постаје субјект заступања.²⁷⁴

Из претходно изнетих запажања, сасвим је јасно да друштвено детерминисање појма заступања у највећем делу јесте логички утемељено, да друштво јасно препознаје основне елементе заступања, па сходно томе и правилно одређује шта оно представља. Изнета тврдња се базира на легислативном, и докринарном схватању института заступања ће бити предмет анализе у наставку рада. Оно што је неопходно јесте да друштво уочи разлике које постоје између заступања и представљања, јер тенденција употребе ових термина у различитим каналима друштвене комуникације јесте наглашена. Из тог разлога, неопходно је упознати односно едуковати друштво у смислу разлика које постоје између ова два термина, а посебну улогу и задатак имају медијски сервиси који би први морали да препознају ове разлике, и да ова два различита термина адекватно користе за оне ситуације које јесу природно саобразне са тим терминима.

4.2. Легислативно и докринарно схватање функције заступања директора

У претходноме делу рада детерминисано је друштвено схватање појма заступања, које на неки начин представља део ширег концепта схватања ове функције. Са разлогом је истакнуто да заступање јесте функција, јер иста се анализира са становишта лица односно субјекта који обавља заступање. *Заступање као правна категорије се може појавити у вези са заступањем одређеног правног или физичког лица у процесном смислу, и заступање*

²⁷⁴ У протоколарним ситуацијама директор може бити само персонификација привредног субјекта које исти заступа. Ипак, уколико је предвиђено да он обави одређене радње из сфере заступања привредног субјекта, а временски и просторно коинцидирају са протоколарном функцијом коју лице обавља у споменутој ситуацији, у том случају директор није само представник привредног субјекта, већ и његов законски заступник услед чињеница да исти предузима правне радње које се могу појмовно повезати са функцијом заступања.

*правних лица у пословању.*²⁷⁵ Предмет истраживања рада јесте правни положај директора у привредним субјектима, а једна од његових значајнијих функција јесте функција заступника привредног друштва. У раду ће сегмент истраживања анализирати и неке аспекте његове функције у смислу њеног експлатисања у свакодневном пословању, као и репрезентовању ове функције у правно-процесним аспектима.

Заступање јесте правна категорија, али њена правна обележја умногоме зависе од законског оквира који дефинише обим и карактер заступања. У начелу, када говоримо о функцији заступања који директор обавља, онда је реч о законском односно статутарном заступању привредног друштва. Сасвим је јасно да право на заступање које директор као орган управљања привредним друштвом има, јесте базирано на одредбама Закона о привредним друштвима, па из тог разлога ово врста заступања представља законско заступање. О другим, сличним облицима односно моделима заступања биће више речи у наставку рада.

Легислативно дефинисање заступања јесте садржано у Закону о привредним друштвима, али насупротив одређеној тенденцији која постоји у другим правним системима, законодавац искључиво у оквиру општих одредби закона дефинише заступање и релеванта питања из дате области, а онда за сваки од четири облика привредних друштва, детерминише који је орган друштва овлашћен у смислу закона да врши заступање. Законодавац ни у једном члану споменутог закона, не дефинише посебно функцију заступања за директора, већ то ради на начин који се последично односи на све законске заступнике друштва, независно од правне форме истих. Из тог разлога, и не постоји законски дефинисано питање „директора као заступника привредног друштва“, већ се опште одредбе о законским заступницима примењују на директоре у оним ситуацијама када су исти од стране законодавца детерминисани као заступници. У уводном делу Закона о привредним друштвима, у којем су дефинисане основне одредбе закона, под тачком шест закона, прописане су одредбе које се односе на заступање.

²⁷⁵ Јовановић, В.: Заступање; Пословодна функција у новим привредно-системским условима: Нови Сад, 9. X 1990. године.- стр. 273-292

Интенција законодавца јесте да у оквиру основних одредби закона пропише сва питања од значаја у вези са заступањем и са заступницима, невезано за правну форму привредног друштва, односно модел управљања у друштву. У овом делу закона, појмовно су одређени и разрађени институти заступања како у погледу форме заступања које законодавац препознаје, тако и у погледу ограничења односно одговорности. Сходно оваквом законском решењу, основ за нормативну анализу функције заступника коју директор обавља јесте одредба члана 31. поменутог закона. Поменути члан закона дефинише појам законских заступника, обим њихових овлашћења и одговорности, па аналогно томе се исте примењују и на директора привредног друштва, у оним ситуацијама када је исти предвиђен као орган управљања у привредном друштву. Основна мана легислативног одређивања законских заступника по мишљењу аутора није у одсуству интенцији законодавца да не препозна потребу за дефинисањем ове функција директора, већ недостатак или замерка законодавцу се може упутити у смислу одсуства законског дефинисања законских (статутарних заступника). Законодавац не дефинише на ближи начин појам законских заступника, већ то исто чини на један општи начин « *законски (статутарни) заступници друштва у смислу овог закона су лица која су овим законом као таква одређена за сваки поједини облик друштва* ».²⁷⁶ Прва и основна одредба у вези са заступањем привредних друштва не пружа довољно релевантне информације које неупитно дефинишу појам законских заступника. Уместо тога, законски односно статутарни заступници друштва јесу они који су одребама овог закона одређени за поједине облике привредних друштава. Сходно овоме, уколико говоримо о директорима као законским заступницима привредних друштава, они ову функцију имају искључиво у оним привредним друштвима која их препознају као органе управљања, односно које их легитимишу као такве. У досадашњем делу истраживања, правни положај директора јесте разматран искључиво у односу на две форме

²⁷⁶ Чл. 31. ст. 1. Закон о привредним друштвима ("Сл. гласник РС", бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015).

привредних субјеката, друштва са ограниченом одговорношћу и акционарског друштва. Питање да ли је директор једног привредног друштва његов законски односно статутарни заступник јесте питање које је појединачно дефинисано за свако привредно друштво. Код друштва са ограниченом одговорношћу, директор друштва јесте законски заступник друштва. Такође, директор акционарског друштва, у зависности од модела управљања овим друштвом јесте законски заступник привредног друштва.²⁷⁷ Закључак јесте да директори друштва са ограниченом одговорношћу односно акционарског друштва јесу законски односно статутарни заступници, што несумњиво произилази из тумачења члана 31. актуелног закона.

У вези са законским заступницима важно је указати на новине које су садржане у Закону о привредним друштвима из 2011. године, у односу на претходни Закон о привредним друштвима из 2004. године. Наиме, право на заступање је одредбама претходног закона било “ексклузивно право” искључиво физичких лица. Заступник привредног друштва је искључиво могло бити физичко лице.²⁷⁸ Насупрот претходног законског решења, у члану 31. став 2. актуелног закона, јасно је стипулирано да “законски заступник друштва може бити физичко лице или друштво регистровано у Републици Србији”. Први пут у системском корпоративном закону јесте дефинисано да поред физичких лица да буду заступници, право на заступање могу да обављају и правних лица.²⁷⁹

Када је реч о доктринарном схватању функције директора као законског заступника привредног друштва, иста је често било предмет значајних

²⁷⁷ Милосављевић, М.: Заступање привредног друштва; Правна ријеч : часопис за правну теорију и праксу ИССН: 1840-0272.- Год. 6, бр. 20 (2009), стр. 529-541

²⁷⁸ Милић, М.: Заступање и заступници привредног друштва, Судска пракса : југословенски стручно-информативни часопис ИССН: 0351-5036.- Год. 30, бр. 3/4 (2010), стр. 61-70

²⁷⁹ Легислативна новина схватања концепта заступања јесте еволуирала, и развила се у складу са савременим тенденцијама корпоративног законодавства других држава. Наш правни систем, тј. Закон о привредним друштвима, јесте један од последњих који је прописао да законски односно статутарни заступници могу поред физичких лица, бити и правна лица. У том смислу, дефинисано је да друштво које обавља функцију заступања мора бити регистровано у Републици Србији, чиме је искључена могућност заступања од стране иностраних субјеката. Поред тога, неопходно је да друштво које обавља функцију заступања мора имати најмање једног законског заступника који је физичко лице, што последично значи да “друштво које има функцију законског заступника, ту функцију врши преко свог законског заступника који је физичко лице или физичког лица које је за то овлашћено посебним пуномоћјем издатим у писаној форми”.

научних и стручних сучељавања мишљења. Докринарно схватање заступничке функције директора јесте значајно утицала на њено законско уобличавање и дефинисање, из разлога што је овај институт анализиран са више аспеката. Опште мишљење међу научном заједницом јесте да нови Закон о привредним друштвима "комплексније регулише питање законских (статутарних) заступника", нарочито у контексту дистинкција између статутарног и осталих заступника привредног друштва.²⁸⁰ Мишљења јесу да нови закон јасно прави разлику између законских заступника са једне стране, и осталих заступника са друге стране. Функција директора као законског заступника јесте да право које он црпи јесте засновано на основу самога закона, односно *ex lege*. Сходно томе може се поставити и питање да ли директор као законски заступник јесте правна категорија коју није могуће негирати односно правно довести у питање. Мишљења јесу да начин на који је законодавац одредио законске заступнике јесте необорива законска претпоставка.²⁸¹

Заступање јесте предузимање правних послова у име и за рачун заступаног физичког или правног лица, на основу овлашћења за заступање. Директор јесте заступник привредног друштва, у оним ситуацијама када такво његово право проистиче из воље законодавца. Основа функција директора као заступника привредног друштва јесте да предузима правне послове у име и за рачун заступаног, тј. привредног друштва које га је именovalo на функцију директора. ***Битно је напоменути да доктринарна схватања функције директора као законског заступника, стоје на становишту да директор своју заступничку функцију не обавља на основу воље привредног друштва које га је именovalo на функцију директора, већ на основу закона који му даје таква овлашћења. У моменту када привредно друштво именује одређено физичко лице за директора, у том моменту орган именовања јесте "делегирао" право заступања на директора,***

²⁸⁰ Наглашава се оно што је претходно у раду већ апострофирано као значајна новина, да заступник више није само физичко лице, него да то може бити и правно лице тј. привредно друштво. Види више: СИМОНОВИЋ, СТР. 77.

²⁸¹ Види више: М. Васиљевић: Коментар Закона о привредним друштвима, Београд : Службени гласник, 2006. ISBN 978-86-7549-517-8.

независно од њихове воље да то учине. Именовањем директора, он *de jure* постаје законски заступник друштва које га је именovalo на ту функцију. *De facto* он то право почиње да експлатише тек након уписа у регистар као законски заступник друштва. *Аналогно овоме, сасвим је јасно да привредно друштво нема право да директора не одреди за законског заступника.* Прецизније речено, именовањем директора он своју заступничку функцију не црпи на основу воље привредног друштва, већ на основу закона који га легитимише као законског односно статутарног заступника. Ово јесте фундаментална разлика између директора као законског заступника привредног друштва, и осталих облика заступања која ће бити предмет анализе у раду. Изузетно, привредно друштво може само ограничити у одређеном обиму односно мери опсег заступничких права директора, али иста не могу бити мањег обима од оних које је закон прописао.

Директор као законски заступник привредног друштва има право да предузима све правне радње које нису у супротности са законом, односно које су интересу лица које заступа. С обзиром да правни послови међу привредним субјектима настају и престају изјавом воље ових субјеката, јасно је да та воља мора бити изражена од стране физичког лица. Воља правног лица, односно привредног субјекта јесте увек изражена од стране физичког лица који обавља функцију заступања правног лица. Директор не представља ништа друго него "живи глас" привредног субјекта, услед објективне немогућности истог да сам изрази своју вољу, па то чини манифестацијом воље коју изражава његов заступник, тј. директор.

Заступање привредног друштва подразумева посао заступања у име и за рачун привредног друштва, и правне основе заступања директора прецизно су дефинисане легислативним прописом.²⁸² Привредна друштва заступају законски заступници, и они то чине индивидуално или колективно, у зависности од правне форме привредног друштва, и изабраног модела управљања. Директори јесу законски заступници (ex lege) код друштва са ограниченом одговорношћу, односно акционарског друштва, али питање

²⁸² Јовановић, А., Трајковић, М.: Заступање привредних друштава, Економика : часопис за економску теорију и праксу ИССН: 0350-137X.- Год. 57, бр. 2 (2011), стр. 261.

законских заступника јесте једнако важно и за друге форме привредних друштва, укључујући и предузетнике, као индивидуалне привредне субјекте.²⁸³ Један део научне јавности сматра да терминолошка одредница "законски (статутарни) заступник" јесте проблематична. Према мишљењу Палачковић, Д. "привредна друштва су, као правна лица, правно и пословно (са аспекта материјалног права), односно страначки и процесно пословно способна (са аспекта процесног права), те немају нужне законске заступнике, већ тзв. органе заступнике, чија улога није да својом вољом надоместе правно инсуфицијентну вољу ових субјеката". Наведена ауторка сматра да „недостатак јесте свакако и изостанак изиричитог признавања правне и пословне способности ових субјекта (ово став ауторке се вероватно односи на појединачне форме привредних друштава).²⁸⁴ Иако се делимично можемо сложити са оваквим тумачењем, сматрамо да нужна персонификација законског заступања која мора бити манифестована у израженој вољи физичког лица не може бити занемарена и стављена у други план.

4.3. Предузимање правних послова директора као заступника у име и за рачун привредног друштва

Улога и значај директора као законског заступника привредног друштва јесте директно повезана са обимом права која проистичу из института заступања, која се огледају у предузимању правних послова у име и за рачун привредног друштва. Претходно јесте детерминисано да заступање у правном смислу се манифестује кроз право заступника да предузима одређене радње или се уздржава од истих у корист лица које заступа, тј.

²⁸³ За разлику од привредног друштва којег може законски да заступа директор онда када је то формом друштва прописано, предузетник као индивидуални привредни субјект може директно иступати у правном промету, и и наступати пред судовима и другим органима, или то може чинити преко заступника, а у изузетним ситуацијама и преко пуномоћника. Види више: Милић, М.: Заступање и заступници привредног друштва, Судска пракса : југословенски стручно-информативни часопис ИССН: 0351-5036.- Год. 30, бр. 3/4 (2010), стр. 61.

²⁸⁴ Види више: Палачковић, Д.: ("Законско") заступање привредних друштава, Право и привреда : часопис за привредноправну теорију и праксу ИССН: 0354-3501.- Год. ХЛИХ, бр. 4-6 (2012), стр. 107.

привредног друштва. Директор као заступник привредног друштва, независно од чињенице да ли је исти на тој управљачкој функцији изабран од стране друштва са ограниченом одговорношћу, или акционарског друштва, своју улогу законског заступника, активно спроводи кроз конституисање правних послова, који подразумевају изјаву воље која уз сагласности са трећим лицем одређује садржину облигационих односа која настају, трају и престају између заступаног (привредног друштва), и трећег лица.²⁸⁵ Правни однос дакле настаје између привредног друштва којег заступа директора и трећег лица. У овом односу, заступник иако учествује у креирању правног посла са трећом страном, правно дејство таквог посла га не погађа, осим у ситуацијама када је предузео радње ван датих обима овлашћења. Директор није носилац права и обавезе које проистичу из његове изражене воље приликом сачињавања правног посла, већ привредно друштво чији је он законски заступник.²⁸⁶ Директор „изражава“ у име заступаног вољу, која наизглед делује као његова, иако је упитно да ли то уистину и јесте, с обзиром да њену садржину одређује обим права који се успоставља између привредног друштва које заступа и треће стране. При изјављивању воље, сагласност је постигнута уколико је воља обеју страна саобразна детерминисаним правима и обавезама који проистичу из правног односа који ће се успоставити. С обзиром да директор јесте законски заступник привредног друштва, сасвим је очекивано да се питање његове пословне способности не поставља, већ се подразумева да она постоји.²⁸⁷ Такође, законске одредбе упућују на обавезно постојање пословне способности законског заступника привредног друштва, тј. директора. Сасвим је оправдано да лице од којег се захтева да обавља заступничку функцију, и

²⁸⁵ Види више: Марковић, В.: Заступање и заступници привредних субјеката; монографска студија -Београд: Poslovni biro, 2012 - ИСБН 978-86-7889-466-4.

²⁸⁶ Изузетно, правни посао може да делује и према законском заступнику друштва, тј. директору, али правна дејства таквог посла нису последица његове заступничке функције, већ других својстава директора, као што је случај код закључивања уговора са самим собом.

²⁸⁷ Уколико директор на основу изражене воље предузме правни посао у име и за рачун заступаног, а није у том тренутку имао пословну способност, може се поставити питања правне домета тако закљученог посла. Пракса показује да нема усаглашеног становишта у контексту овог питања, тако да не постоји јединствен став по питању способности једног лица да буде заступник.

које приликом обављања исте уместо заступаног изјављује вољу, потребно је не само да постоји пословна способност у тренутку изјављивања воље, већ је неопходно да у конкретној ситуацији постоји способност за расуђивање, и да је изјављена воља усмерена на настајање или престанак правног посла. Да ли ће конкретно изабрано лице као директор бити и законски заступник привредног друштва јесте питање од значаја за друштво које га изабере сходно његовим компетенцијама, али и питање које се мора посматрати са становишта права, тј. постојања његове пословне способности да обавља функцију заступника. Законски заступник привредног друштва заступа друштво у оквиру његове пословне способности, ако оснивачким актом, статутом или одлуком надлежног органа друштва нису постављена другачија ограничења.²⁸⁸

Заступник преузима правне радње у туђе име и за туђ рачун, али се мора поставити питање шта ова законска одредба значи. Преузимати послове „у туђе име“ значи да, права и обавезе из закљученог правног посла не настају за оног који је правну радњу предузео, већ погађају неког другог, док „за туђ рачун“ значи да економски и други ефекти предузетог правног посла се остварују не у имовинској маси онога које правни посао предузео већ неког другог, тј. оној који је јесте заступано лице, што на примеру директора као заступника, значи привредно друштво које га је именovalo на ту функцију. Улога заступника јесте да формално изјављује вољу у име заступаног, и за корист заступаног, када он није у могућности сам да то учини услед одсуства способности да то учини, као што је случај са привредним друштвима.

Директор као орган управљања у друштву обавља једну од најзначајнијих функција, функцију заступања привредног друштва. Његова функција не произилази из посебних овлашћења која су му дата од стране друштва које заступа, иако и такво заступање постоји, већ на основу његовог именовања на функцију директора. Именовањем директора, и уписом истог у регистар, привредно друштво не само да је изабрало одређено физичко лице да обавља

²⁸⁸ ибидем.

функцију једног од органа управљања у друштву, већ последично јесте одредило и свог законског заступника. *Чином именованја на функцију, и уписом у регистар, директор постаје законски заступник привредног друштва, независно од воље самог друштва. Оно је исључиво засновано на праву које му је дато одредбама закона, што га и чини законским односно статутарним заступником привредног друштва. Све послове које директор предузима док обавља своју функцију тј. док год је као такав уписан у регистар као директор, он обавља у име и за корист привредног друштва.* Последично, свака његова одлука производи правно дејство, како према савесним трећим лицима, тако и према друштву које заступа, осим у ситуацијама које ће бити елабориране у наставку рада. ***Законско заступање директора јесте засновано на одредба већ поменутог закона, али овлашћење за заступање настаје тек након уписа директора као законског заступника у регистар који води Агенција за привредне регистре.***

Једно од питања које се легитимно поставља као валидно јесте терминошка употреба синтагме „законски (статутарни) заступници“. У претходноме делу рада апострофирали смо да употреба термина „законски заступник“, није најадекватније примењена. Друга замерка коју се жели упутити законодавцу јесте правно изједначавања термина «законски» и термина «статутарни» заступник, као синонима. Законодавац у наведеном члану 31. закона, јасно изједначава законске и статутарне заступнике, што је крајње упитно ако сагледамо етимологију ових речи, односно њихово правно значење. Законско заступање је неупитно, како са становишта етимологије речи (закон – законски), тако и са правног значаја истог. Законски заступник јесте свако лице коме је такво право дато на основу самог закона, било да је реч о Закону о привредним друштвима или Закону о облигационим односима. Проблем настаје приликом употребе термина «статутарни» и његово изједначавање са термином «законски». Етимологија датог појма јесте повезана са речју „статут“, што јесте правни појам који је дефинисан у Закону о привредним друштвима, и исти представља општи акт правног лица којим се ближе уређују питања од значаја за доносиоца тог акта, а тиче се најреверентнијих

правних односа који исти уређује за једно привредно друштво. Статутарни заступник јесте лице које своје право на заступање не црпи на основу закона, већ на основу одредбе статута, као општег правног акта друштва. До проблема долази када се анализирају сва привредна друштва која ближе прописана Законом о привредним друштвима. Анализирајући релеванте одредбе за све четири форме привредних друштва, јасно се уочава да статут као општи акт друштва није императивно одређен као обавезан за сваку форму привредног друштва. Изузев за акционарско друштво које има законску обавезу да има усвојен статут друштва, за остале форме привредних друштава ова обавеза не постоји. Статурани заступници дакле постоје само уколико привредно друштво има статут као општи правни акт, па сходно томе не може се по нашем мишљењу статутарни заступници поистоветити са законским заступницима. Мишљење аутора јесте да је законодавац неадекватно употребио термине „статутарни заступник“ и исти изједначио за појмом „законских заступника“. Сматрамо да је неопходно *de lege ferendi* одвојити законске заступнике од статутарних заступника, тако да се не уноси забуна приликом тумачења одредби дела закона који уређује питања из домена заступања привредних друштава.

4.4. Функција директора као заступника друштва са ограниченом одговорношћу и акционарског друштва

Интенција законодавца јесте веома јасна, и она подразумева опште дефинисање појма заступања, ограничења у заступања и релеванта питања из домена посебних дужности које законски заступници имају према привредном друштву које заступају. Са друге стране, законодавац није посебно у општем делу закона дефинисао ко су заступници привредних друштава, већ је то учинио у оквиру засебних делова закона који се односе на посебне форме привредних друштава, па сходно томе је за свако привредно друштво предвиђен посебан законски заступник. Директор као законски заступник јесте одређен за друштва са ограниченом одговорношћу и акционарска друштва. Постоје одређена основна правила у вези са

заступањем, невезано да ли је у питању заступање које обавља директор у име друштва са ограниченом одговорношћу, или директор у акционарском друштву. У оба случаја заступања, неопходно је да законски заступник буде директор, што је саобразно са чланом 31. закона, који каже да законски заступник мора бити физичко лице. Управо из разлога што правно лице не може „само себе“ да заступа, неопходно је да у име и за рачун правног лица заступање обавља физичко лице. Код друштва са ограниченом одговорношћу и акционарског друштва, директор јесте законски заступник привредног друштва, као што је и комлементар код командитног друштва, односно сваки ортак у ортакчком друштву.²⁸⁹ У уводноме делу овог поглавља, апострофирана је законодавна новина актуелног прописа, која је предвиђа могућност да се као законски заступници привредних друштава могу појавити физичка лица али и привредно друштво које је регистровано у Републици Србији. Закључено је да је ово новина у нашем легислативном систему корпоративног права, али се поставља питање да ли је спојиво, односно могуће да законски заступник једног привредног друштва, истовремено буде и директор друштва, и привредно друштво. Мишљење аутора јесте да иако постоје ситуације у којима је законски могуће да више физичких лица буду законски заступници²⁹⁰, није могуће да једно привредно друштво истовремено има два законска заступника од којих једно физичко, а друго правно лице. Искључиво је могуће да се као законски заступник појављује или само физичко лице, или само привредно друштво.

Друштво са ограниченом одговорношћу јесте једно од законом прописаних форми привредних друштва, које има директора друштва као једног од обавезних органа управљања. Уколико оснивачким актом друштва није другачије уређено, надлежности органа друштва јесу она која су законом прописана. Друштво са ограниченом одговорношћу може у смислу копоративног управљања бити организовано као једнодомно односно

²⁸⁹ Вујисић, Д.: Заступање и заступници привредних друштава; Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске уније. [Књ. 3].- str. 453-475.

²⁹⁰ Код акционарских друштава, у зависности од облика управљања друштвом, могуће је регистровати више законских заступника. Такође, код ортакчког друштва, уколико уговор о ортаклуку није прецизирано другачије, сваки од ортака јесте и законски заступник привредног друштва.

двodomно управљање. У оба случаја, као обавезни орган управљања друштвом јесте легислативно одређен и директор као именовано физичко лице. У претходним поглављима анализирана је управљачка функција директора у оба модела управљања друштвом са ограниченом одговорношћу, па стога овај сегмент рада има за циљ само да детерминише како и на који начин директор као законских заступник обавља своју функцију. Може се апострофирати претходно изнети став у раду да, у зависности од начина управљања друштвом, зависи и начин избора директора, тј. надлежност органа који га именује.²⁹¹ Иако правно јесте релеванто питање именовања директора, много значајније питање јесте начин на који ће именовани директор обављати своју функцију законског заступника.

Закон о привредним друштвима прописује да директор заступа привредно друштво у складу са одредбама поменутог закона, односно оснивачким актом друштва, одлукама скупштине које га обавезују, упуштвима надзорног одбора када је управљање друштвом двodomно. *Директор јесте ex lege законски заступник друштва са ограниченом одговорношћу, независно од модела управљања друштвом. Директор заступа друштва на два начина. Прво, директор је заступник друштва унутар привредног друштва за све правне послове. Друго, директор је заступник друштва према свим трећим лицима.* У оба случаја он своје право црпи на основу члана 31. закона, а исто се само може ограничити од стране скупштине друштва. Важност начина управљања друштвом може се поставити као значајно, једино са становишта могућности ограничавања обима овлашћења за заступање. Наиме, законодавац јесте прописао да једини законски заступник друштва са ограниченом одговорношћу може бити директор. Оно што јес остављено као „празнина“, јесте обим тих овлашћења. Наравно, овде није реч о правној празнини у класичном схватању исте, већ иста јесте последица интенције законодавца да либералним приступом остави органима управљања

²⁹¹ Скупштина друштва ако је управљање једномномно, односно надзорни одбор ако је управљање двodomно.

друштва (скупштини друштва односно надзорном одбору) да ближе уреде питање домена обима законског заступања од стране директора.

Код једнодомног управљања друштва, постоје само два органа, скупштина друштва и директор. Ова правна чињеница јесте од значаја у контексту обављања функције заступања од стране директора. Скупштина друштва не само да је једини орган друштва, уколико изузмемо директора, већ она јесте једини орган који је у могућности да ближе одреди релеванта питања у вези са заступањем друштва од стране директора. Код овог модела управљања друштвом, директор друштва јесте заступнички ограничен на основу оснивачког акта друштва или одлукома скупштине друштва. Релеванта питања из домена општих одлука у вези са заступањем друштва јесу најчешће регулисана оснивачким актом друштва. Аналогно овоме, с обзиром да се оснивачким актом може именовати и директор друштва, јасно је да карактер своје заступничке функције ово лице већ унапред може да спозна анализирајући одредбе оснивачког акта. Другим речима, већ у оснивачком акту друштво може да ближе прецизира сва релеванта питања у вези са начином заступања друштва од стране директора. Када је друштво већ основано и регистровано, и када постоји именовано лице које је директор, скупштина друштва и даље има законодавна овлашћења да сва релеванта питања из домена управљања друштвом, која подразумевају и право њеног заступања, буду предмет будућих одлука скупштине друштва. Директор као законски заступник овог друштва, своју заступничку функцију мора обављати у складу са унапред познатим правно релевантим чињеницама, која су или прописана у оснивачком акту друштва, или су накнадно донешена у форми одлуке скупштине друштва. У оба случаја, као лице које у име и за рачун друштва исто заступа, он се мора понашати у складу са одлукама скупштине друштва које га правно обавезују. Сваки облик понашања ван оквира датих одлука може бити предмет нарушавање воље заступаног, тј. привредног друштва, што може имати правне последице.

Друштво са ограниченом одговорношћу може бити организовано тако да поред скупштине друштва и директора, постоји и надзорни одбор друштва. У том случају, реч је о дводомном управљању друштвом, што последично има

одређеног утицаја на начин обављања заступничке функције изабраног директора. Два релеванта питања у вези са заступањем друштва се намећу код овог модела управљања. Прво, избор законског заступника друштва – директора, јесте делегирано из надлежности скупштине друштва у надлежност надзорног одбора друштва. Овде је реч само о преношењу надлежности са једног органа друштва на други, и формално гледамо није од суштинског значаја у контексту заступничке функције директора. Оно што је значајно јесте чињеница да директор као законских заступник је у обавези не само да поштује ограничења или инструкције које су садржане у оснивачком акту друштва, или у одлуци скупштине друштва, већ и оне које су садржане у упуствима надзорног одбора друштва.²⁹² Релеватно питање које се може поставити јесте да ли упуства која издаје надзорни одбор имају правну снагу такве природе, да заступник друштва – директор их мора поштовати. Када је у питању одлука скупштине друштва, или пак одредба оснивачког акта друштва, ово питање се не поставља, јер оно јесте правно обавезујуће како за друштво као правно лице, тако и за све њене чланове, тј. органе. О правном карактеру надзорног одбора већ је било речи у анализи управљачких права органа овог друштва, и констатовано је да је интенција законодавца била да се део управљачких права некада постојећег управног одбора, делегирају у корист скупштине друштва и надзорног одбора. Код дводомног управљања, констатовано је да надзорни одбор има нека управљачка права, али да су иста веома лимитирајућа. Ово се да приметити и код права надзорног одбора у погледу ограничавања односно прецизирања заступничке функције директора друштва. Надзорни одбор нема право да доноси одлуке, као што је то случај са правом скупштине да исте доноси, већ уместо тога доноси упуства која по својој правној обавезности немају једнак значај као одлука. *Упуство јесте акт који се доноси у циљу ближе или прецизније имплементације правних аката вишег ранга, што искључује могућност конституисања неког права или обавезе, као што је случај са*

²⁹² Типурић, Д.: Надзорни одбор и корпоративно управљање; монографија - Zagreb : Sinergija-nakladništvo, 2007. ISBN 978-953-6895-30-4 : стр. 259.

одлуком.²⁹³ Тиме се валидно поставља питање, да ли упуства која издаје надзорни одбор имају карактер обавезности ако су упућена законском заступнику друштва, тј. директору, а односе се на обим или начин обављања његове заступничке функције. **По мишљењу аутора, заступничку функцију директора надзорни одбор може да ограничи, обликује или прецизира путем упуства, али само ако је оно таквог карактера да већ постојећу одлуку скупштине или одредбу оснивачког акта ближе прецизира. У супротном, упуство било каквог другог карактера се не би могло сматрати правно обавезујућим за заступника, осим ако исто скупштина друштва у оквиру посебне одлуке не валидира.**

Реформишући корпоративно право, законодавац је највише изменио начин управљања код друштва са ограниченом одговорношћу, елиминишући управне одборе као органе управљања у друштву. Ово решење јесте имало утицаја и на заступничку функцију коју директора, тиме што је она сада делимично ограничено. Наиме, скупштина друштва може да одлучи да ли ће друштво заступати један или више директора.²⁹⁴ Питања законског заступања друштва се не поставља као релевантно онда када друштво има једног директора. У том случају, само он као физичко лице јесте законски заступник привредног друштва, и као такав уписан у регистар. Међутим, законодавац оставља могућност да друштво именује више директора. У том случају, сви директори јесу законски заступници привредног друштва, и то заједнички. Ово јесте правно компликованија ситуација у смислу начина заступања привредног друштва, пошто заступник није једно физичко лице – директор већ више њих, па сходно томе потребно је усаглашавање њихових ставова односно мишљења у вези са предметом заступања. Уколико постоји више директора, сваки од њих на основу закона јесте законски заступник друштва у пуном обиму који му закон прописује, и то право практикују заједно са другим изабраним директорима. У пракси, овакво решење може изазвати одређене проблеме у функционисању привредног друштва, и то

²⁹³ Види више: Лукић, Р.: Увод у право; уџбеник - Београд : Службени лист СРЈ, 1999; ИСБН 86-355-0442-9.

²⁹⁴ Вујисић, Д.: Заступање и заступници привредних друштава; Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске уније. [Књ. 3].- str. 453-475.

баш у сегменту заступања друштва. Да би одређена одлука која има карактер заступања друштва била донета, неопходна је сагласност сваког од именованих директора друштва која се мора верификовати и њиховим појединачним потписима. Овај процес подразумева стално отворен канал комуникације међу директорима око питања из домена заступања, и усагашавање ставова. Проблем се манифестује када не постоји потпуна сагласности свих директора, тј. сваког законског заступника друштва, што последично доводи до немогућности доношења одлука о предмету заступања. Из тог разлога, законодавац је предвидео да скупштина друштва има право да или у оснивачком акту, или доношењем скупштинске одлуке, другачије регулише питање законског заступања директора када их има више од једног директора. Најбољи начин за превазилажење овог проблема јесте одлука да само један од директора има право на заступање друштва према трећим лицима, тј. да буде законски заступник друштва. У том случају се не тражи сагласност других директора. Донешена одлука се мора спровести кроз Регистар, тако што ће из њега као законски заступници бити избрисани други директори, и остаће само један од регистрованих директотора да законски заступа друштво са ограниченом одговорношћу.

Друго релеватно питање које се поставља у случају постојања више директора јесте изјава воље треће стране у вези са правно релевантим стањем, чињеницама односно радњама путем којих трећа страна се обраћа привредном друштву, тј. једном од њених директора. Проблем се манифестује у случају када постоји више директора у друштву, а само је један од њих изабран да буде законски заступник привредног друштва. Трећа страна није у обавези да зна да ли је одређени директор законски заступник друштва, или је само директор без таквих овлашћења. Последично, трећа страна која изјави вољу према било којем именованом директору друштва мора се сматрати правно релевантно изјављеном вољом која је ваљано учињена према друштву, независно од чињеница да ли је тај директор

законски заступник друштва или не.²⁹⁵ Сматра се да трећа стране није несавесна ако није упозната са чињеницом да је један од директора законски заступник, а да остали директори немају право заступања, јер изјава воље јесте једностранни акт треће стране, за који је довољно да је одговорно лице у правном лицу упознат са садржајем тако изјављене воље, а сваки од директора, независно од тога да ли је и законски заступник, јесу одговорна лица у друштву, у складу са ограничењем њихових овлашћења односно права која произилазе из скупштинске одлуке, одредбе оснивачног акта, или обавезујуће упуства надзорног одбора.

Заступање друштва са ограниченом одговорношћу јесте законски утемељено, и у сваком тренутку друштво мора имати законског заступника. У пракси се међутим дешавају одређене ситуације када друштво у датом временском моменту остане без директора. Ово питање јесте релеватно како са становишта корпоративног управљања привредним друштвом, јер друштво остаје без једног од законски обавезних органа управљања, тако и са становишта законског заступања друштва. У вези са овом ситуацијом, неопходно је да постоји континуитет у пословању међу привредним субјектима, јер ове ситуације у највећем броју случајева представљају „привремену рупу у времену“. Из таквог тумачења описаног стања, свака изјава воље треће стране која је упућена у датом моменту када је друштво остало без директора, јесте обавезујућа за привредно друштва ако је упућена или члану надзорног одбора (уколико је управљање друштвом дводомно), или било којем члану друштва који је члан скупштине друштва (независно од модела управљања друштвом).

Концепт заступања јесте претходно у раду анализиран, и елабориран у мери да се исти схвата као радња заступника која је увек у име и за корист заступаног. Из таквог концептуалног схватања заступања, легислативно одређивање овог института јесте у границама овог схватања. Директор као законски заступник друштва све радње предузима у име и за корист друштва

²⁹⁵ Правно дејство изјављене воље треће стране која је експлицитно упућена једном од директора друштва, сматра се као правно ваљана, и сходно томе делује према друштву као правном лицу.

које га је именovalo, али правни домет таквог стања јесте мултиепистемичан, тј. из права које друштво има у односу на именованог директора, произилазе и обавезе поштовања предузетих радњи од стране истог. Ово проистиче из јасног тумачења основног легислативног прописа, Закона о привредним друштвима, који на експлицитан начин стипулира да друштво „преузима обавезе и стиче право из послова које у његово име закључи директор друштва независно од тога да ли је правни посао изричито закључио у име друштва или из околности произилази да је воља учесника у правном послу била да се тај правни посао закључи у име друштва“.²⁹⁶ Правне последице оваквог легислативног решења имају своје импликације у контексту законског заступања друштва са ограниченом одговорношћу. Први део претходно изнетог легислативног решења није упитан, односно сасвим је правно логично и саобразно институту законског заступања, да друштво стиче права и преузима обавезе из послова које у његово име закључи директор. Други сегмент ове одредбе јесте онај који у пракси изазива одређене проблеме у смислу граничних овлашћења законског заступника приликом давања сагласности у име друштва за одређене послове, односно стицање одређених права. Наиме, друштво је у обавези да, права и обавезе из правног посла које је у његово име закључио директор друштва поштује и извршава, независно од тога да ли је правни посао изричито био закључен у име друштва. Становиште јесте да, околности из којих произилази да је воља учесника била да тај правни посао закључи у име друштва, иако нису директно видљиви или приметне, јесу довољан правни основ да се сматра да је директор заступао друштво у границама датих законских овлашћења, тј. у име и за рачун друштва, иако наизглед се може поставити питање да ли је одређени посао уистину закључен у корист заступаног, тј. друштва са ограниченом одговорношћу. Законски заступник друштва са ограниченом одговорношћу има одређена ограничења у контексту права на заступања, када су одређене ситуације тако такве предвиђене у закону. Једна од таквих законом предвиђених ситуација

²⁹⁶ Стефановић, З.: Заступање и заступници према Закону о привредним друштвима; Параграф Лех, Правна база [Електронски извор] ИССН: 2334-6086.- Бр. 24 (2012)

јесте она у којој се привредно друштво налази у спору са својим законским заступником, тј. директором. Закон о привредним друштвима је *de lege* уредио ово питање. Сходно одредби 222. актуелног закона „директор не може издати пуномоћје за заступање нити заступати друштво у спору у којем је супротна страна он или са њим повезано лице“. Јасно је да друштво уколико се налази у одређеном спору у којем је супротна страна законски заступник друштва – директор, да исти не може обављати своју заступничку функцију. Законодавац не само да је у потпуности онемогућио ово лице да обавља своју заступничку функцију у датом случају, већ га је и ограничио одредбом да „не може издати ни пуномоћје за заступање“. Овом одредбом законодавац штити друштво од несавесног понашања његовог законског заступника, ограничавајући његов утицај као законског заступника поводом конкретног спора. Законодавац не дозвољава директору као заступнику да за спор у којем је он супротна страна у односу на привредно друштво, изда пуномоћје за заступање, јер би тиме директно могао да утиче на исход спора, тиме што именује пуномоћника који би радио у његовом интересу, а не у интересу друштва које треба да заступа у спору против директора. У случају спора са директора, суспендовано је његово законско право заступања, и именује се привремени заступник само за дати спор, и ово овлашћење јесте дерогирано у датој ситуацији, и делегирано скупштини као најважнијем органу управљања привредним друштвом.²⁹⁷

4.5. Функција директора као законског заступника акционарског друштва

У раду је до сада анализиран правни положај директора сходно позитивноправним прописима Р. Србије, односно Закону о привредним друштвима. У уводноме делу рада указано је на чињеницу да овај закон уређује област привредног односно корпоративног права. Претходно је

²⁹⁷ Чл. 222. ст. 1. Закон о привредним друштвима (*"Сл. гласник РС"*, бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015).

предмет анализе био правни положај директора као законског заступника друштва са ограниченом одговорношћу. Поред ове форме привредног друштва, директор односно директори, појављују се још и код акционарских друштава. У вези са корпоративним управљање акционарским друштвом, сматрамо да није неопходно понављати делове дисертације који се гранично повезују са овим сегментом рада, тј. начином корпоративног управљања у акционарским друштвом. У том смислу, може се само констатовати да је корпоративно управљање акционарским друштвом знатно сложеније од управљања у друштву са ограниченом одговорношћу, да су обавезни органи друштва комплексније обрађени, као и да правни положај директора јесте сложенији него што је то случај код друштва са ограниченом одговорношћу. Управљање акционарским друштвом јесте одредбама закона дефинисано на два начина, у односу на изабрани модел управљања. Управљање акционарским друштвом може бити једнодомно и дводомно, а правне последице оваквог законског избора јесу од утицаја на правни положај директора као законског заступника акционарског друштва. Схватајући законске (статутарне) заступнике као именована лица која своју функцију обављају на основу права које црпе из закона, заступници акционарског друштва јесу законом одређени за сваки од претходно наведених облика акционарских друштава. Ако се ово питање није постављало као правно релевантно када су у питању законски заступници друштва са ограниченом одговорношћу, када је у питању акционарско друштво, јасно је да питање законског заступања различитих облика ових друштава јесте другачије уређено у односу на исто релевантно питање када је реч о друштву са ограниченом одговорношћу.

Полазећи од најрелевантнијих питања у вези са законским заступањем акционарских друштава, може се констатовати да опште одредбе о заступању које су у раду већ анализирани, релевантно се примењују и на законско заступање акционарских друштава. Законски заступници акционарског друштва могу бити физичка лица, или привредно друштво које је регистровано у Републици Србији. Ограничавајуће дејство ово законске одредбе које је у претходном делу рада елаборирано, једнако се односи и на

законско заступање акционарског друштва, тако да не може истовремено и физичко лице, и привредно друштво, бити законски заступник акционарског друштва, већ искључиво један од ових субјеката. У зависности од модела управљања акционарским друштвом, разликује се једнодомно и дводомно управљање. У складу са тим, питање законског заступања акционарског друштва јесте повезано са начином организовања корпоративног управљања, односно избора модела управљања друштвом. Ради реализације циља истраживања овог сегмента рада неопходно је анализирати начин законског заступања акционарског друштва у ситуацијама када је оно организовано као једнодомно, односно дводомно друштво.

Законско заступање акционарског друштва код оба модела управљања јесте одређено одредбама закона које ближе уређују релеванта питања из области акционарских друштава. Једнодомни модел управљања акционарским друштвима има своје обавезне органе, и то : скупштину друштва, и једног или више директора односно одбор директора. Директори јесу законски заступници једнодомног акционарског друштва, сходно одредбама Закона о привредним друштвима.²⁹⁸ Међутим, једно од релевантних питања које је анализирано у оквиру сегмента рада који се односи на управљање акционарским друштвом, односи се на чињеницу да постоје неколико категорија директора које акционарско друштво може именовати, у зависности од усвојене политике корпоративног управљања, односно императивних одредби Закона о привредним друштвима. *Тврдња да директори јесу законски заступници акционарског друштва, иако тачна она је непотпуна, тј. непрецизна услед чињенице да постоје различите категорије директора.* С обзиром да овај сегмент рада се односи на анализу законског заступања акционарског друштва које је организовано као једнодомно друштво изабраним моделом управљања, предмет разматрања овог питања односи се само на директора који се појављују код овог модела управљања. *Директори у једнодомном акционарском друштву могу бити извршни и неизвршни директори.* Ово питање јесте регулисано статутом друштва, па

²⁹⁸ Чл. 388. ст. 1. Закон о привредним друштвима ("Сл. гласник РС", бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015).

сходно чињеници да статут усваја и мења скупштина друштва, овај орган јесте од надлежности за одређивање броја директора. Са разлогом се апострофира „број директора“, јер од воље акционара друштва зависи који ће број директора друштво имати, а та чињеница јесте правно релеванта у смислу члана 387. ст. 2., јер ова одредба императивно одређује да у случају да друштво има мање од три директора, сваки од њих јесте по основу закона, а не воље друштва истовремено и извршни директор.²⁹⁹

Постоје значајне разлике у погледу права и надлежности која су законом делегирана у корист извршних односно неизвршних директора. Ово питања је такође већ било предмет анализе у раду, па у овом сегменту само ће се анализирати права и овлашћења ових директора у контексту права на заступање друштва, односно законског заступања акционарског друштва. Релевантна законска одредба у смислу заступања акционарског друштва које је корпоративно организовано као једнодомно, јесте члан 388. ЗПД. Овим чланом су дефинисана права, обавезе, и овлашћења извршног директора акционарског друштва. С обзиром да је у одређеном делу рада већ анализиран наведени члан закона³⁰⁰, пажња јесте усмерена само на релевантна питања из домена права на законско заступање. У вези са законским заступањем могу извући одређени закључци. Прво, извршни директори јесу законски заступници акционарских друштава, у случају да су иста организована као једнодомна. Ову тврдњу јесте базирана на тумачену става један повеменутог члана, који између осталог прописује да *«извршни директори су законски заступници друштва, осим ако је статутом одређено да само поједини извршни директори заступају друштво»*. **Овај одломак законске одредбе потврђује став да извршни а не неизвршни директори јесу законски заступници друштва.** Поменута одредба закона јесте важна са становишта циља истраживања овог сегмента рада, да се на правно

²⁹⁹ Посебна пажња законодавца у контексту овог питања јесте усмерена и на јавна акционарска друштва, где у оквиру наведеног члана закона јесте прописано да јавно акционарско друштво мора имати неизвршне директоре, чији број мора бити већи од броја извршних директора.

³⁰⁰ Надлежности извршних и неизвршних директора биле се предмет анализе са становишта управљачких права ових субјеката, који јесте интегрални део дисертације у оквиру одељка два овог рада.

релевантан начин утврди ко је законски заступник акционарског друштва, како се његов положај разликује у погледу права на заступање у односу на друге органе или лица (неизвршне директора), и која су могућа законска или статутарна ограничење у погледу примене тих права. Ово питање јесте наметнуто као релевантно имајући у обзир чињеницу да за разлику од друштва са ограниченом одговорношћу где законодавац не препознаје различите категорије директора, па сходно томе сваки директор јесте или може бити законски заступник друштва, код акционарских друштава ситуација јесте донекле правно компликованија јер увођењем различитих категорија директора (извршни, неизвршни, независни и генерални директори), уноси се одређени степен нејасноће у погледу који од наведених категорија директора може бити или јесте законски заступник акционарских друштава. **Дакле, када је акционарско друштво организовано као једнодомно, у односу на могуће две категорије директора које друштво може или мора да има – извршни и неизвршни директори, само и искључиво директори који имају статус извршних јесу и могу бити законски заступници друштва.** Међутим, и ова констатација јесте само донекле тачна, односно прецизна, јер јасно можемо идентификовати део одредбе који стипулира да «извршни директори јесу законски заступници друштва, осим ако је статутом одређено да само поједини извршни директори заступају друштво». Важност овог сегмента одредбе јесте правно релевантна чињеница да, иако законски заступници јесу и могу бити искључиво извршни директори, акционарско друштво може ограничити или одредити ко од извршних директора има право на законско заступање.³⁰¹ На овај начин не само да се даје “ексклузивитет у заступању” одређеном или одређеним извршним директорима, већ се истовремено другим извршним директорима ускраћује законско право које као извршни директори имају у контексту права на законско заступање друштва. *На овај начин се врши “дозвољено ограничење права на заступање”, јер се вољом друштва ставља ван снаге законска претпоставка да сваки извршни директор јесте законски*

³⁰¹ Јовановић, А., Трајковић, М.: Заступање привредних друштава; Економика : часопис за економску теорију и праксу ИССН: 0350-137X.- Год. 57, бр. 2 (2011), стр. 261-266.

заступник. Дакле, сам законодавац прецизира да ако друштво има интенцију односно вољу, која је манифестована у правном облику кроз одредбе статута друштва или правно релеванте одлуке скупштине, може суспендовати законско право на заступање једном броју извршних директора у корист једног или више других извршних директора. Закључак јесте да је интенција законодавца била да са једне стране јасне детерминише право сваког од извршних директора да може бити законски заступник друштва, али и са друге стране да уважи партикуларне интересе друштва, уколико жели да ово право немају сви извршни директори у акционарском друштву, већ само одређени број њих.

Из претходног дела излагања јасно је да законски заступник акционарског друштва са једнодомним управљањем јесте извршни директор. Његово право јесте законом конституисану, али је истовремено могуће исто и ограничити, односно у потпуности укинути уколико је то интенција самог друштва. Ово питање се поставља као релеванто искључиво ако друштво има више од једног извршног директора. Уколико акционарско друштво које је предмет анализе овог сегмента рада има више од једног извршног директора, питање законског заступања друштва се може појавити као релеванто само уколико је то интенција друштва да ово питање другачије уреди. Одредбе члана 388. закона, јасно прецизирају начин на који ће се обављати законско заступање акционарског друштва у ситуацијама када друштво исто има више од једног извршног директора. Законодавац претпоставља, па сходно томе и прецизира, да ће сви извршни директори бити законски заступници, па вођен таквом идејом јасно мора одредити како и на који начин они ово право законског заступања врше, односно обављају. У случају да акционарско друштво има два или више извршна директора, законодавац прецизира да они врше заступање друштва заједнички, осим ако статутом друштва или одлуком скупштине друштва није другачије одређено.³⁰² Законодавац легислативно претпоставља да ће сваки од

³⁰² Чл. 388. ст. 2. Закон о привредним друштвима ("Сл. гласник РС", бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015).

изабраних извршних директора обављати своју функцију у потпуности у односу на обим њихових законских овлашћења односно припадности. Упоредноправно анализирајући чл. 388. ст. 1. и 2., може се уочити одређена легислативна недоследност, нелогичности или пропуст законодавца. Став 1. поменутог члана, јасно прецизира да „извршни директори су законски заступници друштва, **осим ако је статутом одређено да само одређени извршни директори заступају друштво**“. До колизије два става истог члана закона долази у ставу 2. који прописује да “ако друштво има два или више извршних директора, они заступају друштво заједничко, **ако статутом или одлуком друштва није другачије одређен**“. Оно што изазива недоумицу или правну нелогичност јесте недоследност законодавца у погледу начина одређивања заступања друштва у погледу меродавног акта друштва који могу право законских заступника друштва ограничити или суспендовати. Ако би се применило легислативно решење из става један, право друштва да одреди који од извршних директора може да заступа друштво мора бити статутарно решено. То значи, да или приликом оснивања друштва и доношења статута истог, или накнадном изменом истог се ово питање мора уредити одредбама статута друштва. Ако би применили легислативно решење које садржано у ставу 2. наведеног члана, онда акционарско друштво може одредити који од двоје или више извршних директора може да обавља функцију заступања друштва, а таква одлука може бити инкопорирана у статут друштва (као што је случај са претходним ставом), или може бити заснована на одлуци скупштине друштва. Једно исто питање, право друштва да одреди који од два или више извршних директора има право на заступање друштва, јесте у оквиру истог члана различито уређено, тиме што се у првом ставу прецизира да је то могуће изменити односно уредити само путем одредби статута друштва, док у другом ставу се потврђује став један али се и додаје да се ово питање може уредити и доношењем одлуке скупштине. С обзиром да статут представља “устав” за привредно друштво, док одлуке скупштине друштва иако јесу донешене од стране органа управљања који има најшира управљачка права, не могу бити исте правне снаге. Анализирано са становишта права, скупштина друштва

јесте стварно надлежни орган друштва који усваја статут и доноси одлуке, али правна важност статута друштва превазилаза правну снагу скупштинске одлуке. Закључак јесте да је законодавац ово питање морао прецизније да уреди, и да би *de lege ferendi* ово питање морало бити јасније регулисано. Статут друштва јесте најважнији акт друштва, па сходно томе мишљење је да, питање одређивања или ограничавања законског заступања друштва морају једним сегментом тог документа бити регулисана на један општи начин, а да се скупштинском одлуком даље разрађују различити модалитети тако одређене статуране одредбе друштва. Мишљење аутора рада јесте да би било нецелисходно да друштво сваки пут мора да врши измене и допуне статута друштва, уколико жели да само одређени извршни директори имају право на заступање. Ово питање би требало одредбама регулисати на један општи начин у оквиру статута, а да сваки пут када је потребно за конкретне ситуације другачије одредити право на законско заступање извршних директора то буде учињено скупштинском одлуком. Оно што оставља одређене недоумицу јесте да ли одредбе у погледу законског заступања друштва, могу бити интегрално садржане у статуту друштва, и у оквиру одлуке скупштине друштва. Мишљење научног дела јавности јесте да акционарско друштво у вези са другачијим заступањем друштва може се одредити само статутом друштва или само одлуком скупштине акционара, али се не може одредити и статутом друштва и одлуком скупштине.³⁰³

Питање законског заступања акционарског друштва есенцијално се не разликује умногоме од законског заступања друштва са ограниченом одговорношћу. Суштинска разлика није у обиму овлашћења директора као законског заступника, јер су она иста и код друштва са ограниченом одговорношћу, и код акционарског друштва. Разлика јесте уочљива услед претходно изнетих чињеница, да акционарска друштва у свом копоративном управљања имају, или могу да имају више категорија директора, што последично у одређеној мери компликује ситуацију у вези са законским правом одређених категорија директора за заступање. Оно што

³⁰³ Стефановић, З.: Заступање и заступници према Закону о привредним друштвима; Параграф Лех, Правна база [Електронски извор] ИССН: 2334-6086.- Бр. 24 (2012)

јесте идентично да, уколико друштво са ограниченом одговорношћу има више од једног директора, правно дефинисање њихових права на законско заступање јесте идентично регулисано као у случају постојања више извршних директора који имају право на заступање. Једина разлика која се уочава јесте да, код друштва са ограниченом одговорношћу ова лица се појмовно идентификују као директори, док код акционарског друштва се они идентификују као извршни директори. У оба случаја, постоји могућност да друштво има више директора, али и да статутом друштва нису ограничена њихова права на законско заступање, што значи да друштво има више од једног законског заступника. У том случају, неопходно је анализирати како функционише модел заједничког заступања друштва, која су ограничења а које обавезе сваког од законских заступника друштва.

4.5.1. Заједничко заступање акционарског друштва од стране више директора

Када акционарско друштво има двоје или више извршних директора, они воде послове и заступају друштво заједнички, осим ако статутом друштва или одлуком скупштине није другачије одређено. Овај члан закона је већ претходно анализиран, али са становишта претпоставке да друштво не жели да сви извршни директори буду законски заступници друштва. Овај сегмент рада анализира проблематику заједничког права на заступање које имају два или више извршних директора, и када друштво нема интенцију, односно није одредило да само одређени извршни директори имају право заступања, што последично значи да се примењују одредбе закона о заједничком заступању сваког од извршних директора. Уколико друштво има два или више извршних директора онда, сваки од извршних директора има право да заступа друштво, тј. они заступају акционарско друштво заједнички.³⁰⁴ Релевантно питање које се поставља јесте на који начин

³⁰⁴ Ово право не односи се само на заступање друштва, већ и на вођење послова друштва. Види више: Михајловић, Д., Јовановић, В.: Организација и управљање привредним

извршни директори зајендички заступају акционарско друштво. Делимичан одговор на ово питање јесте садржан у члану 388. Закона о привредним друштвима, који у ставу три прецизира да "правни посао или радња предузета према једном извршном директору овлашћеном за заступање сматра се да је предузета према друштву". Дакле сам законодавац прецизира одређене правне последице које наступају за друштво у вези са правно релевантном чињеницом да друштво има више од једног законског заступника. Да не би трећа страна дошла у недоумицу у погледу ко је од извршних директора стварни законски заступник друштва, а који то није, законодавац је јасно прописао да сваки извршни директор јесте у смислу овог закона законски заступник, ако то није другачије одређено актима друштва, па сходно овој законској одредби, сваки правни посао односно радња која преузета према једном извршном директору се сматра као правно ваљања, и правно обавезујућа за акционарско друштво. Правна природа релеванте чињенице да акционарско друштво има више од једног извршног директора, па сходно томе и више од једног законског заступника, узимајућу у обзир случај када друштво није ограничило право заступања за одређене извршне директора, јесте такве да заступање у пуном обиму и свим правима има сваки од извршних директора. Правне последице ове чињенице јесу да заступање, као и вођење послова, мора бити такво да одражава вољу сваког од извршних директора, односно сваког законског заступника привредног друштва. У пракси, није ретко да акционарско друштво има више извршних директора, чак је таква пракса и у последње време све израженија, али упоредо са њом, друштва ретко не ограничавају законско право извршних директора на заступање.³⁰⁵ Један од главних разлога за то јесте чињеница да уколико постоји право на заступање више од једног заступника, онда радње заступања јесу право али и обавеза сваког законског заступника – извршног директора, што у пракси значи да сваки од њих може да законски заступа друштво, али истовремено је потребна и сагласност за такав вид заступања,

друштвима; монографија – Факултет за менаџмент "Džon Nezbit", Београд, 2016. ИСБН 978-86-7747-547-5.

³⁰⁵ ибидем.

као и за све радње које произилазе из истог, од стране других законских заступника, тј. извршних директора. *Ако је констатовано да законодавац јасно прописује да сваки правни посао или радња преузета према једном извршном директору овлашћеном за заступање се сматра да је преузета према друштву, питање које се поставља да ли активна радња извршног директора која је последично повезана са заступањем, нужно значи и потребу за формалним пристанком осталих законских заступника?* Мишљење аутора јесте да ово није неопходно, јер законодавац ни у једном члану закона ово ексципленом не регулише. Суштина права на законско заступање, уколико исто није одлуком друштва ограничено, јесте право сваког појединачног законског заступника да у складу са законским овлашћењима и ограничењима заступа друштво. ***Уколико не постоје ограничења која су у претходноме сегменту рада била предмет анализе, правно последично јесте релевантно следеће стање: сваки законски заступник обавља своју функцију заступања у пуном обиму, са потпуним законским овлашћењима и ограничењима, неvezано за чињеницу да ли је исти и једини законски заступник или друштво има више таквих заступника.*** Другим речима, сваки од извршних директора јесте самосталан у смислу права и обавеза која му по основу закона припадају као законском заступнику, неvezано за чињеницу да ли друштво има више од једног законског заступника.

Из претходно наведених чињеница, као и тумачање релевантих одредби закона, јасно да законско заступање акционарског друштва чије управљање је организовано као једнодномно, јесте дато у надлежност извршних директора. Улога и значај неизвршних директора у контексту права на законско заступање јесте правно ирелеванта, с обзиром да ова категорија директора није и не може бити законски заступник акционарског друштва. Узимајући у обзир чињеницу да право на заступање јесте законско право које може да експлатише сваки извршни директор, од воље друштва, тј. скупштине и њених акционара, зависи да ли ће ово законско право бити ограничено на сужен број извршних директора који би имали "ексклузивно

право заступања”, или ће се применити законске одредбе које уређују правно стање постојања више законских заступника.

Мишљење аутора јесте да, је интерес акционарског друштва да што ефикасније послује, и у том смислу, питање законског заступања се мора од стране друштва разматрати као релеванто питање не само са правног аспекта ове функције, већ и са аспекта ефикасног управљања привредним друштвом. Уколико акционарско друштво има више од једног законског заступника, не само да “сваки правни посао и радња преузета према једном извршном директору се сматра да је презуета према друштву”, већ се поставља питање ефикасности, и контроле оваквог вида законског заступања. Као пример може се претпоставити да једно акционарско друштво има три законска заступника, и да њихово право није од стране друштва ниједним актом ограничено. То значи да сваки од њих у пуном обиму заступа интересе овог привредног друштва, што значи и право на преузимање правних послова и радњи, које су обавезујуће за цело друштво. Из оваквог примера јасно се дају назнаке “опасности” оваквог решења, јер се интереси друштва могу угрозити чињеницом да друштво има више законских заступника. Из тог разлога сматра се да уколико друштво има више од једног извршног директора, невезано да ли тај број прелази два, па је сходно томе законска обавеза да се образује одбор директора, акционарско друштво мора својим актима (у оквиру статута или одлуком скупштине друштва), ограничити право на законско заступање одређеном броју извршних директора. Сматрамо да право на законско заступање би требало одлуком друштва бити делегирано само у корист једног од извршних директора, док би остали извршни директора обављали све друге функције које им по закону, статуту, односно актима друштва припадају.³⁰⁶

³⁰⁶ Један од модалитета ограничења законског права извршних директора за заступање, поред већ претходно наведене могућности да друштво својим интерним актом одреди који од извршних директора има право да законски заступа друштва, јесте законом прописано право друштва да се законски заступници друштва у погледу заступања ограниче тиме што се захтева и супотпис прокуристе којег је друштво именовано. Иако прокуриста јесте физичко лице коме је дато овлашћење за заступање друштва које може имати различити обим односно карактер, он никада не може бити и законски заступник друштва, јер таква могућност није предвиђена у Закону о привредним друштвима. Ипак, прописивањем обавезе супотписа прокуристе, која ограничава законско заступање које обављају извршни

Законско заступање акционарског друштва јесте питање које је од прворазредног значаја за функционисање друштва, али је истовремено и знатно комплексније правно питање, услед чињенице да постоји више категорија директора који би у "теорији" могли да буду законски заступници акционарског друштва. У претходном делу рада, фокус истраживања је био усмерен на модалитете законског заступања акционарског друштва када је оно организовано као једнодомно друштво односно дводомно. Закључено је да први модел управљања препознаје две категорије директора, извршне и неизвршне, и да само извршни директори имају право на законско заступање друштва. Констатована су одређена правна обележја, ограничења и модалитети у смислу начина заступања друштва од стране извршних директора. Поред управљања акционарским друштвом које претпоставља једнодомни модел, постоји могућност да акционарско друштво буде организовано у дводомно акционарско друштво. Основна обележја овог модела управљања друштву јесу претходно у раду била предмет анализе, сходно томе може се само поновити да дводомно управљање акционарским друштвом предвиђа да друштво поред скупштине, директора или одбора директора, има и надзорни одбор друштва. Права и надлежности ових органа јесу анализирана у посебном поглављу дисертације.³⁰⁷ За потребе овог сегмента рада, неопходно је анализирати релевантне одредбе у вези дводомним управљањем акционарским друштвом, и закључити да ли разлике које постоје између једнодомног и дводомног управљања акционарског друштва, поред оних који су очите у контексту права и овлашћења која су већ анализирана, постоје и смислу законског заступања друштва. Наизглед постоје јасне разлике између једнодомног и дводомног управљања, и оне се манифестују у чињеници да друштва која су организована као дводомна имају поред обавезних органа једнодомног друштва (скупштина и директор), и надзорни одбор. Ипак, са разлогом је

директору, у значајном мери се може ставити под квалитетнију контролу начин заступања акционарског друштва, нарочито у ситуацијама када друштво има више извршних директора, који су истовремено и законски заступници. Стефановић, З.: Прокура по новом Закону о привредни друштвима – опште карактеристике прокуре и разлике у односу на претходна решења; Параграф Лекс: Правна база, бр. 2. 2011. год.

³⁰⁷ Одељак два – органи управљања у акционарском друштву.

употребљен термин "наизглед", јер иако битне, ове разлике јесу донекле важне са становишта баланса корпоративних управљачки права између органа у друштву. Са становишта законског заступништва, суштинске разлике између ова два модела управљања друштвом не постоје. И код дводомног управљања друштвом, законски заступник друштва јесте извршни директор или директори, и то јесте једино меродавно у вези са овим питањем. Иако корпоративно управљање друштвом јесте знатно комплексније организовано код друштва која имају дводомни модел управљања, ова чињеница није од значаја када је у питању законско заступање. Код оба модела управљања друштвом, законски заступник јесте директор, односно различите категорије директора. Са разлогом поново се наглашава различите категорије директора, јер иако је претходно у раду анализирано и закључено да једино извршни директори могу бити законски заступници акционарског друштва, независно до модела управљања истим, постоји још једна категорија директора која има законско право заступања. Реч је о генералном директору. Ова категорија директора са разлогом није до сада била предмет анализе у контексту законског заступања друштва, јер иста није облигаторне природе у смислу обавезе друштва да има генералног директора, већ је искључиво заснована на либералном концепту самог закона, који дозвољава могућност друштву да поред извршних директора, као и неизвршних који су обавезни као субјекти, именује генералног директора друштва.

4.5.2. Функција генералног директора као законског заступника акционарског друштва

Претходни део рада јасно је показао сву проблематику заступања акционарског друштва, независно од начина његовог управљања. Комплексност питања заступања друштва јесте израженија у односу на исто када се упореди са друштвом са ограниченом одговорношћу. Ово је у раду већ на више места апострофирано као последично стање чињенице да, за разлику од друштва са ограниченом одговорношћу које препознаје само

једну категорију директора као инокосних органа, акционарска друштва по основу самог закона могу имати више категорија директора, од којих само извршни директори имају право законског заступања. Проблематика која је анализирана посебно је наглашена у случајевима када акционарско друштво има више од једног извршног директора, који статутарно нису ограничени у смислу обима права на законско заступање. Констатовано је да сви извршни директори имају право на пуно законско заступање друштва, уколико само друштво својим актима исто право не ограничи. Анализа која је у претходноме делу рада реализована, недвосмислено указује на постојање значајних питања која се појављују као релеванта у случају постојања више законских заступника, што јесте био повод за извођење закључка који стоји на становишту да би акционарска друштва ефикасније функционисала уколико би имала само једног законског заступника. *Верујемо да један од разлога којим се законодавац руководи приликом уобличавања законских овлашћења генералног директора јесте био и овај који је претходно наведен.* Претходно констатовано правно чињенично стања, да корпоративно управљање акционарским друштвом јесте најсложеније уређено у односу на остале форме привредних друштава, јесте од утицаја на правно уобличење законског заступања ових друштава. Када је реч о акционарским друштвима која, поред извршних директора као законских заступника, закон препознаје још једну категорију директора који могу да обављају ову функцију, генералне директора. Закон о привредним друштвима не даје легислативну дефиницију ових директота, као што то није учињено ни у код других директора. Уместо тога, законодавац пружа довољно информација о генералном директору тиме што за истог прецизира нека од релевантих питања на основу којих јасно можемо појмовно одредити правни положај генералног директора. *Генерални директор јесте физичко лице које као такво представља, односно заступа друштво, координира рад извршних директора, и организује пословање друштва.* Ово јесте релативно прецизна дефиниција појма генералног директора, која је базирана на његовим правима и овлашћењима која су дефинисана у одредбама члана 389. Закона о привредним друштвима. Ипак, круцијално питање које се овде поставља, а

које описно није могло бити део једне дефиниције, јесте питање избора односно начина избора генералног директора. За разлику од извршних и неизвршних директора, где свако физичко лице може бити именовано за директора, уз могућност друштва да додатно прецизира услове именовања, што јесте необавезујућа одредба, генерални директор мора бити лице које претходно већ има одређене формалне компетенције односно функцију унутар акционарског друштва. *Прецизније речено, генерални директор јесте и пре постављања на ту функцију законски заступник акционарског друштва, јер је он један од извршних директора који су именовани од стране друштва.* Генерални директор претходно мора бити извршни директор да би могао бити биран на ову функцију, и њега на исту управо бирају остали извршни директори. Један од разлога избора једног од извршних директора на функцију генералног директора јесте преношење права заступања на овај инокосни орган управљања друштва. Ово право се преноси од стране свих извршних директора у корист само једног до њих, тј. генералног директора. Разлог преношења права, наравно није као такав наведен у легислативном пропису, али одређена докринарна схватања нам указују да један од кључних разлога за преношење ових права јесте што ефикасније управљање акционарским друштвом, а свакако да сегмент заступања друштва јесте једно од релевантнијих управљачких права која морају бити квалитетно регулисана.³⁰⁸

Генерални директор се бира из реда извршних директора, што законодавац јасно стипулише у члану 389. став 1. "директори могу именовати једног од извршних директора овлашћених за заступање друштва за генералног директора друштва". Значај ове одредбе се може анализирати са више аспеката. Прво, законодавац јасно прецизира разлог за именовање генералног директора акционарског друштва. Ово тумачимо на основу чињенице да је ово став 1. поменутог члана, што на непосредан начин указује на важност истог. Садржински је јасно да се основни разлог за именовање

³⁰⁸ Стефановић, З.: Разлике између директора и генералног директора; Параграф Лекс: Правна база, бр. 348. 2011. год.

генералног директора мора посматрати кроз призму онога што ова одредба прописује, а то су две ствари: ко именује генералног директора и због чега се именује. У погледу именовања генералног директора већ је претходно речено да он мора бити један од извршних директора. Последишно, генерални директор не може бити лице које није изабрано на функцију извршног директора. Интересанто је уочити да генералног директора именују "директори", што недвосмислено указује да о његовом избору одлучују и извршни и неизвршни директори. Друго, законодавац јасно и недвосмислено прописује да се генерални директор именује ради обављања функције законског заступника акционарског друштва. Иако друге одредбе овог члана, став два и три, проширују спектар овлашћења генералног директора, примарна интенција законодавца јесте да се његовим именовањем функција законског заступништва делегира у корист овог лица, а на "штету" других законских заступника, тј. извршних директора.

Корпоративно управљање у акционарском друштву јесте сложено, што се може јасно уочити на основу легислативно прописаних обавезних и факултативних органа друштва. Избор генералног директора јесте дат у надлежност одбора директора, али законодавац предвиђа могућност оснивања и других органа, односно тела, која су од утицаја на избор генералног директора, односно истог као законског заступника друштва. Одбор директора може образовати комисије које му помажу у раду, а нарочито ради припремања одлука које доноси, односно надзора над спровођењем одређених одлука или ради обављања одређених стручних послова за потребе одбора директора.³⁰⁹ Поставља се питање релевантности ове одредбе у контексту уже предметне тематике истраживања овог сегмента рада. Ово питање јесте легитимно, јер комисија не може одлучити о питањима из надлежности одбора директора. Релевантност овог дела закона није у претходно наведеном члану, већ у члану 409. Закона о привредним друштвима, који дефинише обим надлежности различитих комисија које образује одбор директора. Наиме, све претходне нормативне анализе

³⁰⁹ Чл. 408. ст. 1. Закон о привредним друштвима ("Сл. гласник РС", бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015).

релевантих одредби актуелног закона у вези са питањем законског заступања акционарског друштва јесу се односила на нејавна акционарска друштва. Насупрот њима, начин корпоративног управљања у јавним акционарским друштвима јесте значајно другачији, бар у контексту релевантих питања из домена законског заступања друштва. Прво, одбор директора јавног акционарског друштва може образовати Комисију за именовање. Важност ове одредбе јесте да део надлежности у погледу избора генералног директора се делегира у корист овог колегијалног тела. Комисија за именовање, уколико је јавно акционарско друштво образује, између осталог даје предлог кандидата за директора, са својим мишљењем и препоруком за именовање.³¹⁰ Мора се нагласити да ово право Комисије се односи на избор генералног директора. Иако је реч о телу друштва, а не обавезном органу истог, образовањем Комисије се део надлежности де јуре преноси на ово колегијално тело. Иако иста нема право избора, односно именовања генералног директора друштва, важност одлуке Комисије јесте у њеној компетенцији и неформалном уважавању ставова исте, тако да стварно надлежни орган који именује генералног директора у јавном акционарском друштву ову чињеницу мора узети у обзир.

Код дводомног управљања акционарског друштва, улога и значај надзорног одбора друштва јесте релеванта у ширем контексту анализе законског заступања друштва. Надзорни одбор јесте меродаван и надлежан орган за именовање извршних директора. Уколико је оформљена Комисија за именовање, обавеза надзорног одбора јесте да такав предлог Комисије стави на разматрање, али није у обавези исти и да усвоји. Именовање, односно право на именовање извршних директора код дводомног управљања јесте изворно право надзорног одбора. Надзорни одбор акционарског друштва може именовати и једног од извршних директора за генералног директора

³¹⁰ Остале надлежности Комисије су: предлаже услове које треба да испуњава кандидат за директора и поступак именовања директора; најмање једанпут годишње саставља извештај о примерености састава одбора директора и броја директора и даје препоруке с тим у вези; разматра кадровску политику друштва у избору лица на руководећа места у друштву и обавља друге послове у вези са кадровском политиком друштва које јој повери одбор директора.

друштва. Ипак ова одлука јесте дискреционо право овог органа, тиме што оно није једино и стварно надлежно за именовање директора.³¹¹

Питање законског заступања акционарског друштва од стране генералног директора јесте веома значајно питање, не само са становишта правне науке, већ и са становишта корпоративног управљања. Мишљење аутора рада јесте да уколико је легислативно могуће, акционарско друштво увек треба да има само једног законског заступника, било да је реч о дискреционом праву једног од извршних директора, или је пак реч о генералном директору. У оба случаја, законско заступање јесте сублимирано право једне особе - законског заступника, и сматрамо да је такво решење позитивно јер не доводи у питање ефективност заступања друштва са једне стране, док са друге елеминише могуће проблеме у ефикасном и законски уобличеном заступању када постоји више законских заступника.

4.6. Законско заступање директора и прокура као посебан облик заступања

Законско или статутарно заступање привредног друштва јесте оно које је као такво одређено релевантим одредбама Закона о привредним друштвима. Поред овог облика заступања, формално право препознаје и друге облике заступања привредног друштва. Да би се адекватно анализирали функцију законског заступања коју директор обавља, неопходно је у кратком делу рада анализирати институт заступања који су по својој правној природи сличан законском заступању, али се од истог разликују како у обиму права и овлашћења, тако и у контексту других елемената. У наставку рада предмет анализе јесте посебна врста овлашћења за заступање – прокура, која представља институт заступања интереса заступаног од стране другог лица, који по својој природи јесте најсличнији законском односно статутарном заступању.

³¹¹ Једна од функција надзорног одбора јесте повезана са релевантим питањима из домена заступања друштва. Надзорни одбор између осталог даје сагласност извршним директорима за предузимање послова или радњи у складу са овим законом, статутом, одлуком скупштине и одлуком надзорног одбора.

Прокура јесте посебан вид пуномоћја које овлашћује прокурусту да заступа интересе привредног друштва у обиму и начину како је уговором прецизирано. Прокура³¹² је пословно пуномоћје којим друштво овлашћује једно или више физичких лица – прокуриса, да у њихово име и за њихов рачун закључују правне послове и предузимају друге правне радње.³¹³ Прокура се означава и као "пословно пуномоћје које пуномоћнику даје одређени привредни субјект, односно друго правно лица.³¹⁴ Најшире схватање прокуре јесте оно које обједињује сва права и дужности прокуриса, а која су повезана са управљањем неким послом, старањем о нечему, преузимању одговорности које правно лице даје физичком лицу.³¹⁵ Иако постоје различита доктринарна схватања о правној природи прокуре, и њеним правним обележјима, сматрамо да циљ овог сегмента рада не треба да буде детаљна анализа овог института заступања, већ њена упоредна анализа са законским заступањем, да би се адекватније схватили правне дистинкције између истих. У том смислу, довољан основ за упоредну анализу ова два облика заступања јесу законске одредбе садржане у Закону о привредним друштвима, које регулишу оба вида заступања. У том смислу, прокуру ће бити анализирана искључиво са становишта њеног формалног дефинисања у споменутом закону.

Прокура је пословно пуномоћје. Ово је прва одредница у легислативној дефиницији овог института у Закону о привредним друштвима. У овом првом сегменту дефинисања наведеног института, законодавац одмах недвосмислено ограничава домет ове врсте пуномоћја. За разлику од законског заступања, по којем законски заступник је овлашћен да предузима све радње у заступању интереса заступаног лица, прокура је ограничено

³¹² Прокура, као институт потиче из Германског права, и представља пуномоћје чија су садржина и обим овлашћења одређени законом. Сама реч прокура је латинског порекла и потиче од глагола *procurare*, односно право на обављање послова у име другог. Преузето са: <https://sr.wikipedia.org/sr-el/Прокура>

³¹³ Чл. 35. ст. 1. Закон о привредним друштвима ("Сл. гласник РС", бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015).

³¹⁴ Преузет цитат: Д: Симоновић: Уговорна читанка, књига прва, "Службени гласник" Београд, 2007. стр. 573.

³¹⁵ Види више: Кнежевић, М.: Прокура у светлу Закона о привредним друштвима; Право: теорија и пракса: часопис Савеза удружења правника Војводине ИССН 0352-3713.- Год. 30, бр. 4/6 (2013), стр. 59-68

овлашћење за заступање. Њена ограниченост јесте да се односи искључиво на закључивање правних послова и других правних радњи. Сходно овоме, прокуриста се не може у обиму права поистоветити са законским заступником. Законски заступник који има најшира могућа овлашћења заступања која прокуриста *de lege lata* нема, као што су права која проистичу из раднопраних овлашћења за заступање, до права на заступање привредног друштва у судским, прекршајним и парничним поступцима. Друга јасна дистинкција између прокуре као овлашћања за заступање јесте да се иста искључиво даје односно уговора са физичким лице. Насупрот овоме, законски заступник привредног друштва може бити физичко лице, или привредно друштво. Ово је једна од новина актуелног Закона о привредним друштвима, која по први пут у корпоративно право предвиђа могућност законског заступања привредног друштва од стране другог привредног друштва. Битно обележје прокуре јесте да је овај вид пуномоћја на много детаљнији начин регулисано у погледу обима права и обавеза, у односу на законско заступање. Наиме, поред легислативног дефинисања прокуре, законодавац је овај институт заступања прописао у одредбама закона које дефинишу појмове од општег значаја, и то у оквиру седам чланова закона, чиме је јасно дат значај овом институту. Насупрот овом легислативном решењу, законско заступање иако у обиму готово једнако регулисано, у контексту садржаја нема исти третман од стране законодавца. Овим законодавац није имао интенцију да стави већи правни значај овог вида заступања у односу на законско, већ је то директно последица чињенице да законско заступање јесте најшире могуће заступање друштва, а да привредна друштва имају право да својим интерним актима (одредбама статута, или одлукама скупштине друштва) ограниче овим тих права. Из тог разлога, наизглед већа легислативна заинтересованост за овај вид заступања јесте само правни привид. ***Битна разлика између законског заступања и прокуре, јесте да се иста не може дати директору ако је он истовремено законски заступник привредног друштва.*** Иако друштво може директору који је његов законски заступник давати и посебна пословна пуномоћја, једино ограничење јесте да, када је у питању прокура исту

директор не може сам себи приписати, већ искључиво уз сагласност скупштине друштва, односно надзорног одбора, у зависности од облика управљања конкретним друштвом. Ово ограничење јесте законске природе, и оно јесте у корист и у интересу привредног друштва, јер се тиме онемогућава директор да себе именује за прокуристу. Уколико се сагледају неки од елемената прокуре, може се пронаћи и сличности исте са законским заступањем друштва. Законски заступник друштва се обавезно уписује у јавни регистар Агенције за привредне регистре. На исти начин се и прокура као посебно овлашћење за заступање интереса друштва мора уписати у регистар. Друге сличности између прокуре и законског заступања постоје и када је у питању број лица која имају право на заступања. Ако другачије није одређено актима друштва, сваки директор привредног друштва јесте и законски заступник друштва, што имплицира да друштво може имати више од једног законског заступника, који заједнички заступају интересе друштва. Прокура као посебно пуномоћје за заступање може бити појединачна односно заједничка. Када је прокура издата од стране друштва као заједничка, правни послови које закључују или правне радње које предузимају прокуристи пуноважни су уз изричиту сагласност свих прокуриста.³¹⁶ Дакле, када је и прокура издата за исте правне послове у корист више од једног физичког лица, ограничења тако издатог овлашћења јесу релативно слична онима која постоје код законског заступања привредног друштва од стране више директора.

Одређене дистинкције између законског заступања од стране директора, и посебног заступања по основу прокуре, јесу у есенцији сличне правне природе, јер обе представљају срж једне идеје из које се развијају, идеје заступања интереса другог лица. Обим права, овлашћења, ограничења и друга релевантна питања јесу она која квалитативно разликују ова два облика заступања. Разлика се може уочити и код обима максималних овлашћења прокуристе односно директора као законског заступника.

³¹⁶ Постоји могућност да је у прокури наведено да је за пуноважност довољна сагласност тачно одређеног броја прокуристе. Види више: Чл. 37. ст. 3. Закон о привредним друштвима ("Сл. гласник РС", бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон и 5/2015).

Прокуриста не може закључивати одређене послове без посебно датих овлашћења.³¹⁷ Ова законска одредба која јасно ограничава обим права прокуристе на закључивање одређених послова, невезано за разлог њеног издавања, представља законско ограничење које се не може интерним актима друштва изменити. *Тачније, уколико за послове који су таксативно наведени у закону се тражи посебно овлашћење за предузимање таквих послова, сама садржина обима права која је уговором дефинисана између прокуристе и привредног друштва може бити и неограниченог обима, али ће се поново тражити за наведене послове посебна сагласност.* Јасно је да друштво може и има право да изда прокуру без ограничење у погледу обима права прокуристе, али то не значи да обим тих права је неограничен, већ управо супротно, он је законом ограничен у погледу наведених послова. Разлог за овакав легислативни приступ лежи у чињеници да је реч о предузимању одређених правних послова који спадају у групу ткз. управљачки послова, тј. право на обављање истих јесте делегирано право највиших органа управе друштва. Из тог разлога, сасвим је јасно да прокуриста без посебне дозволе највиших органа управе друштва не може исте предузети. Код друштва са ограниченом одговорношћу и акционарских друштава, стварно надлежни орган за давање посебних овлашћења у погледу ових послова јесте скупштина друштва. Насупрот овим легислативним ограничењима, законски заступници друштва јесу стварно овлашћени да заступају интересе друштва, и предузимају правне радње које производе настанак односно престанак одређених правних послова, у пуном законском обиму. Претходно наведена законска ограничења прокуристе се не могу наћи у законским одредбама у вези са обимом права законских заступника. Законски заступник друштва, односно директор којег анализирамо као законског заступника, има право предузимања правних послова који су законски ограничени за прокуристе, чиме поново се потврђују квалитативне разлике које постоје између ових

³¹⁷ Прокуриста без овлашћења не може да: 1) закључује правне послове и предузима правне радње у вези са стицањем, отуђењем или оптерећењем непокретности и удела и акција које друштво поседује у другим правним лицима; 2) преузима меничне обавезе и обавезе јемства; 3) закључује уговоре о зајму и кредиту; 4) заступа друштво у судским поступцима или пред арбитражом.

облика заступања привредног друштва. Коначно, разлике између права директора као законског заступника друштва, и прокуристе могу се идентификовати и смислу престанка права која из датих овлашћења прозилазе. Директора као законског заступника друштва бира стварно надлежни орган управљања друштва, и са њим може и закључити уговор о раду, или га ангажовати без склапања истог. Невезано за успостављање радног односа између директора и друштва, формали аспект његовог именовања јесте веома строг, као и разлози за престанак обаваљања његове функције. Прокуристи, односно прокуру као посебног пуномоћја за заступање, друштво може опозвати у свако доба.³¹⁸ Лакоћа опозивања прокуре, па самим тим и права која из истог прозилизе, јесу такве природе да друштво односно орган који је и издао прокуру нема обувазу да опозив исте посебно образлаже, нити закон предвиђа такву обавезу друштва. Опозив прокуре јесте једнострана изјава воље која производи правно дејство престанка прокуре, и сходно томе она се не образложе, нити се може оспоравати. Ово право на опозив није само дато друштво, већ и прокуриста може да откаже прокуру, с тим што је тада реч о "отказивању прокуре од стране прокуристе", насупрот законске одредбе када привредно друштво "опозива прокуру".

Закључак јесте да постоје значајне сличности али и разлике између законског заступања привредног друштва, и заступања истог по основу прокуре. Есенција оба института јесте заступање интереса привредног друштва, и та чињеница јесте од значаја у смислу постојања тачки везивања која између истих. У оба случаја реч је о заступању, али права и обавезе директора као законског заступника привредног друштва, и прокуристе као заступника по основу пословног пуномоћења, јесу такве квалитативне природе да више можемо говорити о разликама него о сличностима. Интенција аутора овог рада није била у опширног упоредноправној анализи директора као законског заступника и прокуристе као заступника по основу пословног пуномоћја. Интенција јесте била само да се укаже на постојање

³¹⁸ Стефановић, З.: Овлашћење прокуристе и потписивање уговора о раду; Параграф Лекс, Правно База: ИССН 2334-6086.- бр. 348 (2011)

прокуре као једног од облика заступања интереса привредног друштва, и корелација таквог заступања у односу на законско заступање које обавља директор друштва.

ОДЕЉАК ПЕТИ

ОДГОВОРНОСТ ДИРЕКТОРА У ПРИВРЕДНИМ СУБЈЕКТИМА

5.1. Концептуално схватање одговорности у савременом друштву

Корпоративно управљање привредни субјектима јесте једнако важно, како са становишта његовог правног уобличавања кроз позитивноправне прописе националног и међународног права, тако и са становишта менаџмента односно економске науке. Сврха корпоративног управљања јесте фундаментално повезана са есенцијалним разлозима оснивања односно постојања привредних субјеката. Уколико се изузму привредни субјекти који се оснивају и обављају делатност од општег јавног значаја, највећи број привредних субјеката се оснива из лукративних разлога.³¹⁹ Субјекти који обављају послове из домена својих деланости, ове послове обављају примарно у функцији остваривања лукративне природе њиховог постојања. Аналогно томе, успех корпоративног руководства се најшечће анализира кроз призму резултата пословања. Привредни субјекти јесу корпоративно организовани у зависности од правне форме у којој су регистровано. Сходно овоме, одговорност за остваривање пословних резултата јесте последично повезано са корпоративним системом делегирања надлежности између органа управљања која су као таква основана за свако привредно друштво појединачно. Да би се адекватно разумео концепт одговорности директора, као једног од органа управљања у привредним субјектима, мора се претходно дефинисанисати институт одговорности, како као правне категорије, тако и као друштвени феномен. У том смислу, одговорност се онда посматра и анализира искључиво на основу правно релевантног односа који се може довести у везу са директором као органом управљања привредног друштва, јер његова одговорност са становишта права јесте

³¹⁹ Привредни субјекти јесу пре свега на првом месту правна лица, и као таква њих можемо упоредити са другим правним лицима која обављају одређене делатности као што су: удружења (страна и домаћа); задужбине и фондациије; спортска удружења, друштва и савези; медији. Види више: сајт Агенције за привредне регистре: [хттп://www.анр.gov.pc](http://www.анр.gov.pc)

директно у корелацији са објективноправним претпоставкама његових надлежности из које проистиче и евентуална одговорност. Дакле, да би се уопште могло разматрати и анализирати питање одговорности директора, претходно се мора успоставити правна веза између права и обавеза директора која произилезале из материјалних прописа, и неког чињеничног стања које се последично може правно повезати са неким од облика одговорности. Претходно је потребно анализирати шта представља савремено схватање концепта одговорности, како се оно посматра и анализира у систему корпоративног управљања. Одговором на ова питања онда се тек може анализирати концепт одговорности директора, као и различити модалитети правне одговорности.

Питање схватање одговорности као концептуално питање, јесте прво друштвено односно социолошко, па тек онда правно или економско. Наравно, парцијални предмет истраживања овог рада јесте одговорност директора, али да би се адекватно разумео и потом анализирао овај институт који је правно утемељен, претходно је неопходно истом дати шири друштвени контекст схватања. Не желећи да излизимо из оквира предмета истраживања дисертације, као и дефинисаних циљева, сматрамо да је неопходно у кратким цртама размотрити ово питање са датог становишта. Одговорност јесте друштвено прихваћен термин, једнако признат и познат као такав у свим друштвима, независно до њиховог друштвеног, културолошког, економског или пак другог степена развоја. Одговорност се посматра као један најстаријих феномена, који као такав датира још од развоја првих људских заједница. Историјски посматрано, иако се концептуално развијао и еволуирао у складу са развојем човека и друштва, у основи се не може рећи да се много тога променило у погледу схватања овог друштвеног феномена. Да, истина јесте да су се кроз различите етапе развоја светске цивилизације користили различити термини за овај појам, али у бити истих је увек остајао концепт схватања који датира од његовог настајања. Да се не би улазило у социолошко-историјски развој схватања одговорности, довољно је рећи да савремени концепт схватања истог умногоме се не разликује од његовог настанка.

Одговорност се може дефинисати на разне начине, и постоје различита доктринарна схватања истог са становишта социологије, али је за потребе овог рада довољно истаћи основне премисе истог. Појам одговорности најчешће кореспондира са етичким појмовима.³²⁰ Одређена доктринарна схватања стоје на становишту да појам одговорности надомештава појам дужности као етички утемељеног појма.³²¹ *Појам одговорности у наведеном оквиру се користи на три начина.* Први начин - описивања (дескриптивно) одговорности изриче узрочно-последични однос починитеља и чина, односно последица, а да се при том уопште не говори о етичким квалификацијама самог чина. Прописивања (проскриптивно) појам одговорности у бити изриче моралну или легалну обавезу да се нешто учини или избегне учинити. Овај се начин још назива и објективном одговорношћу. Употребљен пак на начин приписивања (аскриптивно), појам одговорности изриче процену неког починитеља који ради у складу са законом или моралним нормама или против њих. Овај се начин назива се још и субјективном одговорношћу.³²² Дакле, доктринарно становиште у погледу схватања концепта одговорности јесте базично утемељено на етичким принципима којима се појединац или друштво мора руководити приликом своје друштвене интеракције унутар заједнице. *Оно што нам доктринарна становишта презентују као утемељено схватање у вези са схватањем одговорности као феномена, јесте њена нераскидива веза са знањем, вољом и слободом појединца или друштвене заједнице као нужних елемената.* Схватајући одговорност као социолошки, односно етички појам, исти можемо разматри кроз призму права, односно правне науке. Тиме ћемо утемељено схватање релеванте науке која даје општу дефиницију овог појма,

³²⁰ Појам одговорности се преселио из правног у етичко подрује, сама је и етика доживела промене. Види више: Вучковић, А.: Појам одговорности – преузет електронски запис оригиналног чланка са веб странице: [хттп://www.фрањевци-сплит.хр/пдф/Појам-одговорност-Вучковиц.пдф](http://www.фрањевци-сплит.хр/пдф/Појам-одговорност-Вучковиц.пдф)

³²¹ Етика представља најшири концепт схватања улоге појединца и друштвених група, унутар и изван њиховог подручја, а који кореспондира са највишим вредносним системом који се користи приликом најширих друштвених интеракција појединца односно група.

³²² Вучковић, А.: Појам одговорности, стр. 18. Преузет електронски запис оригиналног чланка са веб странице: [хттп://www.фрањевци-сплит.хр/пдф/Појам-одговорност-Вучковиц.пдф](http://www.фрањевци-сплит.хр/пдф/Појам-одговорност-Вучковиц.пдф)

прилагодити и применити на право, односно конкретно на директора као органа управљања у привредним друштвима.

5.1.1. Одговорност као правни феномен

Приликом покушаја дефинисања одговорности као правног феномена, мора се поставити питање, на који начин се исти мора дефинисати. Наиме, свако правно дефинисање одређеног појма, јесте управо утемељено на праву, односно изворима права. Материјални и формални извори права јесу једино релевантни извори који могу, и требају да пруже одговор на ово питање. Стога, *одговорност* као правни феномен не може се посматрати ван оквира извора права, јер у том случају не говоримо о одговорности као правном феномену, већ исти посматрамо кроз димензије и законе других наука. Правно утемељено схватање одговорности јесте формалистичко схватање које је засновано на формалним изворима права, и као такво његово схватање јесте прожето кроз различите гране права. У најширем могућем схватању одговорности као правног феномена, морају се узети у обзир његови конститутивни елементи као што су воља, знање и слобода. Ови принципи су етички утемељен, и свако правно уобличавање одговорности кроз формалне изворе мора бити базирано на овим елементима. Дакле, правни концепт одговорности увек мора бити базиран на принципима који су етички утемељени, а формалистички интегрисани у прописе једног правног система. Овакво становиште јесте природно утемељено као однос вишег и нижег појма, где детерминисање одговорности са становишта етике представља "виши појам", док детерминисање одговорности са становишта права представља "нижи појам". Овај однос увек мора бити логични конструисан и утемељен у сваком извору права, који на посредан или непосредан начин детерминише одговорност као правни концепт утемељен на етичком основу истог. Стога, правно детерминисање одговорности иако наизглед довољно аутономно да зависи од воље доносиоца акта, није потпуно аутономно и независно, већ у знатно мери зависно од схватања природе истог која је на вишем нивоу дефинисана. Аутономија права у

погледу детерминисања одговорности увек мора бити саобразна са етичким постулатима схватања истога, тако да сваки покушај права да ван оквира ових детерминанти дефинише одговорност, није ни научно прихватљива, ни друштвено оправдана, а тиме и њена правна димензије јесте упитна ако не и потпуно ирелеванта. Наравно, о овоме морају и требају да размишљају доносиоци правних аката, јер кроз исте се и детерминишу различити облици одговорности.

Право као наука која уређује друштвене односе мора да прати развој друштва као целине, и појединца унутар истог. Свако право које извршава ову премису, јесте право које није у функцији тог истог друштва, а самим тим је и осуђено на пропаст, пре или касније, што се јасно може сагледати кроз релеванте историјске моменте сваког друштва у одређеним периодима. Данас, савремени правни системи јесу више него икада друштвено условљени "незауостављивом експанзијом информација", које обликују колективну и индивидуалну свест друштва, односно поједина. Право има незахвалну улогу да такве промене правно уобличи, регулише, и детерминише у правне акте различитог садржаја. Један од главних супсрата данашњег савременог друштва јесте потреба да појединац или друштво буду више одговорни за своје поступке и радње, тако да се друштвено намеће потреба регулисања ових питање кроз систем норми.

Данас право веома обимно детерминише различите облике одговорности, како за појединца тако и за колективне заједнице формалног типа. Уопштено посматрајући, може се говорити о једном тренду у савременим правним системима, тренду успостављања одговорности за различите друштвене интеракције појединаца, што је последично повезано са развојем савременог друштва. Данас, појединац или нека формална друштвена група, па чак и државе као субјекти, јесу предмет правне одговорности знатно ширег спектра њиховог деловања. Право данас више него икада "промовише" одговорност као нужан елемент сваког савременог друштва. Зато, данас када говоримо о односу права према концепту одговорности, говоримо о односу који јесте еволуирао, и који данас представља једну од детерминанти сваког савременог правног система. Појединац и друштво су данас правно

одговорни на много вишем нивоу, него што је то икада био случај. Мишљења смо да овај тренде ће само бити настављен, и да ће се еволутивно развијати у складу са развојем друштва, а оно већ данас намеће веће захтеве у погледу правног регулисања различитих друштвених појава односно интеркција које ће бити формално утемељене на неком од правно уобличеној норми која ће ту појаву или интеркацију детерминисати као одговорност.

Право као наука, јесте заснована на одређеним принципима, међу којима један од најзначајнијих јесте принцип индивидуализације. На тим полазиштима, јесте развијан правни концепт схватања одговорности. Одговорност се увек посматра кроз призму субјекта, односно лица (физичког или правног), који може бити одговоран за одређено чињење, односно нечињење. Реч је о односу који подразумева право и дужност која проистиче из одређених правно релевантих односа. Субјект одговорности, појединачно или колективно, може *носити* одговорност, односно *бити* одговоран за нешто, може *преузети* одговорност за нешто, може се *позвати* на одговорност и, коначно, може *деловати* одговорно. Ово су принципи на основу којих се установљава постајање нечије одговорности. Овај принцип јесте једнако примењив и на директора као субјекта одговорности, што јесте предмет даљег истраживања овог сегмента рада.

5.2. Директор као субјект одговорности – принципи и облици одговорности

Етички утемељен концепт одговорности, нормативно интегрисан у један правни систем, мора бити објективно и субјективно јасно детерминисан за свако конкретно правно релевантно чињенично стање које се може подвести кроз неки од облика одговорности који су конституисани. Субјекти одговорности јесу физичка и правна лица, и као таква она могу бити предмет правне одговорности за она противправна дела која су као таква прописане формалним актима једног правног система. Индивидуализација одговорности не представља ништа друго него конкретизацију истог у

односу на објект заштите права или интереса који су повређени или угрожени од стране субјекта односно конкретног лица.

Да би спознали и разумели концепт правне одговорности за конкретног субјекта, што у овом истраживању јесте директор, мора се у контекст узети искључиво права и овлашћења директора. У зависности од обима права и овлашћења директора, директно зависи и обим односно облик одговорности за датог субјекта. Правни положај директора у привредним субјектима јесте предмет истраживања овог рада, па је у претходним сегментима рада исти анализиран са становишта његових права, овлашћења и обавеза. Да би се заукрижили сви релевантни сегменти правног положаја директора у привредним субјектима, неопходно је анализирати његов правни положај у контексту одговорности која директно проистиче из формалних извора права која управо детерминишу његова права, овлашћења и обавезе, на основу чега се и креира правни оквир његове одговорности.

Правна одговорност у привредним субјектима јесте индивидуализована, односно конкретизована у зависности од правне форме привредног друштва на првом месту. Да би директор могао бити одговоран за неке од облика одговорности о којима ће бити речи, претходно он мора бити нормативно одређен као један од обавезних органа привредног друштва. Претходно је нормативном анализом одредби Закона о привредним друштвима закључено да само друштво са ограниченом одговорношћу и акционарска друштва прописују обавезу именовања директора као једног од органа управљања у овим привредним друштвима. Када се разматра правни домет одговорности директора, свакако се о истој може говорити само онда када је директор законом предвиђен као један од органа управљања привредног друштва. У контексту правне одговорности директора, неопходно је прво разврстати шта се сматра под тим појмом, и шта правна одговорност обухвата у погледу различитих облика одговорности која постоји. С обзиром да не постоји универзална правна дефиниција одговорности директора, аналогно се може применити она која јесте доктринарно усвојена приликом дефинисања правне одговорности. Под одговорношћу директора подразумева се његов правни однос који има у односу на права и дужности

која су му поверане као органу управљања у привредном друштву. Правни однос базиран на конкретним правима и дужности која су поверена директору као једном од органу привредног друштва јесу општи основ приликом разматрања питања његове правне одговорности. Општи принцип одговорности који је и етички претходно елабориран, подразумева у основи дужност овог лица, тј. органа друштва, да ради у интересу субјекта који га именована, тј. привредног друштва. Из овог оквира одговорности, иста се даље конкретизује кроз њене различите облике који могу бити предмет опште правне одговорности директора. Директор је дакле првенствено одговоран према привредном друштву које га је именovalo као једног од органа управљања друштвом, али једнако одговоран и за поштовање императивних норми које су садржане у прописима казненог законодавства Р. Србије, а које се могу подвести под генерални концепт схватања правне одговорности директора. Директор може бити субјект одговорности, и то за различите облике одговорности које постоје. Постоји доктринарно схватање да одговорност директора се може посматрати кроз призму његове субјективне одговорности према друштву, и субјективно-објективне одговорности за поштовање позитивних прописа правног система која детерминишу неке од облика одговорности.³²³ Друга доктринарна схватања анализирају питање одговорности директора према санкцији која је запрећена. У том смислу, постоје две врсте одговорности директора: одговорност према привредном друштву које изриче санкцију, казну или другу дисциплинску одговорност директора; и одговорност директора за поштовање правне државе, јавног интереса и поретка, а која је прописана у казненом законодавству.³²⁴ *Са становишта одговорности директора за поверене послове од стране привредног друштва, директор има: одговорност за организацију процеса рада; одговорност за резултате пословања; одговорност за доношење потребних одлука из домена његове надлежности; одговорност за*

³²³ Петровић Томић, Н.: Одговорност директора за штету по Закону о привредним друштвима; Право и привреда : часопис за привредноправну теорију и праксу ISSN: 0354-3501.- God. 51, br. 4/6 (2014), str. 130-147.

³²⁴ Мицковић, М.: Фудичијарне дужности и одговорност; Правна мисао у срцу Шумадије.- стр. 495-508.

*спровођење одлука из домена његове надлежности; одговорност за активни и неоматану комуникацију са другим органима управљања у привредном друштву.*³²⁵ Поред тога, директор је одговоран за законито пословање у раду друштва и испуњавање прописаних обавеза, али овај облик одговорности садржи дуализам у себим, јер је овај облик одговорности везан за поштовање правне државе и поретка. Овде је примарни објект заштите интереса држава, односно правни поредак, док је од секундарног значаја заштита интереса привредног друштва. Поштовање позитивно правних прописа представља облик одговорности директора који је примарно везан за заштиту интереса државе односно друштва, кроз поштовање одредби прописа који на посредан или непосредан начин штите неке од парцијалних интереса државе односно друштва. Ови интересу јесу објект заштите у најширем могућем смислу, док њихова конкретизација јесте прописана у појединим нормама одређених закона.

На основу претходног излагања могу се класификовати следећи облици одговорности директора, и то по градацији на: кривичну одговорност; привредно преступну одговорност; прекршајну одговорност; дисциплинску одговорност; и материјалну одговорност. Директор може бити одговоран, и казнено бити процесуиран за појединачна дела односно радње из сваке од пет наведених области. Генерално, одговорност директора јесте у корелацији са његовим правима и овлашћењима, али то питање је од секундарног значаја када се разматра његова евентуална казнена одговорност, што ће бити посебно детерминисано.

Схватајући потребу за анализом правне одговорности директора кроз казнену одговорност истог, неопходно је првенствено истаћи да број дела и радњи који могу бити подведене кроз процесуирање директора као одговорног лица или учиниоца дела, јесте значајан и обиман. Уколико само говоримо о кривичној одговорности директора, као казнено најтежем облику угрожавања правног поретка државе, основни материјални акт – Кривични законик Републике Србије, предвиђа преко 30 кривичних дела која

³²⁵ Blowfield, M.: Corporate responsibility; Oxford : Oxford university press, cop. 2011- ISBN 978-0-19-958107-8. pgn. 183.

по својој конструкцији могу бити дела за које се процесуирају директори као учиниоци истих. Ако у обзир се узме и чињеница, да поред кривичне одговорности, постоје још четири облика одговорности за које се могу директори процесурати, јасно је да обим одговорности директора значајан. Уважавајући чињеницу да предмет истраживања обухвата концепт правног положаја директора у привредним субјектима, чији интегрални део мора бити и анализа његове правне одговорности као важног сегмента његовог правног положаја, неопходно је анализирати релеванте и најзначајније облике одговорности. Имајући у виду претходно изнете чињенице у вези са општим обимом одговорности директора у казненом смислу, нецелисходно би било са становишта детерминисаних циљева истраживања да свако кривично дело за које се може директор процесуирати буде предмет анализе. Индивидуализација конкретних кривичних дела, и њихова посебна кривичноправна анализа није могућа, из објективних разлога претходно детерминисаног предмета истраживања, као и општег и посебних циљева. Из тог разлога, у следећим сегменти рада посебно ће се анализира кривична одговорност директора за одабрана (не сва) кривична дела, која по свом значају у смислу степена угрожавања објекта заштите, као и учесталости процесурања истих, јесу на врху у односу на остала кривична дела. Након анализе релевантних кривичних дела која су прописана у Кривичном закону Р. Србије, фокус истраживања ће бити усмерен на одговорност директора за привредне преступе. Схватајући ограниченост обима истраживања, као и чињеницу да прекршајна и дисциплинска одговорност директора јесте базирана на општим принципима дефинисане правне одговорности, сматрамо да дато истраживање би било нецелисходно, уз уважавање партикуралног значаја наведених облика одговорности. Овако конципираним истраживањем релевантног питања одговорности директора, резултати који ће се постићи биће манифестовани у адекватној нормативној анализи конкретног обима и облика одговорности директора са казног становишта. О другим облицима одговорности, сматрамо да би са становишта правне науке исто било нецелисходно и упитно, иако можемо потврдити оно што је већ и у самом уводу овог поглавља апострофирано, да

одговорност као етички појам сублимира у себи различите облике одговорности, али са становишта права једино релеванта јесте она која је правно утемељена материјалним изворима права Р. Србије.

5.3. Кривична одговорност директора у Кривичном закону Р. Србије

Кривичноправна одговорност директора се разматра са становишта његовог правног односа према правима и дужностима које су му поверене приликом обављања својих функција. Претходно је детрминисано да у основи правна одговорност јесте заснована на етичким принципима који се индивидуализују за свако чињенично стање. Индивидуализацију етичких принципа на којима почива одговорност јесте у домену надлежности државе и друштва. Друштвено утемељен концепт одговорности који је базиран на етичким принципима јесте лимитирајућег дејства јер њена ретрубитивна функција јесте ограничавајућа, имајући у обзир чињеницу да санкције за повреду правила о одговорности изриче друштво у форми друштвене санкције. Држава утемељују концепт одговорности у оквиру формалних извора права, па је исти нормиран у позитивноправним прописима једне државе. У зависности од значаја објекта заштите који држава штити, и последица које одређеним радњама настају, правно утемељење одговорности јесте садржано у релеватним легислативним изворима различитог карактера. Најтеже повреде датог концепта схватања одговорности јесу прописане као кривична дела у оквиру Кривичног законика Р. Србије, и у оквиру споредног законодавства.

Када се разматра питање правне одговорности директора, оно се увек мора посматрати и анализирати искључиво са аспекта његовог правног односа према правима и дужностима које обавља. Другим речима, не постоји правна одговорност директора ни у једном случају, уколико иста није последично повезана са конкретним правом или конкретном дужношћу које су му поверене или од стране законодавца, или од стране привредног друштва које га је именovalo за једног од органа управљања. Установљен постулат правне

одговорности директора се само надограђује на анализу кривичноправне одговорности директора. Директор може бити кривичноправно одговоран уколико су испуњена претходна услова два. Први јесте у корелацији са општим концептом схватања правне одговорности, тако да директор може бити кривично одговоран ако је претходно јасно установљен његов правни однос према правима и дужностима које су му поверене. Други услов јесте да повреда датих права и дужности које су му поверене јесте као таква инкриминисана у Кривичном законнику, или споредном законодавству. Ово су објективни услови који претходно морају бити испуњени да би се могло говорити о евентуалној кривичноправној одговорности директора.

Кривичноправна одговорност директора јесте искључиво заснована на повреди одредби Кривичног законика, и споредног кривичног законодавства. Директор може бити кривично гоњен искључиво за дела која су дефинисана као кривична дела. За разлику од привредних преступа, где основ одговорности директора може бити садржан у закону као правном акту, али и подзаконским актима, кривичноправна одговорност јесте инкорпорирана искључиво као интегрални елемент одређеног законског прописа. Кривична одговорност директора се сматра као најтежи облик одговорности, узимајући у обзир последицу радње кривичног дела и тежину законом предвиђене казне. У казненоправној градацији, кривична дела јесу дела која највише угрожавају виталне интересе државе, појединца и друштва. Директор као орган управљања у привредном друштву може бити учинилац бројних законом прописаних кривичних дела, и са становишта предметне и циљне оријентације рада, индивидуализација тих дела и њихова појединачна кривичноправна анализа би била концептуално неприхватљива. Основни циљ овог сегмента рада јесте да установи да ли директор привредног друштва може бити кривично одговоран, која су дела за која може бити процесуиран, и која су специфична обележја тих дела у односу на његов правни положај.

Директор као непосредни учинилац кривичних дела ретко се као такав у конкретном бићу дела дефинише. Наиме, кривична одговорност директора не произилази из специфичности дате личности, већ искључиво на основу

његовог правног статуса који има у привредном друштву, статуса одговорног лица. Кривична одговорност директора директно произилази из његовог правног детерминисања у Закону о привредним друштвима као одговорног лица у привредном друштву, односно законског заступника друштва. Хипотететички говорећи, директор привредног друштва може бити учинилац значајног броја кривичних дела која су као таква инкриминисана у кривичном законодавству, али не са становишта његове правне функције које обавља, већ као обичан грађанин.

Кривичну одговорност директора искључиво можемо да анализирамо на основу његовог статуса одговорног лица у привредном друштву, и сходно томе инкриминисана су значајна дела у којима се као учинилац дела јавља директор сходно свом правном статусу одговорног лица. На основу спроведене нормативне анализе одредби Кривичног законика, издвојена су следећа кривична дела која по мишљењу аутора овог рада могу бити приписани директору привредног друштва као учиниоцу, и то *несавестан рад у привредном пословању; проузроковање стечаја; проузроковање лажног стечаја, злоупотреба овлашћења у привреди; пореска утаја; неуплаћивање пореза по одбитку; прање новца; злоупотреба монополистичког положаја; неовлашћено употреба туђег пословног имена и друге посебне ознаке робе или услуге; оштећење повериоца; нарушавање пословног угрета и кредитне способности; одавање пословне тајне; онемогућавање вршења контроле; недозвољена трговина; обмањивање купаца; повреда права по основу рада и права из социјалног осигурања; повреда права на управљање; повреда права на штрајк; непредузимање мера заштите на раду; загађење животне средине; непредузимање мера заштите животне средине; оштећење животне средине; недозвољено бављење одређеном делатношћу; злоупотреба службеног положаја; трговина утицајем; примање мита*. Наведена кривична дела јесу на посредан или непосредан начин повезана са правни статусом директора као одговорног лица, који се у оквиру наведених дела инкриминише као могући учинилац кривичног дела.

Директор као одговорно лице може бити учинилац различитих кривичних дела која су прописана у Кривичном законика. Уколико би као критеријум

узели групни заштитни објект кривичних дела, директор као одговорно лице може извршити дела:

- против привреде;
- против права по основу слободе рада;
- против животне средине; и
- против службене дужности.

Уважавајућу специфичност захвета који су постављени у погледу кривичноправне анализе одговорности директора привредног друштва, неопходно је указати да за највећи број наведених кривичних дела директор одговора по основу правно релеванте чињенице да је одговорно лице у правном лицу. Схватајући детерминисани предмет истраживања, као и дефинисане циљеве и задатке, поред претходно анализираних општих питања из домена кривичноправне одговорности директора, анализираће се изабрана кривична дела која по свом значају, објекту заштите, као и учесталости извршења дела, се могу сматрати као посебна у односу на остала дела. Изабрана кривична дела биће предмет анализе у наставку рада.

5.3.1. Злоупотребе овлашћења у привреди (члан 238) КЗ

Кривична дела против привреде у самом свом називу неупитно асоцирају на дела која су последично повезана за привредним субјектима. Привредна кривична дела јесу прописана у оквиру засебне главе двадесет два Кривичног законика, и обухватају двадесет четири дела чија инкриминација има за циљ да заштити привредни систем, субјекте привредног пословања, као и само функционисање привредних односа. Групни заштитни објект ових кривичних дела јесте детерминисани модел привреде и привредних односа који се штити.³²⁶ Он у себи сублимира основне постулате равноправности међу привредним субјектима и поштовање постулата привредног пословања. Кривична дела против привреде јесу махом прописана у оквиру

³²⁶ Стојановић, З.: Кривична дела против привреде у КЗ Србије; Промене у правном систему Републике Србије, зборник радова / V традиционални научно-стручни скуп Златиборски дани права 2008., Златибор 21-24. фебруар 2008.- Стр. 109-122

одредби Кривичног законика, али су остали одређени рецидиви прошлости, па се одређена кривична дела могу пронаћи у споредном кривичном законодавству. Кривична дела против привреде јесу последично највише повезана са правни статусом директора у привредном друштву. Другим речим, анализирајући сва кривична дела која су прописана у оквиру засебних глава Кривичног законика, највећи број дела за које се као један од учиниоца јавља и одговорно лице у привредном друштву – директор, јесу прописана у оквиру кривичних дела против привреде. Кривична дела против привреде јесу специфична у смислу бића самих дела, јер је радња извршења дела као и објект заштите специфично дефинисан, тако да учинилац дела неретко мора имати посебан правни статус или стручност и знање да би могао бити учинилац дела.³²⁷ Анализирајући индивидуална кривична дела против привреде, директор јесте дефинисан као једини или један од могућих извршиоца дела. Ипак, постоји значајна разлика између кривичне одговорности директора за дела против привреде, у односу на дела против права по основу слободе рада или друга дела из наведених области. Разлика постоји у радњи извршења између дела која су груписана по групном заштитном објекту. За дела против привреде, директор привредног друштва одговара услед правне чињенице да је одговорно лице у правном лицу, и ово јесте заједничко за сва дела за која је исти одређен као могући учинилац. Разлика постоји на основу правног положаја директора у корпоративном устројству привредног друштва. За кривична дела против привреде, директор одговара услед вршења функције пословођења привредним друштвом. Његова кривична одговорност за дела против права по основу слободе рада произилазе, не из његове пословодне функције као лице које има посебне дужности према друштву, већ из његове радноправне функције унутар привредног друштва. Другим речима, директор привредног друштва одговара за кривична дела против привреду услед обављања послова друштва на свакодневном нивоу. У том смислу, као посебно важно кривично дело, како по учесталости његовог извршења, тако и по важности последица

³²⁷ Види више: Врховшек, М.: Кривична дела против привреде; уџбеник – Привредна академија Нови Сад, 2006. год.; ИСБН 86-84613-06-6

које наступају, кривично дело злоупотребе овлашћења у привреди јесте по мишљењу аутора рада адекватно дело за индивидуалну анализу са становишта кривичноправне одговорности директора.

Кривично дело Злоупотребе овлашћења у привреди је законски описано у члану 238. Кривичног законика. Законски опис кривичног дела је следећи:

1) Одговорно лице у предузећу или другом субјекту привредног пословања које има својство правног лица или предузетник, које у намери прибављања противправне имовинске користи за правно лице у којем је запослено, за друго правно лице или други субјект привредног пословања који има својство правног лица или за предузетника:

1) ствара или држи недозвољене новчане, робне или друге вредносне фондове у земљи или иностранству или противправно онемогућава остваривања власничких права акционара

2) састављањем исправе неистините садржине, лажним билансима, проценама или инвентарисањем односно лажним приказивањем или прикривањем чињеница, неистинито приказује стање или кретање средстава или резултати пословања, па на тај начин доведе у заблуду органе управљања у предузећу или другом правном лицу приликом доношења одлука о пословима управљања или предузеће или друго правно лице стави у повољнији положај приликом добијања средстава или других погодности које им се не би признале према постојећим прописима;

3) средства којима располаже користи противно њиховој намени;

4) на други начин грубо повреди овлашћења у погледу управљања, располагања и коришћења имовином;

5) противно вољи акционара не потписује проспекат за трговање акцијама на берзи, а давањем лажних података доводи у заблуду купце акција о стању капитала правног лица, казниће се затвором од три месеца до пет година.

(2) Ако је услед дела из става 1. овог члана прибављена имовинска корист која прелази износ од пет милиона динара, учинилац ће се казнити затвором од једне до осам година.

(3) Ако је услед дела из става 1. овог члана прибављена имовинска корист у износу преко петнаест милиона динара, учинилац ће се казнити затвором од две до дванаест година.

Кривично дело злоупотреба овлашћења у привреди јесте узето као једно од доминантних кривичних дела из корпуса дела против привреде управо услед начин законског дефинисања бића кривичног дела од стране законодавца. Кривично дело злоупотреба овлашћења у привреди обухвата веома широк опсег различитих злоупотреба у привредном пословању. Став један наведеног члана већ упућује на директну могућу кривичну одговорност директора друштва, тиме што се јасно прописује да учинилац дела јесте "одговорно лице у предузећу или другом привредном субјекту". Специфичност овог кривичног дела се огледа у чињеници да се као учинилац дела искључиво може појавити физичко лице које има статус одговорног лица у конкретном привредном субјекту. С обзиром да је директор привредног друштва одговорно лице и законски заступник друштва, сасвим је јасно да је инкриминацијом дела исти обухваћен као потенцијални учинилац дела. Да је реч о делу чија се радња може последично довести у везу са обављањем пословодне функције од стране директора, јасно је на основу самог законског описа истог, као и последица које из учињеног дела наступају. Карактеристика овог кривичног дела јесте постојање намере код учиниоца дела да се прибави противправна имовинска корист. Специфичност дела се огледа и у чињеници да учинилац дела – одговорно лице, не прибавља противправну имовинску корист за себе већ за правно лице у којем има својство одговорног лица. Уколико је директор привредног друштва учинилац овог дела, он исто није учинио ради прибављања противправне користи за себе, већ за привредно друштво у којем је именован на функцију директора која га последично легитимише као одговорно лице у привредном друштву.

Основни облик кривичног дела (став 1) јесте прописао радњу кривичног дела али је иста алтернативне природе. Наиме, у интенцији законодавца да релативно широко детерминисани заштитини објект дела пропише у оквиру једног кривичног дела, последично јесу прописане бројне радње извршења

дела које су алтернативно одређене. Неке од њих се толико међусобно разликују тако да се може говорити о различитим кривичним делима која су предвиђена у оквиру једног члана, а које повезује намера прибављања противправне имовинске користи. То су: стварање или држање недозвољених новчаних, робних или других вредносних фондова у земљи или иностранству; противправно онемогућавање остваривања власничких права акционара; довођења у заблуду органа управљања приликом доношења одлуке о пословима управљања неистинитим приказивањем стања или кретања средстава или резултата пословања (лажни биланси и процене; састављање исправе са неистинитим садржајем); на исти начин стављање у повољнији положај правног лица приликом добијања средстава или других погодности које им се не би признале према постојећим прописима; коришћење средстава противно њиховој намери; груба повреда овлашћења у погледу управљања, располагања и коришћења имовином.³²⁸ Радње извршења кривичног дела злоупотребе овлашћења у привреди уистину су веома разноврсне, и можемо се сложити са констатацијом цитираног аутора да се може говорити и посебним кривичним делима која су прописана у оквиру једног дела. За ово истраживање јесте релеванта следећа чињеница. Највећи број наведених алтернативно одређених радњи дела јесу у директној корелацији са свакодневним радњама које обавља директор једног привредног друштва. Претходно изнета констатација да је ово кривично дело по свом бићу највише у корелацији са пословодном функцијом директора привредног друштва јесте потврђена. Из набројаних радњи јасно се може успоставити корелација истих са активностима које су претходно идентификоване као управљачке или пословодне у корист директора привредног друштва. Кривично дело се може учинити само са умишљањем, што јесте једно од општих обележја већине кривичних дела против привреде. Исто се може рећи и за прописани тежи облик дела у ставу два и три наведеног члана, јер се као основ за квалификовање извршене радње дела узима прибављена имовинска корист за правно лице. У том

³²⁸ Стојановић, З.: Коментар Кривичног законика; Београд : Службени гласник, 2012: ИСБН 978-86-519-1483-9, стр. 700.

смислу постоји тежи и најтежи облик кривичног дела, а квалификаторна околност која се цени у сваком појединачном случају јесте искључиво везана са висину прибављене имовинске користи.

5.3.2. Повреде права по основу рада и права из социјалног осигурања (члан 163) КЗ

Инценција законодавца у контексту заштите права по основу рада није да пружи општу правну заштиту инкриминацијом одређених радњи из ове области, већ само да у оним ситуацијама када норме радног и социјалног права не могу у довољној мери да заштитите највиталније интересе из ових области пружи виши степен заштите. Другим речима, законодавац се уздржава од радњи које се могу схватити као претерани интервенционализам у кривичноправној заштити права по основу рада. Кривичноправна заштита која је инкриминисана у КЗ има акцесорни карактер, јер есецијално кривично право не детерминише право на рад, већ то чини Закон о раду који је *lex generalis*. Сходно томе, реч је о кривичним делима која имају бланкетни карактер. За разлику од кривичних дела против привреде, где се као учинилац дела у значајном обиму искључиво јавља одговорно лице у правном лицу, учинилац дела против права по основу рада може бити било које лице. Међутим, с обзиром да се ово кривично дело разматра са становишта кривичноправне одговорности директора, јасно је да се исто може тумачити и примењивати по основу законом дефинисаних права директора која имају радноправни карактер.

Законски опис кривичног дела Повреда права по основу рада и права из социјалног осигурања је:

Ко се свесно не придржава закона или других прописа, колективних уговора и других општих аката о правима по основу рада и о посебној заштити на раду омладине, жена и инвалида или о правима из социјалног осигурања и време другом ускрати или ограничи право које му припада, казниће се новчаном казном или затвором до две године.

Из законског описа кривичног дела не може се закључити да одговорно лице у правном лицу јесте један од могућих учиниоца кривичног дела. Законски опис кривичног дела у погледу дефинисања учиниоца истог јесте недереминисана, тј. свако лице може бити учинилац дела, што се јасно може закључити на основу одреднице "ко". Тиме је одређено да свако лице може бити учинилац дела. Ипак, уважавајући чињеницу да је право на рад уставна категорија, и као таква и дефинисана у оквиру посебног закона, јасно је да наведено дело штити најосновније постулате прописаних права. С обзиром да директор привредног друштва има најшира могућа радноправна овлашћења, исти неретко управо јесте учинилац радње која је прописана овим делом. Управо претходно наведени закључци да обим права и овлашћења директора утичу на обим и карактер његове одговорности се могу на овом кривичном делу доказати. Иако законодавац за разлику од кривичних дела против привреде директора као одговорног лица експлицитно не наводи, из његовог правног положаја унутар привредног друштва, законом прописаних функција и надлежности јасно проистиче да се исти врло вероватно може појавити као учинилац овог дела.

На основу законског описа кривичног дела могу се идентификовати објективно-субјективни елементи дела. Заштитни објект се јасно идентификује у законском опису дела. *Заштитни објект јесте вишеструко одређен и њиме се штите основна права на рад, посебна заштита на раду омладине, жене и инвалида, као и права из социјалног осигурања.* Интересантно је да прва два објекта заштите јесу директно повезана са правом на рад, и дигресивни елемент јесте посебно препознавање друштвено осетљивих група у контексту остваривања права на рад (омладина, жене, инвалиди). Трећи објект заштите овог кривичног дела није радног карактера, бар не у ужем смислу датог појма. Наиме, трећи објект заштите јесу права из социјалног осигурања, која могу али и не морају бити повезана са радним правом. Претпостављамо да је интенција законодавца била да сродна права, право на рад и право на социјално осигурање, буду инкриминисани у једном делу, а не одвојено.

У претходноме делу кривичноправне анализе дела дефинисана су лица која могу бити учиниоци дела, и објект заштите који је законски одређен. Значај овог кривичног дела у контексту овог истраживања јесте двојако одређен. Са једне стране претходно је истакнуто да директор има најшира радноправна овлашћења, а да објект заштите овог кривичног дела јесу основна права на рад која могу бити угрожена управо од стране директора привредног друштва. Други значај овог кривичног дела у контексту анализе обима кривичноправне одговорности директора, јесте узрочно последична веза између радње кривичног дела и потенцијалних радњи директора привредног друштва. Радња кривичног дела је веома екстензивно одређена, тако да је се иста може веома широко тумачити. У основи, докринарно схватање радње кривичног дела указује да се иста може тумачити као "непридржавање закона или других прописа, колективних уговора и других општих аката којима су предвиђена права по основу рада која се ускраћују или ограничавају".³²⁹ Оваквим докринарним тумачењем радње кривичног дела, јасно је да обим одговорности директора која произилази из његових радноправних овлашћења која су у трећем одељку рада анализарана јесте значајна. Непридржавање закона или других прописа у којима су дефинисана права по основу рада јесу градацијски детерминисана. Повреда ових права у највећем броју случајева јесте повезана са послодавцем код којег је одређено лице радно ангажовано. С обзиром да је претходно дереминисано да у погледу заступања интереса послодавца директор јесте правно легитимисан да заступа његове интересе, јасно је да свака повреда радних права која су заштићена овим кривичним делом јесу она која могу бити повређена од стране директора као послодавца. Схватајући овако дефинисан објект заштите, као и радњу кривичног дела, јасно је да директор привредног друштва има значајну правну одговорност за поштовање законом установљених права из области радног законодавства, као и да за кршење истих може кривично одговорати. С обзиром на претходно дефинисан објект заштите и радњу кривичног дела, јасно је да за постојање истог је неопходно

³²⁹ Стојановић, З.: Коментар Кривичног законика; Београд : Службени гласник, 2012: ИСБН 978-86-519-1483-9, стр. 494.

да је дошло до повреде одређених права. Бланкетни карактер кривичног дела упућује на повреду права која су дефинисана у области радног законодавства, првенствено у оквиру Закона о раду. Да би кривично дело постојало неопходно је да је радња кривичног дела довела до последица које се огледају у ускраћивању или ограничавању неког права које је законски дефинисано. Коначно у погледу субјективног елемента кривичног дела, јасно је да учинилац дела мора да поступа са умишљајем. Извршилац кривичног дела мора знати да запосленом по основу закона или другог општег правног акта прапада одређено право, али му и поред тога исти то ускраћује или ограничава.³³⁰

Из анализе законског описа кривичног дела јасно је да директор привредног друштва јесте лице за које се највероватније може претпоставити да ће извршити радњу кривичног дела, с обзиром на постојање датих овлашћења да одлучује о правима запослених.

5.3.3 Злоупотреба службеног положаја (члан 359) КЗ

Кривична дела против службене дужности јесу инкриминисана у глави тридесет трећој Кривичног законика, и општи заштитни објект ове групе кривичних дела јесте службена дужност. Релевантно питање које се одмах намеће као легитимно јесте каква је повезаност директора привредног друштва са једне стране и службене дужности која се појмовног повезује као службена дужност у државној управи, односно јавној служби. Корелација постоји у погледу учиниоца кривичног дела. Иако се на основу појмовног одређивања учиниоца дела које има статус службеног лица може закључити да само државни односно јавни службеници могу бити учиниоци овог дела, законодавац је прошири круг могућих учинилаца дела и уврсти и одговорно лице у правном лицу. Схватајући значај кривичних дела против службене дужности, уз претходно прелиминарну анализу свих кривичних дела која су прописана у овој глави КЗ, закључено је да наједкватније кривично дела за

³³⁰ ибидем.

анализу у контексту кривичноправне одговорности директора јесте кривично дело Злоупотребе службеног положаја.

Законски опис кривичног дела је следећи:

(1) Службено лице или одговорно лице које искоришћавањем свог службеног положаја или овлашћења, прекорачењем границе свог службеног овлашћења или невршењем своје службене дужности прибави себи или другом физичком или правном лицу какву корист, другом нанесе какву штету или теже повреди права другог, казниће се затвором од шест месеци до пет година.

(2) Ако је извршењем дела из става 1. овог члана прибављена имовинска корист у износу преко четристопедесет хиљада динара, учинилац ће се казнити затвором од једне до осам година.

(3) Ако вредност прибављене имовинске користи прелази износ од милион и петсто хиљада динара, учинилац ће се казнити затвором од две до дванаест година.

Специфичност овог кривичног дела јесте одмах видљива на основу датог законског описа дела. Радња извршења основног облика који је прописан у ставу један јесте алтернативно одређена. *Постоје три радње извршења основног облика дела, и то: искоришћавање службеног положаја или овлашћења, прекорачење службеног положаја или овлашћења и невршење службене дужности.* Схватајући директора као одговорног лица у привредном друштву, а уз уважавање законом одређених радњи извршења дела, јасно је да исти као извршилац може извршити само прву наведену радњу - искоришћавање својих овлашћења. Остале две радње извршења јесу повезане са службеним лицем као могућим учиниоцем дела, док се одговорно лице у правном лицу не може кривично гонити за иста. Уколико је директор привредног друштва својом радњом искористи своја овлашћења, последица кривичног дела мора бити јасно детерминисана. Законски опис дела нам указује да се последица дела јавља у три облика. Први облик јесте у прибављању себи или другом физичком или правном лицу одређену корист. Други облик јесте у наносењу штете другоме, док је трећи облик последице у тежој повреди права другог. Анализирајућу могуће последице извршене радње кривичног дела, јасно је да директор привредног друштва у односу на

исте може проузроковати својом радњом настанак било које од три наведен облика последица. С обзиром на правни положај директора у привредног субјекту, као и његова права и овлашћења, јасно је да он својим радњама може проузроковати настанак било које од законом прописаних последица овог кривичног дела.

Специфичност овог кривичног дела јесте у његовој правној природи. Наима, иако је првенствено интенција законодавца да инкриминисањем овог дела заштити службену дужност лица која су као таква ангажована за рад у јавним службама, законском стипулацијом да злоупотребу службеног положаја може да учини службено лице или одговорно лице у правном лицу, домет дела улази у сферу дела против привреде, уколико се исти анализира са становишта учиниоца дела. Инкриминисањем одговорног лица у правном лицу као могућег учиниоца дела путем искоришћавања својих овлашћења, законодавац је знатно проширио правни домет овог дела и на другу групу кривичних дела којима се штите интереси привреде, односно привредног пословања.

Релаванта питања која се намећу у вези са објективним елементом кривичног дела јесу везана за извршиоца дела. Законски опис кривичног дела јасно указује да не може било које лице бити извршилац кривичног дела злоупотребе службеног положаја. Као што и сам назив дела наговештава, законски опис јасно прецизира да се као извршиоци дела могу појавити искључиво две категорије физичких лица, службено лице и одговорно лице у правном лицу. Проблем који је идентификован у одређеним научним круговима односи се на начин утврђивања постојања злоупотребе службеног положаја у субјективном смислу.³³¹ Правни положај директора, и дужности које проистичу из обавезе вођења послова привредног друштва, јесу такве природе да дају одређена дискрециона права директору да на основу релевантих и доступних података и информација донесе пословодну одлуку од значаја за пословање привредног друштва.

³³¹ Колаковић Бојовић, М.: Злоупотреба положаја одговорног лица - *de lege lata at de lege ferenda*; Преступ и казна: *de lege lata at de lege ferenda*; Београд, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, 2014. године: ИСБН 978-86-83287-78-9, стр. 237-246.

Неретко такве одлуке имају укалкулисани ризик који свако пословање на отвореном привредном тржишту препознаје као нужну детерминату привредних односа. Схватајући дискрециона права директора привредног друштва у свакодневном вођењу послова друштва и потреби доношења управљачких и пословодних одлука, легитимно се намеће питање да ли се на основу овако широке примене ове инкриминације доводи у питање самосталност директота у доношењу ових одлука. Уколико би свака одлука која је последично повезана са одређеном радњом која је резултовала наступањем закономо предвиђених последица, схврха ове инкриминације може бити контрапродуктивна, јер оставља значајан простор за њено креативно и екстензивно тумачење од стране тужилашта које по службеној дужности спроводи поступак. Субјективни елемент овог кривичног дела се не разликује у односу на друга дела која су претходно анализирана. Да би извршилац био кривично одговоран потребно је да постоји умишљаљ код њега приликом ивршења радње кривичног дела. Потребно да код извршиоца дела постоји свест о томе да се предузимају радње које су као такве противправне закону и другим прописима који представљају заштити објект кривичног дела. Законодавац је прописао тежи облик дела у ставу два, и као и код кривичног дела злоупотребе овлашћења у привреди, квалификаторна чињеница од значаја јесте прибављена имовинска корист. Тежи облик дела постоји ако је прибављена имовинска корист и износу од преко четиристо педесет хиљада динара, на најтежи облик из става три, када прибављена имовинска корист прелази износ од милион и петсто хиљада динара.

На основу овако спореведене нормативне анализа кривичноправне одговорности директора у кривичном законодавству Р. Србије, јасно је да обим и карактер његове одговорности јесте директно повезан са две чињенице од значаја. Директор јесте одговорно лице у привредном друштву, и директор може кривично одговарати за одређена дела на основу обима права, овлашћења и надлежности може која га легитимишу као могућег учиниоца дела.

5.4. Одговорност директора за привредне преступе

Правна одговорност директора привредног друштва јесте јасно установљена на основу принципа његовог објективног положаја у корпоративној структури управљања привредног друштва. Директор јесте одговорно лице, и као такво може бити процесуирано за различита казнена дела која су прописана казним законодавством. У претходном делу рада детерминисан је обим кривичноправне одговорности директора као потенцијалног учиниоца различитих кривичних дела, а која су последично повезана са његовом функцијом у привредном друштву. Општи закључак јесте да Кривични законик прописује значајан број кривичних дела која по својим обележјима, било да је у питању објект радње дела, учиниоц дела или заштитни објект, јесте у корелацији са привредним друштвом и одговорним лице у привредном друштву, тј. директором. Проблематика детерминисања кривичноправне одговорности директора јесте што она не може бити установљена на неким општим постулатима, јер сама правна концепција Кривичног законика јесте базирана на објективно-субјективним елементима бића кривичног дела. Сходно изнетом, анализа кривичноправне одговорности директора јесте искључиво заснована на принципу *nulla crimen, nula poena sine lege*. Кривична одговорности директора није установљена као општи правни стандард, већ она проистиче из законског описа конкретних кривичних дела која се последично могу довести у везу са директором привредног друштва.

Правни модел одговорности директора за привредне преступе узима у обзир исти концепт који је примењен приликом анализе кривичноправне одговорности директора. Привредноправни преступу јесу као такви нормирани у значајном броју прописа. Из тог разлога не може се говорити о одговорности директора за конкретан привредни преступ, јер би таква анализа била са становишта предмета истраживања овог рада нецелисхода, и крајње непотребна. Циљ овог сегмента рада јесте да се на основу базичних принципа који установљавају привреднопреступну одговорност се детерминише и субјективна и објективна одговорност директора за привредне преступе. Из тог разлога, анализираће се основни постулати

привреднопреступног права које је нормирано у Закону о привредним преступима.³³² Основна интенција овог сегмента рада јесте покушај установљавања правне корелације између општих питања која су дефинисана у наведеном нормативном акту и директора привредног друштва као субјекта одговорног за конкретне привредне преступе. Из тог разлога, фокус истраживања јесте искључиво усмерен на анализи релевантних одреби споменутог закона, у покушају успостављања опште корелације између одредби датог прописа и директора као потенцијалног учиниоца привредних преступа. Предмет анализе неће бити појединачна анализа привредних преступа.

Привредни преступи спадају у посебну групу казних дела. Основно обележје привредних преступа јесте да по градацији опасности коју представљају за друштво и државу, јесу на нижем нивоу од кривичних дела, али су од већег значаја у односу на прекршаје. Другим речима, друштвена опасност од последица привредних преступа јесте мања у односу на последице кривичних дела, а већа у односу на прекршаје. Привредни преступи представљају деликте која у основи имају много заједничких елемената са кривичним делима. Значајан број института кривичног законодавства супсидијарно се примењује и на привредне преступе.³³³ Са друге стране, постоје и очигледне разлике између кривичних дела и привредних преступа. Кривично дело је искључиво могуће прописати у оквиру одредби одређеног закона, док се привредни преступи могу прописати и у одређеном подзаконском актом. Друга дистинкција јесте у казни која се прописује, јер насупрот законом установљеној могућој казни затвора за учиниоца кривичног дела, казна за привредне преступе јесте искључиво новчана. Управо на основу карактера казни се може јасно потврдити претходно изнети став да су привредни преступу у систему казног права иза кривичних дела.

³³² Закон о привредним преступима ("Sl. list SFRJ", br. 4/77, 36/77 - ispr., 14/85, 10/86 (prečišćen tekst), 74/87, 57/89 i 3/90 i "Sl. list SRJ", br. 27/92, 16/93, 31/93, 41/93, 50/93, 24/94, 28/96 i 64/2001 i "Sl. glasnik RS", br. 101/2005 - dr. zakon)

³³³ Релевантни институти кривичног законодавства који се примењују за привредне преступе јесу институти крајње нужде, умишљаја и нехата, урачињивости, стварна и правна заблуда, место и време извршења кривичног дела.

Основни пропис који регулише релеванта питања привредно преступног карактера јесте Закон о привредним преступима. За разлику од интенције законодавца да значајан број кривичних дела буде сумиран у један пропис - Кривични законик, Закон о привредним преступима не представља нормативни пропис који дефинише појединачне радње као привредне преступе, већ су исте углавном прописане у оквиру споредног законодавства. За разлику од Кривичног законика који прописивање конкретних радњи као кривична дела оправдава заштитом интереса друштва, државе и појединца, Закон о привредним преступима има знатно ужи заштитни објект, уколико би смо користили терминологију кривичног законодавства. Законом о привредним преступима се штити законитост у области привредног и финансијског пословања.³³⁴ Привредни преступи јесу противправна дела, али као таква она морају бити прописана или у оквиру закона, или подзаконског акта. У формалном смислу, нема привредног преступа ако исти није прописан у наведеним нормативним прописима. Заштита интереса привредног и финансијског пословања значајно сужава опсег релевантних ситуација која се могу подвести под конкретан привредни преступ. Несумњиво је да привредни преступи јесу утемељени ради заштите интереса привредног и финансијског пословања, и с обзиром да привредни субјекти јесу главни актери пословања, последично се може закључити да привредни субјекти и лица одговорна за њихово пословање јесу учиниоци привредних преступа. *Субјекти привредног преступа јесу правно лице и одговорно лице у правном лицу.* На основу анализе заступничке функције директора јасно је установљено да ово лице јесте одговорно лице у привредном друштву. Аналогно овоме, директор јесте и може бити правно одговоран као учиниоц привредног преступа.

Директор као одговорно лице, и правно лице односно привредно друштво, одвојено се терете као учиниоци привредног преступа. Привредно друштво може да одговора за одређени привредни преступ, док за исти преступ директор може да буде ослобођен одговорности. *Ово је последица примене*

³³⁴ Ђорђевић, Ђ.: Прекршајно право : са основама привреднопреступног права; Београд : Криминалистичко-полицијска академија, 2015: ИСБН 978-86-7020-330-3.

принципа објективне одговорности привредног друштва за привредне преступе, као и субјективне одговорности директора привредног друштва.

Принцип објективне одговорности за привредно друштво јесте заснован на објективним критеријумима, услед којих ако постоји привредни преступ и извршена радња је учињена од стране привредног друштва, по основу принципа објективне одговорности привредно друштва ће бити увек одговорно. Насупрот концепту објективне одговорности, директор је искључиво одговоран по основу субјективне одговорности. Као таква, она јесте заснована на принципима исте која је установљена у оквиру Кривичног законика, па се институти виности учиноца узимају у обзир. Између учињеног привредног преступа и директора као одговорног лица у привредном друштву мора постојати субјективни однос према делу. Сходно изнетом, виност директора за учињени привредни преступ мора бити увек разматрана. Директор у привредном друштву јесте одговоран за учењени привредни преступ уколико је поступио са умишљаљем или из нехата. Уколико је приликом извршења радње привредног преступа директор имао смањен степен урачуљивости, исти ће бити кажњен али се степен урачуљивости може разматрати као олакшавајућа околност приликом одмеравања новчане казне. Аналогно претходно изнетим закључцима, директор привредног друштва неће одговарати за привредни преступ уколико постоји јасно установљена неурачуљивост која је била у моменту извршења радње дела конкретног привредног преступа.

Основна свхра прописивања привредних преступа јесте у њиховој превентивној и ретрибутивној функцији која се остварује. Општа превенција се постиже како према правном лицу, тако и према одговорном лицу у правном лицу. Директор привредног друштва сублимира значајна управљачка права, и сходно томе јесте лице којем је превентивна функција прописивања привредних преступа и посредно упућена. Ретрибутивна функција прописаних привредних преступа јесте предвиђена казна за директора друштва, као и само привредно друштвом. Ограниченост ретрибутивне функције привредних преступа јесте по мишљењу аутора рада управо у карактеру казне која се може изрећи. Иако је претходно

констатовано да у градацији казненог права, привредни преступи су по важности изнад прекршаја, у погледу прописаних казни ова контатација је крајње упитна. За привредне преступе се искључиво може прописати новчана казна, условна осуда и заштитне мере. Насупрот овом легислативном решењу, прописане казне за прекршаје обухватају све претходно наведене казне, уз могућност изрицања и казне затвора као најтежи облик казне. Из тог разлога, упитно је да ли привредни преступи са разлогом заузимају место које им се у контексту схватања казненог права намеће као доминантно докринарно схватање.

Привредни преступи представљају друштвено штетну повреду прописа о привредном и финансијком пословању. Директор као законски заступник привредног друштва, јесте субјективно одговоран за оне радње које су нормативним прописима одређене као привредни преступи. Из спроведене нормативне анализе јасно је да правна одговорност директора привредног друштва, обухвата поред кривичне одговорности која је претходно детерминисана и привреднопреступну одговорност.

ЗАКЉУЧАК

На основу предметне оријентације истраживања, дефинисаних општих и посебних циљева, као и задатака истраживања, закључак рада представља сумиране резултате истраживања до којих се током израде дисертације дошло. Уважавајући структуралну оријентацију докторске дисертације, најважнији појединачни закључци биће наведени, уз опсервацију сваког од обрађених сегмената рада.

У оквиру првог одељка рада, ужа предметна оријентација истраживања јесте представљала потреба за појмовним дефинисањем директора, као и указивање на еволуцију његовог правног положаја све до савременог легислативног дефинисања истог у оквиру актуелног Закона о привредним друштвима. На основу спроведеног истраживања, правилно је закључити да савремени концепт схватања појма директор вуче корене из латинских речи *director/dirigens*. Појам директора у етимолошком схватању јесте најприближнији његовој функцији пословођења у савременом корпоративном законодавству. Став аутора јесте да се исти мора посматрати и кроз субјективни концепт схватања његове улоге и значаја, без пренаглашавања његових објективних обележја. Директор је прво личност, и као таква сублимира одређена права, обавезе, и дужности које су легислативно њему дате. Управо је концепт личности директора опстао до данашњих дана, али су његова права, обавезе, степен одговорности и друга овлашћења и функције кроз историју се мењале. Када говоримо о директору са објективног становишта, примарно појмовно одређивање се врши на основу одређених објективних критеријума који се првенствено везују за његове функције односно овлашћења. Директор јесте изабрано лице, односно личност са одређеним квалитативним компетенцијама које се захтевају за обављање функције органа управљања, односно пословођења и заступања.

Правни положај директора јесте легислативно уређење његовог места у корпоративном управљању привредног субјекта које дефинише правни карактер његовог положаја, обим овлашћења, индивидуална права и

дужности, као и обим његове одговорности. У контексту еволуције правног положаја директора као органа управљања у привредним субјектима у различитим фазама друштвено политичког развоја државе, исти јесте јасно видљив кроз легислативне промене функција које је ово лице обављало. Закључено је да су легислативне промене његовог правног положаја биле под израженим утицајем друштвено политичких токова. Једина функција директора која је релативно остала непромењена у анализираном временском периоду јесте функција заступања привредног субјекта.

У оквиру одељка два, ужа предметна оријентација истраживања јесте била фокусирана на теоријском детерминисању концепта управљања, и примене тако добијених тумачење на нормативну анализу појединачних управљачких права релевантих органа управљања у изабраним привредним друштвима. Анализирани су издвојени колективни привредни субјекти, тј. друштво са ограниченом одговорношћу и акционарско друштво. Основна детерминанта избора ових субјеката јесте била базирана на легислативном дефинисању директора као једног од обавезних органа управљања у наведени привредним друштвима. Остале две форме привредних друштва нису биле предмет истраживања рада, јер у свом правном концепту корпоративног управљања нису предвиделе директора као органа управљања. Закључак овог сегмента рада јесте да директор у привредним друштвима, иако орган управљања друштвом има најмања овлашћење односно функције које се могу идентификовати као управљачке функције. Мишљење аутора јесте да изузев функције заступања друштва, актуелни легислативни пропис је у потпуности сузио обим управљачких права директора у односу на претходне прописе. Изведени закључак јесте базиран на претходно доказаној основи у тумачењу релевантних одредби Закона о привредним друштвима, као и ставовима научне и стручне јавности који су консултовани. Директор као орган управљања, како у друштву са ограниченом одговорношћу, тако и у акционарском друштву суштински нема значајних управљачких функције. Ове функције јесу у највећем делу у надлежности скупштине друштва.

Трећи одељак рада јесте најобимније обрађен и истражен, јер је предметна оријентација овог сегмента рада била фокусирана на анализи пословодне функције директора друштва. У раду је дефинисано да се пословодство посматра као континуирани процес у коме орган овлашћен за обављање датих послова јесте одговоран за спровођење и контролу свих процеса из домена његових надлежности. Пословодство јесте једним делом делегирано право из надлежности органа управљања друштвом, а које је дато у надлежност другог органа ради ефикаснијег и квалитетнијег обављања процеса рада, односно организације пословања и постизање бољих резултата. Правно питање коме поверити функцију пословодства јесте увек актуелно питање, које углавном прати друштвено економске трендове који утичу на корпоративно законодавство, па сходно томе су током различитих периода се мењале надлежности за пословођење од директора, до одбора директора, па све до других органа управљања. Актуелни Закон о привредним друштвима функцију пословодства у потпуности даје у надлежност директору друштва, односно одбору директора друштва, уколико је такав орган друштва конституисан. Истраживањем је закључено да данас функција управљања и функција пословођења јесу две одвојене функције унутар корпоративног управљања у привредним друштвима. Улога и значај директора јесте умногоме детерминисана нормативним прописима која уређује његова права, овлашћења и одговорност, што се посебно рефлектује на обим и значај његове пословодне функције. Обим права и овлашћења директора јесу последично повезани са обимом његове одговорности, што је истраживањем и закључено. Директор у смислу закона јесте само једно од лица за које законодавац сматра да имају посебне дужности према привредним друштвима. Интенција законодавца по мишљењу аутора није да посебно детерминише дужности директора као засебне у односу на остала лица од значаја у друштву. Његов правни положај јесте условљен чињеницом да он јесте један од органа управљања у друштву, и да му је поверено вођење послова друштва и право на заступање. Закључак јесте да посебне дужности директора јесу директно повезане са његовим управљачким и другим правима које он има као један од органа привредних

друштва. Другим речима, директор као лице које има посебне дужности према друштву јесте легислативно легитимисан као такав искључиво на основу његових права и овлашћења која су му дата. Посебне дужности које ово лице има према друштву могу се тумачити у контексту његове веће одговорности која управо јесте нормативно установљена на основу тако дефинисаног правног положаја. Из тог разлога посебне дужности директора се морају посматрати искључиво заједно у контексту са његовим правима и овлашћења.

У погледу радноправног положаја директора могу се издвојити следећи релевантни закључци добијени на основу различитих метода истраживања, пре свега тумачења одредби Закона о раду и Закона о привредним друштвима. На основу спроведеног истраживања закључено је да законодавац у веома ретким ситуацијама користи термин *диреткор*, уз приметно већу легислативну употребу термина *послодавац*. Наизглед би се могло закључити да је законодавац у потпуности делегитимисао директора, а афирмисао послодавца. Међутим, мора се узети у обзир следећа правно релеванта чињеница од значаја. Послодавац јесте субјект који одлучује о правима и обавезама лица која код њега имају статус запослених. Али послодавац јесте правно лице, односно правни ентитет, па сходно томе је потребно да постоји физичко лице које ће бити овлашћено лице у правном лицу, односно код послодавца. Директор јесте физичко лице које је послодавац овластио да га представља, да у његово име и за његов рачун обавља одређене послове односно функције, међу којима је и она која га легитимише као лице највишег реда у смислу радноправних овлашћења унутар правног лица. У свим случајевима када законодавац користи термин „послодавац“ исти се може тумачити као „директор“. Ова пракса јесте настављена и у актуелном Закону о раду, па сходно томе знатан број радноправних функција које су прописане у надлежност послодавца се могу тумачити као надлежности односно функције директора. Правни реликт колегијалног одлучивања из сфере појединачних права везаних за радне односе јесте део историје нашег правног система, па данас када се говори о овлашћењима из области радних односа унутар привредних субјекта, систем

инокосног одлучивања јесте јасно успостављен. Директор као инокосни пословодни орган јесте овлашћено лице у смислу актуелног Закона о раду, који има јасно дефинисана радноправна овлашћења која проистичу из његове функције заступника друштва, које препознаје и признаје Закон о раду. У раду су разматрана и релеванта питања у вези са правним моделом ангажовања директора у привредном друштву, и закључено је да његово ангажовање јесте детерминисано одредбама Закона о раду, а да су додатни услови прописани одредбама Закона о привредним друштвима. Истраживањем је потврђено да актуелни Закон о раду препознаје два модела радног ангажовања директора: закључивање уговора о раду између директора и привредног друштва; и закључивање посебног уговора којим се регулишу међусобна права и обавеза из области радног ангажовања директора. Закон о раду у одељку три, прописује постојање правног основа који подразумева да се са директором не заснује радним однос, па сходно томе да се ни не закључи уговор о раду. Из наведеног се несумњиво закључује да је остављено аутономно право уговорним странама, послодавцу и директору, да одлуче да ли ће доћи до закључења уговора о раду или другог уговора којим се дефинишу њихова међусобна права и обавезе. Новина у радном законодавству јесте констатована у истраживању и односи се на могућност да привредно друштво ангажује директора без заснивања радног односа.

Све до укидања друштвених предузећа као доминантног облика управљања који је био актуелан све до 2004. године, и доношења Закона о привредним друштвима из 2004. године, именовање директора је било једнако важно правно-процесно питање, колико и друштвено-политичко. Важност коју директор данас има у друштву, по мишљењу аутора није базирана на његовим реалним нормативним овлашћењима која има, већ на једном реликту схватања ове функције из прошлости. Из овако устаљеног схватања улоге и значаја директора, које није ни приближно значајно са становишта његових нормативних овлашћења која су директори у организацијама рада у претходном периоду уживали, питање именовања директора иако веома оскудно регулисано одредбама Закона о привредним друштвима и Законом

о раду, јесте и даље друштвено актуелно питање, али не и правно значајно у тој мери да је исто од стране законодавца исцрпно регулисано. Може се закључити да актуелни Закон о привредним друштвима јесте знатно релаксирао поступак именовања директора у привредним друштвима. Рецидиви ранијих легислативних решења се не могу пронаћи у актуелном закону, што се јасно може приметити у одсуству одредби претходних закона који су захтевали објављивање конкурса за избор и именовање директора. Када је реч о посебним условима за именовање директора у друштву са ограниченом одговорношћу, законодавац је напусти праксу ранијих законских решења, и одустао од дефинисања било каквих посебних услова за именовање директора за ову форму привредног друштва. Сходно изнетом, примењују се општи услови за заснивање радног односа који су Законом о раду дефинисани, док се посебни услови за именовање директора могу дискреционим правом друштва прописати у оквиру интерних аката друштва. Сасвим је јасно да аутономија друштва у погледу посебних услова за именовање директора постоји, и ово законско решење јесте базирано на препорукама и позитивним искуствима корпоративног законодавства земаља чланица Европске уније, што јесте била и интенција законодавца. Поступак разрешења директора јесте идентичан у односу на поступак његовог именовања. Поступак за разрешење разматра орган који је именовао директора друштва (скупштина или надзорни одбор), и предлог за разрешење мора бити образложен од стране предлагача. Закључено је да не постоји законска обавеза у смислу обавезне садржине предлога за разрешење, нити постоји обавеза навођење разлога за разрешење, што представља правну новину. Орган именовања има дискреционо право да разреши директора, док одлука о разрешењу не мора ни да садржи разлоге због којих је директор разрешен. Мишљења смо да интенција законодавца јесте либералнији легислативни приступ у погледу именовање директора, и његовог разрешење. Правна важност овог питања јесте воља законодавца да делегира скупштини друштва у надлежност право да именује али и разрешава директора. Овакво законско решење јесте базирано на принципу повећане аутономије привредних друштава да одлучују о питањима од

значај за интересе друштва, и као такво јесте инкорпорирано на основу легислативне праксе како држава у региону, тако и држава чланица Европске уније.

Анализирајући радноправна овлашћења директора несумњиво је да иста у легислативном смислу представљају најшира овлашћења радноправног карактера који има неки од органа управљања у привредном друштву. Да би се са одређеним лицем засновао радни однос, једини орган управљања у друштву који има право да у име друштва закључи уговор о раду јесте директор друштва. Ако је претходно констатовано да директор као орган управљања има најмањи степен управљачких овлашћења у односу на скупштину, или пак друге органе друштва у зависности од њихове форме, онда се апсолутно може закључити да у контексту радноправних овлашћења које директор има, исти представља орган управљања са најширим овлашћењима радноправног карактера

На основу спроведеног истраживања у одељку четири докторске дисертације јасно се дошло до закључка да друштво јасно препознаје основне елементе заступања, па сходно томе и правилно одређује шта оно представља. У овом одељку рада констатовано је да неопходно да друштво почне да уочава разлике које постоје између заступања и представљања, јер тенденција употребе ових термина у различитим каналима друштвене комуникације јесте наглашена, а њихова јасна правна разлика јесте у раду детерминисана као валидна. Заступање јесте правна категорија, али њена правна обележја умногоме зависе од законског оквира који дефинише обим и карактер заступања. У начелу, када говоримо о функцији заступања који директор обавља, онда је реч о законском односно статутарном заступању привредног друштва. Сасвим је јасно да право на заступање које директор као орган управљања привредним друштвом има јесте базирано на одредбама Закона о привредним друштвима, па из тог разлога ова врста заступања представља законско заступање. Сходно овоме, уколико говоримо о директорима као законским заступницима привредних друштава, они ову функцију имају искључиво у оним привредним друштвима која их препознају као органе управљања, односно која их легитимишу као такве. У вези са законским

заступницима важно је указати на новине које су садржане у Закону о привредним друштвима из 2011. године, у односу на претходни Закон о привредним друштвима из 2004. године. Наиме, право на заступање је одредбама претходног закона било “ексклузивно право” искључиво физичких лица. Заступник привредног друштва је искључиво могло бити физичко лице. Насупрот претходног законског решења, у члану 31. став 2. актуелног закона, јасно је прописано да “законски заступник друштва може бити физичко лице или друштво регистровано у Републици Србији”. Први пут *lex generali* корпоративног права дефинише право да поред физичких лица, право за заступање могу да обављају и правна лица.

Истражена и анализирана доктринарна схватања функције директора као законског заступника, стоје на становишту да директор своју заступничку функцију не обавља на основу воље привредног друштва које га је именovalo на функцију директора, већ на основу закона који му даје таква овлашћења. Закључено је да у моменту када привредно друштво именује одређено физичко лице за директора, у том моменту орган именовања јесте делегирао право заступања на директора, независно од њихове воље да то учине. Именовањем директора, он *de jure* постаје законски заступник друштва које га је именovalo на ту функцију. *De facto* он то право почиње да експлатише тек након уписа у регистар као законски заступник друштва. Аналогно овоме, изведен је и закључак да привредно друштво нема право да директора не одреди за законског заступника. Чином именовања на функцију и уписом у регистар, директор постаје законски заступник привредног друштва, независно од воље самог друштва. Оно је искључиво засновано на праву које му је дато одредбама закона, што га и чини законским односно статутарним заступником привредног друштва. Све послове које директор предузима док обавља своју функцију тј. док год је као такав уписан у регистар као директор, он обавља у име и за корист привредног друштва.

Обављеним теоријским истраживањем обухваћена су заступничка права директора у обе форме привредних друштва, и дошло се до одређених закључака. Директор јесте *ex lege* заступник друштва са ограниченом

одговорношћу, независно од модела управљања друштвом. Директор заступа друштва на два начина. Прво, директор је заступник унутар привредног друштва за све правне послове. Друго, директор је заступник друштва према свим трећим лицима. Тврдња да директори јесу законски заступници акционарског друштва, иако тачна јесте делимично непотпуна, тј. непрецизна услед чињенице да постоје различите категорије директора. Истраживањем је закључено да када је акционарско друштво организовано као једнодомно, у односу на могуће две категорије директора које друштво може или мора да има – *извршни и неизвршни директори*, само и искључиво директори који имају статус извршних јесу и могу бити законски заступници друштва. Овим је опвргнута теорија по којој је сваки директор привредног друштва јесте истовремено и њен законски заступник. Са друге стране неправилно би било тумачење по којем је и сваки извршни директор законски заступник акционарског друштва. Наиме, на основу обављеног истраживање јасно је установљена нормативна одредба закона која дозвољава дискреционо право акционарском друштву да може да ограничи или одреди ко од извршних директора има право на законско заступање. На овај начин не само да се даје “ексклузивитет у заступању” одређеном или одређеним извршним директорима, већ се истовремено другим извршним директорима ускраћује законско право које као извршни директори имају у контексту права на законско заступање друштва. На овај начин се врши “дозвољено ограничење права на заступање”, јер се вољом друштва ставља ван снаге законска претпоставка да сваки извршни директор јесте законски заступник. Мишљење аутора рада јесте да је интенција законодавца била да са једне стране јасне детерминише право сваког од извршних директора да може бити законски заступник друштва, али и са друге стране да уважи партикуларне интересе друштва уколико жели да ово право немају сви извршни директори у акционарском друштву, већ само одређени број њих. Посебно је констатовано да извршни директори могу пренети право на законско заступање једном од извршних директора који се именује на функцију генералног директора.

Коначно, питање законског заступања акционарског друштва есенцијално се не разликује умногоме од законског заступања друштва са ограниченом одговорношћу. Суштинска разлика није у обиму овлашћења директора као законског заступника, јер су она иста и код друштва са ограниченом одговорношћу, и код акционарског друштва. Разлика јесте уочљива услед претходно изнетих чињеница да акционарска друштва у свом копоративном управљања имају, или могу да имају више категорија директора, што последично у одређеној мери компликује ситуацију у вези са законским правом одређених категорија директора за заступање. Једина разлика која се уочава јесте да код друштва са ограниченом одговорношћу ова лица се појмовно идентификују као директори, док код акционарског друштва се они идентификују као извршни директори. Уколико не постоје ограничења која су у наведеном сегменту рада била предмет анализе, правно последично јесте релеванто следеће стање: сваки законски заступник обавља своју функцију заступања у пуном обиму, са потпуним законским овлашћењима и ограничењима, неvezано за чињеницу да ли је исти и једини законски заступник или друштво има више таквих заступника. Другим речима, сваки од извршних директора јесте самосталан у смислу права и обавеза која му по основу закона припадају као законском заступнику, неvezано за чињеницу да ли друштво има више од једног законског заступника.

У оквиру петог поглавља концепт дефинисаног истраживања јесте обухватио релевантна питања од значај у погледу обима и карактера правне одговорности директора привредног друштва. Констатовано је да данас право веома обимно детерминише различите облике одговорности, како за појединца тако и за колективне заједнице формалног типа. Закључено је да се може се говорити о једном тренду у савременим правним системима успостављања одговорности за различите друштвене интеракције појединаца, што је последично повезано са развојем савременог друштва. Спроведеним истраживањем дошло се до закључка да етички утемељен концепт одговорности, нормативно интегрисан у један правни систем, мора бити објективно и субјективно јасно детерминисан за свако конкретно

правно релевантно чињенично стање које се може подвести кроз неки од облика одговорности који су конституисани. Субјекти одговорности јесу физичка и правна лица, и као таква она могу бити предмет правне одговорности за она противправна дела која су као таква прописане формалним актима једног правног система. Индивидуализација одговорности не представља ништа друго него конкретизацију истог у односу на објект заштите права или интереса који су повређени или угрожени од стране субјекта односно конкретног лица. У погледу правне одговорности директора привредног друштва закључено је да исти може бити кривичноправно, преступно и прекршајно одговоран сходно прописима националног правног система.

На основу спореведене нормативне анализа кривичноправне одговорности директора у кривичном законодавству Р. Србије, јасно је да обим и карактер његове одговорности јесте директно повезан са две релевантне чињенице од значаја. Директор јесте одговорно лице у привредном друштву, и директор може кривично одговарати за одређена дела искључиво на основу обима права, овлашћења и надлежности која га легитимишу као могућег учиниоца дела. У вези са обимом и карактером правне одговорности директора у односу на привредне преступе дошло се до релативно сличног закључка. Привредни преступи представљају друштвено штетну повреду прописа о привредном и финансијком пословању. Директор као законски заступник привредног друштва јесте субјективно одговоран за оне радње које су нормативним прописима одређене као привредни преступи, док је одговорност привредног друштва за привредне преступе објективно дефинисана.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Албанезе, Ж.: Уговор о раду или уговор о правима и обавезама директора, Правна пракса : месечни часопис ИССН: 1820-1075.- Бр. 2 (2007), стр. 6.
2. Анђелковић, А.: Скупштина акционарског друштва (надлежност, сазивање и одржавање седнице, побијање одлука, кодекс корпоративног управљања) - водич са моделима релевантних аката; Београд : Арт Пресс, 2013 - ИСБН 978-86-85597-05-3
3. Анђелковић, Ж., Анђелковић Слејпчевић, М.: Конкурс за именовање директора по новом Закону о јавним предузећима; Правни информатор : стручно-информативни часопис ИССН: 1450-7137.- Год. 16, бр. 1 (2013), стр. 39-43.
4. Анђелковић, Ж.: Акционарско друштво у нашем привредном праву; Судска пракса : југословенски стручно-информативни часопис ИССН: 0351-5036.- Год. 26, бр. 10 (2006), стр. 51.
5. Арсић, З.: Појам скупштине акционарског друштва, кворум за рад и већине за доношење одлука; Зборник радова = Recueil des Travaux ISSN: 0550-2179.- Vol. 42, br. 1/2 (2008), str. 133-144
6. Бачић, Х.: Правни положај директора предузећа, Radni odnosi i upravljanje : mesečni časopis ISSN: 0354-2416.- 26, 4, str. 13-25.
7. Бејатовић, М.: Привредно право, ИСБН 978-86-84613-93-8. 2009.год. Нови Сад.
8. Бејатовић, М. Мр. Бејатовић, М. : Новине у Закону о привредним друштвима, Зборник радова традиционалног међународног научног скупа „Правнички дани Проф. др Славко Царић“, Нови Сад 2012. год., ИСБН-978-86-6019-022-4.
9. Библија, В.: Радноправни положај директора и основне функције директора у области рада према Закону о раду; Правне теме, Година И, број 2., стр. 96.
10. Брекић, Ј.: Директор у удруженом раду, Загреб : Глобус, 1974 (Љубљана : Дело)
11. Бркић, М.: Заступање у социјалном раду, Факултет политичких наука : Чигоја штампа, Београд, 2010. год., стр. 37.
12. Брковић, Р.: Радноправна овлашћења директора; Србија и европско право. Књ. 3 (1998).- стр. 118-124.
13. Васиљевић, М.: Коментар Закона о привредним друштвима, Београд : Службени гласник, 2006. ISBN 978-86-7549-517-8.
14. Васиљевић, М.: Управљање акционарским друштвом – упоредна анализа; Европско законодавство ИССН: 1451-3188.- Год. 3, бр. 8 (2004), стр. 78-82.

15. Вујаклија, М.: Лексикон страних речи и израза, Просвета, Београд, 1974, стр. 235 – 236.
16. Вујисић, Д.: Заступање и заступници привредних друштава; Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске уније. [Књ. 3].- str. 453-475.
17. Вуковић, А.: Начини заснивања радног односа у општем и посебном режиму радних односа; Правна ријеч : часопис за правну теорију и праксу ISSN: 1840-0272.- Год. 11, бр. 39 (2014), стр. 501.
18. Врховшек, М.: Кривична дела против привреде; уџбеник – Привредна академија Нови Сад, 2006. год.; ИСБН 86-84613-06-6
19. Вучковић, А.: Појам одговорности – преузет електронски запис оригиналног чланка са веб странице: [хттп://www.фрањевци-сплит.хр/пдф/Појам-одговорност-Вуцковиц.пдф](http://www.фрањевци-сплит.хр/пдф/Појам-одговорност-Вуцковиц.пдф)
20. Глогинић, А.: Пренос хартија од вредности; Правни живот : часопис за правну теорију и праксу ИССН: 0350-0500.- Вол. 49, бр. 10 (2000), стр. 591-608
21. Горупић, Д., Брекић, Ј.: Директор у самоуправним односима, Организација и економика предузећа ; бр. 6, Загреб : Информатор, 1967
22. Дабић, Љ.: Принудна ликвидација привредног друштва; Право и привреда : часопис за привредноправну теорију и праксу ИССН: 0354-3501.- Год. 49, бр. 4/6 (2012), стр. 118-131
23. Дубајић, Д.: Нормативни оквир именована и правног положаја директора акционарског друштва; Зборник радова студената докторских студија права.- Стр. 107-130.
24. Ђорђевић, Ђ.: Прекршајно право : са основама привреднопреступног права; Београд : Криминалистичко-полицијска академија, 2015: ИСБН 978-86-7020-330-3.
25. Живковић, Б.: Уговор о раду и измена уговора о раду; Правна пракса : месечни часопис ISSN: 1820-1075.- Br. 10 (2006), str. 9-16
26. Ивошевић, З.: Заснивање и престанак радног односа; Београд : Савремена администрација, 1999. Судска и управна пракса : сталне тематске публикације ISSN: 0354-382X.
27. Ивошевић, З.: Појам, режими, врсте, заснивање и новелирање радног односа; Најзначајније новине у прописима о раду и по основу рада : зборник радова. Београд : Глосаријум, 2016 - стр. 5-25.
28. Ивошевић, З.: Радноправни положај директора предузећа, Органи у предузећима и другим правним лицима, 2001. год. стр. 90.
29. Ивошевић, М.: Новине у закључивању, садржини и измени уговора о раду; Новине у Закону о раду : [зборник радова].- Стр. 37-49

30. Јанковић, Ј.: Правна природа уговора о раду; Гласник права [Електронски извор] ISSN: 1821-4630.- Год. 3, бр. 3 (2012), стр. 28-44. Уговор о раду је једна од интегралних категорија у радном праву. Он је најчешћи правни основ заснивања радног односа у свим државама са тржишним начином привређивања.
31. Јашаревић, С.: Флексибилизација рада - решење или заблуда; Зборник радова = *Récueil des Travaux* ISSN: 0550-2179.- Год. 46, бр. 4 (2012), стр. 173-192.
32. Јешић, М.: Флексибилни облици запошљавања и радног ангажовања; специјалистички рад, Правни факултет Универзитет Београд, стр. 35.
33. Јовановић, А., Трајковић, М.: Заступање привредних друштава, Економика : часопис за економску теорију и праксу ИССН: 0350-137X.- Год. 57, бр. 2 (2011), стр. 261.
34. Јовановић, В.: Заступање; Пословодна функција у новим привредно-системским условима : Нови Сад, 9. X 1990. године.- стр. 273-292
35. Каламатиев, Т., Ристовски, А.: Субординација у радном праву и савремени изазови разграничења уговора о раду и уговора о делу; Зборник радова Правни факултет у Нишу, бр. 70, 2015. годи., стр. 171.
36. Камбовски, И.: Субјекти права и њихово заступање, Правни живот : часопис за правну теорију и праксу ИССН: 0350-0500.- Год. 57, књ. 521, бр. 11 (2008), стр. 581-589
37. Кнежевић, М.: Прокура у светлу Закона о привредним друштвима; Право: теорија и пракса: часопис Савеза удружења правника Војводине ИССН 0352-3713.- Год. 30, бр. 4/6 (2013), стр. 59-68
38. Ковачевић, Ј.: Еволуција појма пословођења; Економика : стручни часопис за организацију рада и економику пословања терцијарне привреде ИССН: 0350-3801.- 26, 2, стр. 35-38.
39. Колаковић Бојовић, М.: Злоупотреба положаја одговорног лица - *de lege lata at de lege ferenda*; Преступ и казна: *de lege lata at de lege ferenda*: Београд, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, 2014. године: ИСБН 978-86-83287-78-9, стр. 237-246.
40. Комшић, Љ.: Стечај; Стечајни инструктор ИССН: 2335-0717.- Бр. 1/2 (јун 2015), стр. 17-20
41. Коурди, Ј.: Пословна стратегија : приручник за учинковито доношење одлука; Загреб : Пословни дневник : Масмедиа, 2007. год. стр. 23.
42. Лепетић, Ј.: Златне акције у компанијском праву Србије; Право и привреда : часопис за привредноправну теорију и праксу ISSN: 0354-3501.- Год. 49, бр. 4/6 (2012), стр. 166.
43. Лепетић, Ј.: Компанијскоправни режим сукоба интереса : дужност лојалности, Београд : Правни факултет Универзитета, Центар за издаваштво и информисање, 2015, ИСБН 978-86-7630-585-8

44. Лукић, Р.: Увод у право; уџбеник - Београд : Службени лист СРЈ, 1999; ИСБН 86-355-0442-9.
45. Љутић, Б.: Место и улога надзорног одбора у привредном друштву; Правни информатор : стручно-информативни часопис ИССН: 1450-7137.- Год. 18, бр. 5 (2015), стр. 40-43
46. Малешић, Ђ.: Управљачка контрола и анализа у савременом концепту управљања предузећем, Економске теме, ИССН: 0353-8648.- Год. 43, бр. 5 (2005), стр. 43-49
47. Марјановић, С.: Радно место директор, Privreda Publik Ro, Beograd, 1990. године.
48. Марковић, В.: Заступање и заступници привредних субјеката; монографска студија -Београд : Poslovni biro, 2012 - ИСБН 978-86-7889-466-4.
49. Марковић, Д.: Директор, пословодни орган у удруженом раду; Београд : Стручна књига, 1986. стр. 52.
50. Марковић, Д.: Регистрација привредних субјеката (привредна друштва, задруге, предузетници, други субјекти), Правни инструктор за школе : часопис за праксу школа ISSN: 1451-091X, стр. 15.
51. Милић, М.: Заступање и заступници привредног друштва, Судска пракса : југословенски стручно-информативни часопис ИССН: 0351-5036.- Год. 30, бр. 3/4 (2010), стр. 61-70
52. Милић, М.: Избор лица за заснивање радног односа са послодавцем; Судска пракса : југословенски стручно-информативни часопис ИССН: 0351-5036.- Год. 26, бр. 11/12 (2006), стр. 59-62.
53. Милосављевић, М.: Заступање привредног друштва; Правна ријеч : часопис за правну теорију и праксу ИССН: 1840-0272.- Год. 6, бр. 20 (2009), стр. 529-541
54. Михајловић, Д., Јовановић, В.: Организација и управљање привредним друштвима; монографија – Факултет за менаџмент "Džon Nezbit", Београд, 2016. ИСБН 978-86-7747-547-5.
55. Мицовић, М.: Фудицијарне дужности и одговорност; Правна мисао у срцу Шумадије.- стр. 495-508.
56. Новаковић, С.: Директор као орган пословођења; Београд : Савремена администрација, 2003, УДК 347.72.036, стр. 28.
57. Новаковић, С.: Именовање, одговорност и разрешење директора предузећа; Правни живот : часопис за правну теорију и праксу ИССН: 0350-0500.- Год. 44, књ. 420, бр. 11 (1995), стр. 149-165
58. Новаковић, С.: Коментар Закона о привредним друштвима, са регистром појмова; Београд : Пословни биро, 2005 , ИСБН 86-7889-191-2, стр. 12.

59. Новаковић, С.: Правни режим одмора и одсустава са рада запослених; Правна пракса : месечни часопис ISSN: 1820-1075.- Бр. 7/8 (2009), стр. 47-57
60. Новаковић, С.: Привредна друштва : (облици, оснивање, правни односи, права, обавезе, одговорност, престанак), Београд : Пословни биро, 2003, ИСБН 86-7889-135-1.
61. Палачковић, Д.: ("Законско") заступање привредних друштава, Право и привреда : часопис за привредноправну теорију и праксу ИССН: 0354-3501.- Год. ХЛИХ, бр. 4-6 (2012), стр. 107.
62. Петровић Томић, Н.: Одговорност директора за штету по Закону о привредним друштвима; Право и привреда : часопис за привредноправну теорију и праксу ISSN: 0354-3501.- Год. 51, бр. 4/6 (2014), стр. 130-147.
63. Петровић, С.: Управљање акционарским друштвом; Судска пракса: југословенски стручно-информативни часопис ИССН: 0351-5036.- Год. 27, бр. 1 (2007), стр. 3-11.
64. Поповић, А.: Дејство забране конкуренције у радном праву, Зборник Правног факултета у Новом Саду, 1/2014. стр. 406.
65. Пусић, Е.: Самоуправљање и водство, „Радничка штампа“, Београд, 1972, стр. 42.
66. Радовић, В.: Накнада члановима управе акционарског друштва - препоруке добре праксе корпоративног управљања; Београд : Правни факултет Универзитета, Центар за издаваштво и информисање, 2011, ISBN 978-86-7630-289-5 . стр. 55-56.
67. Радосављевић, Ж.: Страна искуства у изградњи ефикаснијег пословођења; Директор : месечни часопис за теорију, праксу и информисање о организовању и руковођењу у удруженом раду ИССН: 0419-3903.- 21, 7-8, стр. 61-65
68. Сарјевић, В.: Контрола законитости пословања привредног друштва и лична одговорност директора (управе) друштва; Право и привреда : часопис за привредноправну теорију и праксу ISSN: 0354-3501.- Год. 47, бр. 4/6 (2010), стр. 171-188.
69. Селац, Г.: Дужност пажње директора као органа руковођења у корпоративном управљању, Усаглашавање правне регулативе са правним тековинама Европске уније – Међународни научни скуп: Правнички дани проф. др Славко Царић, ИСБН: 978-86-6019-058-3, стр 385-393.
70. Симоновић, Д. : Правне функције директора, Досије студијо, Београд, 2012., ИСБН 978-86-6047-064-7, стр. 11.
71. Симоновић, Д. : Уговорна читанка, књига прва, "Службени гласник" Београд, 2007. стр. 573.

72. Слејчевић, Д. : Индивидуалне и деривативне тужбе по Закону о привредним друштвима; Правни информатор : стручно-информативни часопис ИССН: 1450-7137.- Год. 8, бр. 3 (2005), стр. 3-7.
73. Стамболић, И.: Директор у самоуправљању, Београд : Rad, 1978 (Београд : Prosveta)
74. Станковић, Љ., Раденковић Јоцић, Д., Ђукић, С.: Унапређење пословне конкурентности; Економски факултет у Нишу, 2007.год., стр. 21. ИСБН 978-86-85099-38-0.
75. Стефановић, З.: Овлашћење прокуристе и потписивање уговора о раду; Параграф Лекс, Правно База: ИССН 2334-6086.- бр. 348 (2011)
76. Стефановић, З.: Прокура по новом Закону о привредни друштвима – опште карактеристике прокуре и разлике у односу на претходна решења; Параграф Лекс: Правна база, бр. 2. 2011. год.
77. Стефановић, З.: Разлике између директора и генералног директора; Параграф Лекс: Правна база, бр. 348. 2011. год.
78. Стефановић, З.: Разрешење директора друштва с ограниченом одговорношћу који је и мањински власник; Параграф Лекс, Правна база - ИССН: 2334-6086.- Бр. 310 (2009)
79. Стојановић, З.: Коментар Кривичног законика; Београд : Службени гласник, 2012: ИСБН 978-86-519-1483-9
80. Стојановић, З.: Кривична дела против привреде у КЗ Србије; Промене у правном систему Републике Србије, зборник радова / V традиционални научно-стручни скуп Златиборски дани права 2008., Златибор 21-24. фебруар 2008.- Стр. 109-122
81. Тешић, Н.: Пословна тајна на српски начин (de lege lata); Усклађивање пословног права Србије са правом Европске уније: 2011, стр. 515-540.
82. Типурић, Д.: Надзорни одбор и корпоративно управљање; монографија - Zagreb : Sinergija-nakladništvo, 2007. ISBN 978-953-6895-30-4 : стр. 259.
83. Тодоровић, В.: Закон о предузећима (интегрални текст) : са коментаром, примером статута и регистром појмова; Београд : Привредно-правни приручник, 1989 (Београд : "Слободан Јовић"), удк: 658.11(497.1)(094.5.07). стр. 112.
84. Тривун, В.: Заступање и представљање привредних друштава, Годишњак Правног факултета у Сарајеву = Annuaire de la Faculté de Droit de Sarajevo ИССН: 0581-7471.- Год. 51 (2008), стр. 659-686
85. Фримерман, А.: Акционарско друштво; Београд : Финекс, 1998. год. УДК:347.725
86. Фримерман, А.: Правни режим оставке; Правни живот : часопис за правну теорију и праксу ИССН: 0350-0500.- 39, 8-10, стр. 1367-1372
87. Хаџи Танчић, Д.: Покушај критичког сагледавања законских решења о годишњем одмору и њихове примене; Радно и социјално право :

- часопис за теорију и праксу радног и социјалног права ISSN: 1450-5800.- God. 10, br. 1/6 (2006), str. 322-337.
88. Хлђик Тубић, Д.: Стицање акција под повлашћеним условима; *Vox iuris* : часопис за примену и културу права : = journal of law enforcement and legal culture ISSN: 1821-1194.- God. 1, br. 2 (2009), str. 110-121
89. Цветановић, В.: Директор у пословном разговору, Београд : Тору, 2001 (Београд : Облик)
90. Чолић, Б.: Заснивање и престанак радног односа, заштита права пред судовима и другим органима ; Радно и социјално право : часопис за теорију и праксу радног и социјалног права ИСРН: 1450-5800.- Год. 17, бр. 2 (2013), стр. 186.
91. Чолић, Б.: Отказ уговора о раду и могући облици заштите права запослених; Радно и социјално право : часопис за теорију и праксу радног и социјалног права ISSN: 1450-5800.- God. 10, br. 1/6 (2006), стр. 292.
92. Шкекић, В., Лаловић, С.: Коментар Закона о раду; Београд : Етностил, 2014, ИСРН 978-86-6347-035-4; стр. 203.
93. Шогоров, С.: Појам и врсте пословођења у ортачком друштву; Право и политика ИСРН: 1820-7529.- Год. 5, бр. 1 (2012), стр. 9-23
94. Blowfield, M.: Corporate responsibility; Oxford : Oxford university press, cop. 2011- ISBN 978-0-19-958107-8. pgn. 183.
95. Hancock, P., Tyler, M.: Work, postmodernism and organization - a critical introduction; London [etc.] : Sage, 2001 - ISBN 0-7619-5944-0.
96. Thomas H. Davenport: Managing in the New World of Process; *Public Productivity & Management Review* Vol. 18, No. 2 (Winter, 1994), pp. 134.

ПРОПИСИ И ОДЛУКЕ:

1. Закон о базбедности и здрављу на раду ("Сл. гласник РС", бр. 101/2005 и 91/2015)
2. Закон о волонтирању ("Сл. гласник РС", бр. 36/2010)
3. Закон о државним службеницима ("Сл. гласник РС", бр. 79/2005, 81/2005 - испр., 83/2005 - испр., 64/2007, 67/2007 - испр., 116/2008, 104/2009 и 99/2014); Закон о платама у државним органима и јавним службама ("Сл. гласник РС", бр. 62/2006, 63/2006 - испр., 115/2006 - испр., 101/2007, 99/2010, 108/2013 и 99/2014)
4. Закон о заштити конкуренције ("Сл. гласник РС", бр. 51/2009 и 95/2013)
5. Закон о заштити пословне тајне ("Сл. гласник РС", бр. 72/2011)
6. Закон о мирном решавању радних спорова ("Сл. гласник РС", бр. 125/2004 и 104/2009)

7. Закон о облигационим односима ("*Sl. list SFRJ*", br. 29/78, 39/85, 45/89 - *odluka USJ i 57/89*, "*Sl. list SRJ*", br. 31/93 i "*Sl. list SCG*", br. 1/2003 - *Ustavna povelja*)
8. Закон о основним правима из радног односа ("Сл. лист СФРЈ", број 60/89).
9. Закон о предузећима ("Сл.лист СФРЈ, бр. 77/88)
10. Закон о привредним друштвима ("*Сл. гласник РС*", бр. 125/2004)
11. Закон о привредним друштвима ("*Сл. гласник РС*", бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - *др. закон и 5/2015*)
12. Закон о радним односима ("Сл. гласник РС", број 45/91)
13. Закон о раду ("*Sl. glasnik RS*", br. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013 i 75/2014)
14. Закон о раду ("Сл. гласник РС", бр. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013 и 75/2014)
15. Закон о раду ("Сл. гласник РС", бр. 70/2001 и 73/2001 - испр.)
16. Закон о спречавању злостављања на раду ("*Сл. гласник РС*", бр. 36/2010)
17. Закон о удруженом раду ("Сл. лист СФРЈ", број, 53/76)
18. Мишљење Министарства рада и социјалне политике бр. 011-00-00868/2011-02 од 18.11. 2011. године.
19. Одлука Уставног суда Републике Србије ИУ-број 3/03, од 08.07.2004. годне, објављена у "Службеном гласнику РС" бр. 90/2004.

ЛИНКОВИ:

1. <https://sr.wikipedia.org/sr-el/Прокупа>
2. <https://sr.wikipedia.org/sr/>